

Beheerplan Fochteloërveen

Op weg naar een levend hoogveen

Definitief november 2016

Beheerplan Fochteloërveen

Op weg naar een levend hoogveen

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Drenthe op 29 november 2016

Colofon

Dit beheerplan is een uitgave van de provincie Drenthe

Postbus 122

9400 AC Assen

Tel. 0592-365555

www.provincie.drenthe.nl

Opgesteld door: Prolander

Postbus 50040

9400 LA Assen

Tel. 0592-365500

www.prolander.nl

Grafische verzorging – Docucentrum provincie Drenthe

Fotoverantwoording – Alle foto's Hans Dekker, tenzij anders vermeld

© Provincie Drenthe, november 2016

Inhoud

	Samenvatting	8
1	Inleiding	13
1.1	Wat is Natura 2000?	13
1.2	Het Natura 2000-gebied Fochteloërveen (23)	14
1.3	Doel en functie van het beheerplan	16
1.4	Status en vaststellingprocedure van het beheerplan	17
1.5	Uitvoering van het beheerplan	17
1.6	Leeswijzer	18
2	Instandhoudingsdoelen	19
2.1	Inleiding	19
2.2	Kernopgaven	19
2.3	Instandhoudingsdoelen	20
2.4	Ecologische vereisten van de instandhoudingsdoelen	22
2.4.1	Habitattypen	22
2.4.2	Vogels	24
3	Gebiedsbeschrijving	31
3.1	Geografie en eigendomssituatie	31
3.2	Ontstaan van het landschap	31
3.3	Abiotiek	33
3.3.1	Hoogteligging	33
3.3.2	Geologie en bodem	34
3.3.3	Waterhuishouding	39
3.4	Natuurwaarden	43
3.5	Natura 2000-doelen	45
3.5.1	H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	45
3.5.2	H4010A Vochtige heiden	46
3.5.3	4030 Droge heiden	46
3.5.4	H7110A Actieve hoogvenen & H7120 Herstellende hoogvenen	46
3.5.5	Geoorde fuut	47
3.5.6	Porseleinhoen	48
3.5.7	Paapje	50
3.5.8	Roodborsttapuit	51
3.5.9	Kleine zwaan	52
3.5.10	Wilde zwaan	53
3.5.11	Toendrarietgans	54
3.5.12	Kolgans	55
3.5.13	Wintertaling	56
3.5.14	Slobeend	56
3.6	Archeologie en cultuurhistorische aspecten	57
4	Plannen, beleid en bestaand gebruik	59
4.1	Plannen en beleid	59
4.1.1	Europees beleid	60

4.1.2	Rijksbeleid	61
4.1.3	Provinciaal beleid	69
4.1.4	Gemeentelijk beleid	73
4.1.5	Overig beleid	74
4.1.6	Relatie van plannen en beleid met Natura 2000-doelen	75
4.2	Bestaand gebruik	75
4.2.1	Toetsingsmethode	75
4.2.2	Mogelijke effecten van het bestaand gebruik op de instandhoudingsdoelen	77
4.2.3	Beoordeling bestaand gebruik	79
4.2.4	Beoordeling nieuwe en toekomstige activiteiten	83
5	PAS-gebiedsanalyse	84
5.1	Inleiding	84
5.2	Stikstofdepositie algemeen	85
5.3	Gebiedsanalyse H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen op standplaatsniveau	87
5.3.1	Kwaliteitsanalyse	87
5.3.2	Relatie met stikstof	87
5.3.3	Systeemanalyse	87
5.3.4	Knelpunten- en oorzakenanalyse	88
5.3.5	Leemten in kennis	88
5.4	Gebiedsanalyse H4030 Droge heiden op standplaatsniveau	88
5.4.1	Kwaliteitsanalyse	88
5.4.2	Relatie met stikstof	90
5.4.3	Systeemanalyse	90
5.4.4	Knelpunten- en oorzakenanalyse	90
5.4.5	Leemten in kennis	90
5.5	Gebiedsanalyse H7110A Actieve & H7120 Herstellende hoogvenen	91
5.5.1	Kwaliteitsanalyse	91
5.5.2	Relatie met stikstof	93
5.5.3	Systeemanalyse	94
5.5.4	Knelpunten- en oorzakenanalyse	95
5.5.5	Leemten in kennis	95
5.6	Porseleinhoen	96
5.6.1	Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop	96
5.6.2	Knelpunten- en oorzakenanalyse	96
5.6.3	Leemten in kennis	96
5.7	Geoorde fuut	96
5.7.1	Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop	96
5.7.2	Knelpunten- en oorzakenanalyse	96
5.7.3	Leemten in kennis	96
5.8	Paapje	97
5.8.1	Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop	97
5.8.2	Knelpunten- en oorzakenanalyse	97
5.8.3	Leemten in kennis	98
5.9	Roodborsttapuit	98
5.9.1	Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop	98
5.9.2	Knelpunten- en oorzakenanalyse	98
5.9.3	Leemten in kennis	99
5.10	Niet broedvogels	99
5.10.1	Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop	99

5.10.2	Knelpunten- en oorzakenanalyse	99
5.10.3	Leemten in kennis	99
5.11	Gebiedsgerichte uitwerking maatregelen	99
5.11.1	Maatregelen H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	99
5.11.2	Maatregelen H4030 Droge heiden	99
5.11.3	Maatregelen H7110A Actieve hoogvenen en H7120 Herstellende hoogvenen	100
5.11.4	Vogelrichtlijnsoorten	106
5.11.5	Overzicht herstelmaatregelen in de tijd	106
5.11.6	Herstelmaatregelen in de ruimte	106
5.12	Beoordeling relevantie en situatie flora/fauna	106
5.12.1	Interactie uitwerking gebiedsgerichte maatregelen stikstofgevoelige habitats met andere habitats en natuurwaarden	106
5.12.2	Interactie uitwerking gebiedsgerichte maatregelen stikstofgevoelige habitats met leefgebieden bijzondere flora en fauna	107
5.13	Samenvatting maatregelenpakket	108
5.14	Beoordeling maatregelen naar effectiviteit, duurzaamheid en kansrijkdom in het gebied	110
5.15	Ontwikkelingsruimte en eindconclusie PAS Fochteloërveen	114
6	Visie en uitwerking Natura 2000-doelen	117
6.1	Visie	117
6.2	Maatregelen	120
6.2.1	Maatregelen gericht op optimalisatie waterhuishouding	120
6.2.2	Maatregelen gericht op herstel voedingstoestand	123
6.2.3	Maatregelen gericht op tegengaan verstoring in foerageergebieden	124
6.3	Onderzoek	125
7	Uitvoeringsprogramma	128
7.1	Verantwoordelijkheid voor uitvoering maatregelen	128
7.2	Juridische kaders uitvoering beheerplan	128
7.3	Organisatie uitvoering beheerplan	129
7.4	Monitoring	130
7.4.1	Inleiding	130
7.4.2	Bestaande monitoring	130
7.4.3	Monitoring voor het behalen van de instandhoudingsdoelen	131
7.4.4	Monitoring voor het Programma Aanpak Stikstof (PAS)	135
7.4.5	Overzicht monitoring voor instandhoudingsdoelen en PAS	137
7.4.6	Planning monitoring instandhoudingsdoelen en PAS	139
7.5	Overzicht kosten en financiering	140
7.5.1	Kosten	140
7.5.2	Financiering	140
7.6	Communicatie	142
7.6.1	Doelstellingen	142
7.6.2	Rolverdeling	142
7.7	Sociaal-economisch perspectief: richting geven aan ontwikkelingen	143
7.7.1	Sociaal-economische effecten maatregelen	143
7.7.2	Sociaal-economische gevolgen in relatie tot vergunningverlening: nieuwe activiteiten	143
7.7.3	De waarde van het gebied voor andere functies dan natuur	144
8	Kader voor vergunningverlening, toezicht en handhaving	145
8.1	Kader voor vergunningverlening	145

8.1.1	Algemeen	145
8.1.2	Bestaand gebruik en vergunningverlening	146
8.1.3	Voorwaarden en kaders bestaand gebruik	150
8.1.4	Toekomstige activiteiten en vergunningverlening	152
8.1.5	Procedure vergunningverlening	152
8.1.6	Gebiedspecifieke toetsingskaders en aandachtspunten	156
8.2	Toezicht en handhaving	158
8.2.1	Reikwijdte	159
8.2.2	Regie	159
8.2.3	Maatregelen en middelen	160
8.2.4	Relatie met andere wet- en regelgeving	160
8.2.5	Doelgroepen	161
8.2.6	Betrokken instanties en organisaties	162
8.2.7	Nalevingsstrategie	163
8.2.8	Gebiedspecifieke aandachtspunten	164
8.2.9	Monitoring en evaluatie	165
8.2.10	Contact	165
	Bijlagen	166
1.	Literatuur	167
2	Habitattypenkaart Natura 2000 Fochteloërveen	170
3	Maatregelenkaart Natura 2000 Fochteloërveen	172
4a	Percelen zonder SNL-overeenkomst en locatie betreffende percelen op kaart	174
4b	Locatie meetpunten verdrogingsmeetnet	175
4c	Overzicht typische soorten en dekking SNL-monitoring (APD-soorten zijn niet meegenomen)	176
5	Verklarende woordenlijst	182
6	Gebruikte afkortingen	188

Samenvatting

Wat is Natura 2000?

Europa kent een enorm gevarieerde natuur. De Europese Unie is zich daarvan bewust. In de jaren negentig heeft zij een netwerk van natuurgebieden ontworpen om de belangrijkste natuur op haar grondgebied duurzaam te beschermen. Dit netwerk heet Natura 2000. In dit netwerk wordt de voor Europa kenmerkende natuur met haar landschappen, planten en dieren beschermd. De Natura 2000-gebieden zijn aangewezen op grond van twee Europese richtlijnen, de Habitatrichtlijn uit 1979 en de Vogelrichtlijn uit 1992. De eerste richtlijn is gericht op de bescherming van specifieke soorten natuur, planten en dieren; de tweede richtlijn beschermt een groot aantal vogelsoorten.

Voor elk Natura 2000-gebied zijn specifieke doelen opgesteld. De verschillende Europese landen zijn verplicht om deze doelen te realiseren. In Nederland heeft het ministerie van Economische Zaken een lijst opgesteld van gebieden die in het Europese Natura 2000-netwerk zijn opgenomen. In de Europese Unie gaat het om bijna 26.000 gebieden, circa 18% van het totale grondgebied van de lidstaten. In Nederland zijn 165 gebieden aangewezen (13,4% van ons land), waarvan 14 in Drenthe (8,3% van onze provincie).

Met het oog op de toekomst

Het Fochteloërveen is 2.600 hectare groot en vooral aangewezen als Natura 2000-gebied vanwege de mogelijkheden voor herstel van 'actief hoogveen' (veen dat zichzelf verjongt en in stand houdt). Een dergelijke aaneengesloten oppervlakte met mogelijkheden voor hoogveenherstel komt op landelijke schaal zeer weinig voor. De natuur in het Fochteloërveen is ook internationaal gezien zeer waardevol.

In het beheerplan staat welke maatregelen nodig zijn om de waardevolle natuur in het gebied duurzaam te behouden. Bovendien beschrijft het beheerplan hoe het gebied in elkaar zit en welke natuur er voorkomt. Ook recreatie, landbouw en infrastructuur krijgen aandacht. Het beheerplan is zes jaar geldig, waarna het gevoerde beheer tegen het licht wordt gehouden. Vervolgens wordt het plan geactualiseerd. In de eerste periode van zes jaar zijn alle maatregelen vooral toegespitst op het tegengaan van verdere achteruitgang. In de jaren daarop is het streven gericht op verbetering van de kwaliteit. Een belangrijk aspect van het beheerplan is, dat het wordt gebruikt als basis voor het nemen van beslissingen als er vergunningen voor nieuwe activiteiten in en om het gebied worden aangevraagd.

Kennismaken met het Fochteloërveen

Het Fochteloërveen ligt tussen Veenhuizen, Smilde, Appelscha en Fochteloo en is in eigendom bij Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en enkele particulieren. Het maakte in het verleden deel uit van de uitgestrekte Smildegerivenen die ooit grote delen van West-Drenthe en aangrenzend Fryslân bedekten. Het Natura 2000-gebied wordt gekenmerkt door zijn uitgestrektheid en openheid. Het is grotendeels boomloos, met uitzondering van de randgebieden met de bossen van Veenhuizen aan de noordkant en de bossen van Ravenswoud in het zuiden. Karakteristiek

is de aanwezigheid van zeer natte gebieden waar regenwater blijft staan. Dit komt door slecht doorlatende lagen in de ondergrond, zoals keileem.

Door turfwinning en ontwatering binnen en buiten het Fochteloërveen is de grondwaterstand gedaald en is het gebied veel droger geworden. Ook de neerslag van stikstof heeft bijgedragen aan de achteruitgang van de natuur. Door deze ontwikkelingen is de natuur onder druk komen te staan waardoor bijzondere planten en dieren uit het gebied achteruit zijn gegaan of zijn verdwenen.

In het Fochteloërveen is een kleine kern met actief hoogveen aanwezig. Een groot deel van het veen is echter verdroogd. Dit uit zich in een grote hoeveelheid van het gras pijpenstrootje. Ook bomen zoals berken doen het goed onder de droge omstandigheden, waardoor dichtgroeiende bossen een bedreiging vormen. In het westelijk deel van het gebied komt een droge zandrug voor, de Bonghaar. Daar is droge heide te vinden, met mooie overgangen naar natte heide en veen. Het Fochteloërveen staat bekend om de aanwezigheid van alle drie Nederlandse slangensoorten: adder, gladde slang en ringslang.

In het Fochteloërveen komen diverse vogelsoorten voor die gebruik maken van het hoogveenlandschap. De meest tot de verbeelding sprekende vogelsoort is de kraanvogel, die diep in het veen broedt en graag voedsel zoekt in de randzones. Andere bijzondere broedvogels komen voor aan de randen van het hoogveen waar enige opslag aanwezig is, zoals paapje en roodborsttapuit, of in en rondom veenplassen, zoals geoorde fuut en porseleinhoen.

Wintergasten en doortrekkers profiteren van het open water en de rust. Ze gebruiken de veenplassen en vennen om veilig te kunnen overnachten, en foerageren in het aangrenzende landbouwgebied. Voor het functioneren van het Fochteloërveen als slaapplek voor deze vogelsoorten is het van belang dat er voldoende geschikt, rustig foerageergebied in de omgeving aanwezig is.

Belangrijkste doelen

Het Fochteloërveen is als Natura 2000-gebied aangewezen voor vijf habitattypen en tien vogelsoorten. In het beheerplan worden de stand van zaken en de doelen per habitatype en beschermde vogelsoort beschreven.

Habitattypen

- Binnenlandse kraaiheibegroeiingen
- Vochtige heiden
- Droge heiden
- Actieve hoogvenen
- Herstellende hoogvenen

Broedvogels

- Geoorde fuut
- Porseleinhoen
- Paapje
- Roodborsttapuit

Niet-broedvogels

- Kleine zwaan
- Wilde zwaan
- Toendrarietgans
- Kolgans
- Wintertaling
- Slobeend

Knelpunten

Er is al veel energie in het Fochteloërveen gestoken om de achteruitgang van de natuur te stoppen, vooral in aanpassing van de waterhuishouding. Binnen het gebied zijn sloten en wijken gedempt en zijn er stukken geplagd. In de randzone zijn zones aangelegd met hogere peilen. In de kern is een uitgekiend systeem van compartimenten aangelegd waardoor het mogelijk werd om langdurig hoge waterstanden te realiseren. Hierdoor ontwikkelt zich hier en daar weer hoogveen. Deze aanpak biedt veel perspectief voor de toekomst. Het is nu de kunst om nieuwe hoogveenontwikkeling ook in een groter gebied voor elkaar te krijgen.

Behalve verdroging vormt de grote hoeveelheid stikstof die neerdaalt op het gebied een knelpunt. De stikstof is afkomstig uit de landbouw, het verkeer en de industrie. De stikstof heeft gezorgd voor verzuring van de bodem en een toename van plantensoorten die van stikstof houden, zoals grassen, waardoor de vergrassing van het gebied is versterkt. In het Programma Aanpak Stikstof (PAS) is een analyse gemaakt van de effecten van stikstof op het gebied. Bovendien zijn maatregelen geformuleerd die ervoor zorgen dat de effecten van stikstof op de natuur verminderen. Een ander aspect van het PAS is de aanpak van de bron van de neerslag van stikstof. Door verbeterde landbouw- en motortechneken daalt de uitstoot van stikstof in de toekomst. Dit komt de natuur ten goede. Bovendien biedt de regeling kansen voor nieuwe economische ontwikkelingen. Rond het Fochteloërveen zijn geen agrarische bedrijven waar nog aanvullende brongerichte maatregelen genomen hoeven te worden.

Beheer en onderzoek

De laatste jaren hebben de beheerders hun activiteiten gericht op verbetering van de kwaliteit van de natuur. Om de instandhoudingsdoelen van Natura 2000 te halen moet er echter een schepje bovenop het dagelijkse beheer. Kern van de in de komende jaren te nemen maatregelen is enerzijds het continueren van het huidige beheer en anderzijds het nemen van extra maatregelen waardoor de natuurdoelen beter bereikbaar worden. Verder herstel van de waterhuishouding is daarvoor noodzakelijk, zoals het tegengaan van het wegstromen van grondwater naar diepe bodemlagen.

Ook zijn in het plan maatregelen opgenomen die ervoor zorgen dat het teveel aan stikstof wordt afgevoerd, zoals:

- kleinschalig plaggen;
- maaien en afvoeren;
- weghalen van opslag op de heide en in het hoogveen;
- begrazen met schapen en andere grazers.

Soms is eerst extra onderzoek naar specifieke omstandigheden nodig voordat we effectieve maatregelen kunnen formuleren. Het gaat om onderzoek naar:

- de effecten van de uitgevoerde maatregelen aan de waterhuishouding;
- het gebruik van het Fochteloërveen door de geoorde fuut (broeden, rusten, eten).

Dit onderzoek moet uitwijzen of er in de tweede beheerperiode misschien extra maatregelen nodig zijn.

Geld

Het uitvoeren van de maatregelen zal leiden tot het stoppen van de achteruitgang van de natuur en het realiseren van de Natura 2000-doelstellingen. Verbetering van de kwaliteit zal vooral zichtbaar zijn na de eerste beheerplanperiode. De kosten van alle uit te voeren maatregelen samen bedragen ongeveer

€ 3.350.000 voor de eerste beheerplanperiode van zes jaar. De maatregelen worden grotendeels bekostigd uit het geld dat is gereserveerd in het Programma Natuurlijk Platteland van de provincie Drenthe.

Ruimte voor activiteiten

Bij het opstellen van het Natura 2000-beheerplan en het bepalen van de maatregelen is het uitgangspunt dat nadelige maatschappelijke effecten zo veel mogelijk worden voorkomen. Om deze effecten in beeld te brengen zijn de huidige activiteiten in en om het gebied getoetst op de uitwerking op de natuur. Daaruit is gebleken dat bestaande activiteiten in het Fochteloërveen en haar omgeving gewoon doorgang kunnen vinden. Denk aan wandelen, fietsen, wonen en het huidige landbouwkundig gebruik. Het natuurgebied is en blijft vrij toegankelijk op wegen en paden. Dat biedt voldoende kans om van het prachtige gebied te genieten.

Sommige activiteiten vormen een knelpunt, zoals het lage waterpeil in de landbouwpolder Zeven Blokken en in het bosgebied in het noorden. Dit bos werkt verdroging in de hand doordat de bomen erg veel water verdampen. Aan het oplossen van beide knelpunten wordt momenteel hard gewerkt. Een ander knelpunt vormt verstoring, onder andere een gevolg van vliegbewegingen boven het veen met ballonnen en andere luchtvaartuigen. Deze activiteit verstoort kwetsbare vogelsoorten zoals kleine zwaan en ganzen.

Nieuwe projecten, activiteiten en plannen die niet in het beheerplan zijn beschreven, zoals de aanleg van nieuwe paden, kunnen nadelige effecten op het gebied hebben. Dit geldt ook voor veranderingen in het bestaande gebruik. In een dergelijk geval is er een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 nodig. Daarbij is maatwerk het uitgangspunt. De aanvrager dient vooraf de effecten te toetsen op de natuur van het Fochteloërveen. In het beheerplan staat informatie over de te nemen stappen bij een vergunningaanvraag.

Vinger aan de pols

Om de effecten van het beheer en van allerlei ontwikkelingen in en om het gebied in beeld te krijgen zijn periodieke inventarisaties van planten, dieren, stikstof en waterstanden nodig. Dit noemen we monitoring. Al bestaande inventarisatieprojecten gaan gewoon door en worden waar nodig uitgebreid met extra inventarisaties. Uit deze inventarisaties moet blijken of de in het beheerplan beschreven doelen gehaald worden. Als zich onverwachte ontwikkelingen voordoen kan het beheer aan de hand van de inventarisaties bijgestuurd worden. Los van de monitoring is er ook behoefte om beter inzicht te krijgen in de waterhuishouding van het gebied en de invloed van externe factoren daarop. Dit aanvullende onderzoek is noodzakelijk om goede maatregelen te formuleren voor de tweede en derde beheerplanperiode.

Om de resultaten van beheer, inrichting en onderzoek te analyseren en andere aspecten van beheer en behoud te volgen wordt een beheercommissie ingesteld waarin de belangrijkste partijen zoals beheerders, waterschap en provincies zijn vertegenwoordigd.

Tot slot

De aanwijzing van het Fochteloërveen als Natura 2000-gebied is een Europese erkenning van de bijzondere waarde van het gebied. Gebieden van deze kwaliteit zijn erg zeldzaam in binnen- en buitenland. De beheerders en andere partijen hebben zich in het verleden ingespannen om de bijzondere natuur van het Fochteloërveen te behouden. Onder meer door verdroging en de neerslag van stikstof is dit nog niet helemaal gelukt. Doordat we nu veel meer weten over hoe het gebied precies in elkaar steekt en wat succesvolle maatregelen zijn, kunnen we de achteruitgang stoppen en de doelstellingen voor dit gebied halen. Daardoor kan het gebied zich herstellen tot een nog waardevoller natuurgebied. Dat is niet alleen gunstig voor de natuur, maar ook voor mensen die hier van de natuur komen genieten en voor de lokale ondernemers. Zo blijft het Fochteloërveen een prachtig natuurlandschap waarin ruimte is voor mensen, planten en dieren. Kortom, beschermen, beleven en benutten!

Meer informatie?

Provincie Drenthe

Website: [www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/Natura 2000](http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/Natura_2000)

Telefoon: 0592-365555

Adres: Provincie Drenthe, postbus 119, 9400 AC Assen

Provincie Fryslân

Website: [www.fryslan.frl/Natura 2000](http://www.fryslan.frl/Natura_2000)

Telefoon: 058-2925925

Adres: Provincie Fryslân, postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden

1 Inleiding

1.1 Wat is Natura 2000?

De lidstaten van de Europese Unie hebben met elkaar afgesproken om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen. Belangrijke instrumenten om dit doel te realiseren zijn de Europese Vogelrichtlijn en de Europese Habitatrichtlijn. In deze richtlijnen is bepaald dat er een netwerk gerealiseerd moet worden van natuurgebieden van Europees belang: het Natura 2000-netwerk. De lidstaten moeten hiertoe natuurgebieden aanwijzen die belangrijk zijn om het duurzaam voortbestaan van de meest bedreigde soorten en habitattypen te verzekeren: de Natura 2000-gebieden. Het behoud en de ontwikkeling van de natuurwaarden in deze gebieden leidt niet alleen tot kwaliteitsverbetering van de natuur ter plekke, maar geeft soorten ook de mogelijkheid zich te verspreiden naar andere gebieden, waardoor de biodiversiteit bevorderd wordt.

De staatssecretaris van Economische Zaken heeft voor Nederland 165 Natura 2000-gebieden aangewezen (13,4% van ons land). Gezamenlijk hebben ze een oppervlak van ruim 1,1 miljoen hectare. Ongeveer 69% is water, de rest (31%) is land. Een aantal gebieden is aangewezen onder de Habitatrichtlijn óf de Vogelrichtlijn, maar een flink aantal gebieden valt onder beide richtlijnen. De gebiedsgerichte bepalingen vanuit de Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn zijn vanaf 1 oktober 2005 verwerkt in de Natuurbeschermingswet 1998 en sindsdien is de wettelijke bescherming van de Natura 2000-gebieden geregeld in deze wet.

Nederland is ervoor verantwoordelijk om voor 95 vogelsoorten (Vogelrichtlijn), 31 andere diersoorten, 5 plantensoorten en 51 habitattypen (alle Habitatrichtlijn) een 'gunstige staat van instandhouding' te bereiken en te behouden. Elk Natura 2000-gebied is aangewezen voor de bescherming van één of meerdere habitattypen en/of soorten. In de aanwijzingsbesluiten zijn voor elk gebied specifieke doelen – instandhoudingsdoelen – geformuleerd voor de oppervlakte en de kwaliteit van de habitattypen of de leefgebieden van soorten. Voor veel soorten is daarnaast aangegeven voor welke populatiegrootte het leefgebied minimaal geschikt moet zijn. Soms is het voldoende om de oppervlakte en/of kwaliteit van een habitatype of leefgebied van een soort te behouden, maar in andere gevallen is het nodig om de oppervlakte te vergroten en/of de kwaliteit te verbeteren.

Voor elk Natura 2000-gebied moet een beheerplan opgesteld worden, waarin de maatregelen staan die genomen moeten worden om de instandhoudingsdoelen voor dat gebied te bereiken. In het beheerplan leggen Rijk en provincies vast welke activiteiten op welke wijze mogelijk zijn. Uitgangspunt is steeds het realiseren van ecologische doelen met respect voor en in een zorgvuldige balans met wat particulieren en ondernemers willen. Het opstellen gebeurt daarom in overleg met alle direct betrokkenen, zoals beheerders, gebruikers, omwonenden, gemeenten, natuurorganisaties en waterschappen. Samen geven ze invulling aan beschermen, beleven en benutten. Daar draait het om in de Nederlandse Natura 2000-gebieden.

Zorg voor de natuur (beschermen)

Met het aanwijzen van de 165 gebieden draagt Nederland bij aan het netwerk van beschermde natuurgebieden in de Europese Unie. Natuur om trots op te zijn én om te beschermen. Want in een dichtbevolkt land als Nederland heeft de natuur onze zorg hard nodig. In een beheerplan

wordt aangegeven hoe beschermen, beleven en benutten in het gebied samengaan. Het streven is om bestaande activiteiten zoveel mogelijk te blijven voortzetten, maar niet alles kan.

Ruimte voor recreatie (beleven)

Veel mensen bezoeken natuurgebieden voor rust, ruimte en natuurschoon. Om natuurbehoud en -ontwikkeling en recreëren samen te laten gaan zijn afspraken nodig tussen overheden, beheerders en gebruikers. Bijvoorbeeld de afspraak om in een deel van een Natura 2000-gebied paden aan te leggen en een ander deel af te sluiten. Zo kunnen mensen de natuur beleven, kunnen vogels en andere dieren er hun jongen groot brengen en kunnen planten worden beschermd. De afspraken zijn afhankelijk van de mogelijkheden van het gebied, de recreatiebehoefte en de waardevolle natuur die in het gebied behouden of ontwikkeld wordt.

Economie en ecologie verenigd (benutten)

Het natuurbeleid is erop gericht het leefgebied voor planten en dieren optimaal te beschermen, te onderhouden en waar mogelijk uit te breiden. Daarnaast is het zaak natuur te realiseren waar mensen actief van kunnen genieten. Het creëren van een mooi landschap om in te wonen, werken en recreëren staat hierbij centraal. In de Natura 2000-gebieden komen allerlei soorten economisch gebruik voor, zoals landbouw, zandwinning, scheepvaart en visserij. De gebruiksfuncties bestaan net als de aanwezige natuur vaak al jaren en hebben zich soms zelfs samen met deze natuur ontwikkeld. Het is dus goed mogelijk om bij deze natuurparels de balans tussen wonen, werken en recreëren te behouden. Een van de instrumenten om dat te realiseren is het opstellen van de Natura 2000-beheerplannen.

1.2 Het Natura 2000-gebied Fochteloërveen (23)

Het natuurgebied Fochteloërveen is in mei 2003 door het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) bij de Europese Commissie aangemeld voor gebiedsbescherming onder de Europese Habitatrichtlijn (HR) en Vogelrichtlijn (VR). In december 2004 heeft de Europese Commissie het gebied op de lijst van beschermde gebieden geplaatst onder de naam 'Fochteloërveen' met het nummer NL9801007. Sinds dat moment valt het onder de wetgeving van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn. Het heeft het landelijke gebiedsnummer 23.

Met het inwerkingtreden van de Natuurbeschermingswet 1998 (Nb-wet) per oktober 2005 is de Europese regelgeving van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn opgenomen in de Nederlandse wetgeving en geldt het Fochteloërveen als Natura 2000-gebied.

In het kader van de Nb-wet 1998 is 27 november 2006 het ontwerp-aanwijzingsbesluit gepubliceerd. In dit besluit is de begrenzing vastgelegd en zijn de instandhoudingsdoelen beschreven. Op basis van ingediende zienswijzen en een advies van de provincie Drenthe is het ontwerp-aanwijzingsbesluit enigszins aangepast tot een definitief Aanwijzingsbesluit, dat op 23 mei 2013 is gepubliceerd (Ministerie van EZ, 2013). [gepubliceerd in de Staatscourant 2013 (nr. 14643)]. Het aanwijzingsbesluit met nota van toelichting (Ministerie van EZ, 2013) is te vinden op: www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=3&id=n2k23

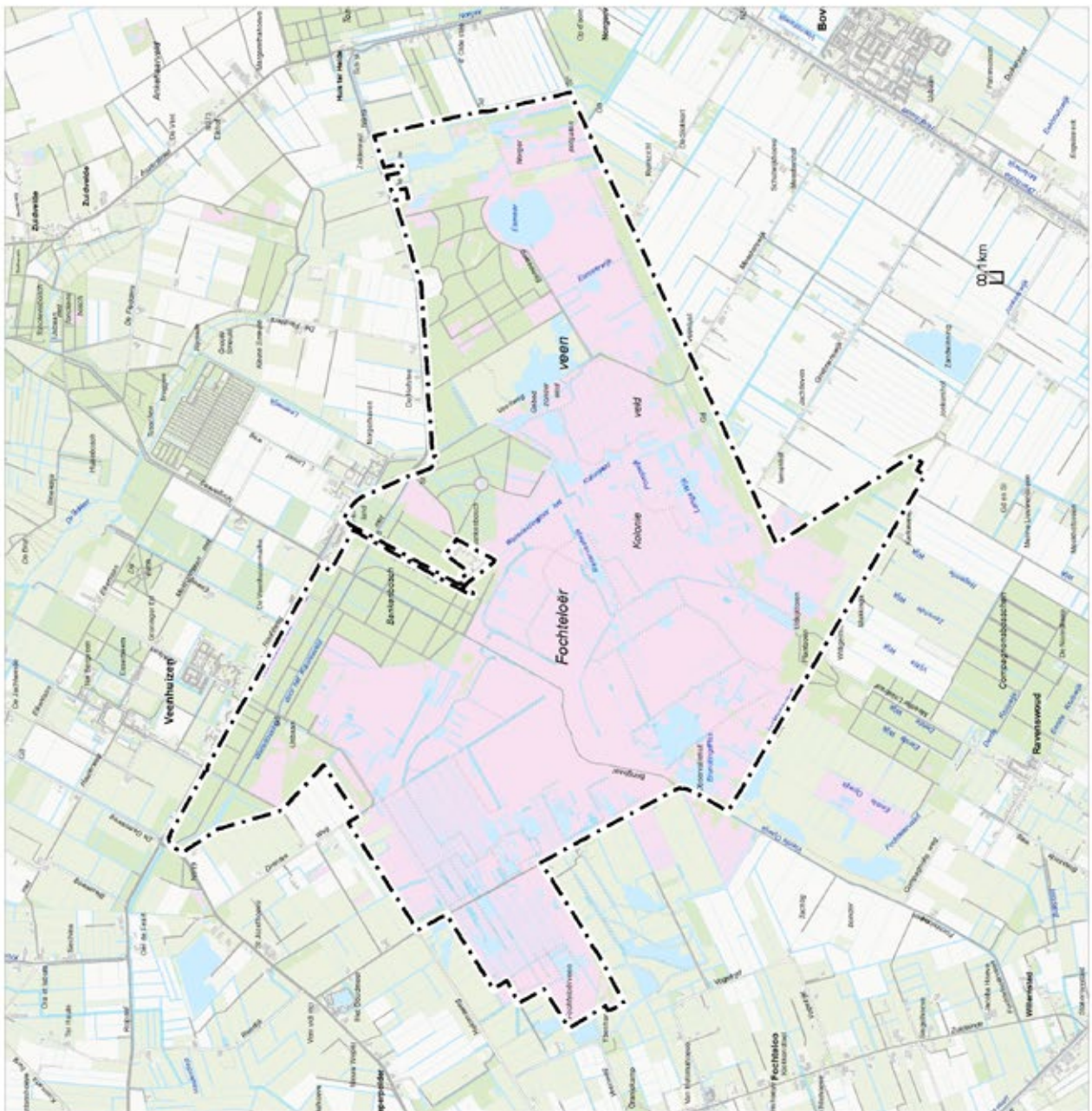
De begrenzing van het Natura 2000-gebied Fochteloërveen is bepaald aan de hand van de ligging van de habitattypen en de leefgebieden van de soorten waarvoor het gebied is aangegeven. Daarnaast omvat het begrensde gebied ook natuurterreinen die integraal deel uitmaken van de ecosystemen waartoe de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten behoren, alsmede nieuwe natuur om bedreigde en schaarse habitattypen en leefgebieden van soorten te

Natura 2000 Fochteloërveen

Legenda

- grens Natura2000
- akkerland
- bos
- grasland
- heide
- overig
- gebouw
- kade, wal

Project: Natura 2000 beheerplan	Kaart: #20150009-0212
Datum: 10-12-2015	
Bestandslocatie: C:\Projecten\Dr\N2000\Kaart\Beheerplannen	
GIS en Cartografie, provincie Drenthe © topografische ondergrond TDKadaster	

Figuur 1.1. Topografie en begrenzing Natura 2000-gebied Fochteloërveen.

herstellen. Bestaande bebouwing, erven, tuinen en verhardingen maken geen deel uit van het aangewezen gebied. De begrenzing van het Natura 2000-gebied en de toponiemen zijn aangegeven op de topografische kaart (figuur 1.1). Het totale gebied heeft een oppervlakte van 2.599 hectare.

Samenvattend staat het gebied bij het Ministerie van EZ officieel geregistreerd met de volgende kenmerken:

Gebiedsnummer	23
Natura 2000 Landschap	Hoogvenen
Status	Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn
Beschermd natuurmonument	Nee
Eigenaar	Natuurmonumenten (c. 1.482 hectare), Staatsbosbeheer (c. 386 hectare), de Staat - veiligheid en justitie (c. 634 hectare), particulier (c. 94 hectare) en diverse andere eigenaren (c. 3 hectare)
Beheerder	Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de Staat, particulieren
Provincie	Drenthe/Fryslân
Gemeenten	Midden-Drenthe, Noordenveld, Ooststellingwerf
Oppervlakte	2.599 ha
Begrenzing	Zie figuur 1.1 en bijlage 1.

1.3 Doel en functie van het beheerplan

Beheerplannen hebben in grote lijnen de volgende functies:

1. Instandhoudingsdoelen
Het beheerplan geeft duidelijkheid over de in het gebied in geding zijnde natuurwaarden, zoals benoemd in de aanwijzingsbesluiten, die beschermd en/of ontwikkeld behoren te worden en het te behalen niveau van bescherming en/of ontwikkeling.
2. Instandhoudingsmaatregelen
Het beheerplan beschrijft de maatregelen die noodzakelijk zijn om de doelstellingen te handhaven en/of te bereiken. De maatregelen zijn gerelateerd aan de instandhoudingsdoelen, zoals die zijn opgenomen in de aanwijzingsbesluiten. Het beheerplan bevat minimaal een beschrijving op hoofdlijnen van die benodigde maatregelen en van de ecologische vereisten.
3. Bescherming
Het beheerplan geeft minimaal aan welke bestaande activiteiten niet schadelijk zijn voor het realiseren van de instandhoudingsdoelen. Het kan ook aangeven of voorgenomen activiteiten niet schadelijk zijn. Of een activiteit niet schadelijk is, zal op grond van objectieve gegevens en op basis van de best beschikbare wetenschappelijke kennis moeten blijken. Het begrip activiteit wordt hier geïnterpreteerd als project en handeling.

Het beheerplan vormt in aanvulling op het aanwijzingsbesluit een handvat voor het afwegingskader voor de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Op die manier wordt duidelijkheid geboden aan beheerders, gebruikers en belanghebbenden over de vraag welke activiteiten in en bij het Natura 2000-gebied in ieder geval schadelijk zijn en alleen in uitzonderingssituaties zijn toegestaan na toetsing overeenkomstig artikel 19j van de

Natuurbeschermingswet 1998 (Habitattoets) en welke activiteiten op wettelijke gronden geen vergunning behoeven.

Dit beheerplan geeft inzicht in de relatie tussen de instandhoudingsdoelen en andere maatschappelijke belangen in het Fochteloërveen. In dat licht wordt het bestaand gebruik beschreven met de mogelijke effecten op de natuurwaarden. Ook de op korte termijn te voorziene ontwikkelingen worden hierbij betrokken. Wanneer het bestaand gebruik aantoonbaar leidt tot significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen, wordt in het beheerplan vastgelegd welke maatregelen noodzakelijk zijn om deze effecten te beëindigen. Wanneer nieuwe ontwikkelingen mogelijk kunnen leiden tot negatieve effecten, zal een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 nodig zijn. Het beheerplan kan voorwaarden stellen op het gebied van mitigerende of compenserende maatregelen waardoor een vergunningplicht eventueel kan vervallen. Dit betekent dat het beheerplan een directe bindende werking heeft voor zowel overheden, bedrijven als burgers.

1.4 Status en vaststellingprocedure van het beheerplan

De provincies Drenthe en Fryslân zijn bevoegd gezag voor respectievelijk het Drentse en het Friese deel van het Natura 2000-gebied Fochteloërveen. De minister van EZ is bevoegd gezag voor die delen die beheerd worden door en/of in eigendom zijn van Staatsbosbeheer. De provincie Drenthe is verantwoordelijk voor het opstellen van het beheerplan.

De minister van EZ en Gedeputeerde Staten van de provincies Drenthe en Fryslân stellen het beheerplan vast voor hun deel van het gebied en hun takenpakket. Zij maken daarbij afspraken over gezamenlijk optreden waar nodig.

Bij het opstellen van dit beheerplan is overleg gevoerd met eigenaren, gemeente(n), waterschappen, organisaties op het gebied van landbouw, natuur en recreatie en andere belanghebbenden. Hiernaast is er ook overleg geweest tussen de bevoegde gezagdragers die de besluiten over het beheerplan moeten nemen.

De minister van EZ en Gedeputeerde Staten van Drenthe en Fryslân bieden het beheerplan ter inspraak aan. Tijdens de inspraakperiode van zes weken ligt het beheerplan ter inzage en kan iedereen zienswijzen over het beheerplan naar voren brengen. Na afronding van de inspraak stellen het Rijk en de provincies het definitieve beheerplan vast. Tegen de definitieve vaststelling van het beheerplan is beroep mogelijk bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Voor de exacte periode waarin dit beheerplan ter inspraak ligt, verwijzen we naar de publicaties van het ministerie van EZ (www.rijksoverheid.nl).

1.5 Uitvoering van het beheerplan

De provincies zijn eindverantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen voor Natura 2000 en werken daarbij nauw samen met andere betrokken partijen. De provincies zijn tevens verantwoordelijk voor het uitvoeren van beheermaatregelen binnen en buiten het gebied, het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en het toetsen van nieuwe plannen en projecten in of in de nabijheid van het Fochteloërveen (vergunningverlening).

Het uitvoeren van de maatregelen brengt kosten met zich mee. Een deel van de kosten is gebonden aan maatregelen die onderdeel zijn van bestaande werkzaamheden, zoals vergunning-

verlening, peilbeheer en beheer van de natuurgebieden. Er zijn echter ook kosten als gevolg van nieuwe maatregelen of het versneld uitvoeren van beleid. De financiering daarvan vindt zoveel mogelijk plaats met bestaande middelen.

Het beheerplan heeft een maximale geldigheidsduur van zes jaar na vaststelling. Gedurende deze zes jaar vindt monitoring plaats van de effecten van het beheer en tegen het einde van deze periode wordt het beheerplan door het bevoegd gezag geëvalueerd. Afhankelijk van de uitkomst van de evaluatie kan de geldigheid van het beheerplan met nog eens zes jaar worden verlengd of wordt een nieuw beheerplan vastgesteld.

Naast de evaluatie van dit beheerplan wordt ook het Natura 2000-beleid op nationaal niveau geëvalueerd. Het ministerie van Economische Zaken is hiervoor verantwoordelijk. Aan de hand van deze evaluatie zal het ministerie in overleg met de Europese Commissie en betrokken bevoegde instanties bezien welke aanpassingen van de instandhoudingsdoelen en/of -maatregelen nodig zijn voor de volgende generatie beheerplannen. Deze nationale evaluatie van Natura 2000 kan ertoe leiden dat doelstellingen en maatregelen voor het Fochteloërveen in het volgende beheerplan zullen wijzigen.

1.6 Leeswijzer

Dit beheerplan bevat – inclusief deze inleiding – acht hoofdstukken, een literatuurlijst, een verklarende woordenlijst, bijlagen, kaarten en een samenvatting. Hoofdstuk 2 geeft de instandhoudingsdoelen weer zoals deze in het aanwijzingsbesluit voor het gebied zijn te vinden, en de ecologische vereisten die daar uit voortkomen. Hoofdstuk 3 geeft een gebiedsbeschrijving waarin onder meer de habitattypen, soorten en het ecologische systeem waarin zij voorkomen omschreven worden. Het bestaand gebruik en het geldende beleid worden in hoofdstuk 4 beschreven. Hierin worden tevens de kansen en knelpunten van de instandhoudingsdoelen op korte en lange termijn en de effecten van het gebruik in en rond het Natura 2000-gebied aangegeven. In hoofdstuk 5 is de PAS-gebiedsanalyse uitgewerkt en in hoofdstuk 6 wordt de visie op de uitwerking van de kernopgaven en instandhoudingsdoelen weergegeven. Hoofdstuk 7 beschrijft op welke wijze de afspraken in dit beheerplan uitgevoerd en bekostigd worden en wie verantwoordelijk is voor communicatie, monitoring en evaluatie van het beheerplan. Ook bevat dit hoofdstuk een toelichting op de sociaal-economische aspecten van het beheerplan. In hoofdstuk 8 zijn de kaders voor vergunningverlening uitgewerkt. Dit hoofdstuk geeft ook aan welk bestaand gebruik de vergunningprocedure moet doorlopen.

2 Instandhoudingsdoelen

2.1 Inleiding

Het doel van Natura 2000 is instandhouding van de biodiversiteit in het gebied van de Europese Unie. Elk Natura 2000-gebied draagt daaraan bij door het bereiken van de instandhoudingsdoelen die zijn geformuleerd voor de habitattypen en/of soorten waarvoor het gebied is aangegeven. Per habitatype en per soort is daarbij uitgegaan van landelijke doelen en de bijdrage die een gebied redelijkerwijs kan leveren voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Voor het Fochteloërveen gaat het om vijf habitattypen en tien soorten (zie tabel 2.2). De daarvoor geformuleerde instandhoudingsdoelen voor het gebied worden weergegeven in paragraaf 2.3. De ecologische vereisten voor de habitattypen en soorten worden beschreven in paragraaf 2.4.

Aan de beschrijving van de instandhoudingsdoelen gaat een beschrijving van de zogenaamde 'kernopgaven' vooraf (paragraaf 2.2). Het Nederlandse deel van Natura 2000 is opgedeeld in acht landschappen. Voor elk landschap zijn kernopgaven geformuleerd. Deze stellen prioriteiten voor de habitattypen en soorten in het betreffende landschap en maken de relaties tussen en het relatieve onderlinge gewicht van de Natura 2000-gebieden duidelijk. Elk gebied levert, binnen zijn bereik, een bijdrage aan de kernopgaven voor het landschap waar het toe behoort. Het Fochteloërveen valt onder het landschaptype Hoogvenen.

Voor alle Natura 2000-gebieden in Nederland gelden daarnaast de volgende algemene doelen (Ministerie van LNV 2006):

- Behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie.
- Behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van het Natura 2000 netwerk zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie.
- Behoud en waar nodig herstel van de ruimtelijke samenhang met de omgeving ten behoeve van de duurzame instandhouding van de in Nederland voorkomende natuurlijke habitats en soorten.
- Behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functies van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.
- Behoud of herstel van gebiedsspecifieke ecologische vereisten voor de duurzame instandhouding van de habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.

2.2 Kernopgaven

De kernopgaven in het kader van Natura 2000 geven voor elk van de acht landschappen de belangrijkste behoud- en herstelopgaven. Het gaat daarbij om habitattypen en soorten die sterk onder druk staan en/of waarvoor Nederland van (zeer) groot belang is. De kernopgaven geven richting aan de uitwerking van de instandhoudingsdoelen in de beheerplannen. De landschappelijke opgave voor het hoogveenlandschap wordt als volgt beschreven:

Voor herstel en kwaliteitsverbetering van de resten hoogveenlandschap is een essentiële randvoorwaarde dat de hydrologie (zowel intern als extern) op orde komt. Vorming van

functionerende hoogvenen door kwaliteitsverbetering hoogveenresten en herstel randzones én vergroting van de interne en externe samenhang ten behoeve van fauna (Ministerie van EZ, 2013).

Behalve de kernopgaven op landschapsniveau zijn er ook kernopgaven voor de individuele Natura 2000-gebieden. De kernopgaven voor het Fochteloërveen, zoals aangegeven in het Gebiedendocument (Ministerie van LNV, 2006b) en het Natura 2000 doelendocument (Ministerie van LNV, 2006a) zijn opgenomen in tabel 2.1.

Tabel 2.1. Kernopgaven (Ministerie van LNV, 2013).

Code	Naam	Omschrijving
7.01	Uitbreiding actieve kern	Uitbreiding kernen van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A.
7.02	Initiëren hoogveenvorming	Op gang brengen of continueren van hoogveenvorming in herstellende hoogvenen H7120 in kansrijke situaties, met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A (waar nodig uitbreiding oppervlakte H7120). Instandhouding van huidige relictfauna als bronpopulaties fauna. Herstel van grote veengebieden met voldoende rust onder andere voor de niet-broedvogel kraanvogel A127.
7.03	Overgangszones grote venen	Ontwikkeling van overgangszones van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A incl. lagzones (met onder andere hoogveenbossen) *H91D0, zure vennen H3160 en porseleinhoen A119 en paapje A275.

De met een * aangegeven habitattypen betreffen zogenaamde prioritaire habitattypen die extra onder druk staan en waarvoor extra inspanning vereist is.

Een ‘sense of urgency’ voor een kernopgave is toegekend als binnen nu en tien jaar mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. Dat betekent dat de inschatting is gemaakt dat de kernopgave en de daaronder liggende verplichting om minimaal de huidige waarden in stand te houden, zonder speciale maatregelen op de korte termijn niet meer realiseerbaar is. Aan de kernopgaven van het Fochteloërveen is een ‘sense of urgency’ (beheer) toegekend voor de vogelsoorten porseleinhoen en paapje.

Aan kernopgaven die gebonden zijn aan habitattypen of soorten die afhankelijk zijn van grond- of oppervlaktewater, is in bepaalde Natura 2000-gebieden een wateropgave toegekend. In deze Natura 2000-gebieden zijn optimale watercondities van belang voor het behalen van de Natura 2000-doelen. Voor alle drie kernopgaven van het Fochteloërveen is zo’n wateropgave toegekend (Ministerie van LNV, 2006a).

2.3 Instandhoudingsdoelen

In tabel 2.2 zijn de instandhoudingsdoelen samengevat. Voor het Fochteloërveen gaat het om vijf habitattypen, vier broedvogelsoorten en zes niet-broedvogelsoorten.

Tabel 2.2. Overzicht instandhoudingsdoelen, kernopgaven, 'sense of urgency' en wateropgave van het Fochteloërveen.

Instandhoudingsdoelen		SVI	Doelstelling		Draagkracht		Kernopgaven	
		Landelijk	opp. vl	Kwal	aantal vogels	aantal paren		
Habitattypen								
H2320	Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	-	=	=				
H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)	-	>	=				
H4030	Droge heiden	--	=	=				
H7110A	*Actieve hoogvenen (hoogveenland-schap)	--	>	>			7.01,W	7.02,W
H7120	Herstellende hoogvenen	+	> (<)	>			7.02,W	
Broedvogels								
A008	Geoorde fuut	+	=	=		13		
A119	Porseleinhoen	--	=	=		20	7.03,%W	
A275	Paapje	--	=	=		60	7.03,%W	
A276	Roodborsttapuit	+	=	=		65		
Niet-broedvogels								
A037	Kleine zwaan	-	=	=	90			
A038	Wilde zwaan	-	=	=	100			
A039b	Toendrarietgans	+	=	=	11.100			
A041	Kolgans	+	=	=	2.300			
A052	Wintertaling	-	=	=	600			
A056	Slobeend	+	=	=	40			

Legenda

W Kernopgave met wateropgave

% Sense of urgency

SVI land. Landelijke staat van instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig, + gunstig)

= Behoudsdoelstelling

> Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling

(<) Aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering. Afname is toegestaan wanneer een andere habitattypen profiteert

Ten opzichte van het aanwijzingsbesluit zijn er twee wijzigingen doorgevoerd. In het besluit van 23 mei 2013 (PDN/2013-023; Stcrt 2013,14643) is een habitattypen verwijderd en een habitattypen toegevoegd. Het verwijderde habitattypen betreft H3160 Zure vennen. Bij nadere beschouwing bleek het habitattypen onderdeel te vormen van het habitattypen H7120 Herstellende hoogvenen. Het habitattypen wordt hier verder niet uitgewerkt. Toegevoegd is het habitattypen H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen. Dit typen is wel uitgewerkt.

De habitattypen worden gekenschetst in de profieldocumenten, waarin een beschrijving wordt gegeven op basis van de best beschikbare ecologische kennis van de kenmerken en vereisten van het habitattypen. In de profielendocumenten wordt een definitie van het habitattypen gegeven en een beschrijving van de voorkomende vegetatietypen en de aanwezige typische soorten, waaronder de fauna (zie ook hoofdstuk 5).

2.4 Ecologische vereisten van de instandhoudingsdoelen

2.4.1 Habitattypen

In deze paragraaf worden de aangewezen habitattypen en hun ecologische vereisten beschreven. Het betreft eisen die deze habitattypen stellen aan waterstandregime, zuurgraad, voedselrijkdom en atmosferische depositie. Ook is kort aangegeven welke onderliggende processen hierop van invloed zijn.

De beschrijving is gebaseerd op de profielbeschrijvingen uit het doelendocument (versie 1, september 2008, met erratum 24 maart 2009).

Als bronnen voor landelijke informatie zijn gebruikt:

- Ecologische vereisten habitattypen KWR Water die zijn beschreven in de ACCESS database 'Vereisten HabitattypenDec2008', versie december 2008 ;
- Kritische depositiewaarden van habitattypen beschreven in Van Dobben en van Hinsberg (2008) aangevuld met informatie verstrekt door Bal (2012).

Als bronnen voor gebiedsspecifieke ecologische vereisten zijn gebruikt:

- applicatie ecologische vereisten:
www.synbiosys.alterra.nl/Natura_2000/gebiedendatabase.aspx?subj=ecologischevereisten;
- inzichten uit de PAS-gebiedsanalyse die is gemaakt voor dit beheerplan (hoofdstuk 5).

H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Dit habitatype betreft droge heiden in binnenlandse zandgebieden die worden gedomineerd door kraaihei. In het Fochteloërveen komen vooral kraaiheibegroeiingen voor die gerekend moeten worden tot de mosrijke subassociatie van de associatie van struikhei en stekekbrem. Het habitatype wordt voornamelijk aangetroffen op venige zandgronden. Kraaihei is gebonden aan een relatief koel en vochtig klimaat en komt daarom voornamelijk voor in het midden en noorden van ons land. Een optimale omvang voor het habitatype voor de aanwezigheid van kenmerkende soorten treedt op vanaf enkele hectares. Het type is gevoelig voor betreding en vermesting, en daardoor zeer gevoelig voor atmosferische depositie.

De ecologische vereisten voor dit habitatype kunnen als volgt worden samengevat:

- de gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand is lager dan 40 centimeter onder maaiveld;
- de gemiddelde laagste grondwaterstand is lager dan 145 centimeter onder maaiveld;
- de bodem is matig zuur tot zuur (pH lager dan 5,0);
- de bodem is zeer voedselarm;
- de kritische depositiewaarde is 15 kg N/ha/jr (1.071 mol N/ha/jr).

H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)

Het habitatype Vochtige heiden betreft vochtige heidegemeenschappen op voedselarme, zure zand- en veenbodems in de atlantische en sub-atlantische regio. Kenmerkend is de hoge bedekkingsgraad van gewone dophei (*Erica tetralix*) en daarnaast het voorkomen van soorten als pijpenstro, veenbies (*Trichophorum cespitosum*), trekkrus (*Juncus squarrosus*), en in goed ontwikkelde vormen klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*), beenbreek (*Narthecium ossifragum*), ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*) en diverse veenmossen.

De begroeiingen van het subtype vochtige heide op zandgronden (H4010A) variëren afhankelijk van de waterhuishouding, de ouderdom en het leemgehalte van de bodem. De meest zure en natte heiden tenderen naar hoogveen. Open begroeiingen zijn vaak rijk aan korstmossen. Dopheibegroeiingen in verdroogde, maar niet vergraven hoogveengebieden worden niet tot dit habitatype gerekend, maar maken deel uit van habitatype Herstellende hoogvenen.

Een optimale omvang voor het habitatype voor de aanwezigheid van kenmerkende soorten treedt op vanaf enkele tientallen hectares. Het habitatype is zeer gevoelig voor stikstofde-

positie. Bij te hoge depositie treedt vergrassing op en verdwijnen de soorten van gebufferde milieus.

De ecologische vereisten voor dit habitatype kunnen als volgt worden samengevat:

- de gemiddelde voorjaarswaterstand (GVG) varieert van 20 centimeter boven maaiveld (inundatie) tot minder dan 40 centimeter onder maaiveld;
- de bodem is matig zuur tot zuur (pH-H₂O lager dan 5,5);
- de bodem is zeer voedselarm tot matig voedselarm;
- de kritische depositiewaarde is 17 kg N/ha/jr (1.214 mol N/ha/jr).

De typische associatie komt voor bij een gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand (GVG) van minder dan 40 centimeter onder maaiveld. De subassociatie van Gewone dophei en Veenmos stelt kritischer eisen aan de grondwaterstanden. Deze vegetatie komt voor bij een GVG van 5 centimeter boven tot 25 centimeter onder maaiveld. Het ondiepe grondwater bestaat uit infiltrerend regenwater. De dopheibegroeiingen van dit subtype zijn bijzonder gevoelig voor verlaging van de grondwaterstand (afgezien van het wegzakken in de zomer) en schommelingen in de waterhuishouding. Verdroging leidt al snel tot vergrassing met pijpenstrootje.

H4030 Droge heiden

Het habitatype betreft struikheibegroeiingen die zowel in het laagland als in gebergten van Europa voorkomen. Ze worden gedomineerd door struikhei, al dan niet in combinatie met andere dwergstruiken, grassen en mossen. Droge heiden komen in Nederland voor op matig droge tot droge, kalkarme zure bodems waarin zich meestal een podzolprofiel heeft gevormd. Het meest komt het type voor op al dan niet lemige dekzanden en op stuwwallen, maar het strekt zich ook uit over rivierterrassen en tertiaire (mariene) zandafzettingen. Een optimale omvang voor het habitatype voor de aanwezigheid van kenmerkende soorten treedt op vanaf tientallen hectares. Het habitatype is zeer gevoelig voor stikstofdepositie.

De ecologische vereisten voor dit habitatype kunnen als volgt worden samengevat:

- de gemiddelde voorjaarswaterstand ligt lager dan 40 centimeter onder maaiveld;
- de bodem is matig zuur tot zuur (pH hoger dan 4,5);
- de bodem is zeer voedselarm tot matig voedselarm;
- de kritische depositiewaarde is 15 kg N/ha/jr (1.071 mol N/ha/jr).

H7110A Actieve hoogvenen & H7120 Herstellende hoogvenen

De habitatypen H7120 Herstellende hoogvenen en H7110A Actieve hoogvenen worden hier gezamenlijk beschreven. Deze habitatypen zijn in hoge mate vergelijkbaar qua landschapsecologische processen en problematiek. Bovendien is het de bedoeling dat het habitatype Herstellende hoogvenen ten dele vervangen wordt door Actieve hoogvenen; dit betekent dat het areaal Herstellende hoogvenen mag afnemen ten gunste van de oppervlakte Actieve hoogvenen. Daarom wordt uitgegaan van dezelfde ecologische vereisten.

Bij het habitatype H7110A actieve hoogvenen is sprake van een goed functionerende toplaag (acrotelm) met actieve hoogveenvorming. Actieve hoogveenvorming houdt in dat de door veenmossen gedomineerde vegetatie meer organisch materiaal vormt dan er wordt afgebroken. Het levende hoogveen houdt veel regenwater vast en in het natte, zure hoogveenmilieu verteren afgestorven plantendelen heel erg langzaam, waardoor deze ophopen. Het systeem groeit dus omhoog en houdt als een spons water vast. Kenmerkend zijn dominantie van veenmossen, een microreliëf met tot circa 50cm hoge bulten en slenken en permanent hoge waterstanden.

Het habitatype H7120 Herstellend hoogveen betreft hoogveenrestanten waar - in ieder geval ten dele - nog een witveenpakket aanwezig is en hoogveenherstel gaande of tenminste naar verwachting mogelijk is.

Het omvat (een deel van) de volgende elementen: hoogveenbulten, hoogveenslenken en veenputten met veenmos, zure wateren, heidevegetaties, vergraste veenbodems, struwelen en bossen.

Voor de ontwikkeling van hoogveen zijn hoge en constante grondwaterstanden noodzakelijk. De grondwaterstand dient gedurende een groot deel van het jaar aan of net onder maaiveld te staan. In de zomer dient de grondwaterstand niet verder weg te zakken dan circa 30 centimeter onder het veenoppervlak. Het ondiepe grondwater bestaat uit infiltrerend regenwater. De constante en hoge grondwaterstanden worden in Actieve hoogveenen bereikt doordat er weinig wegzijging optreedt (maximaal circa 40 millimeter per jaar) en door de aanwezigheid van een goed functionerende toplaag, de acrotelm. Door krimp en zwel van deze acrotelm is de bovenste veenlaag lange tijd met water verzadigd. Daardoor reguleert de acrotelm het grondwaterstandsverloop binnen het hoogveen.

In Herstellende hoogveenen ontbreekt de acrotelm; daardoor zijn de grondwaterstanden hier minder (onvoldoende) stabiel. Dit is het essentiële verschil met Actieve hoogveenen.

Een optimale omvang voor het habitatype voor de aanwezigheid van kenmerkende soorten treedt op vanaf honderden hectares (voor het totale hoogveencomplex inclusief Herstellende hoogveenen; het type Actieve hoogveenen kan daarbinnen op kleinere schaal aanwezig zijn).

De ecologische vereisten voor de beide habitatypen kunnen als volgt worden samengevat:

- de gemiddelde voorjaarswaterstand ligt op of net onder maaiveld;
- de bodem is matig zuur tot zuur (pH tot 5,5);
- de bodem is zeer voedselarm tot matig voedselarm;
- de kritische depositiewaarde is 7,5 kg N/ha/jr (500 mol N/ha/jr).

2.4.2 Vogels

A008 Geoorde fuut

Leefgebied: Het broedbiotoop van de geoorde fuut bestaat uit ondiepe zoetwaterplassen, vooral vennen, duinmeren, laagveenplassen en vloeivelden. De plassen moeten een oppervlakte van minimaal 2-3 hectare hebben, een weelderige, maar niet te hoge oevervegetatie van bijvoorbeeld pitrus of riet en een vlakke, geleidelijk aflopende oever. Het drijvende nest bestaat uit plantaardig materiaal en wordt verankerd aan moerasplanten. Vaak broeden geoorde futen in groepsverband ('semikoloniaal') in of nabij broedkolonies van kokmeeuwen die de vogels een zekere bescherming bieden. Door verdroging kan de locatie – al dan niet tijdelijk – ongeschikt worden voor gebruik als nestplaats. Dit gebeurt eveneens bij vermesting als gevolg van inlaat van gebiedsvreemd water of bij verzuring van vennen die resulteert in een afnemend voedselaanbod, en wellicht ook bij verstoring (recreatie).

Voedsel: Het voedsel van de geoorde fuut bestaat in zoete wateren voornamelijk uit waterinsecten, weekdieren en kreeftjes. In zoute kustwateren eet deze vogel vooral kleine zeenaalden, andere kleine visjes en ongewervelden.

Rust: De geoorde fuut heeft een gemiddelde tot grote verstoring gevoeligheid (verstoring vanaf 100-300 meter afstand). In de broedtijd is de gevoeligheid voor verstoring in zijn leefgebied (dan kleine wateren met veel oevervegetatie) matig groot. Omdat de soort in afgesloten reservaten

Geoorde fuut (foto: Albert Henkel)

broedt, zijn de effecten van verstoring op de populatie waarschijnlijk matig. Vooral waterrecreatie kan voor de geoorde fuut verstrend zijn.

Minimum omvang duurzame broedpopulatie: Voor een duurzame sleutelpopulatie van de geoorde fuut zijn ten minste 20 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding van de populatie zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (>400 paren).

A119 Porseleinhoen

Leefgebied: Het porseleinhoen is een kleine, verborgen levende ralachtige vogel. Alleen zijn geluid, dat klinkt als een zweeps slag, verradert op warme zomeravonden zijn aanwezigheid. Het broedbiotoop bestaat uit open moerasige terreinen van minimaal 1-2 hectare met matig voedselrijk water. De vogel zoekt een permanent (of periodiek) natte situatie van ongeveer 10 tot 35 centimeter diep water op met een weelderige vegetatie van biezen, zeggen, lisdodden en andere moerasplanten (hoogte 0,5-1 meter). Naast moerassen zijn ook laat in het voorjaar geïnundeerde uiterwaarden (graslanden) geschikt als broedbiotoop. Het porseleinhoen maakt zijn nest in dichte vegetaties van riet, zeggen of grassen boven of nabij ondiep water.

Voedsel: Het porseleinhoen voedt zich in hoofdzaak met insecten en kleine weekdieren, die hij zoekt in de omgeving van de nestplaats langs slikranden en onder de dekking van een weelderige vegetatie. De moerasvegetatie mag niet te dicht van structuur zijn, zodat het dier er goed doorheen kan lopen.

Rust: Het porseleinhoen heeft een matige verstoringsgevoeligheid omdat het dier zich in de vegetatie verbergt (verstoring bij minder dan 100 meter afstand). Ook de gevoeligheid voor verstoring van zijn leefgebied is matig omdat de vogel in vrij besloten landschappen leeft. Over een effect van verstoring op de populatie is niets bekend. Aangezien de soort veelal broedt in

zeer ontoegankelijk terrein is de invloed van recreatie waarschijnlijk niet van veel betekenis. Verstoring door recreanten zal echter gemakkelijker optreden in kleinere gebieden dan in grotere. Vooral wandelaars die moerassige gebieden opzoeken hebben mogelijk een verstorend effect.

Minimum omvang duurzame populatie: Voor een duurzame sleutelpopulatie van het porselein-hoen zijn ten minste 40 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (> 800 paren). Het soortbeschermingsplan moerasvogels gaat uit van 5 sleutelgebieden met een populatie van 40-80 paren (> 400 paren).

A275 Paapje

Leefgebied: Het broedbiotoop van het paapje bestaat uit vochtige tot natte terreinen met structuurrijke vegetaties die rijk zijn aan insectenleven. Het zijn bijvoorbeeld extensief beheerde gras- en hooilanden, heide, duinvalleien en hoogveen. Er moeten wat bomen, struiken, palen of opgaande kruiden als akkerdistel, ridderzuring en schermbloemigen voorkomen die het paapje als uitkijkpost kan gebruiken. De nesten liggen tussen graspollen, kruiden of in overjarige vegetatie, vaak in perceelsranden, bermen, greppels en slootranden. Door intensivering van de landbouw is veel leefgebied van de soort verdwenen. Daar staat tegenover dat het paapje graag gebruik maakt van uit productie genomen graslandpercelen. Door toename van kruiden en structuur van deze percelen zijn – vaak tijdelijk – zeer geschikt voor het paapje. Na verloop van tijd neemt door verschraling van het grasland de populatie af (van Dijk 2008).

Voedsel: Voor het voorkomen van paapjes is de aanwezigheid van een groot en gevarieerd insectenaanbod cruciaal.

Rust: Paapjes vertonen een matige gevoeligheid voor verstoring (verstoring bij < 100 meter afstand). In zijn leefgebied heeft het paapje een gemiddelde verstoring gevoeligheid: het is een halfopen landschap. Het effect van verstoring op de populatie is onbekend. Er is echter aangetoond dat in de nabijheid van paden en wegen de dichtheid van paapjes afneemt. Het is dus mogelijk dat de populatiegrootte in gebieden met veel wegen en paden beperkt wordt door verstoring. Vooral verstoring door landrecreatie vormt een bedreiging.

Minimum omvang duurzame populatie: Voor een duurzame sleutelpopulatie zijn ten minste 100 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (>2.000 paren).

A276 Roodborsttapuit

Leefgebied: Het broedbiotoop van de roodborsttapuit omvat heide- en hoogveengebieden en duinen. Verder is de soort in het zuiden en in mindere mate in het oosten van het land te vinden in kleinschalige extensief beheerde agrarische cultuurlandschappen. Deze landschappen hebben dan een groot aandeel grasland, enig reliëf met bijvoorbeeld greppels, en paaltjes en struiken die als uitkijkpost dienen. De nestplaats bevindt zich in heide- en duinbegroeiing op of net boven de grond tussen het struweel, of in cultuurland tussen de overjarige vegetatie van slootkanten en greppels. Het voedsel zoekt de roodborsttapuit tot op enkele honderden meters van het nest, in agrarisch cultuurlandschap vooral in bermen en overhoekjes. De territoriumgrootte is 1-10 hectare.

Voedsel: Het voedsel bestaat uit insecten, spinnen en wormen.

Rust: De verstoring gevoeligheid van de roodborsttapuit is matig groot (verstoring bij < 100 meter afstand). De gevoeligheid voor verstoring van het leefgebied is gemiddeld: het is een halfopen landschap. Het effect van verstoring op de populatie is onbekend. Ervaringen in heideterreinen in het Gooi wijzen op een verstoring effect van intensieve recreatie. In tegenstelling tot bij paapjes is er bij roodborsttapuiten niet vastgesteld dat in de nabijheid van paden en wegen de dichtheid afneemt. Vooral verstoring door landrecreatie vormt een bedreiging voor de roodborsttapuit.

Minimum omvang duurzame populatie: Voor een duurzame sleutelpopulatie zijn ten minste 100 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties vereist (>2.000 paren).

A037 Kleine zwaan

Leefgebied: Het voorkomen van de kleine zwaan is gebonden aan water (slaapplaats en foerageergebied) en uitgestrekte polders of uiterwaarden (foerageergebied). Zijn voedselbiotopen zijn bij voorkeur akkers en natte, vaak ondergelopen graslanden met een korte vegetatie. De kleine zwaan zoekt zijn voedsel liever in cultuurgrasland dan in extensief beheerd grasland, dat hem meestal te ruig of te schraal is. Vooral in het najaar foerageren kleine zwanen ook wel op het water. De slaapplaatsen bestaan uit zoete of zoute wateren, ondergelopen boezemlanden en zomerpolders, zand- en modderbanken. De plaatsen moeten vrij zijn van verstoring en niet toegankelijk voor roofdieren zoals vossen. Ze kunnen tot op enkele tientallen kilometers van de foerageergebieden liggen. In agrarisch gebied treft men soms kleine zwanen in gemengde groepen met ganzen aan.

Voedsel: De kleine zwaan is een planteneterende voedselspecialist, die tot rond 1960 vooral foerageerde op fonteynkruid en andere ondergedoken waterplanten, en zich vervolgens ontwikkelde tot een cultuurvolger met een brede dieetkeus. De meeste kleine zwanen foerageren in Nederland aan het begin van het seizoen (oktober) ook nu nog in grote ondiepe wateren (vooral Lauwersmeer en Randmeren) op de wortelknolletjes van schedefonteynkruid en op kranswier. Als deze voedselbronnen in de loop van de herfst uitgeput raken, schakelt de soort tegenwoordig in veel gevallen over op oogstresten, vooral suikerbieten en aardappelen. In de loop van de winter wordt gras steeds belangrijker, omdat dan de oogstresten in de meeste akkerbouwgebieden worden ondergeploegd.

Rust: Op de Randmeren is de kleine zwaan zeer gevoelig voor verstoring door plankzeilers. Gemeten vluchtafstanden voor motorboten variëren van 60 tot 250 meter. Op het land lijken kleine zwanen minder verstoring gevoelig dan op het water, maar verstoring door landbouwwerkzaamheden, laag vliegende vliegtuigen en helikopters en jacht komen voor. Voor de kleine zwanen die foerageren op het water kan ook voedselconcurrentie door bijvoorbeeld knobbelzwanen een verstoringende rol spelen. Daarnaast kan extensivering van graslanden tot een afname van draagkracht als voedselgebied voor de kleine zwaan leiden. Verlies van de onderlinge samenhang tussen slaapplaatsen en voedselterreinen door ingrepen in het landschap vormt een bedreiging voor de kleine zwaan. Ook hoogspanningsleidingen werken bij deze soort als barrières.

A038 Wilde zwaan

Leefgebied: Wilde zwanen leven in gebieden met een combinatie van grote wateren (hun slaapplaats) en uitgestrekte akkers, graslandpolders of uiterwaarden (hun foerageergebied). Het voedselbiotoop bestaat bij voorkeur uit akkers en natte, vaak ondergelopen graslanden met een korte vegetatie. Vooral in het najaar en in de winter foerageert een klein deel van de wilde

zwanen in het water, vooral op wortelstokken van oevervegetaties. Hun rustbiotoop bestaat uit zoete of zoute wateren, ondergelopen boezemlanden en zomerpolders, zand- en modderbanken. De plaatsen moeten vrij zijn van verstoring en niet toegankelijk voor roofdieren zoals vossen. Ze kunnen tot op enkele tientallen kilometers van de foerageergebieden liggen.

Voedsel: De wilde zwaan zoekt zijn voedsel graag in cultuurgrasland omdat hij extensief beheerd, meer natuurlijk grasland meestal te ruig en te schraal vindt. Vooral in het najaar (november/december) foerageert de wilde zwaan in akkergebieden op restanten van de bieten- en aardappeloogst. Koolzaadpercelen worden de hele winter als voedselbron benut. Het voedsel bestaat uit gras of de worteldelen daarvan, koolzaadblad en worteldelen van moerasplanten, met name van grote en kleine lisdodde. In de winter foerageren wilde zwaan ook wel in ondiepe zoute, brakke of zoete wateren met een begroeiing van zeegras, *Ruppia* sp. of fonteinkruid. In de tweede helft van de winter foerageren de zwanen meer op graslanden.

Rust: Op het water foeragerende zwanen zijn gevoelig voor waterrecreatie. Zwanen die in het agrarische gebied verblijven, hebben vooral te maken met verstoring door landbouwwerkzaamheden en jacht, soms ook door laagvliegende vliegtuigen en helikopters. Daarnaast gaat er een versturende werking uit van windmolenparken. De vastgestelde verstoringafstand van windparken bedraagt 500 meter, maar kan afhangen van andere plaatselijke factoren. Verlies van de onderlinge samenhang tussen slaapplekken en voedselterreinen door ingrepen in het landschap vormt een bedreiging. Windmolenparken en hoogspanningsleidingen werken als barrières voor de wilde zwaan.

A039b Toendrarietgans

Leefgebied: Een combinatie van een geschikte en verstoringvrije slaapplek met gebieden die voldoende voedselaanbod hebben zijn van belang voor de toendrarietganzen.

Toendrarietganzen leggen daarbij gemiddeld grotere afstanden af dan andere ganzensoorten; afstanden van 30 kilometer tussen voedselterreinen en slaapplek zijn niet ongewoon.

Slaapplekken zijn meestal meren en plassen of ondergelopen uiterwaarden en graslanden, in het IJsselmeer ook de zandplaten voor de kust. Langs de Waddenkust wordt deels op het wad geslapen. Bij verstoring overdag kijken de toendrarietganzen uit naar nabijgelegen wateren. Meestal dienen akkergebieden als voedselterreinen. Vanaf december foerageert de soort ook in toenemende mate in graslandgebieden. Plaatselijk vormt de soort eigen groepen. In veel gebieden komt de toendrarietgans ook voor in gemengde groepen met kleine zwaan, kolgans, grauwe gans en brandgans.

Voedsel: De toendrarietgans is een planteneter. In het najaar bestaat zijn voedsel hoofdzakelijk uit oogstresten van suikerbieten en aardappelen. Vanaf december foerageert de soort ook op maïsstoppels, wintergraan, groenbemesters en gras. Zijn voedselkeus is sterk afhankelijk van het moment van het onderploegen van de oogstresten, op zware kleigrond gebeurt dat eerder in het seizoen dan op lichtere gronden.

Rust: Rust en veiligheid voor roofdieren op slaapplekken is een eerste vereiste voor de toendrarietgans. Op de voedselterreinen is vooral kans op verstoring door landbouwwerkzaamheden, laagvliegende (sport)vliegtuigen, helikopters, jacht en recreatie. De soort is tevens gevoelig voor verdichting van het landschap door windmolens, wegen, bebouwing en beplantingen. Het effect is afhankelijk van het algemene patroon van schuwheid van de ganzen. Ze zijn minder schuw bij een langdurig stoppen van de jacht. Ook andere plaatselijke omstandigheden hebben invloed op het versturende effect, bijvoorbeeld de voedselsituatie en de precieze aard van de verstoringbron. De grootste gemeten verstoringafstand is 900 meter bij windmolens. Doorgaans

gelden verstoringsafstanden van 300-600 meter (bij windmolens), 250-300 meter (bij wegen) en 150 meter (bij gebouwen). Verstoring van toendrarietganzen op de slaappleatsen werkt door in het gebruik van de voedsel terreinen. Windmolenparken en hoogspanningsleidingen werken waarschijnlijk als barrières voor pendelbewegingen tussen voedsel terrein en slaappleats.

A041 Kolgans

Leefgebied: De kolgans heeft een voorkeur voor open landschappen in het agrarisch gebied. Van belang zijn rustige en roofdiervrije slaappleatsen op grotere wateren en terreinen met voldoende voedselaanbod binnen een straal van maximaal 20 kilometer (meestal <10 kilometer) rond de slaappleatsen. De soort is overwegend te zien in open agrarisch gebied, vooral in cultuurgrasland, en concentreert zich daar in groepen, soms gemengd met brandgans en kleine rietgans. Na aankomst in het najaar verblijft de soort ook bij akkers met oogstresten voor zover die niet zijn ondergeploegd. Plaatselijk, of tijdens streng winterweer, foerageert de kolgans ook op andere akkers. De soort gebruikt deels vaste 'traditionele' pleisterplaatsen, maar verplaatst zich veelvuldig over verschillende pleisterplaatsen gedurende de winter, zowel binnen de regio als daarbuiten. Bij aanhoudende strenge vorst beperkt de verspreiding zich min of meer tot graslandgebieden die op korte afstand, doorgaans tot 5 kilometer, van nog ijsvrij open water liggen. De meeste kolganzen verblijven dan nabij het IJsselmeer en langs de Rijntakken. De vogels ondernemen dan frequente drink- en poetsvluchten en kunnen langdurig op specifieke percelen verblijven.

Voedsel: De kolgans is een planteneter die foerageert op een verscheidenheid aan planten, zaden en wortels. Gedurende een korte periode in november-december voedt hij zich ook met oogstresten van vooral suikerbiet. In de overwinteringsgebieden eet de kolgans veel grassen en incidenteel ook ingezaaid wintergraan, vaak tijdens vorst. In ondergelopen uiterwaarden of grasland foerageert de soort ook op worteldelen. Vanwege de hogere biomassa productie zoekt de kolgans zijn voedsel vooral in cultuurgrasland en in veel mindere mate in extensief beheerde graslandreservaten. De in Nederland overwinterende kolganzen foerageren vrijwel volledig op de uitgestrekte agrarische graslanden in de noordelijke provincies en in het rivierengebied.

Rust: De kolgans is gevoelig voor verdichting van het landschap door wegen, bebouwing en beplantingen. Verstoringseffecten zijn bij deze soort gemeten bij windmolens op 400-600 meter afstand, bij wegen op 80-600 meter, bij bebouwing op 100-600 meter. De precieze afstand hangt af van de omstandigheden ter plaatse. De soort is ook gevoelig voor verstoring door landbouwwerkzaamheden, 33 (laag vliegende vliegtuigen en helikopters) en jacht, en plaatselijk ook door recreatie. Afname van aantallen wordt gemeld bij extensivering van graslandpercelen. Zulke percelen hebben een lagere draagkracht als voedselbron door minder bemesting en ze bevatten veel vezelige grassoorten en kruiden. Daarom zijn ze minder aantrekkelijk voor de kolgans dan intensief benut agrarisch grasland. De soort is gevoelig voor barrières zoals windmolenparken en hoogspanningsleidingen bij pendelbewegingen tussen voedsel terrein en slaappleats.

A052 Wintertaling

Leefgebied: Het leefgebied van de wintertaling omvat zowel zoete als zoute wateren. Belangrijke voorwaarde is dynamiek in de overgangen tussen water en land, bijvoorbeeld door getij in slikken, kwelders en schorren, door inundatie in uiterwaarden, of door wisselingen in waterpeil in rivieren en moerasgebieden. Deze voorkeur hangt samen met het voedsel, dat vooral in dynamische pionierbegroeiingen is aan te treffen, en met de manier van voedsel zoeken: het filteren van slijkgig sediment en van ondiep water. De wintertaling komt nauwelijks voor in agrarisch gebied, maar is soms in de nazomer op stoppelvelden te zien. De soort kan grote concentraties vormen wanneer gunstige voedselomstandigheden ontstaan, bijvoorbeeld

door het droogvallen van een moerasgebied. Beteugelen van de dynamiek leidt tot verlies van de kwaliteit van zijn leefgebied, zowel in termen van foerageermogelijkheden als vermindering van draagkracht door afname van zaadproducerende pioniervegetatie.

Voedsel: De wintertaling heeft een brede voedselkeuze. In de winter foerageert de soort veel op zaden, vooral op kleine plantenzaden van verschillende soorten zeggen en biezen, grassen, fonteinkruiden en zuring en zoute planten (zeekraal). Wintertalingen eten ook bulbillen (zaadachtige deeltjes) van kranswieren en in de nazomer soms valgraan op stoppelvelden. Op hun menu staat verder dierlijk voedsel in de vorm van ongewervelden zoals slakjes, kleine waterinsecten en muggenlarven.

Rust: De wintertaling is gevoelig voor verstoring door water- en oeverrecreatie. Bij verstoring door watersporters vlucht hij weg bij een afstand van ongeveer 100 meter. Bij windturbines zijn verstoringsafstanden van 100-250 meter vastgesteld. Het leefgebied waarvoor de wintertaling een voorkeur heeft (met veel dynamiek) is zeer gemakkelijk te verstoren.

A056 Slobeend

Leefgebied: De slobeend komt voornamelijk op zoet water voor. Het voedselbiotoop bestaat uit zoetwatermoerassen, natte natuurgebieden, rivierarmen, plassen en meren. De slobeend foerageert bij voorkeur in ondiepere bochten en andere beschutte waterpartijen. Concentraties van ruiende vogels worden eveneens op zulke plekken aangetroffen. De brede spatelvormige snavel van de slobeend is speciaal aangepast aan het filteren van het wateroppervlak en/of dunne sliblagen om kleine diertjes en zaden te bemachtigen.

Voedsel: De slobeend eet een grote verscheidenheid aan voedsel, maar is gespecialiseerd in watervlooien en ander zoöplankton. Daarnaast foerageert de soort op kleine (zoetwater) mollusken, insecten en hun larven, maar ook op zaden en plantenresten.

Rust: In de late zomer maken slobeenden de slagpenrui door, waarbij voldoende rust belangrijk is. Voor een deel verzamelen ze zich dan in zoetwatermoerassen die beperkt toegankelijk zijn. De soort is gevoelig voor waterrecreatie en heeft een verstoringsafstand van circa 300 meter ten opzichte van watersporters. Waterrecreatie kan daarmee van invloed zijn op de aantallen en de verspreiding van slobeenden, evenals de opstelling van windturbines op de waterkant. Aangezien slobeenden profiteren van hoge dichtheden aan zoöplankton kan een sterke vermesing van ondiepe wateren, met als gevolg massale algenbloei, een storende invloed hebben op de voedselbeschikbaarheid.

3 Gebiedsbeschrijving

In dit hoofdstuk worden de karakteristieken van het gebied beschreven. Het gaat hierbij om de abiotische factoren (hoogteligging, geologie, bodem, waterhuishouding) en de biotische factoren (de natuurwaarden). Samen met de gebiedsanalyse (H5) vormen deze de basis voor het realiseren van de instandhoudingsdoelen.

3.1 Geografie en eigendomssituatie

Het Fochteloërveen ligt op de grens van de provincies Drenthe en Fryslân, tussen de plaatsen Oosterwolde, Appelscha, Veenhuizen, Smilde en Assen (zie figuur 1.1). Het is circa 2.600 hectare groot.

Het Friese deel ligt in de gemeente Ooststellingwerf. Het Drentse deel valt onder de gemeente Noordenveld en grenst aan de gemeente Midden-Drenthe. Voor de waterhuishouding valt het Friese deel onder het beheer van Wetterskip Fryslân. Voor het waterbeheer in het Drentse deel is het waterschap Noorderzijlvest grotendeels verantwoordelijk. Een klein gebied valt onder het waterschap Drents Overijsselse Delta; het beheer hier wordt binnenkort overgedragen aan Noorderzijlvest.

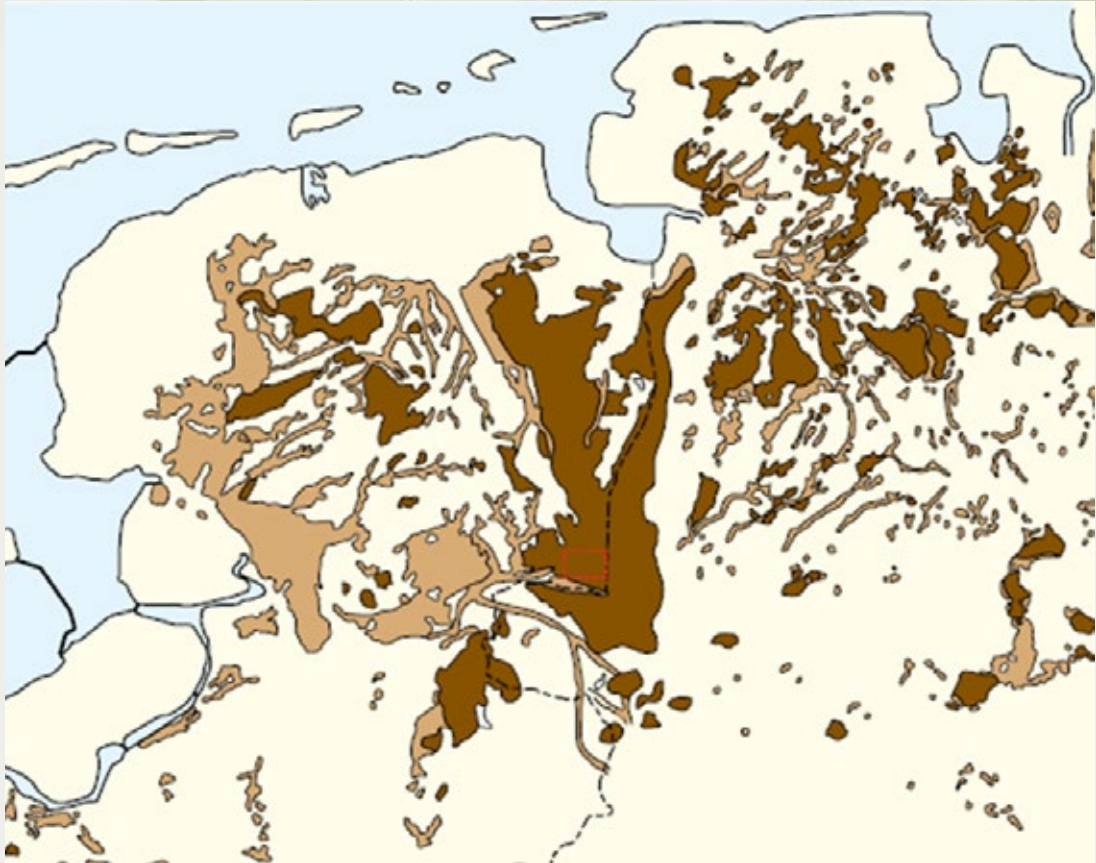
De beheerders van het Fochteloërveen zijn Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de staat en enkele particulieren.

Het gebied wordt aan de noordzijde begrensd door de bossen van Veenhuizen en aan een deel van de zuidzijde door de Compagnonsbossen van Ravenswoud. Verder bestaat de directe omgeving voornamelijk uit grootschalige veenkoloniale akkergebieden. Langs de zuidwestelijk rand en voor een deel door het gebied loopt de Fochteloërveenweg (die ter plaatse van het veen de vorm van een smalle klinkerweg heeft). Van noord naar zuid loopt over een zandrug door het veen een fietspad.

3.2 Ontstaan van het landschap

In het vochtige en warmer wordende klimaat na de laatste ijstijd, globaal vanaf 5.000 voor Christus, ontstonden in Noord-Nederland en Noord-Duitsland op grote schaal veengebieden (figuur 3.1). Venen ontstaan in een gematigd klimaat met een neerslagoverschot, vaak op plaatsen waar water stagneert. Ze bestaan uit de afgestorven maar niet, of niet volledig, verteerde resten van (moeras)planten die een steeds dikkere laag vormen. Hoogveen verschilt van laagveen in de dominantie van veenmossen (laagveen bestaat voornamelijk uit moerasplanten als riet en zeggen) en in het feit dat het in beginsel onafhankelijk is van het grondwater (hoewel grondwater in de basis van het veenpakket wel een belangrijke rol speelt). Doordat veenmos regenwater vasthoudt ontstaan er steeds dikker wordende veenkussens, die uiteindelijk boven de omgeving uitgroeien.

Het Fochteloërveen lag aan de noordwestelijke rand van het Smildigerven een omvangrijk veencomplex aan weerszijden van de huidige grens tussen Drenthe en Fryslân. Hier begon de veengroei zo'n duizend jaar voor het begin van onze jaartelling.

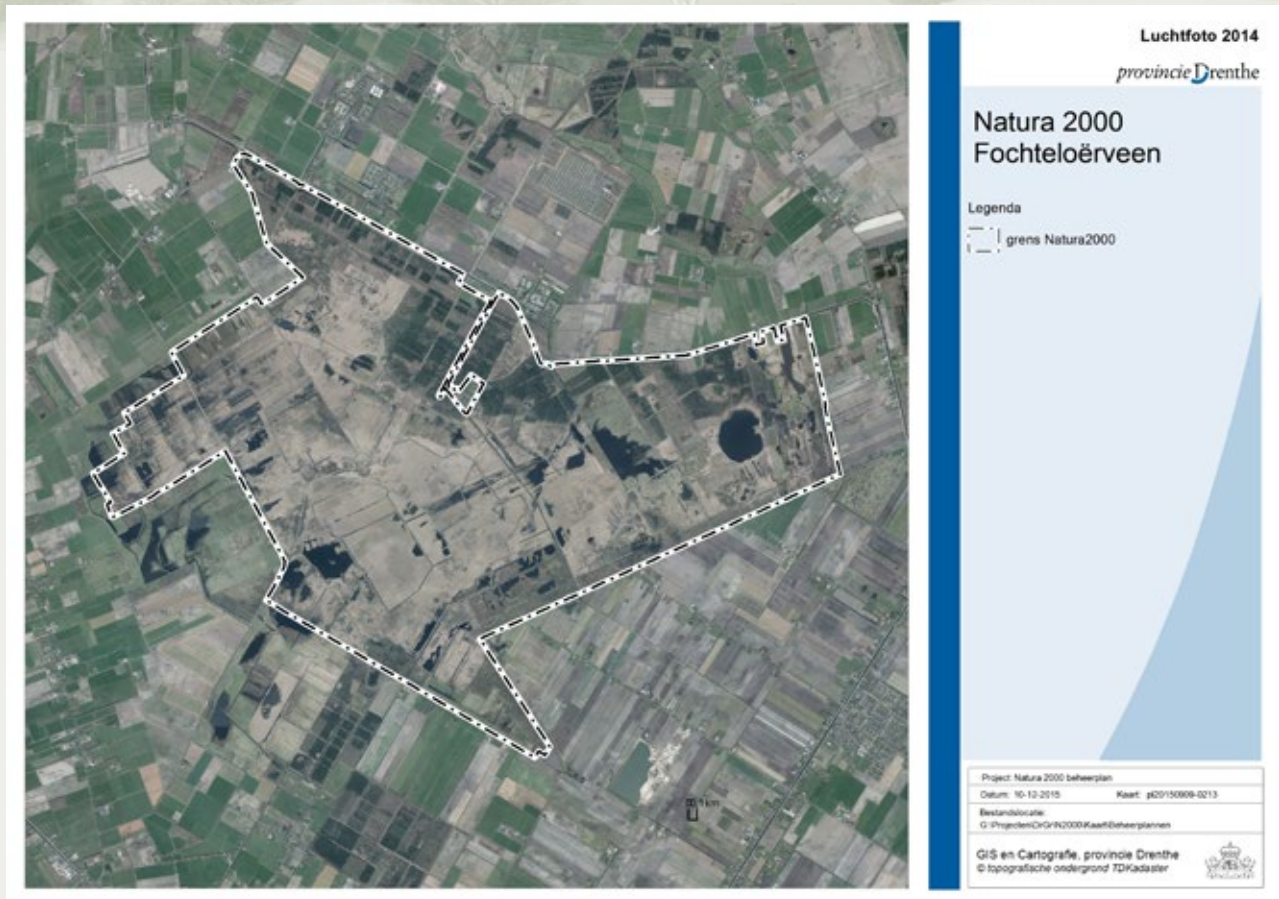

Figuur 3.1. Veengebieden in Noord-Nederland en Noord-Duitsland rond 1.500 na Chr. Donkerbruin: hoogveen, lichtbruin: laagveen.

Vanaf de Middeleeuwen werd het veen in Noord-Nederland in toenemende mate afgegraven voor turfwinning. De afgravingen begonnen aan de randen van de veencomplexen. Het afgraven van de Smildigervenen nam in de zeventiende eeuw een grote vlucht na de aanleg van de Drentse Hoofdvaart, waarover de turf per schip kon worden afgevoerd naar de afnemers, voornamelijk in West-Nederland. Vanuit Friesland werd het veen pas vanaf de negentiende eeuw afgegraven. Tegen de tijd dat het Fochteloërveen aan de beurt zou komen, was turf geen belangrijke brandstof meer. Wel waren er, zoals in bijna alle veengebieden, greppeltjes gegraven voor de boekweitbrandcultuur, die hier vanaf de achttiende eeuw is geïntroduceerd. De vergraving en verdroging die bij dit landgebruik optreden, leidden tot oxidatie en inklinking van het veen, soms tot meer dan een meter.

De eerste aankopen van Natuurmonumenten in dit gebied dateren uit 1938, maar pas na 1958 kregen grotere delen van het Fochteloërveen het stempel natuurreservaat, na afspraken hierover tussen de provincies Drenthe en Friesland. Aan de randen werd nog steeds geknaagd, totdat de laatste turfstrooifabriek eind jaren 1970 haar werkzaamheden staakte.

Het grootste deel van het Fochteloërveen was inmiddels verdroogd. Slechts een kern van ongeveer 50 hectare bleef redelijk gaaf aanwezig als 'rustend hoogveen'. Om de veengroei weer op gang te krijgen zijn vanaf de jaren zestig maatregelen genomen, gericht op het verbeteren van de waterhuishouding. In eerste instantie werden greppeltjes afgedamd. Vanaf 1975 werd het herstel grootschaliger aangepakt. In 1984 en 1985 werd 15 kilometer aan dammen aangelegd, waarmee het water beter vastgehouden en geleidelijker afgevoerd kon worden. Ook werd de doorstroom van voedselrijk water vanuit de Smildiger landbouwgebieden beëindigd. Na deze ingrepen kwam in de oude hoogveenkern de veenvorming weer langzaam op gang en ontstond op veel plaatsen natte slenkvegetatie. In de periode 1999-2001 volgden nieuwe herstelmaatregelen. De compartimenten werden kleiner gemaakt, zodat een meer gedempte waterbeweging ontstond. Om de wegzijging van grondwater vanuit het gebied naar de lager gelegen aangrenzende landbouwgronden zijn recent randzones heringericht.

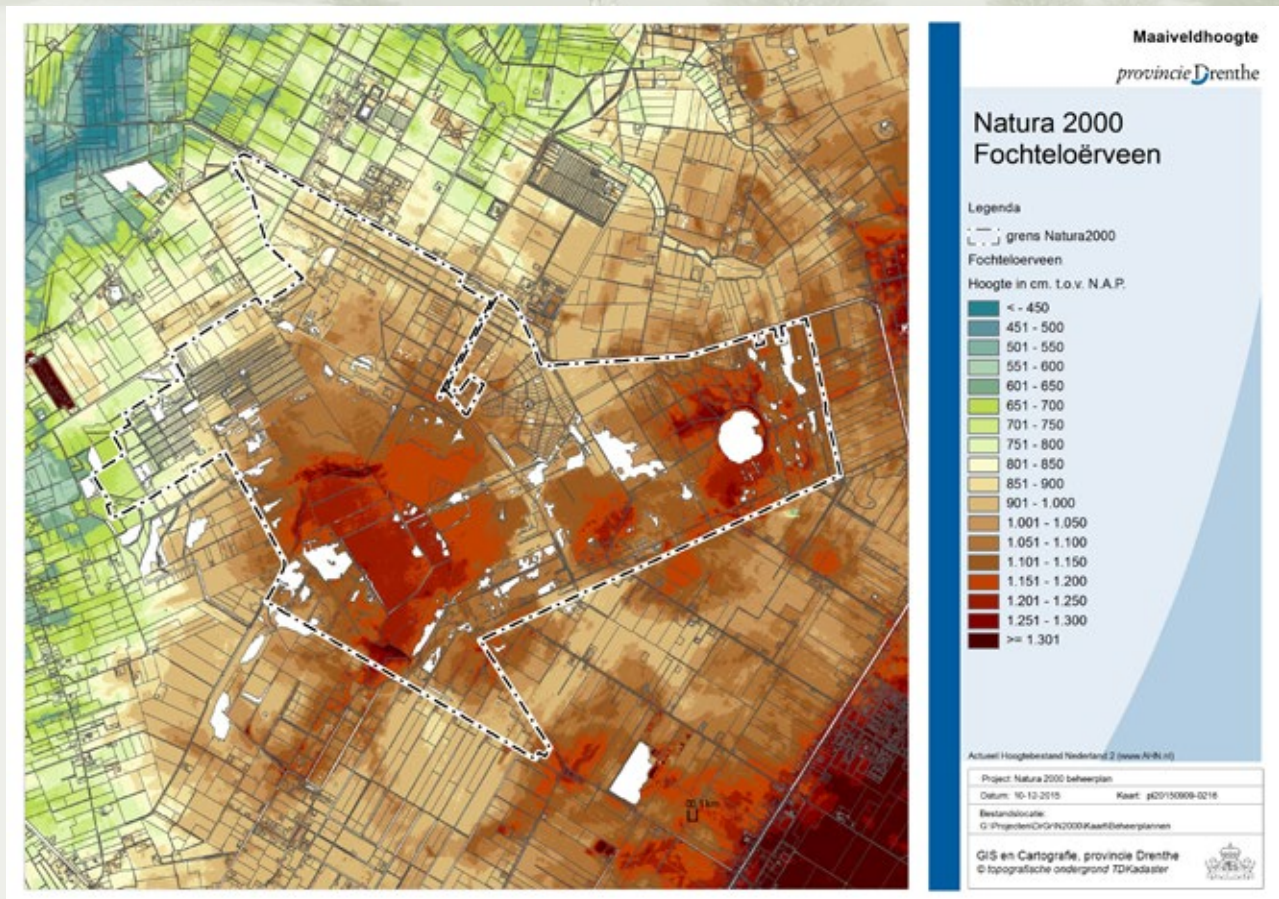
Figuur 3.2. Luchtfoto Fochteloërveen.

Het zuidelijke deel bestaat uit de systematische ontginningen bij Ravenswoud, die eveneens om cultuurhistorische redenen van betekenis zijn. In het zuidoosten liggen enkele rietvelden met bos, die in de noordoostelijke bevinden zich de Norgerpetgaten, een klein veenrestant, en het Esmeer, een grote plas die beschouwd wordt als de grootste pingoruïne van Drenthe. Het huidige Fochteloërveen wordt gekenmerkt door zijn uitgestrekte openheid; behalve aan de randen is het grotendeels boomloos. Behalve uit hoogveen bestaat het gebied uit droge en vochtige heide, enige graslanden, en struweel en bos in het noorden en langs de randen. Ondiep open water komt voor in de deelgebieden de Vloeiweiden, de Zuidwestplassen, het Esmeer en verspreid liggende kleine wateren in het veengebied. De Zuidwestplassen zijn ontstaan als vloeivelden: hier werd voedselrijk spoel- en proceswater geloosd uit een aardappelmeelfabriek te Smilde. Het Esmeer, in de oostelijke uitloper van het gebied, is een grote pingoruïne: een laagte ontstaan door het smelten van ijs in de bodem tijdens de ijstijd.

3.3 Abiotiek

3.3.1 Hoogteligging

In figuur 3.3 is het reliëf van het Fochteloërveen volgens de nieuwe hoogtekaart (AHN₂) weergegeven. Het gebied ligt hoger dan de omliggende (landbouw)gebieden. Het centrale veengebied ligt het hoogst, tot ca. NAP +12,50 meter. Door veenaftgravingen langs de Reservaatswijk en de Schaapshokwijk zijn er scherpe overgangen ontstaan in het maaiveldniveau. Hier is de maaiveldhoogte nu in delen nog slechts ca. NAP +10,00 meter. Naar het noordwesten neemt de maaiveldhoogte af. Het Kleine Veen in de westelijke punt van het gebied ligt tot ruim 5 meter lager dan de kern van het hoogveengebied. Het Esmeer is het hoogste punt van het oostelijk deel van het gebied.

Figuur 3.3. Hoogtekaart Fochteloërveen.

3.3.2 Geologie en bodem

De bovenste bodemlaag van het Fochteloërveen bestaat uit veen van de formatie van Nieuwkoop, laagpakket van Griendveen (0-2 meter dik). Aan de onderzijde van deze veenlaag is veelal een gliedelaag te onderscheiden. Deze gliedelaag is dun (5-10 centimeter) maar zeer ondoorlatend, en bestaat uit fijne, verkitten humusdeeltjes. Plaatselijk ligt onder de veenlaag een leemlaag (10-20 centimeter dik); hier ontbreekt de gliedelaag.

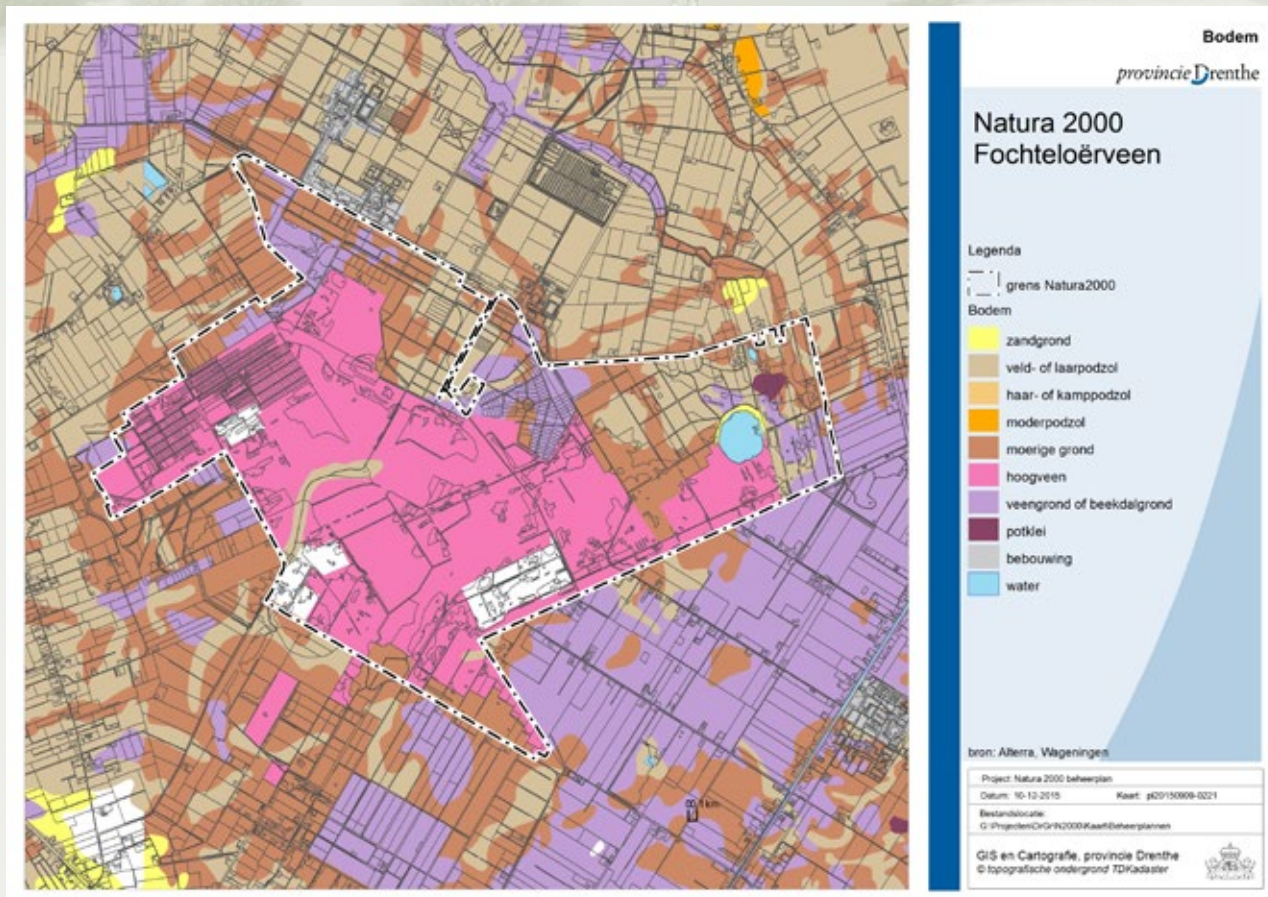
Onder de veenlaag is een laag van 1 tot 3 meter fijn zand aanwezig (Formatie van Boxtel), afgezet door de wind in de laatste ijstijd (Weichselien). Plaatselijk komen daarin ruggen voor. Dit dekzand vormt een watervoerende laag.

Onder de dekzandafzettingen wordt keileem van de formatie van Drenthe, laagpakket van Gieten, aangetroffen (dikte 0-2 meter): een grondmorene die afgezet is onder invloed van de landijsbedekking in het Saalien. Plaatselijk is de keileem geërodeerd.

Onder de keileemlaag bevindt zich een laag fijnzandige afzetting van voor de ijsbedekking in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (Formatie van Boxtel, laagpakket van Drachten; 0-4 meter), met daaronder zeer fijn tot matig grof zand van de formatie van Peelo (0-15 meter). Hieronder wordt Peelo-klei aangetroffen (0-60 meter), slecht doorlatende zwarte klei die ook wel potklei wordt genoemd.

Onder de formatie van Peelo zijn een aantal zandpakketten te onderscheiden: achtereenvolgens de formaties van Urk, Appelscha en Peize. De zich daaronder bevindende slecht doorlatende kleilagen van de formatie van Breda wordt beschouwd als hydrologische basis. Waar de potklei zeer dik is, kan deze worden beschouwd als de hydrologische basis.

Voor het hydrologisch functioneren van het Fochteloërveen zijn vooral het veen, de keileem en Peelo-klei van belang. Deze worden daarom hieronder meer in detail beschreven.

Figuur 3.4. Bodemkaart Fochteloërveen en omgeving.

Veen

In het Fochteloërveen zijn vooral vlierveengronden te vinden. Dit zijn grotendeels niet ontgonnen veengronden die bestaan uit nauwelijks of niet gerijpt veen met een minerale ondergrond dieper dan 120 centimeter. In het Fochteloërveen begon de veenvorming circa drieduizend jaar geleden, in het Subatlanticum. In dalen en laagten ontstond eerst riet- en zeggeveen. Daarboven vormde zich moerasbosveen. Door de veengroei steeg het maaiveld, waardoor het veen afhankelijker werd van regenwater en er een pakket veenmosveen werd gevormd. In het Fochteloërveen is (vrijwel) alleen het jongere witveen gevormd, dat veel minder gehumificeerd is dan het compacte en oudere zwartveen. Tot aan de ontginningen ontwikkelde het veenpakket zich ongestoord. Het groeide tot een dikte van maximaal enkele meters.

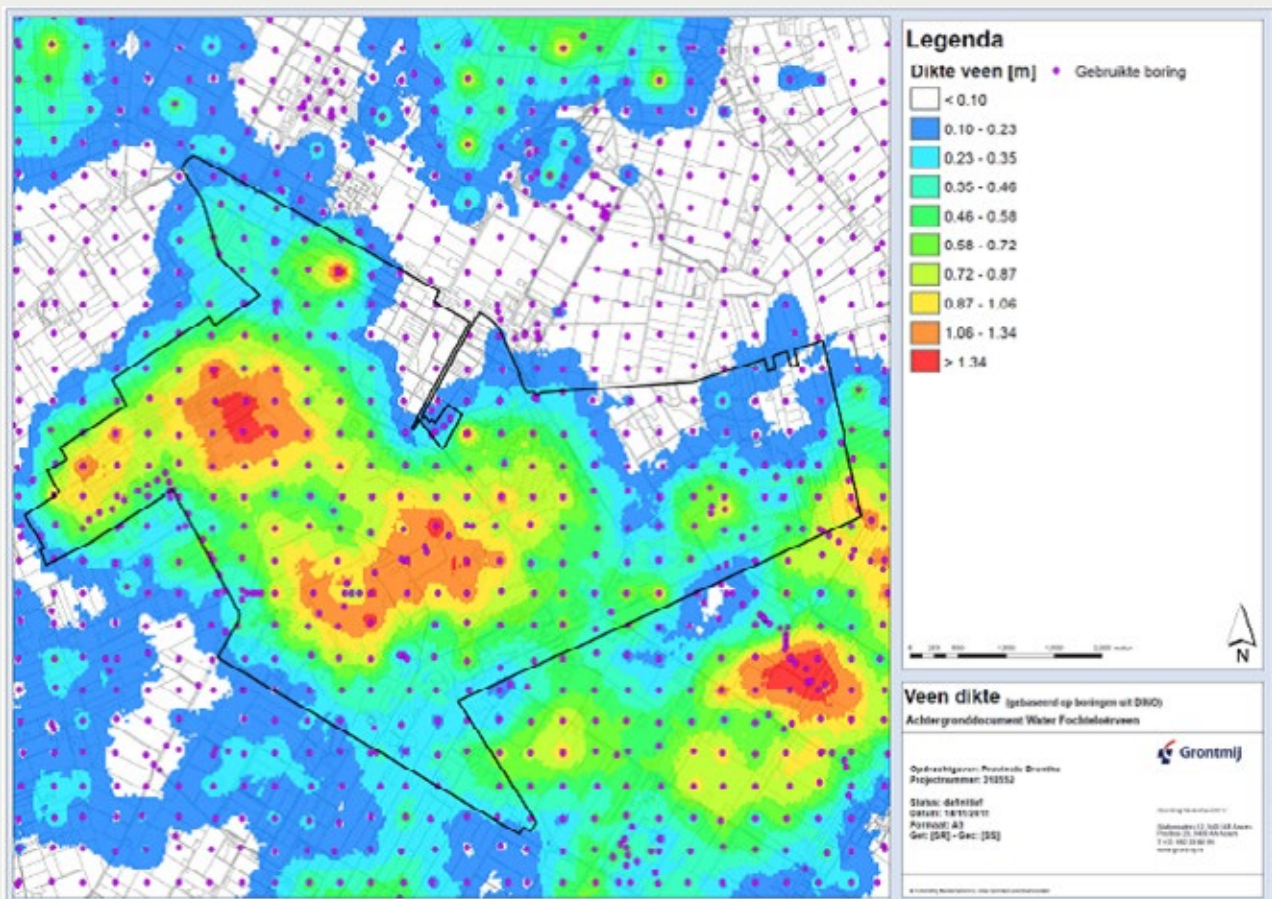
In figuur 3.5 is de dikte van het veenpakket weergegeven. Deze kaart is gemaakt op basis van alle boringen in DINO. De dikte van het veen bedraagt maximaal 2,5 meter.

In het westelijke deel van het gebied bevinden zich twee dikke hoogveenkernen (zie figuur 3.5). De vervening rond de Schaareshokwijk en in mindere mate die rond de Reservaatswijk zijn in het kaartbeeld herkenbaar. In het oostelijke deel van het gebied (Esmeer en Norgerpetgaten) is de dikte van het veenpakket aanzienlijk minder en in het bosgebied in het noorden ontbreekt het veen zelfs deels.

In de westelijke helft van het Esmeergebied en de directe omgeving van de wijken is het veenpakket grotendeels afgegraven en is in de huidige situatie hooguit een restveenlaag aanwezig. In een gebied ten zuidoosten van het Esmeer is het veen niet afgegraven. Wel is de toplaag van het veen vernietigd door de boekweitbrandcultuur. Voor de teelt van boekweit werden (net als in de rest van het Fochteloërveen) greppels gegraven en werd het bovenste deel van het veenpakket omgespit. Om voedingsstoffen uit het veen vrij te maken werd de toplaag verbrand.

In de Norgerpetgaten is het veen eerst oppervlakkig afgegraven en vervolgens uitgebaggerd uit turfgraten. De turfgraten zijn volgelopen met water en in deze veenputten vond na verloop van tijd weer secundaire veenvorming plaats.

In de randzone van het Fochteloërveen vinden we vlieerveengronden met en zonder humuspodzol. Op de overgang van veengronden naar zandruggen komen moerige podzolgronden en moerige eerdgronden voor. Op de dekzandruggen die het gebied doorsnijden worden veldpodzolgronden aangetroffen, bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn zand, of lemig fijn zand. Op veel plaatsen ligt het veen op een gliedelaag. Dit is een slecht doorlatende laag van amorfe humus die is ontstaan in moerassige delen van het gebied. De dikte van deze verkitte, schoensmeerachtige laag varieert van enkele centimeters tot 15 centimeter. De weerstand van de gliedelaag varieert: de weerstand van intacte gliedelagen is erg hoog, maar door uitdroging kan de weerstand sterk afnemen. De exacte verbreiding en dikte van de gliedelagen in het Fochteloërveen is niet bekend.

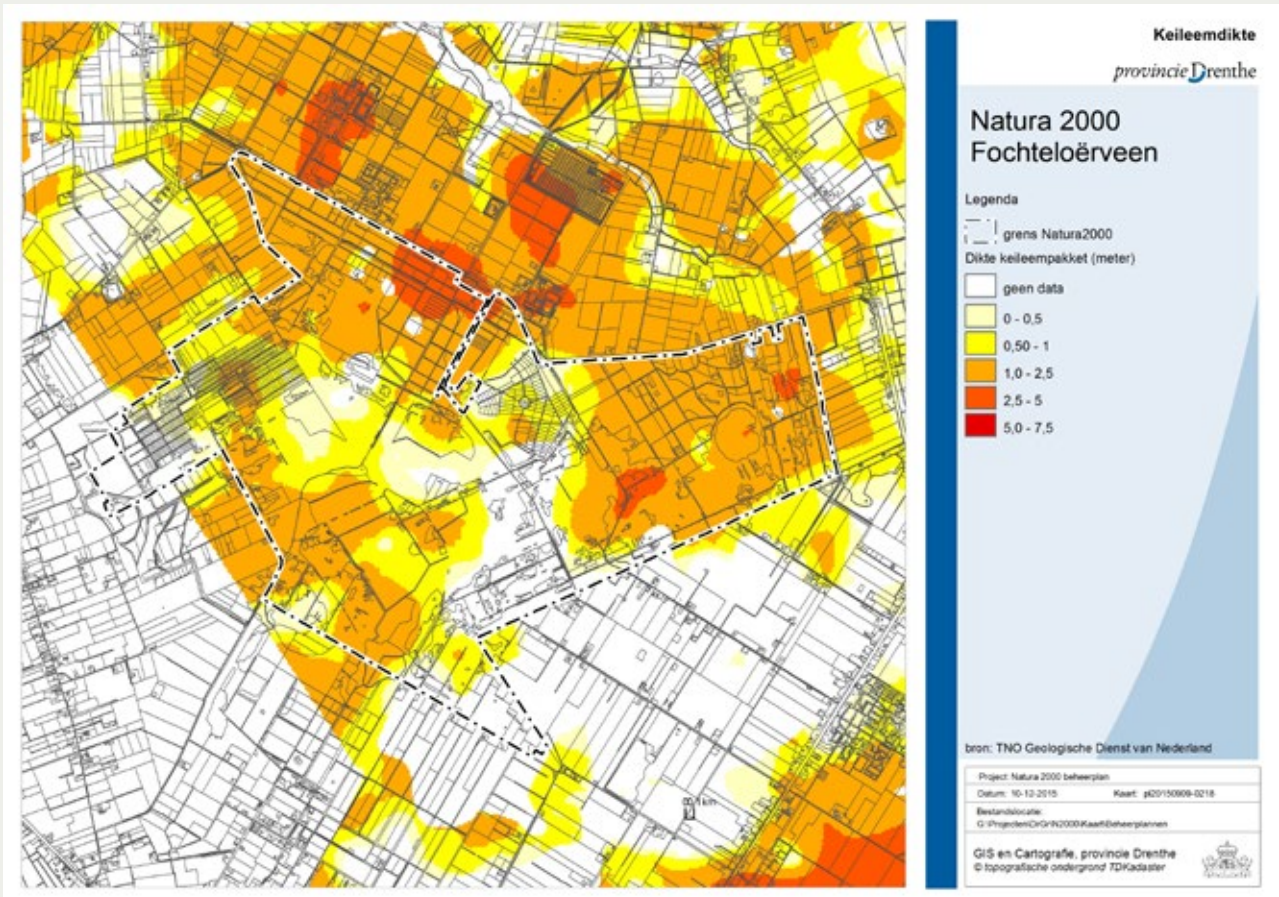

Figuur 3.5. Dikte veepakket (bron: Rijkkema et al., 2013).

Keileem

Keileem is een mengsel van klei, leem, zand, grind en grotere keien. Deze materialen zijn in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (200.000 tot 130.000 bp), meegevoerd in de onderste laag van gletsjers (grondmorene) en bleven liggen nadat het ijs zich teruggetrokken had. In figuur 3.6 is de verbreiding en dikte van de keileem weergegeven. Vooral in het noorden komt een dikke laag keileem voor. Op sommige plaatsen is echter nauwelijks tot geen keileem aanwezig. Ter plaatse van de twee hoogveenkernen is de dikte van de keileem beperkt tot enkele decimeters. De kaart is een interpolatie op basis van boringen uit DINO. Daarbij is geen onderscheid gemaakt tussen keileem en leemlagen die direct onder het veen voorkomen. Ook is een groot deel van de boringen alleen tot in de keileem geplaatst en niet tot in de onderliggende zandlaag.

De dikte van de keileem is in die gevallen niet bekend. Op de kaart is daarom met de rode bollen aangegeven in welke boringen de leem niet is doorboord, en de dikte van de keileem dus onzeker is.

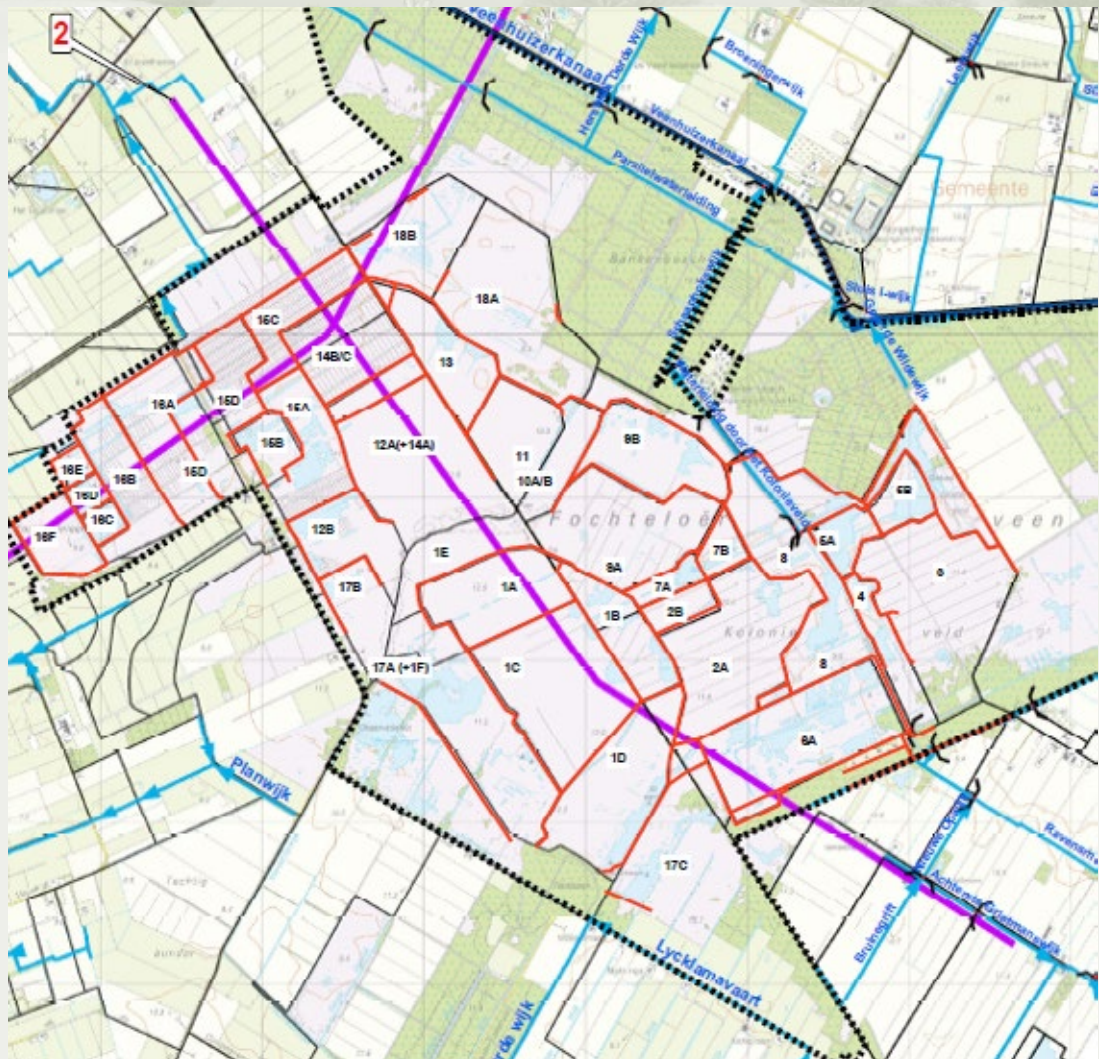

Figuur 3.6. Dikte van de keileem (in meters).

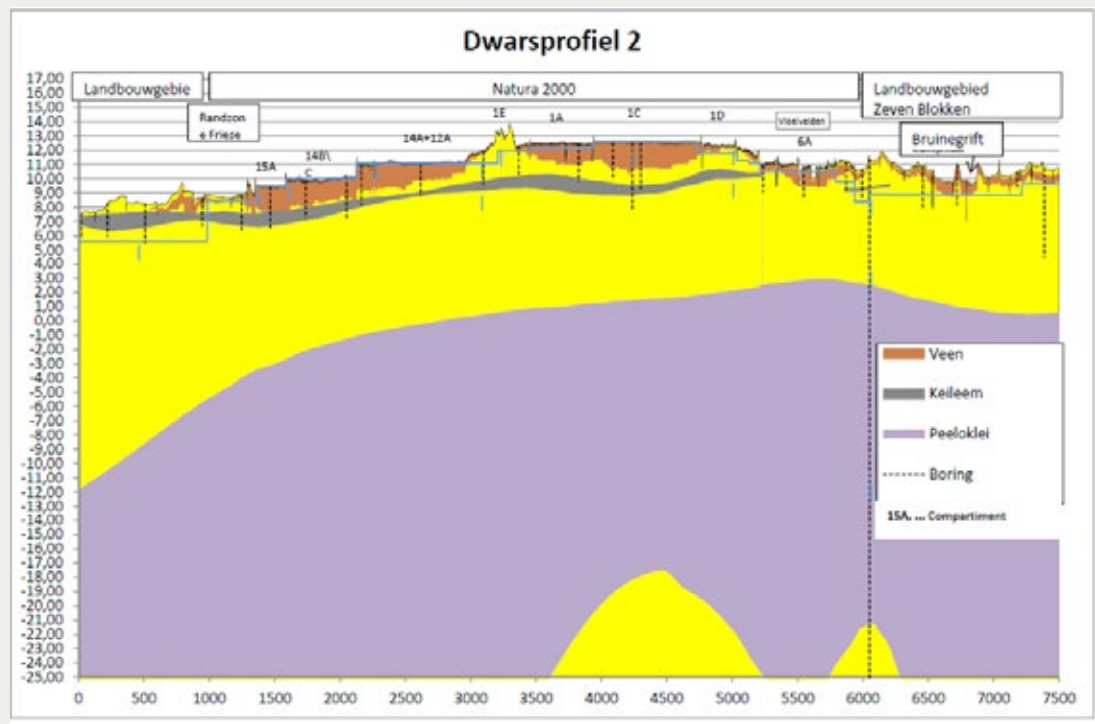
Peelo-klei

De Formatie van Peelo bestaat uit een opvulling van tunneldalen die vermoedelijk gevormd zijn onder ijsbedekking tijdens de Elster-ijstijd (Elsterien: 475.000 - 410.000 jaar bp). Een deel van deze formatie bestaat uit zogenaamde potklei. Over het voorkomen van Peelo-klei onder het Fochteloërveen is weinig bekend. Er zijn geen boringen uitgevoerd die diep genoeg waren om de Peelo-klei aan te boren. In een groot aantal boringen rond het Fochteloërveen is wel Peelo-klei aangetroffen. Uit de beschikbare gegevens blijkt dat de dikte van deze kleilaag sterk varieert, van 0 tot meer dan 50 meter. Op basis van de gegevens kan gesteld worden dat het Fochteloërveen in een gebied ligt waar overwegend een dikke laag Peelo-klei voorkomt.

Figuur 3.7 geeft een beeld van de bodemopbouw in een oost-west-raai. De getoonde dwarsdoorsnede is afkomstig van het onderzoek van Rijpkema et al. (2013). Hierbij zijn gegevens uit het DINO-loket geïnterpoleerd. Zichtbaar is onder meer dat onder het grootste deel van het hoogveen keileem aanwezig is en dat de potklei hier ondiep voorkomt, circa 10 tot 15 meter onder maaiveld. Niet in de figuur aangegeven zijn de gliedelagen. Ook deze dunne, venige lagen die verspreid in het gebied voorkomen zijn als gevolg van de slechte doorlaatbaarheid van invloed op de wegzijging.

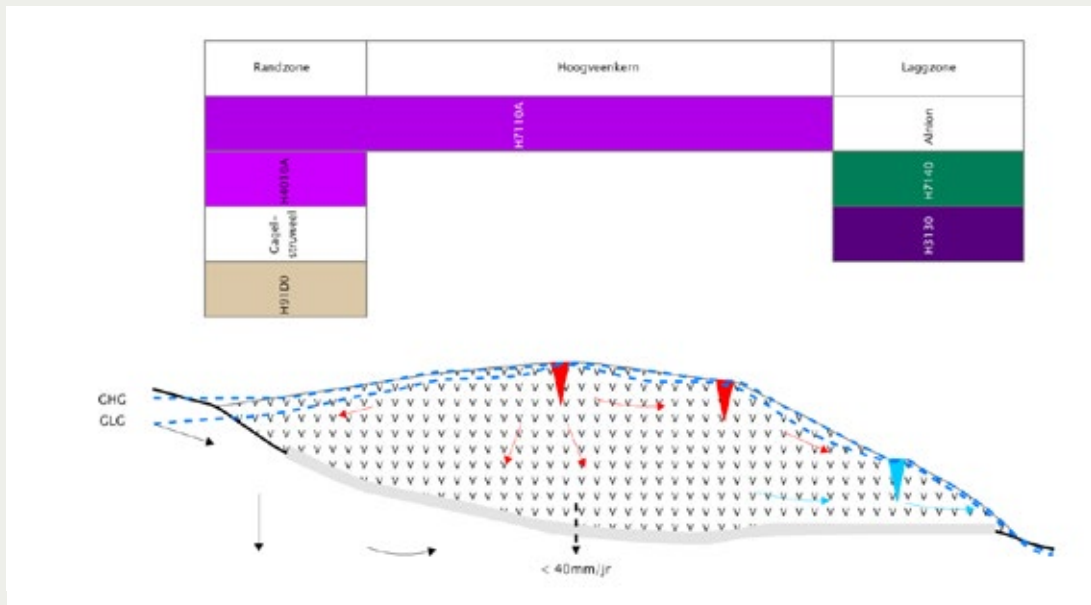
Figuur 3.7a. Ligging compartimenten en raai/dwarsprofielen.

Figuur 3.7b. De bodemopbouw in een noordwest-zuidoost-raai. Dit is dwarsprofiel/raai 2 in het Achtergronddocument Water N2000 gebied Fochteloërveen (Rijkema et al., 2013).

3.3.3 Waterhuishouding

In figuur 3.8 is een schematische voorstelling weergegeven van een ongestoord hoogveen, met daarin de kenmerken van de waterhuishouding en het voorkomen van habitattypen.

Figuur 3.8. Schematische doorsnede van de waterhuishouding van een hoogveengebied (bron: Everts et al., 2012). GHG=Gemiddeld hoogste grondwaterstand; GLG=Gemiddeld hoogste grondwaterstand.

Kenmerkend voor een ongestoord hoogveensysteem zijn de hoge grondwaterstanden en het voorkomen van een intacte acrotelm. Dit is een dunne, meestal tot 0,4-0,5 meter dikke, bovenste veenlaag opgebouwd uit levend en afgestorven maar weinig vergaan veenmos. De acrotelm is zeer doorlatend voor water. De acrotelm krimpt bij droogte en zwelt bij watertoevoer en draagt zo sterk bij aan de stabiliteit van de waterhuishouding van een hoogveensysteem.

In het Fochteloërveen is nu een afgeleide situatie aanwezig met nauwelijks nog een acrotelm en over het algemeen meer dan 40 millimeter wegzijging per jaar (Rijkema et al., 2013). Dit betekent dat de waterhuishouding niet voldoet aan de eisen van een hoogveensysteem. Daarnaast ontbreekt een natuurlijke rand- en lagzone.

Het Fochteloërveen ligt tegenwoordig duidelijk hoger dan de omgeving (verschil tot wel 4 meter). Dit is vooral een gevolg van de grootschalige veenafravingen in het verleden in combinatie met oxidatie en klink van restveen door ontwatering. Door dit hoogteverschil treedt wegzijging op. Dat er (in potentie) wegzijging optreedt blijkt onder meer uit het feit dat de stijghoogten in het diepere watervoerend pakket structureel lager zijn dan de freatische (ondiepe) grondwaterstanden. Het daadwerkelijk optreden van wegzijging hangt samen met het al dan niet voorkomen van slecht doorlatende lagen in de ondergrond. Deze kunnen de wegzijging (deels) tegengaan.

De belangrijkste afvoerpost is oppervlakkige afvoer over het veen in de winterperiode. Daarnaast is wegzijging naar de zandlaag onder de keileem een belangrijke verliespost, al is de omvang hiervan niet precies bekend. De omvang van de zijwaartse afvoer door het veen of door het dekzand boven de keileem richting de randzone en landbouwvelden is duidelijk kleiner en alleen lokaal aan de randen van groter belang.

De daadwerkelijke wegzijging wordt mede bepaald door de doorlaatbaarheid van de bodem. Door het voorkomen van slecht doorlatende lagen (keileem, potklei en gliedlagen) met

verschillende dikte en weerstand vertoont de wegzijging een grote ruimtelijke variatie. De mate waarin wegzijging optreedt is van invloed op de grondwaterstanden en daarmee op de mogelijkheden voor hoogveenvorming. De wegzijging is met name groot in de vroegere slenkssystemen, bijvoorbeeld degene die aan de noordkant afwaterden richting het beekdal van de Slokkert, waar de keileem veelal is weggeërodeerd. Dit geldt in hoge mate ook voor de zone rond de Schaapshokwijk en het landbouwgebied Smilde (Zeven Blokken) waar de keileem ontbreekt. In gebieden waar wel een dikke keileemlaag/veenlaag aanwezig is, en waar de gliedelaag onder het veen intact is, zal de wegzijging beperkt zijn. Hier zal het grondwatersysteem in het veen redelijk onafhankelijk van de ondergrond en de omgeving functioneren.

Intern oppervlaktewatersysteem

De oppervlakkige afwatering van het gebied vindt plaats in noordelijke richting. In de huidige situatie watert een groot deel van het Fochteloërveen af via de Schaapshokwijk en de Parallelwaterleiding op de Zesde Wijk. Het water komt uiteindelijk benedenstrooms van de Slokkert in het Grootte Diep terecht. In de oorspronkelijke situatie vond de afwatering vooral plaats via de Slokkert. Om deze te herstellen is er een koppeling door middel van een onderleider tussen de Parallelsloot en de Derde Wijk gerealiseerd. Hierdoor kan water worden afgevoerd op het beekdal van De Slokkert. Na afronding van de herinrichting van De Slokkert wordt deze aangekoppeld.

Om verdroging tegen te gaan en hoogveenvorming te stimuleren is het interne watersysteem geoptimaliseerd. Eind jaren negentig is een belangrijk maatregelpakket uitgevoerd, waarbij het gebied ingericht is conform het hydrologisch inrichtingsplan voor hoogveenregeneratie (Hullenaar, 1997). Het Fochteloërveen is daarbij gecompartmenteerd door de aanleg van kaden met zogenaamde geknepen overlopen. Via deze overlopen wordt overtollig water uit de compartimenten gelijkmatig afgevoerd. In het gebied zijn diverse dammen en kades aangelegd en zijn waterlopen afgedamd om het water in het gebied vast te houden. Hierdoor is het gebied vernat en is lokaal sprake van herstel van hoogveenvorming. In 2010 is het drempelniveau bij een aantal stuwen verhoogd. Hierbij is rekening gehouden met de aanwezige vegetatie in de verschillende compartimenten, het verloop in vegetatieontwikkeling en de bestaande mate van vernatting.

Recentelijk is een aantal herstelmaatregelen uitgevoerd om de waterhuishouding verder te optimaliseren. Zo zijn nabij de Lycklamavaart hydrologische herstelmaatregelen uitgevoerd in het kader van het project Zaagtand. Hier zijn wijkrestanten gedempt waardoor een betere waterconservering plaatsvindt en een lokaal hydrologisch systeem (vanuit een zandrug) geoptimaliseerd is.

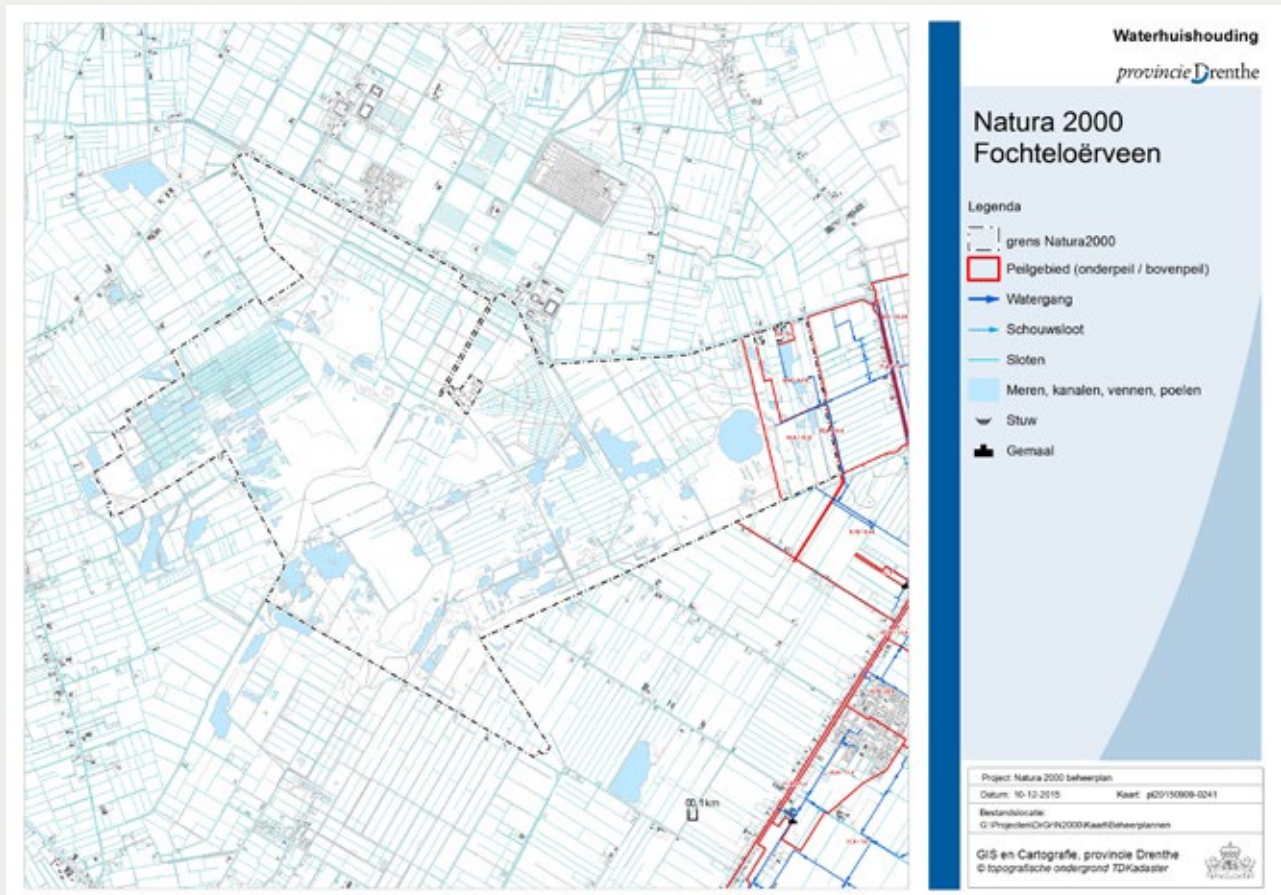
Daarnaast is in 2011-2014 in het oostelijk deel van het gebied het project Dutch Crane Resort uitgevoerd. Dit project leidt tot verhoging van de grondwaterstanden en de oppervlaktewaterpeilen doordat er meer water wordt vastgehouden in het Esmeergebied en de Norgerpetgaten. Alle wijken in dit gebied (inclusief de voormalige landbouwenclave Stallaan) zijn gedempt, er zijn petgaten aangelegd en het systeem van oppervlakkige afstroming is hersteld.

Oppervlaktewatersysteem omgeving

Het gebied rondom het Fochteloërveen bestaat overwegend uit landbouwgronden. Aan de zuidoostzijde van het Fochteloërveen ligt het landbouwgebied Smilde met de polder Zeven Blokken. De afwatering van dit gebied loopt langs de oostgrens van de Norgerpetgaten via een Omleidingsloop (Leiding naar de Koloniewaart). Met behulp van twee gemalen wordt het wateroverschot van het akkerbouwgebied opgepompt naar de Omleidingsloop. De Omleidingsloop staat in open verbinding met de Koloniewaart en heeft dus hetzelfde hoge peil. Via de Koloniewaart wordt het water in westelijke richting verder afgevoerd.

Langs de zuidrand van het Fochteloërveen is tijdens de ruilverkaveling een hoogwaterleiding (Norgerswijk) aangelegd. Deze dient de negatieve effecten van lagere peilen in het landbouwgebied te bufferen.

In het kader van het GGOR Smilde zijn maatregelen uitgewerkt voor een verdere optimalisatie van het landbouwgebied de Zeven Blokken. Deze maatregelen zijn in voorbereiding maar nog niet definitief vastgesteld (en zijn dus niet meegenomen op de waterhuishoudingskaart in figuur 3.9).

Figuur 3.9. Overzicht waterhuishouding Fochteloërveen en omgeving.

Aan de randzone aan de Friese zijde zijn recentelijk eveneens maatregelen genomen om het Fochteloërveen te vernatten, om zo wegzijging vanuit het hoogveen tegen te gaan. In de deelgebieden Compagnonsveld en Compagnonsbossen zijn de wijken afgedamd. Daarnaast is op de grens van het Compagnonsveld een knijpstuw geplaatst, zodat tijdens natte periodes de afvoer vanuit het gebied geleidelijk gaat en er waterberging plaatsvindt. De berging is vergroot door laagtes in het gebied met elkaar te verbinden via ondiepe slenken. Om ervoor te zorgen dat afvoer alleen via de stuw plaatsvindt zijn waterkerende kavelstroken aangebracht.

In het landbouwgebied Tachtig Bunder is waar mogelijk de waterhuishouding verbeterd ten behoeve van de landbouwfunctie. De mogelijke vernatting in het gebied door de herinrichting van Compagnonsveld en Compagnonsbossen is voorkomen door het aanleggen en aanpassen van drainage en verbetering van het slotenstelsel. In de landbouwpolder Ravenswoud is het kenmerkende wijkenpatroon hersteld.

Rond het Kleine en het Groote Veen is een overgangsgebied ingericht. Hiertoe zijn de peilen in het gebied opgezet en dienen laagtes als waterberging. Hiervoor zijn knijpstuwen geplaatst. Om ervoor te zorgen dat de afvoer niet via het maaiveld plaatsvindt, zijn ook hier waterkerende kavelstroken aangelegd. Voor het landbouwgebied grenzend aan de randzone wordt de huidige

situatie gehandhaafd en zo mogelijk verbeterd voor de aanwezige landbouwfunctie, door het gericht aanleggen en aanpassen van drainage.

Hydrologische knelpunten

Het tekstkader 'Uitgevoerde maatregelen' geeft een volledig overzicht van de maatregelen die tot nu toe zijn uitgevoerd om verdroging tegen te gaan en de waterhuishouding te optimaliseren voor herstel van het hoogveensysteem. De maatregelen hebben geleid tot de gewenste vernatting binnen het Fochteloërveen. Er zijn positieve ontwikkelingen vastgesteld, zoals sterkere veenmosontwikkeling (Jansen et al., 2013).

Rijkema et al. (2013) hebben nagegaan welke knelpunten er nog zijn in de grondwaterstanden. Hiervoor hebben zij de voor de Natura 2000-doelen gewenste grondwaterstanden vergeleken met de werkelijk optredende. Voor het bepalen van de feitelijke grondwaterstanden is een niet-stationair grondwatermodel gebruikt (verbeterde versie MIPWA) en zijn peilbuisgegevens geanalyseerd. Bij deze sessie is de situatie beoordeeld voor zowel de voorjaars situatie (GVG = gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand) als de zomersituatie (GLG = gemiddeld laagste grondwaterstand). Uit het onderzoek blijkt dat de actuele GVG op veel plaatsen redelijk voldoet aan de hydrologische eisen van de natuurdoelen. Voor de GLG is het beeld meer divers. Op basis van het onderzoek kan worden geconcludeerd dat de freatische grondwaterstanden in delen van het gebied – en dan met name in delen van de veenkernen – voldoen aan de eisen voor hoogveenvorming. In grote delen van het gebied zakken de grondwaterstanden echter nog te veel uit, resulterend in een te lage GLG. Dit geldt met name in de randzones, langs wijken en in het deel dat grenst aan de noordelijke bosgebieden. Door de lage GLG treedt verdroging op. Doordat recentelijk hydrologische maatregelen zijn uitgevoerd, of nog in uitvoering zijn, zal de situatie wat betreft de GLG zich nog verder kunnen verbeteren. Het is echter niet de verwachting dat hierdoor de knelpunten in het hele gebied zullen worden opgelost.

Oorzaken van de verdroging

- Hoge mate van wegzijging

Een belangrijke oorzaak van de wegzijging is het verschil in maaiveldhoogte tussen het Fochteloërveen en de verveende omgeving. Het gebruik als landbouwgrond en de daarmee samenhangende ontwatering (droogleggingseisen) leidt tot extra wegzijging. Met name langs de randen van het Fochteloërveen is dit wegzijging duidelijk merkbaar, vooral aan de kant van de landbouwpolder de Zeven Blokken en Ravenswoud. Door de wegzijging zijn de waterstanden hier te laag en niet stabiel genoeg voor hoogveenvorming.

-Intern afwateringsysteem

De interne afwatering is niet optimaal door de aanwezigheid van wijken en greppels.

-Bebossing

Doordat bomen – met name naaldbomen – in vergelijking met heidevegetaties veel water verdampen zorgt bos voor extra verdroging. Dit probleem doet zich met name voor nabij de (naald)bosgebieden in het noorden.

-Extra verdamping door berken en pijpenstrootje

Interne verdroging wordt veroorzaakt door een relatief groot aandeel sterk verdampende vaatplanten zoals pijpenstrootje en berk. Het extra waterverlies door de waterbehoefte van de berken en pijpenstrootje zorgt voor verlaging van de grondwaterstand. In intacte hoogvenen is de oppervlakte veenmossen (passieve verdampers) veel groter en is het waterverlies door verdamping veel kleiner.

Uitgevoerde maatregelen

In dit kader staat een puntsgewijze opsomming van de uitgevoerde maatregelen in chronologische volgorde.

- Vanaf 1965 is een aantal greppels, sloten en wijken in delen van het Fochteloërveen afgedamd.
- In 1984/1985 is een stelsel van kaden aangelegd waarmee binnen een deel van de zo ontstane compartimenten het water tot boven maaiveld opgestuwd kon worden. De kaden zijn gemaakt van zand en veen en hebben een kern van ondoorlatende plasticfolie die aansluit op de slecht doorlatende gliede.
- Het akkerbouwgebied van de Zeven Blokken waterde in het verleden (tot 1987) af via de Schaapshokwijk. Om de doorvoer van landbouwwater via het Fochteloërveen te beëindigen is in het kader van de ruilverkaveling Smilde langs de oostgrens van de Norgerpetgaten de Omleidingsloop aangelegd. Deze hoogwaterleiding is bedoeld om de negatieve effecten van de peilverlagingen die in het kader van de ruilverkaveling in de Zeven Blokken zijn doorgevoerd niet door te laten werken in het natuurgebied.
- Eind jaren negentig is het gebied ingericht conform het hydrologisch inrichtingsplan voor hoogveenregeneratie in het Fochteloërveen (Hullenaar, 1997). Het Fochteloërveen is gecompartmenteerd door de aanleg van kaden met zogenaamde geknepen overlopen. Via deze overlopen wordt overtollig water uit de compartimenten gelijkmatig afgevoerd.
- In de periode 1999-2001 zijn met behulp van houten damwanden in het veen, tot op de zandondergrond, nieuwe compartimenten aangelegd en bestaande compartimenten verkleind
- In 2002 zijn daarin de aanvangstuwpeilen ingesteld. De jaren daarna zijn waterpeilen en de stuwhoogten in verschillende compartimenten aangepast.
- De oude verbinding tussen het Fochteloërveen en het beekdal van de Slokkert is hersteld. Een deel van het water voert af via een onderleider onder de Kolonievvaart door via de Parallelsloot naar de Derde wijk (deze gedempte wijk is weer open gegraven). Het overige water wordt via de Zesde Wijk bovenstrooms van De Slokkert geleid.
- Op 25 en 26 februari 2009 is het stuwdrempelniveau van 2006 bij een aantal stuwen opnieuw verhoogd.
- Aan de Friese zijde is in 2010 een hydrologische buffergebied aangelegd aan de rand van het Fochteloërveen ter plaatse van Compagnonsveld, Tachtig Bunder, de Compagnonsbossen en de polder Ravenswoud (module 1). Module 2, Kleine Veen en Groote Veen, is in 2013 afgerond.
- In 2011-2014 is in het Esmeergebied en de Norgerpetgaten het project Dutch Crane Resort uitgevoerd. In het gebied van de Norgerpetgaten zijn de wijken gedempt, zijn petgaten aangelegd en is het systeem van oppervlakkige afstroming hersteld. Hierdoor kan in extreem natte perioden water in het gebied worden vastgehouden. In het gebied van het Esmeer zijn de Esmeerwijk en de Veertigroewijk gedempt. Daarnaast is het slotenstelsel in het voormalig landbouwgebied volledig gedempt. De afvoer van water vindt oppervlakkig plaats. Hiervoor is in een deel van het gebied het maaiveld aangepast.
- Recentelijk zijn in het gebied Zaagtand wijkrestanten afgedamd en is een kade aangelegd, met als resultaat een betere waterconservering en herstel van lokale systemen (zandrug).

3.4 Natuurwaarden

Het uitgestrekte veengebied van het Fochteloërveen wordt gerekend tot aangetast, maar herstelbaar hoogveen. Een groot deel van het hoogveen was lange tijd uitsluitend begroeid met pijpenstrootje, als gevolg van de aantasting van de bovenste veenlaag door de boekweitbrandcultuur en de ontwatering. Het zijn in het bijzonder deze delen met relatief lage natuurwaarde die in

het kader van de herstelwerkzaamheden zijn vernat. In de vernatte delen treedt sinds enige jaren weer groei op van waterveenmos en plaatselijk fraai veenmos, de eerste tekenen van hoogveenherstel.

Het door veenmossen gedomineerde systeem van levende hoogveenbulten en hoogveenslenken dat in enkele compartimenten in het centrale deel van het gebied weer tot ontwikkeling is gekomen, vormt de belangrijkste natuurwaarde van het Fochteloërveen. De veenlaag is hier tot twee meter dik. Er worden bultvormende veenmossen aangetroffen, zoals hoogveenveenmos, wrattig veenmos, stijf veenmos en rood veenmos, terwijl typische hoogveenplanten als eenarig wollegras, lavendelhei en kleine veenbes veel aanwezig zijn. In slenken buiten het kerncompartiment is in 2002 voor het eerst het zeer zeldzame bruin veenmos aangetroffen. Ook in een noordelijker gelegen compartiment (ten noorden van de Bonghaar) beginnen zich hoogveenbulten te ontwikkelen. Sinds de vernatting van de randzones hebben onder meer eenarig wollegras, lavendelhei en hoogveenveenmos zich hier sterk uitgebreid. Voor het veenhooibeestje, een veenvlinder die in ons land zwaar onder druk staat, vormen deze hoogveenbegroeiingen een belangrijk leefgebied. De soort heeft de hoogste dichtheden in hoogveenbegroeiingen waarin eenarig wollegras (de waardplant van de rups) en gewone dophei (de nectarplant van de vlinder) domineren. De uitgestrektheid is een van de verklaringen voor de hoge faunistische waarde van het Fochteloërveen. Gladde slang en adder komen hier met veel exemplaren voor, naast een kleinere populatie van de ringslang. Ook levendbarende hagedis en heikikker zijn aanwezig, de laatste vooral in de iets voedselrijkere en minder zure delen van het gebied. Door de vernatting hebben deze reptielen en amfibieën hun heil iets meer in de randzones van het gebied moeten zoeken.

Wat betreft libellen is het Fochteloërveen vrij soortenarm, met als kenmerkende soorten van voedselarme wateren noordse witsnuitlibel en maanwaterjuffer. De zwarte heidelibel, een algemene soort op de hogere zandgronden, heeft hier een opvallend grote populatie. Het meest bijzonder is de zeldzame noordse glazenmaker. Deze soort, die is gebonden aan drijvende veenmospakketten, heeft hier momenteel de enige Nederlandse populatie in een groot hoogveengebied. De enorme aantallen libellen in voorjaar en zomer vormen voedsel voor allerlei predatoren waaronder de boomvalk.

Behalve de spectaculaire vestiging van de kraanvogel in 2001 is op vogelgebied nog veel meer te beleven in het Fochteloërveen. Het gebied is rijk aan broedvogelsoorten, waaronder geoorde fuut, wintertaling, blauwborst, paapje en roodborsttapuit. De vele waterpartijen herbergen water- en moerasvogels als bergeend, zomertaling, slobend, waterral, porseleinhoen en sprinkhaanzanger. Ook vogels van extensieve graslanden, waaronder kwartelkoning en tureluur, zijn in het gebied te vinden. Er is een grote kolonie kokmeeuwen aanwezig. Recent is de grauwe klauwier als broedvogel teruggekeerd. Buiten de broedtijd is het Fochteloërveen van belang als slaappleaats voor ganzen, zwanen, blauwe kiekendief en tienduizenden spreeuwen. Vooral de toendrarietgans is in de winter talrijk. Daarnaast overwinteren hier klapeksters en de laatste jaren worden in de trektijd geregeld roodpootvalken gezien. De in Nederland zeer zeldzame slangenarend heeft de rijkdom aan reptielen ontdekt. Van deze mediterrane soort verblijven sinds 2001 in de zomermaanden jaarlijks enkele vogels in het gebied, vaak gedurende langere tijd.

De natuurwaarden van de droge zandgronden nemen in het Natura 2000-gebied een marginale plaats in. Op de Bonghaar en andere zandige delen komt droge heide voor, met plaatselijk natte heide. Droge en natte heide zouden uitgebreid kunnen worden in de huidige bossen grenzend aan het gebied, wat gunstige gevolgen kan hebben voor broedvogels als paapje en roodborsttapuit. Het Esmeer is een van oorsprong voedselarm ven, dat echter is verrijkt met voedingsstoffen door de aanwezigheid van vele vogels. In de bossen aan de noordkant van het gebied huist een kleine populatie van de kamsalamander. Voor duurzaam behoud van deze geïsoleerde populatie is waarschijnlijk uitbreiding van voortplantingswateren en landhabitat noodzakelijk.

3.5 Natura 2000-doelen

De instandhoudingsdoelen voor het Natura 2000-gebied Fochteloërveen zijn beschreven in paragraaf 2.2. In bijlage 1 is de habitattypenkaart van het Fochteloërveen opgenomen.

Tabel 3.1. Overzicht van het voorkomen en de doelen van de habitattypen

Habitatype	Huidig areaal (ha)	Doel oppervlak	Doel kwaliteit
H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	3,5	=	=
H4010A Vochtige heiden	< 0,95	>	=
H4030 Droge heiden	5,36	=	=
H7110A Actieve hoogvenen	0,38	>	>
H7120 Herstellende hoogvenen	1488	> (< tgv H7110A)	>

3.5.1 H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Doel: behoud oppervlakte en kwaliteit

In het Fochteloërveen komt het type verspreid voor met een oppervlakte van 3,5 hectare. Het bestaat uit de typische subassociatie van de associatie van kraaihei. De vegetatie bestaat naast kraaihei uit struikhei, bochtige smele en diverse mossen zoals klauwtjesmos, gewoon en gerimpeld gaffeltandmos en bronsmos. Ze is vrij soortenarm en niet sterk vergrast. Vermoedelijk was de kraaiheibegroeiing oorspronkelijk vochtige heide die is verdroogd. Door de verdroging speelt naast de stikstofdepositie ook interne vermesting een rol, waardoor vergrassing plaats kan vinden.

3.5.2 H4010A Vochtige heiden

Doel: vergroten oppervlakte en behoud kwaliteit

Het is niet geheel duidelijk welke oppervlakte dit habitatype in het Fochteloërveen inneemt. Ten oosten van het Esmeer is een zoekgebied aangegeven (0,95 hectare) waarbinnen het voorkomt. Duidelijk is dat het type hier voorkomt in een niet-vergraste vorm. In het Fochteloërveen komen weliswaar grotere arealen met vochtige heide voor, maar die worden gerekend tot het habitatype H7120 Herstellende hoogvenen. Dit betreft dopheivegetaties op verdroogde hoogveenbodems.

3.5.3 4030 Droge heiden

Doel: vergroten oppervlakte en verbeteren kwaliteit

Het habitatype Droge heiden komt voor op de Bonghaar, op een zandrug door het veen. De oppervlakte bedraagt 5,3 hectare. Het habitatype is voornamelijk aanwezig in de vorm van de associatie van struikhei en stekelbrem. De vegetatie wordt beoordeeld als van goede kwaliteit (conform definities profielendocument). Ze bestaat uit struikhei met verder onder meer pijpenstrootje, bochtige smele en fijn schapengras (*Festuca filiformis*), gewone dophei en de mossen heideklauwtjesmos (*Hypnum jutlandicum*), gewoon gaffeltandmos (*Dicranum scoparium*) en bronsmos (*Pleurozium schreberi*). Er vindt vergrassing plaats en opslag van braam en bomen, een gevolg van een (te) grote voedselrijkdom.

3.5.4 H7110A Actieve hoogvenen & H7120 Herstellende hoogvenen

Doel: vergroten oppervlakte en verbeteren kwaliteit

Het essentiële verschil tussen Actieve en Herstellende hoogvenen is de aanwezigheid van hoogveenkernen met een goed ontwikkelde acrotelm en stabiele waterstanden (zie paragraaf 2.4.1). Bij een goed functionerende acrotelm is er sprake van actieve hoogveenvorming. Actieve hoogveenvorming houdt in dat de door veenmossen gedomineerde vegetatie meer organisch materiaal vormt dan er wordt afgebroken. Het levende hoogveen houdt veel regenwater vast en in het natte, zure hoogveenmilieu verteren afgestorven plantendelen heel langzaam, waardoor ze zich ophopen. Het systeem groeit dus omhoog en houdt als een spons water vast. Kenmerkend zijn dominantie van veenmossen, een microreliëf met tot circa 50 centimeter hoge bulten en slenken en permanent hoge waterstanden.

Op basis van onderzoek van Jansen et al. (2013) is in het Fochteloërveen 1488 hectare Herstellende hoogvenen aanwezig en 0,38 hectare Actieve hoogvenen. Verder is er een Zoekgebied voor Herstellende hoogvenen (ZgH7120) van ruim 100 hectare. De onduidelijkheid over het voorkomen van het habitatype in dit zoekgebied heeft te maken met het al dan niet aanwezig zijn van een veenbodem, in relatie met uitgevoerde plagwerkzaamheden en het verdwijnen van veen door mineralisatie van organisch materiaal (veen).

De Herstellende hoogvenen tonen een gunstige ontwikkeling, dankzij de vele vernattingsmaatregelen in de afgelopen jaren (zie paragrafen 3.1 en 3.3.3).

Tabel 3.2. Overzicht van de doelen van de Vogelrichtlijnsoorten.

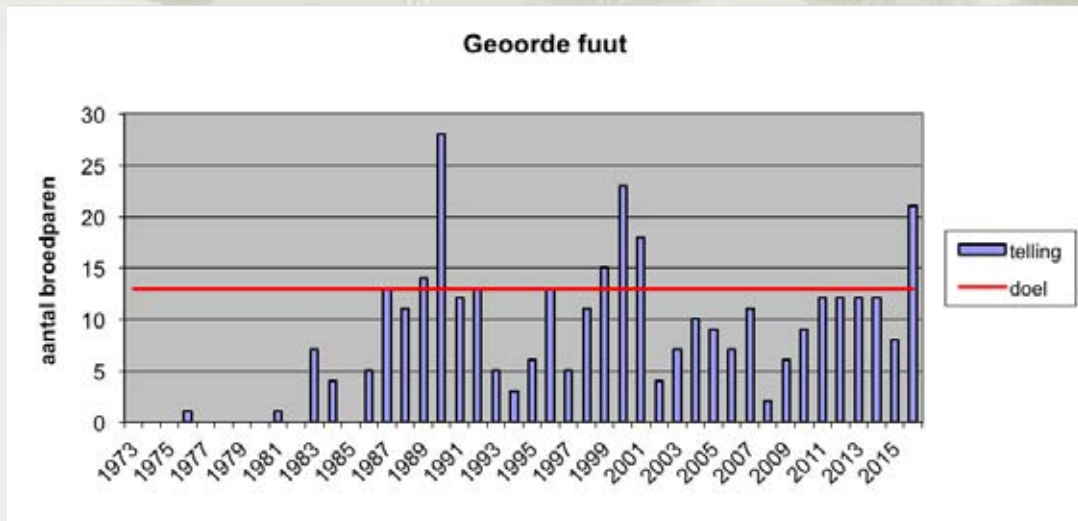
Soort	Doelstelling			
	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Draagkracht	
Broedvogels				
Geoorde fuut	=	=	13	broedpaar
Porseleinhoen	=	=	20	broedpaar
Paapje	=	=	60	broedpaar
Roodborsttapuit	=	=	65	broedpaar
Niet-broedvogels				
Kleine zwaan	=	=	90	seizoens-max
Wilde zwaan	=	=	100	seizoens-max
Toendrarietgans	=	=	11.100	seizoens-max
Kolgans	=	=	2.300	seizoens-max
Wintertaling	=	=	600	seizoens-gem.
Slobeend	=	=	40	seizoens-gem.

3.5.5 Geoorde fuut

In onderstaande figuur zijn de aantallen broedparen weergegeven; Vanaf 2012 wordt niet het gehele gebied geteld maar elk jaar een (ander) deelgebied en aangevuld met een schatting op basis van expert kennis. Het aantal broedparen van de geoorde fuut in het Fochtelooërveen fluctueert sterk, van enkele broedparen tot meer dan 20 in de piekjaren 1990 en 2000 (figuur 3.10a). Deze pieken traden op na de uitvoering van vernattingsmaatregelen. In tegenstelling tot de landelijke trend is er geen toename. Waarom de trend in het Fochtelooërveen negatief afwijkt van de landelijke is niet duidelijk. De draagkracht lijkt in de huidige situatie voldoende om het instandhoudingsdoel van minimaal 13 broedparen te halen.

De sterke fluctuaties in het aantal broedparen van de geoorde fuut in het Fochtelooërveen hangen vermoedelijk samen met aantalverloop en broedsucces van de kokmeeuw. Geoorde futen broeden vaak in kokmeeuwkolonies, omdat de meeuwen bescherming bieden tegen predatoren. De aanwezigheid van kokmeeuwen is daarom van groot belang voor vestiging en broedsucces van de geoorde futen.

In de toekomst neemt de hoeveelheid voedsel voor de geoorde fuut mogelijk af door de verdere ontwikkeling van het hoogveen en toename van zure omstandigheden. Het aantal broedgevallen wordt echter sterker bepaald door de ontwikkelingen in de populatie kokmeeuwen. Wanneer deze niet afneemt zijn er voldoende kansen om het instandhoudingsdoel te halen.

Figuur 3.10a. Aantal broedparen georde fuut

(Groene lijn: de instandhoudingsdoelstelling. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf jaren.) bron: Sovon.nl

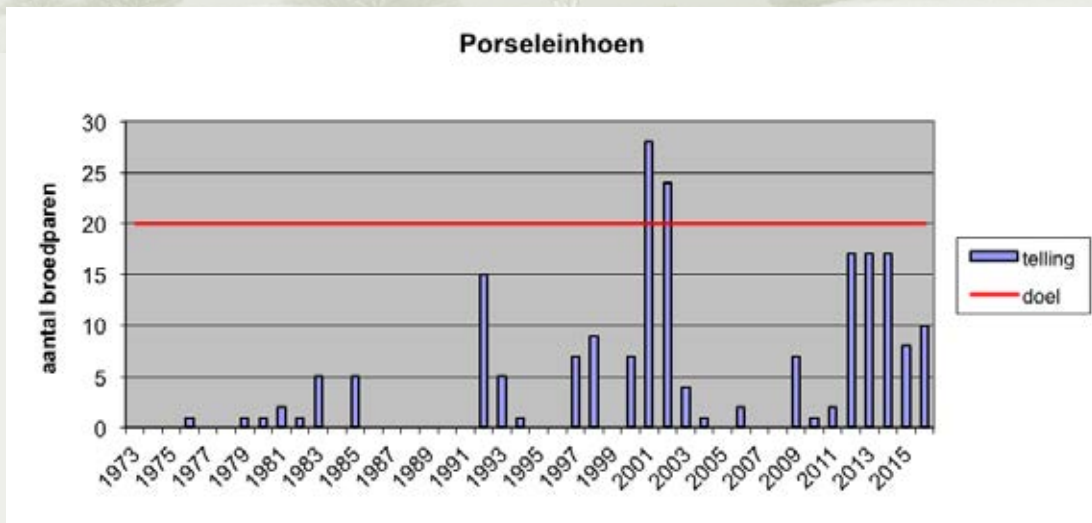
Figuur 3.10b. Verspreiding broedparen georde fuut (bron: telgegevens Natuurmonumenten 2005-2008)

3.5.6 Porseleinhoen

In onderstaande figuur zijn de aantallen broedparen weergegeven; Vanaf 2012 wordt niet het gehele gebied geteld maar elk jaar een (ander) deelgebied en aangevuld met een schatting op basis van expert kennis. De broedpopulatie van het porseleinhoen laat extreme schommelingen zien met een piek in 2001 en 2002 met 28 en 24 territoria (figuur 3.11a). In de periode 2005-2008 zijn helemaal geen aanwijzingen voor broedgevallen gevonden. In 2014 was er weer een piek met 18 territoria. Het aantal broedparen ligt in de meeste jaren (ver) onder het beoogde doel van 20.

Het porseleinhoen is een kritische soort en ook landelijk fluctueren de aantallen van jaar tot jaar sterk. Dit hangt vooral samen met het grillige verloop van waterpeilen in potentiële broedgebieden. De piek in het aantal broedparen in het Fochteloërveen lijkt dan ook een reactie op de vernatting.

Figuur 3.11a. Aantal broedparen porseleinhoen

(Groene lijn: de instandhoudingsdoelstelling. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf jaren.) bron: Sovon.nl

Figuur 3.11b. Verspreiding broedparen porseleinhoen over (2005-2008; bron: telgegevens Natuurmonumenten).

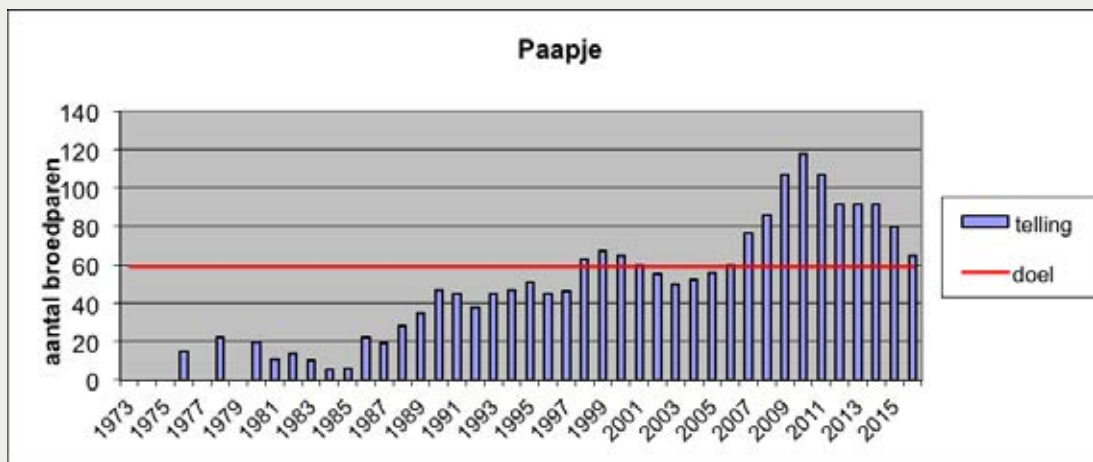

Dit betekent dat de draagkracht van het Fochteloërveen voor de soort moeilijk te bepalen is. Het lijkt erop dat het doel van 20 broedparen alleen in natte jaren gehaald kan worden. Gezien de veel lagere aantallen in de meeste andere jaren is het de vraag of het instandhoudingsdoel van 20 reëel is.

Door uitvoering van het project Dutch Crane Resort en andere recent uitgevoerde vernattingsmaatregelen ontstaat meer geschikt broedbiotoop, waardoor het aantal broedparen in principe kan toenemen, net als na de vernattingsmaatregelen rond 2000. De monitoring in de komende jaren zal uit moeten wijzen of het beoogde aantal van 20 broedparen wordt gehaald.

3.5.7 Paapje

In onderstaande figuur zijn de aantallen broedparen weergegeven; Vanaf 2012 wordt niet het gehele gebied geteld maar elk jaar een (ander) deelgebied en aangevuld met een schatting op basis van expert kennis. Het Fochteloërveen bevat momenteel de grootste broedpopulatie van Nederland van het paapje: een op de drie à vier Nederlandse paapjes broedt in het Fochteloërveen. Het aantal broedparen in het gebied is sinds eind jaren zeventig sterk toegenomen tot bijna 120 in 2010 waarna een daling is opgetreden (figuur 3.12a). In 2015 en 2016 zijn respectievelijk nog 80 en 65 broedparen geteld. De hier beschreven aantalsontwikkeling wijkt sterk af van de landelijke trend, die sinds 1981 een sterke afname laat zien. In de huidige situatie wordt de opgave van een draagkracht voor 60 broedparen ruimschoots gehaald.

Figuur 3.12a. Aantal broedparen paapje

(Groene lijn: de instandhoudingsdoelstelling. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf jaren.) bron: Sovon.nl

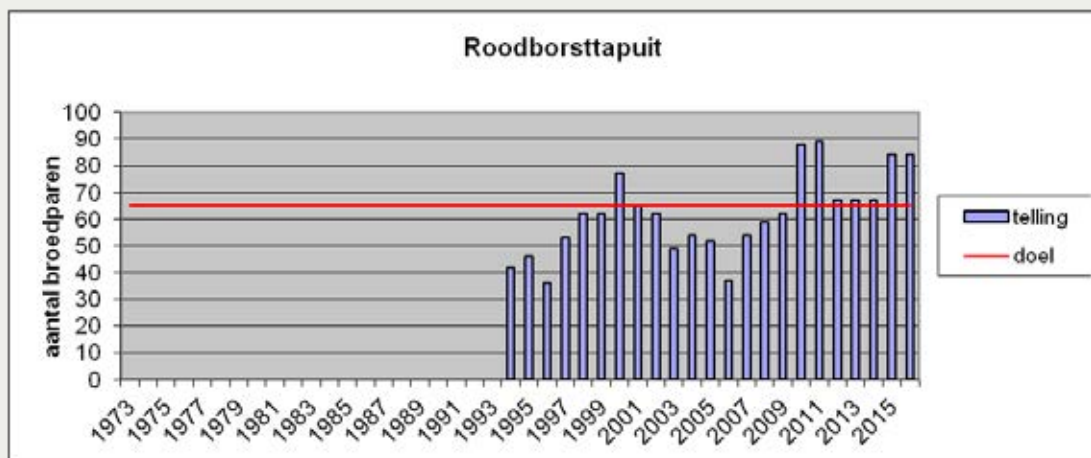
Figuur 3.12b. Verspreiding broedparen paapje 2005-2008 (bron: telgegevens Natuurmonumenten).

De maatregelen voor hoogveenherstel kunnen het centrale deel van het hoogveen minder geschikt maken voor broedende paapjes, wanneer hierdoor alle opslag van bomen en struiken zou verdwijnen. Paapjes hebben enkele (verspreide) bomen en struiken in hun broedgebied nodig als uitkijkpost. Het probleem kan eenvoudig worden vermeden door enige struikvorming in het centrale hoogveengedeelte toe te laten: dit heeft weinig tot geen invloed op de hoogveen- vorming te hebben. Er is dus maatwerk nodig waarbij het verwijderen van opslag gefaseerd plaatsvindt.

Tegelijk zal het paapje profiteren van de uitgevoerde maatregelen van het project Dutch Crane Resort en van de maatregelen die zijn uitgevoerd in de Friese randzone. Hier zal door natuur- ontwikkeling (vernatting, plaggen) geschikt leefgebied ontwikkelen, of zal het bestaande leefge- gebied in kwaliteit toenemen. Verder liggen er kansen voor het paapje in de nieuw te ontwikkelen gebieden (boskap) van de overige randzones (overgang naar de boswachterij, Esmeergebied, Compagnonsveld, Fochtelöerveld).

3.5.8 Roodborsttapuit

In onderstaande figuur zijn de aantallen broedparen weergegeven. Vanaf 2012 wordt niet het gehele gebied geteld maar elk jaar een (ander) deelgebied en aangevuld met een schatting op basis van expert kennis. Het aantal broedparen van de roodborsttapuit in het Fochteloërveen is toegenomen van ruim 40 in 1994 tot 90 in 2011. Daarna lijkt sprake van enige afname (figuur 3.13a). De toename loopt parallel aan de sterke landelijke toename sinds 1981. In vergelijking met het paapje broedt de roodborsttapuit meer in de drogere delen van het gebied: de randzones en de centrale zandrug (figuur 3.13b).

Figuur 3.13a. Aantal broedparen roodborsttapuit. (Rode lijn: de instandhoudingsdoelstelling)

Het instandhoudingdoel, een draagkracht voor 65 broedparen, lijkt gezien de aantallen in recente jaren haalbaar. In de nabije toekomst worden geen knelpunten verwacht. Te veel vernatting kan een bedreiging vormen. Aan de andere kant kan de soort profiteren van maatregelen als de omvorming van bos naar meer open terrein in de randzone, bij het Bankenbosch en in het Esmeergebied.

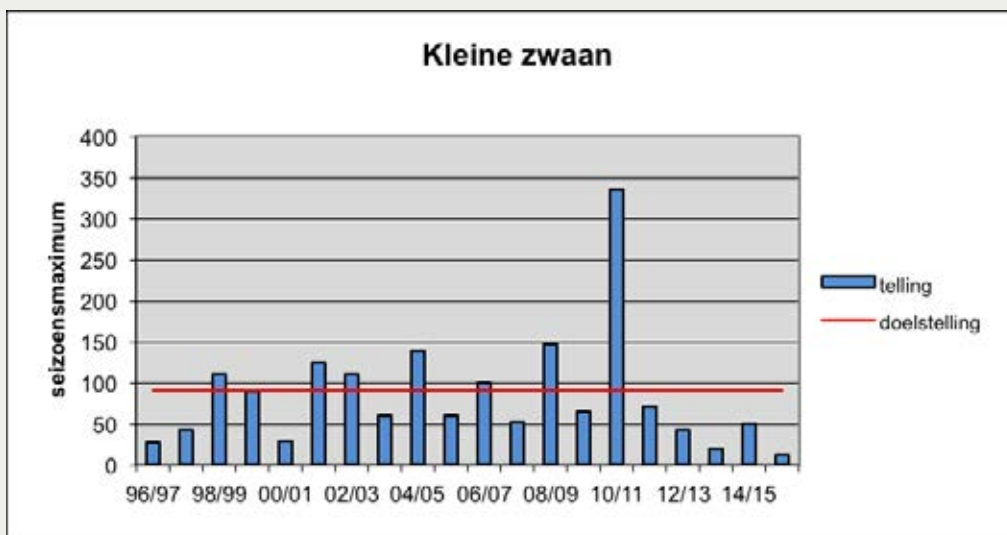
Figuur 3.13b. Verspreiding broedparen roodborsttapuit 2005-2008 (bron: telgegevens Natuurmonumenten).

3.5.9 Kleine zwaan

De kleine zwaan is in Nederland alleen in de winter te vinden. De soort arriveert in oktober vanuit arctisch Rusland na tussenstops in onder andere Estland in ons land en trekt afhankelijk van weersomstandigheden deels door naar Engeland. In Nederland worden de hoogste aantallen in november-januari aangetroffen. De kleine zwaan trekt weer weg richting broedgebieden in februari/maart. Vanaf 1997 is er landelijk gezien een dalende tendens in aantallen (www.sovon.nl).

Kleine zwanen gebruiken het Fochteloërveen – en dan voornamelijk het Esmeer en de grote plassen in het gebied – als slaappleaats. Overdag foerageren ze op oogstresten en gras binnen een straal van twee tot vijf kilometer van de slaappleaatsen, voornamelijk aan de zuid- en oostzijde van het Fochteloërveen.

Het aantal kleine zwanen in het Fochteloërveen schommelt jaarlijks tussen de 50 en 150, met een uitschieter van meer dan 300 in het winterseizoen 2010/2011 (figuur 3.14). De schom-

Figuur 3.14. Aantallen kleine zwanen (seizoensmaxima) in het Fochteloërveen (bron: tellingen H. Feenstra).

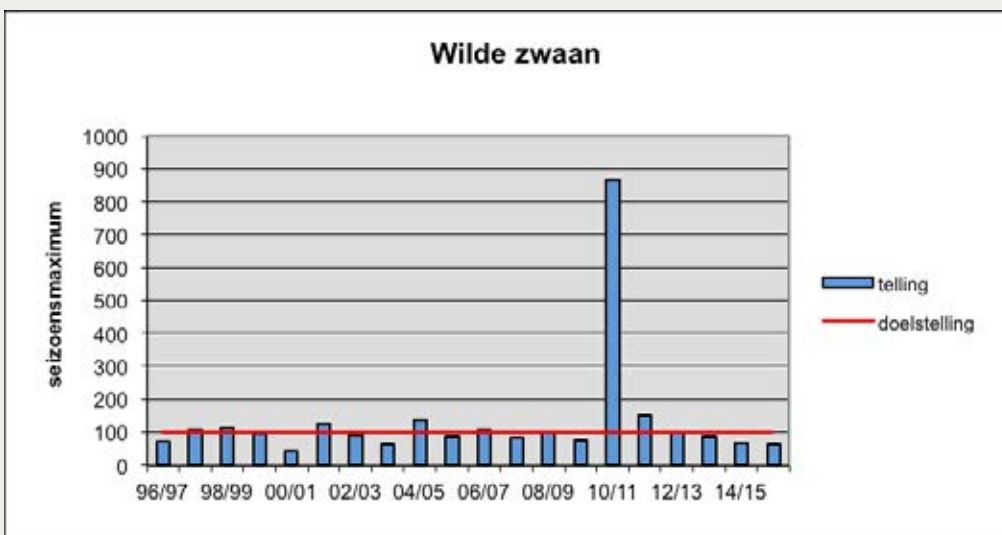
melingen worden bepaald door het winterweer: in de koude winters zijn de aantallen hoger (2010/2011 was een koude winter). De terugtrek naar de broedgebieden verloopt dan trager en er blijven meer en langer kleine zwanen ‘hangen’ rond het Fochteloërveen. Na 2011 lijken de aantallen af te nemen, met in de laatste jaren 10 tot 20, maar of de gesignaleerde afname een structurele tendens is, moet nog worden afgewacht, gezien de aantalsschommelingen afhankelijk van de weersomstandigheden. Ook landelijk lijkt er de laatste jaren een afname plaats te vinden (www.sovon.nl); het is dus de vraag of de draagkracht van het gebied een rol speelt.

De opgave voor het gebied, het behoud van draagkracht voor een seizoensmaximum van 90 vogels, wordt in koude winters ruimschoots gehaald, maar in ‘gemiddelde’ winters niet altijd. Dit zou kunnen betekenen dat het leefgebied niet op orde is.

Behalve het Fochteloërveen als rustplaats zijn de omliggende agrarische gebieden erg belangrijk als foerageergebied. Met de toenemende verdichting van het landschap (uitbreiding van woonwijken, bedrijvigheid) en verstoring door verkeer, recreatie en vliegverkeer komt ook draagkracht voor het Fochteloërveen als pleisterplaats onder druk. Ook worden de kleine zwanen soms mee verjaagd bij de verjaging van ganzen in de graslanden en akkers rondom het Fochteloërveen. Op basis van onderzoek (Feenstra, in prep.) bestaat de indruk dat de toegenomen storing op de foerageerplekken rondom het Fochteloërveen een negatief effect heeft op de populatie van de kleine zwaan. Het is niet duidelijk of dit een bepalende factor is voor het feit dat de aantallen van het instandhoudingsdoel niet altijd worden gehaald. Mogelijk is dit uitvloeisel van de ontwikkeling van de Nederlandse winterpopulatie, waarbij een ander overwinteringspatroon en de slechte broedresultaten een rol kunnen spelen (Hornman et al., 2013).

3.5.10 Wilde zwaan

In Nederland komt de wilde zwaan vrijwel alleen in de winter voor. Het is een trekvogel die broedt langs taigameertjes in IJsland, Scandinavië en subarctisch Rusland. De Russische en Scandinavische vogels arriveren rond oktober in de overwinteringsgebieden in Zuid-Scandinavië, Denemarken en Noord-Duitsland. Een relatief klein en in strengere winters iets groter deel bereikt Nederland. De hoogste aantallen zijn in januari aanwezig

Figuur 3.15. Aantallen wilde zwanen (seizoensmaxima) in het Fochteloërveen (bron: tellingen H. Feenstra).

Wilde zwanen gebruiken open wateren in het Fochteloërveen (Esmeer, Vloevelden, Brunstingerplassen) als slaappleaats. Overdag foerageren ze op oogstresten (voornamelijk aardappel) en gras binnen een straal van twee tot vijf kilometer van de slaappleaatsen, voornamelijk aan de zuid- en oostzijde van het gebied. Het aantal wilde zwanen loopt op naarmate de winter vordert en de maxima worden in januari of februari bereikt, duidelijk later dan bij de kleine zwaan. De wilde zwanen vertrekken in maart.

Het aantal wilde zwanen in het Fochteloërveen is redelijk stabiel en schommelt gemiddeld rond de 100 exemplaren, met een extreme uitschieter in 2010/2011 (figuur 3.15). Net als bij de kleine zwaan heeft dit te maken met de koude. In koude winters komen er meer wilde zwanen en blijven ze bovendien langer ‘hangen’. Het aantalverloop van de wilde zwaan gedurende één winter is echter stabielier. De laatste jaren treedt er een daling op. Maar wanneer er een langere periode beschouwd wordt (vanaf 1996) is er geen duidelijke dalende trend aanwezig. Continuering van de monitoring kan uitwijzen of er in de toekomst een (dalende) trend optreedt.

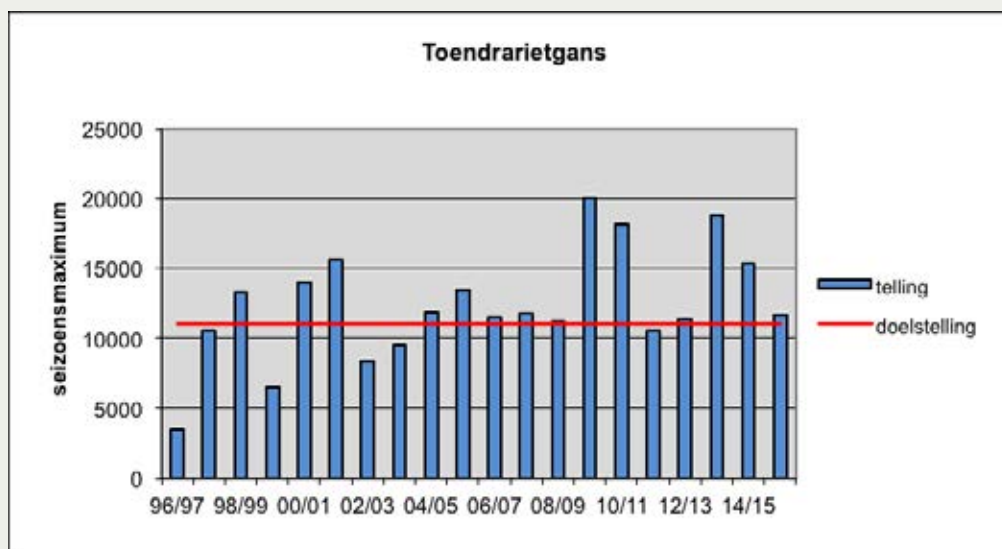
De getelde aantallen duiden op voldoende draagkracht voor de opgave voor het gebied, een seizoensmaximum van 100 vogels. Door de uitbreiding van woonwijken, de toename van bedrijvigheid, vliegbewegingen en recreatie komt de draagkracht voor het Fochteloërveen als pleisterplaats onder druk. Er is momenteel echter geen knelpunt voor het instandhoudingsdoel.

3.5.11 Toendrarietgans

Toendrarietganzen overwinteren in een groot deel van Midden-Europa, het noordwesten van Duitsland en delen van Nederland. In Nederland zijn ze van oktober tot in de eerste helft van maart te vinden. Het aantal kan toenemen onder invloed van strenge kou in Midden-Europa.

Toendrarietganzen gebruiken het Fochteloërveen als slaappleaats en zoeken hun voedsel in het omringende agrarische gebied, in een straal van 10 kilometer rond de slaappleaats. In vorstperiodes is het Esmeer cruciaal als drinkwatervoorziening. De ganzen foerageren dan vooral in de polders Kloosterveen en Zeijerveld. Andere belangrijke foerageergebieden zijn het gebied rondom Smilde, de omgeving van Appelscha, de omgeving van Langelo en het Steenbergerveld.

Het aantal toendrarietganzen in het Fochteloërveen vertoont sterke schommelingen van jaar tot jaar, maar is grosso modo tussen 1996/97 en 2014/15 2003 toegenomen tot bijna 20.000 exemplaren (figuur 3.16). Deze toename komt overeen met de landelijke trend. Mogelijk speelt

Figuur 3.16. Aantallen toendrarietganzen (seizoensmaxima) in het Fochteloërveen (bron: tellingen H. Feenstra).

de vernatting van het Fochteloërveen een rol in de toename van het aantal ganzen (hierdoor zijn er meer plassen gekomen die geschikt zijn als veilige slaappleaats), maar het aantal wordt in de eerste plaats bepaald door de beschikbare hoeveelheid voedsel. Ook kou is van invloed op het aantal ganzen. Blijft het langdurig koud, dan trekken de ganzen verder. Waarschijnlijk verklaart dat het geringe aantal in 1996. De laatste twee jaar doet er zich een daling voor, maar de aantallen zijn nog steeds hoger dan het instandhoudingsdoel.

De aantallen van het instandhoudingsdoel (seizoensmaximum van 11.100) worden gehaald. De draagkracht van het gebied blijkt voldoende.

Aandachtspunten zijn verlies aan foerageergebied en verstoring. Sinds enkele jaren komt de draagkracht voor het gebied onder druk door een toename van verstoring door onder meer helikopters en les- en sportvliegtuigen vanaf Eelde. Ook recreatie in en rond het gebied en het verjagen van ganzen van landbouwgronden rondom het gebied spelen mogelijk een negatieve rol.

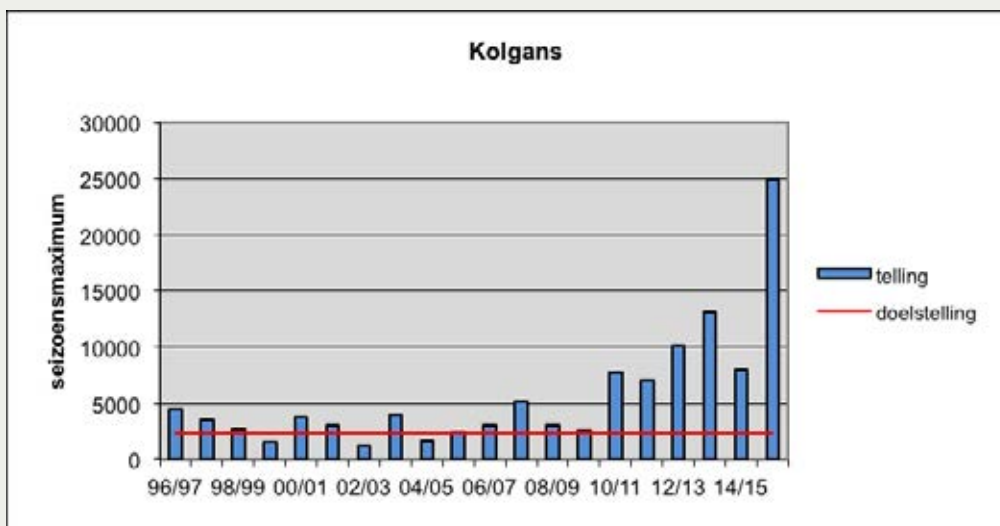
3.5.12 Kolgans

Kolganzen broeden in het noorden van Europees Rusland en West-Siberië en arriveren vanaf oktober in Nederland. De hoogste aantallen worden in november/februari aangetroffen, in maart trekken de kolganzen weer terug.

Kolganzen gebruiken het Fochteloërveen als slaappleaats en zoeken hun voedsel in het omringende agrarische gebied. Ze zijn vooral te vinden in de Weperpolder, de Haulerpolder en de polder Ravenswoud.

Het aantal kolganzen in het Fochteloërveen is vanaf 1997 redelijk stabiel met een duidelijke stijgende lijn vanaf 2010 (figuur 3.17). Het landelijke beeld laat over de afgelopen dertig jaar een gestaag stijgende lijn zien, die te danken is aan beperking en later verbod van de jacht.

De opgave betreft het behoud van draagkracht voor een seizoensmaximum van 2.300 vogels. Deze aantallen worden ruimschoots gehaald. De draagkracht van het gebied is ruim voldoende. Verlies aan foerageergebied en verstoring zijn aandachtspunten. Sinds enkele jaren komt de draagkracht van het gebied onder druk door een toename van verstoring door helikopters en les- en sportvliegtuigen vanaf Eelde. Ook recreatie in en rond het gebied en het verjagen van ganzen van landbouwgronden rondom het gebied spelen mogelijk een negatieve rol.

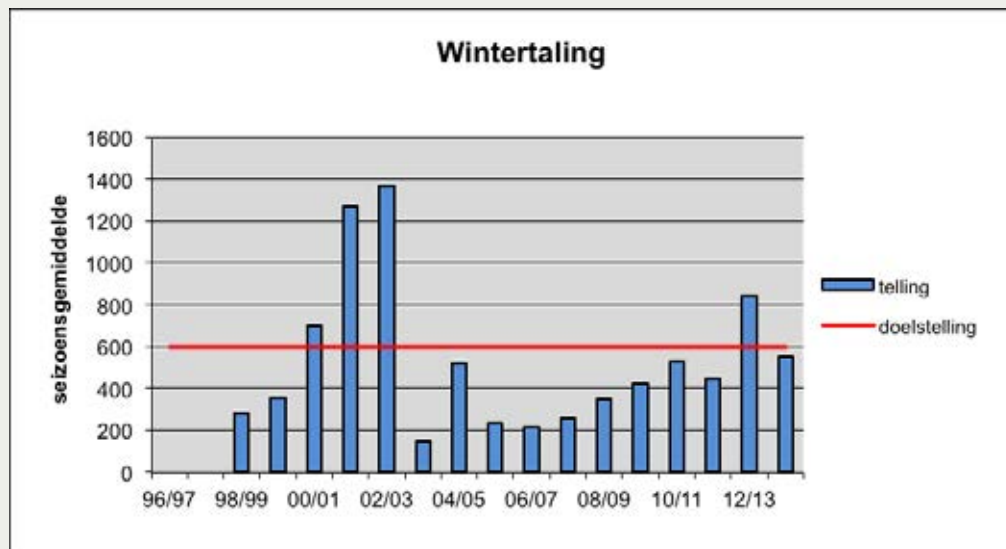
Figuur 3.17. Aantallen kolganzen (seizoensmaxima) in het Fochteloërveen (bron: tellingen H. Feenstra).

3.5.13 Wintertaling

In Nederland zijn het hele jaar wintertalingen aanwezig. Het aantal broedvogels is echter aanzienlijk kleiner dan het aantal vogels dat ons land bezoekt tijdens de trek en om te overwinteren. De pleisteraars komen uit Rusland, de Baltische staten, Scandinavië, Duitsland en Polen.

Ook in het Fochteloërveen komt de wintertaling zowel broedend als pleisterend voor maar is het aantal pleisteraars veel groter dan het aantal broedvogels. Het aantal broedparen schommelt de laatste jaren rond de 40. Het aantal pleisteraars ligt de laatste vijf jaar globaal tussen de 400 en 800. Het instandhoudingsdoel voor het Fochteloërveen heeft betrekking op het aantal pleisterende (niet-broedende) vogels. De belangrijke pleisterplaatsen van de wintertaling zijn de Vloelvelden, het Esmeer en de Brunstingerplas.

Het aantal wintertalingen vertoont vanaf 1998 eerst een sterke toename, vervolgens een sterke terugval in 2003/2004 en daarna weer een gestage stijging. SOVON heeft voor de periode 2004-2014 de trend berekend die neerkomt op een significante sterke toename van >5% per jaar (Sovon.nl).

Figuur 3.18. Aantallen wintertalingen (seizoensgemiddelden) in het Fochteloërveen (bron: tellingen H. Feenstra).

De opgave betreft het behoud van draagkracht voor een seizoensgemiddelde van 600 vogels. De draagkracht van het gebied lijkt voldoende.

De wintertaling ondervindt verstoring in zomer/najaar van luchtballonnen die laag overkomen. Ook de toename van recreatie bij het Esmeer en de Brunstingerplas leidt tot meer verstoring. Door uitvoering van het project Dutch Crane Resort ontstaan vermoedelijk meer pleisterplaatsen.

3.5.14 Slobeend

In Nederland zijn het hele jaar slobeenden aanwezig. Het aantal broedvogels is echter aanzienlijk kleiner dan het aantal vogels dat ons land bezoekt tijdens de trek en om te overwinteren. De bezoekende vogels komen vooral uit Rusland en Scandinavië. De aantallen zijn het hoogst in de doortrekperiodes in het najaar (september t/m november) en het voorjaar (maart-april).

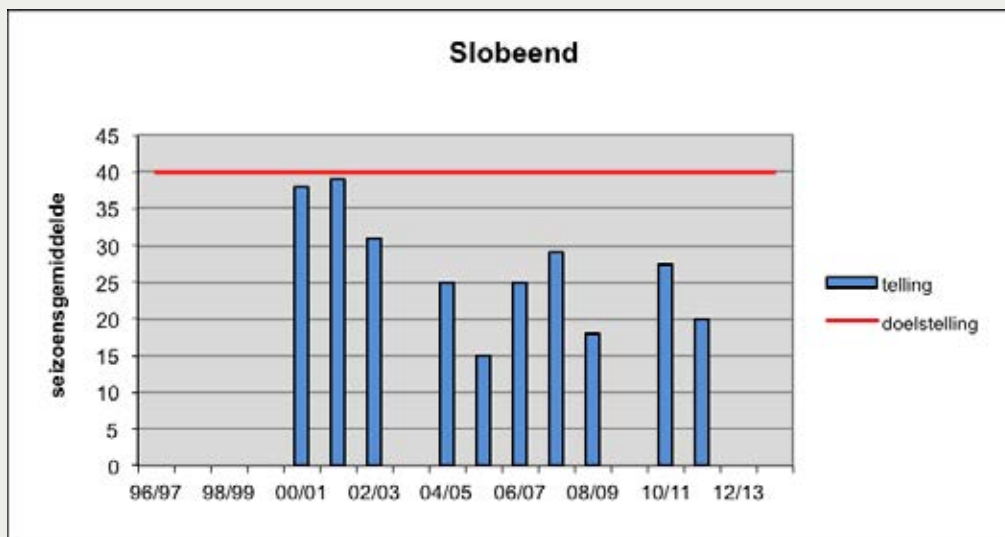
Ook in het Fochteloërveen komt de slobeend zowel broedend als pleisterend voor maar is het aantal pleisteraars veel groter dan het aantal broedvogels. Het aantal broedparen ligt momenteel rond de 10 paren. In het voorjaar kunnen tot enkele honderden slobeenden op het Esmeer

pleisteren. Het instandhoudingsdoel voor het Fochteloërveen heeft betrekking op het aantal pleisterende (niet-broedende) vogels.

De gegevens van de slobeend in het Fochteloërveen zijn onvolledig maar geven een redelijk beeld van de aantalsontwikkeling. Het aantal slobeenden in het Fochteloërveen schommelt de afgelopen jaren tussen enkele tientallen en 100 exemplaren, met als seizoensgemiddelden 10 tot 89 exemplaren (figuur 3.19). Het maximaal aantal bereikte een piek in 2001 met 362 exemplaren. De trend in de periode 2004-2014 is stabiel (Sovon.nl). De landelijke trend van de slobeend in Nederland vertoont veel schommelingen, waarbij het patroon opvallend overeenkomt met dat van de wintertaling.

De opgave voor het gebied is het behoud van draagkracht voor een seizoensgemiddelde van 40 vogels. De draagkracht lijkt daarmee voldoende, temeer omdat er door uitvoering van het project Dutch Crane Resort meer geschikte pleisterplaatsen ontstaan.

De slobeend ondervindt in zomer en najaar verstoring door luchtballonnen die laag overkomen. Ook de toename van recreatie bij het Esmeer en de Brunstingerplas leidt tot meer verstoring.

Figuur 3.19. Aantallen slobeenden (seizoensgemiddelden) in het Fochteloërveen (bron: tellingen H. Feenstra).

3.6 Archeologie en cultuurhistorische aspecten

Het Fochteloërveen is een restant van het omvangrijke hoogveengebied van de Smildigerven, dat zich heeft uitgestrekt van het Drentse Smilde tot Oosterwolde in Friesland. Door het natte en ontoegankelijke karakter is het gebied lange tijd niet bewoond geweest. Daardoor geldt voor een groot deel van het plangebied een lage archeologische verwachtingswaarde. Mogelijk hebben jagers-verzamelaars in het gebied rondgetrokken. Op een kleine dekzandrug bij de Brunstingerplassen zijn vuurstenen gebruiksvoorwerpen uit de Midden- en de Nieuwe Steentijd gevonden. De vindplaats is een archeologisch monument. De grotere zandrug Bonghaar is archeologisch beschermd gebied met een hoge verwachtingswaarde.

Vanaf de Middeleeuwen wordt vanuit de marken van Diever en Leggeloo gestart met de vervening van het gebied. Voor de afvoer van de turf moet het beekje de Smilt gekanaliseerd en bevaarbaar gemaakt worden. Via de Dwingelderstroom kan vervolgens handelsstad Meppel worden bereikt. Zo ontstaat een voorloper van de Drentse Hoofdvaart. In 1626 verkrijgt Adriaan Pauw de rechten op het exploiteren van het veen. Vanaf dat moment komt de vervening

goed op gang. In 1780 bereikt de Drentse Hoofdvaart Assen. De bebouwing in het veengebied ontwikkelt zich langs deze vaart, met Hoogersmilde als oudste kern. In Friesland doet zich een soortgelijke ontwikkeling voor. Daniel de Block Lyclama à Nijeholt krijgt in 1781 octrooi voor het graven van een vaart door Donkerbroek via Oosterwolde en Appelscha; dit wordt de Opsterlandse Compagnonsvaart.

In het noorden van het veengebied sticht de Maatschappij van Weldadigheid een kolonie om de armoede en de werkloosheid te bestrijden. Hiervoor wordt het gehucht Veenhuizen aangekocht samen met zo'n 3.000 hectare woeste grond, die vervolgens planmatig wordt ontgonnen. Het hele koloniegebied van Veenhuizen, inclusief het dorp zelf, is recentelijk aangewezen als rijksbeschermd dorpsgezicht. Ook het ontginningslandschap rond Ravenswoud is rijksbeschermd. Voor de polder Ravenswoud en de Compagnonsbossen hebben Natuurmonumenten en Monumentenzorg (de tegenwoordige RACM) in 1999 een gemeenschappelijke visie ontwikkeld gericht op ontwikkeling van natuurwaarden in combinatie met behoud en versterking van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Het gebied geldt als een landelijk waardevol voorbeeld van een jong veenontginningslandschap. Voor de polder Ravenswoud is afgesproken dat het agrarische gebruik gehandhaafd blijft, maar met een natuurvriendelijk karakter. De voorwaarden hiervoor zijn vastgelegd in een convenant. Een beheercommissie houdt toezicht op de uitvoering daarvan.

In een groot deel van het Fochteloërveen is vanaf de zeventiende eeuw de boekweitbrandcultuur bedreven. Om op het veen boekweit te kunnen telen werden greppels gegraven om het veen te ontwateren. Vervolgens werd de bovenste veenlaag afgebrand om de as als meststof te kunnen gebruiken voor de in te zaaien boekweit. In het najaar werd de boekweit geoogst. De zich uitbreidende teelt leidde tot veel ergernis: de enorme rookwolken die vrijkwamen bleven vaak dagenlang hangen. Een grote landbouwcrisis maakt uiteindelijk een einde aan deze teelt. In het Fochteloërveen zijn nog veel greppeltjes bewaard gebleven. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt zijn ze van groot belang.

Tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw is nog turfstrooisel gewonnen in het veen. De sporen van deze mechanische winning zijn nog goed zichtbaar in het noordwestelijke deel van het veengebied.

Door het plangebied lopen verschillende markegrenzen. Een daarvan valt samen met de huidige provinciegrens en een andere met de grens tussen de gemeenten Noordenveld en Midden-Drenthe. Deze laatste is in het veld duidelijk te zien doordat het ook de grens is tussen het verveende en ontgonnen deel van de Smildigerven en het nog bestaande hoogveen. Deze grens is tevens de rand van het Natura 2000-gebied.

4 Plannen, beleid en bestaand gebruik

In dit hoofdstuk worden de relevante wetgeving en (beleids)plannen benoemd die een rol spelen in het Natura 2000-gebied Fochteloërveen. Daarna wordt het gebruik van het gebied en directe omgeving beschreven dat mogelijk van invloed is op de instandhoudingsdoelen van het gebied. Vervolgens wordt getoetst of het gebruik al dan niet strijdig is met de instandhoudingsdoelen. Ook wordt bekeken of er al dan niet aanvullende maatregelen, voorwaarden of extra onderzoeken nodig zijn om de effecten van het gebruik te mitigeren.

4.1 Plannen en beleid

Tabel 4.1. Voor het Fochteloërveen relevante wetten, plannen en beleid.

Beleid/Plan	Kader
Natura 2000	EU
Habitatrichtlijn	EU
Vogelrichtlijn	EU
IPPC-richtlijn	EU
Kaderrichtlijnwater (KRW)	EU
Natuurbeschermingswet	Nationaal
Flora- en faunawet	Nationaal
Waterwet	Nationaal
Besluit Kwaliteitseisen en monitoring water (BKMW)	Nationaal
Nationaal Waterplan (NWP)	Nationaal
Wet Milieubeheer	Nationaal
Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte	Nationaal
Wet Algemeen Bestuur Omgevingsrecht (WABO)	Nationaal
Wet Ammoniak en Veehouderij (WAV)	Nationaal
Boswet	Nationaal
Crisis- en herstelwet	Nationaal
Ecologische Hoofdstructuur	Provinciaal
Omgevingsvisie Drenthe	Provinciaal
Streekplan Fryslân	Provinciaal
Natuurbeheerplan Drenthe	Provinciaal
Natuurbeheerplan Fryslân	Provinciaal
Grienmanifest Fryslân	Provinciaal
Provinciale verordening Stiltegebieden/Provinciale omgevingsverordening	Provinciaal
Waterberging 21e eeuw	Waterschap
Bestemmingsplan Midden Drenthe	Gemeentelijk
Bestemmingsplan Noordenveld	Gemeentelijk
Bestemmingsplan Ooststellingwerf	Gemeentelijk
Natuurvisie Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer	Overig
Uitwerkingsplan Staatsbosbeheer	Overig
Kap- en verjongingsplan	Overig
Dutch Crane Resort	Overig

4.1.1 Europees beleid

Natura 2000

Natura 2000-gebieden zijn de gebieden die zijn aangewezen als speciale beschermings-zones in het kader van de Europese Vogel- en/of Habitatrichtlijn. Samen vormen deze gebieden een Europees netwerk van natuurgebieden bedoeld om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen en te waarborgen voor de toekomst. Voor elk Natura 2000-gebied is een speciaal aanwijzingsbesluit geformuleerd, waarin wordt omschreven welke instandhoudingsdoelen voor het betreffende gebied gelden. Alle bestaand gebruik binnen een Natura 2000-gebied is toegestaan mits het niet strijdig is met de instandhoudingsdoelen. Om de instandhoudingsdoelen te waarborgen wordt voor elk aangewezen Natura 2000-gebied een beheerplan opgesteld (zie hoofdstuk 1).

Het Fochteloërveen is op 30 december 2010 definitief aangewezen als Natura 2000-gebied. Het aanwijzingsbesluit voor de doelen en de begrenzing dateert van 7 mei 2013.

Habitatrichtlijn

Het Fochteloërveen is door het Rijk aangemeld als Habitatrichtlijngebied, voortkomend uit richtlijn 92/43/EEG van de Raad van Europese Gemeenschappen. De Habitatrichtlijn heeft als doel de biodiversiteit in de Europese Unie veilig te stellen door Europese habitats en bedreigde en kwetsbare dieren- en plantensoorten te beschermen. De Habitatrichtlijn verplicht tot het ecologische netwerk van speciale beschermingszones Natura 2000. Het Fochteloërveen is inmiddels definitief aangewezen als Habitatrichtlijngebied voor de doelstellingen en habitattypen zoals genoemd in het aanwijzingsbesluit van 7 mei 2013.

IPPC-richtlijn (Integrated Pollution Prevention and Control)

De richtlijn 96/61/EG van de Raad van de Europese Unie van 24 september 1996 heeft als doel de geïntegreerde preventie en bestrijding van verontreiniging. Zij bevat maatregelen ter voorkoming en/of beperking van emissies in lucht, bodem en water ter bescherming van het milieu. Nederland heeft de IPPC-richtlijn geïmplementeerd in de Wet milieubeheer. In bijlage 1 van de richtlijn worden activiteiten genoemd die onder deze richtlijn vallen. Binnen de agrarische sector moeten intensieve varkens- en pluimveehouderij (meer dan 40.000 stuks pluimvee, 2000 mestvarkens en/of 750 zeugen) voldoen aan deze richtlijn.

Verdrag van Malta

Dit verdrag beoogt het cultureel erfgoed dat zich in de bodem bevindt beter te beschermen. Het gaat om archeologische resten als nederzettingen, grafvelden en gebruiksvorwerpen. Uitgangspunt van het verdrag is dat het archeologische erfgoed integrale bescherming krijgt. Dit is gevat in drie principes:

- 1) Streven naar behoud in situ van archeologische waarden. De bodem is de beste garantie voor een goede conservering van archeologische resten.
- 2) Tijdig rekening houden in de ruimtelijke ordening met de mogelijkheid of aanwezigheid van archeologische waarden, blijkend uit onderzoek, zodat er nog ruimte is voor archeologievriendelijke alternatieven.
- 3) De verstoorder betaalt voor het doen van opgravingen en het documenteren van archeologische waarde, wanneer behoud in situ niet mogelijk is.

Het verdrag van Malta is in Nederland geïmplementeerd in de Wet op de archeologische monumentenzorg, onderdeel van de Monumentenwet 1988.

Kaderrichtlijn Water

De Kaderrichtlijn Water (KRW) is op 22 december 2000 van kracht geworden en heeft als doel de bescherming van landoppervlaktewater, overgangswater (zoet-zout), kustwateren en grondwater. Een belangrijk uitgangspunt is dat sinds 2000 geen achteruitgang van de chemische en ecologische toestand van het water mag plaatsvinden. De richtlijn gaat uit van internationale stroomgebieden. Voor elk stroomgebied wordt een stroomgebiedplan opgesteld met milieudoelstellingen voor het grond- en oppervlaktewater en de beschermde gebieden. De milieudoelstellingen en bijbehorende maatregelen in het beheerplan van de KRW moeten overeenstemmen met de doelen van Natura 2000.

De KRW is in de Nederlandse wetgeving verankerd met de Implementatiewet EG-Kaderrichtlijn Water (2005), de Waterwet (2009) en het Besluit kwaliteitseisen en monitoring water 2009.

Het grootste deel van Nederland ligt in het stroomgebied van de Rijndelta. Dit stroomgebied is weer onderverdeeld in vijf deelgebieden. In de KRW wordt een register bijgehouden met beschermde gebieden. Het Dwingelderveld maakt ook deel uit van het stroomgebied Rijndelta, deelgebied Rijn-Noord. Het wordt beschermd in het kader van Natura 2000. Daarnaast worden wateren als zwemwater beschermd en zijn gebieden aangewezen als beschermd vanwege het onttrekken van water voor menselijke consumptie. Voor zwemwater en het onttrekken van water ter consumptie zijn reeds kwaliteitseisen opgesteld. Waternormen en -eisen ten aanzien van het Natura 2000-gebied worden afgestemd na het vaststellen van de instandhoudingsdoelen en het beheerplan. Het beheerplan kan maatregelen opnemen met het oog op realisatie van de gewenste toestand.

In en rond het Fochteloërveen heeft Wetterskip Fryslân geen waterlichaam aangewezen in het kader van de Kaderrichtlijn Water. Het Wetterskip geeft aan dat plannen om de waterhuishouding te verbeteren via het opstellen van de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden en/of via het GGOR-traject verlopen (Wetterskip Fryslân, 2009).

Het Fochteloërveen grenst aan de noordzijde aan het waterlichaam Bovenlopen Eelder- en Peizerdiep (Waterschap Noorderzijlvest, 2008). Hydrologisch gezien is er een relatie tussen het Fochteloërveen en dit waterlichaam, onder andere via de watergang De Slokkert.

Aan de zuidoostzijde grenst het Fochteloërveen aan het waterlichaam Drentse Kanalen (stroomgebied Drentse Hoofdvaart) (Waterschap Reest en Wieden, 2008). Hydrologisch gezien is er een relatie tussen het Fochteloërveen en dit waterlichaam.

4.1.2 Rijksbeleid

Natuurbeschermingswet (Nb-wet)

De Natuurbeschermingswet 1998 (Nb-wet) regelt de bescherming van natuurgebieden in Nederland. De bepalingen van de Europese Vogelrichtlijn en de Europese Habitatrichtlijn zijn in deze wet verankerd. Naast de Natura 2000-gebieden (aangewezen onder de Vogel- en/of Habitatrichtlijn) bevat de Nb-wet beschermde natuurmonumenten.

Het Fochteloërveen is aangewezen als Habitatrichtlijngebied. Hiermee zijn de doelen en de begrenzing van het Fochteloërveen definitief en is de provincie Drenthe verantwoordelijk voor de uitvoering van de wet.

Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet beschermt de planten- en diersoorten in Nederland. Voor alle inheemse soorten in Nederland geldt een algemene zorgplicht: men mag soorten niet opzettelijk bescha-

digen. Daarnaast wordt in de Flora- en faunawet een aantal soorten specifiek genoemd die extra bescherming genieten. Het gaat om soorten die nationaal dan wel internationaal bescherming behoeven om de soort in Europa veilig te stellen. Indien activiteiten plaatsvinden in het leefgebied van beschermde soorten, is de Flora- en faunawet mogelijk aan de orde. In het Fochteloërveen komen meerdere soorten voor die beschermd worden via de Flora- en faunawet.

Jacht

Naast de bescherming voor inheemse dier- en plantensoorten vormt de Flora- en faunawet ook de basis van de vrijstellingen voor de jacht en schadebestrijding.

Jacht is in het kader van de Flora- en faunawet in het Fochteloërveen niet toegestaan omdat het gebied onder de Vogel- en Habitatrichtlijn valt (art. 46 lid 3 sub d), behalve wanneer deze ten behoeve van schadebestrijding noodzakelijk wordt geacht. Hiervoor dient de betreffende provincie dan een vergunning af te geven.

De wijze waarop de provincies invulling geven aan de jacht en schadebestrijding is uitgewerkt in de Faunabeheerplannen van Drenthe en Fryslân. Een Faunabeheerplan beschrijft de aard, omvang en noodzaak van schadebestrijding voor een aantal diersoorten. Voor de situaties die zijn beschreven in het plan kan de Faunabeheereenheid een ontheffing bij de betreffende provincie aanvragen.

Boswet

Het doel van de Boswet is om het bosareaal in Nederland in stand te houden. De Boswet is van toepassing op alle bossen en houtopstanden buiten de bebouwde kom groter dan 1.000 vierkante meter en op rijbeplantingen van meer dan twintig bomen. Bij kap dient binnen drie jaar op het gekapte oppervlak nieuw bos te worden gerealiseerd door middel van herplant dan wel door natuurlijke verjonging. Indien dit niet mogelijk is, geldt een herplantplicht van gelijke omvang elders. De boswet is ook van toepassing op de bossen binnen het Natura 2000-gebied Fochteloërveen.

Nieuwe Wet natuurbescherming

De beoogde nieuwe Wet natuurbescherming zal op termijn de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet samenvoegen. Op het moment van schrijven valt de bescherming van de Natura 2000 onder de Natuurbeschermingswet 1998. Wanneer de nieuwe Wet natuurbescherming in werking treedt, zal de bescherming van Natura 2000-gebieden en bijhorende doelstellingen onder deze nieuwe Wet natuurbescherming komen te vallen. Na inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming kan een verwijzing in de tekst naar de Natuurbeschermingswet 1998 vanaf dat moment worden beschouwd als een verwijzing naar de nieuwe Wet natuurbescherming.

Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) – voorheen Ecologische Hoofdstructuur (EHS) genoemd – wordt door de provincies vastgesteld en vormt de basis voor het natuurbeleid. De aanduiding als NNN heeft een tweeledig doel. Enerzijds gaat het om een planologische bescherming en reservering ten behoeve van een netwerk van waardevolle natuurgebieden en de onderlinge verbindingen. Anderzijds gaat het om het ruimtelijk vastleggen van gebieden die in aanmerking komen voor rijkssubsidie voor aankoop, inrichting en beheer van natuurgebieden, natuurontwikkelingsgebieden en landbouwgronden met agrarisch natuurbeheer. De subsidieregeling die daarbij hoort heet (sinds 2009) Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL). De gebieden die onder die regeling vallen zijn door de provincie vastgelegd in het Natuurbeheerplan.

Het Natura 2000-gebied Fochteloërveen maakt in zijn geheel deel uit van het NNN. Het NNN bestaat uit de grotere bestaande natuur- en bosgebieden, de in het Integraal gebiedsplan Drenthe begrensde natuur- en beheersgebieden, de ecologische verbindingzones en de robuuste verbindingen. Het Fochteloërveen is via verbindingzones gekoppeld aan de natuurgebieden Drents Friese Wold en het Blauwe bos.

Wet milieubeheer

De bescherming van het milieu vindt plaats door de Wet milieubeheer. Hierin zijn regels geformuleerd hoe de overheden van rijk tot gemeente het milieu moeten beschermen. Naast het opstellen van milieuplannen, het aangeven van milieukwaliteitseisen en het afgeven van vergunningen is de milieueffectrapportage (m.e.r.) een belangrijk hulpmiddel voor de overheid. Bij grote plannen en projecten krijgt de overheid via de m.e.r. informatie over de impact op het milieu.

In het kader van Natura 2000 en het beheerplan kan de Wet Milieubeheer relevant zijn omdat deze wet toeziet op de milieukwaliteit van het gebied en de directe omgeving. Daarnaast maakt een effectbeoordeling op beschermde natuurwaarden (altijd) deel uit van een MER.

Wet algemeen bestuur omgevingsrecht (WABO)

Voor verschillende vergunningen is vanaf 1 oktober 2010 de WABO ingevoerd. Hierdoor is het soms mogelijk om noodzakelijke toestemmingen op het gebied van onder andere ruimte, natuur en milieu in één keer met één procedure aan te vragen. De verantwoordelijkheid voor de afstemming tussen de diverse juridische kaders ligt bij de overheid. Als gevolg van de WABO zijn vele wetten die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving (zoals milieu, wonen, ruimtelijke ordening en natuurbescherming) aangepast. De belangrijkste uitvoeringsregelingen van de WABO zijn het Besluit omgevingsrecht (BOR) en de Ministeriële regeling omgevingsrecht (MOR).

Kokmeeuw

Het is mogelijk om de Natuurbeschermingswet aan te laten haken bij de aanvraag van een omgevingsvergunning. De samenhang van de WABO en Natuurbeschermingswet wordt nader toegelicht in hoofdstuk 8.

Crisis- en herstelwet

De Crisis- en herstelwet omvat regels voor een versnelde ontwikkeling en verwezenlijking van ruimtelijke en infrastructurele projecten. Deze wet kan ook gevolgen hebben voor de regelgeving van toepassing op Natura 2000-gebieden. Zo heeft de wet geleid tot een aantal aanpassingen aan de Natuurbeschermingswet. Deze wijzigingen hebben als doel om de wet in de praktijk beter hanteerbaar te maken, zonder overigens afbreuk te doen aan de beoogde doelen van de wet. De uitwerking van deze wijzigingen in de Natuurbeschermingswet op het Natura 2000-gebied Fochteloërveen en het bestaande gebruik is uitgewerkt in paragraaf 4.2. Overige juridische aspecten zijn uitgewerkt in hoofdstuk 8.

Wet ammoniak en veehouderij (WAV)

Op 8 mei 2002 is de WAV in werking getreden. De WAV vormt een onderdeel van de ammoniakregelgeving voor dierenverblijven en veehouderijen. Het gaat om een emissiegerichte benadering met aanvullend beleid ter bescherming van kwetsbare gebieden. Doel is om verzuringsgevoelige natuur te beschermen tegen de uitstoot van ammoniak. Melkveebedrijven binnen 250 meter van deze kwetsbare gebieden hebben groeimogelijkheden tot een ammoniakemissie van 2.446 kilogram. Bedrijven in een extensiveringsgebied of bij een Natura 2000-gebied worden mogelijk meer beperkt in groeimogelijkheden. De kwetsbare gebieden worden door de provincie aangewezen, maar bevatten in ieder geval gebieden uit het NNN. De provincies hebben voor de WAV ammoniakkaarten opgesteld.

Op de ammoniakkaarten van de provincies Drenthe en Fryslân is het Fochteloërveen aangewezen als zeer kwetsbaar gebied (bron: www.drenthe.info/kaarten/bsite/fmc2/wav2011.html en www.fryslan.nl/3190/ammoniakkaart-zeer-kwetsbare-gebieden-wav).

Programma Aanpak Stikstof

Het Programma Aanpak Stikstof 2015-2021 (PAS) is op 1 juli 2015 in werking getreden. Het PAS is een samenwerkingsprogramma van het Rijk (ministeries van EZ, I&M en Defensie) en de twaalf provincies. Het motto van het PAS is 'economie en ecologie door één deur'. Het PAS verzekert enerzijds een reductie van stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden en herstel van aangetaste beschermde natuurtypen. De reductie van stikstofemissie wordt primair bereikt door generieke bronmaatregelen voor de landbouw. Het herstel van aangetaste beschermde natuurtypen wordt bereikt door een gebiedsgericht pakket aan herstelmaatregelen samen te stellen op basis van de meest actuele wetenschappelijke inzichten. Dit pakket is neergelegd in de zogenaamde PAS-gebiedsanalyses. Alle voor het PAS opgestelde gebiedsanalyses hebben een ecologische review ondergaan. Op basis daarvan kan gegarandeerd worden dat bij onverkorte uitvoering van de erin opgenomen herstelmaatregelen de beschermde natuurtypen in de komende beheerplanperiode niet verder achteruitgaan en dat het bereiken van de instandhoudingsdoelen voor de betrokken habitattypen op termijn haalbaar blijft. De uitvoering van de herstelmaatregelen is geborgd. In Drenthe is een en ander juridisch afgehecht via de Raamovereenkomst Plattelandsontwikkeling Drenthe en via de 'borgingsovereenkomst' met terrein-beherende organisaties, waterschappen en particulieren (Drents Particulier Grondbezit). Anderzijds trekt het PAS vergunningverlening voor de Natuurbeschermingswet 1998 vlot voor nieuwe ontwikkelingen die stikstof uitstoten. Onder andere nieuwe ontwikkelingen in de industrie, verkeer en vervoer, landbouw, woningbouw en scheepvaart worden zo gefaciliteerd. Hierbij wordt ook een administratieve lastenverlichting bereikt doordat ontwikkelingen met weinig impact – onder een bepaalde grenswaarde – onder omstandigheden met een melding

kunnen worden afgedaan, en doordat vanuit de PAS-gebiedsanalyses inhoudelijke rugdekking wordt geboden voor te verlenen vergunningen. De ruimte voor nieuwe ontwikkelingen is niet onbegrensd. Uit het rekenmodel voor het PAS, AERIUS, blijkt steeds welke ruimte er op een bepaald moment voor nieuwe ontwikkelingen is en hoeveel van die ruimte al is uitgegeven. De provincie Drenthe heeft voor de toedeling van ontwikkelingsruimte beleidsregels vastgesteld die eraan moeten bijdragen dat gedurende de looptijd van het PAS steeds voldoende ruimte voor nieuwe ontwikkelingen beschikbaar is.

In het PAS zijn monitoring- en bijsturingsafspraken opgenomen zodat steeds tijdig geïnterve-
nieerd kan worden wanneer dat nodig is. Deze monitoring is op alle elementen van het PAS gericht: de ontwikkeling van de stikstofdepositie, de uitvoering van herstelmaatregelen, de uitgifte van ruimte voor nieuwe ontwikkelingen en de kwaliteit van betrokken beschermde natuurtypen. Overigens is het daarbij niet de bedoeling om een ‘zenuwachtig’ systeem te creëren.

Meer informatie over het PAS is te vinden via pas.natura2000.nl. Voor de implementatie en consequenties van het PAS in het Natura 2000-gebied Fochteloërveen wordt verwezen naar hoofdstuk 5.

Waterwet

De Waterwet vormt de basis voor normen die aan watersystemen kunnen worden gesteld en heeft acht wetten samengevoegd. De Waterwet regelt het beheer van het oppervlakte- en het grondwater en verbetert de samenhang tussen waterbeleid en ruimtelijke ordening. Een gevolg van de samenvoeging is dat er ook slechts één watervergunning hoeft te worden afgegeven. De toepassing van de Waterwet is gericht op het voorkomen en (waar nodig) beperken van overstromingen, wateroverlast en waterschaarste in samenhang met de bescherming en verbetering van de chemische en ecologische kwaliteit van water-sys-temen en het vervullen van maatschappelijke functies door watersystemen. Voor regio-nale wateren bevatten de verordeningen en plannen van de provincies normen om dit te realiseren.

In het kader van Natura 2000 en het beheerplan kan de Waterwet relevant zijn, omdat deze wet toeziet op activiteiten die van invloed kunnen zijn op het watersysteem, zoals waterwinning. De Waterwet beziet deze activiteiten in samenhang met de bescherming en verbetering van de chemische en ecologische kwaliteit van watersystemen en het beperken van waterschaarste.

Besluit kwaliteitseisen en monitoring water (BKMW)

In het Besluit kwaliteitseisen en monitoring water (BKMW 2009) worden ter implemen-tatie van de Kaderrichtlijn Water (KRW), de Richtlijn prioritaire stoffen en de Grondwater-richtlijn eisen gesteld waaraan de kwaliteit van de oppervlakte- en grondwaterlichamen in Nederland in beginsel moet voldoen. De door de richtlijnen vereiste kwaliteit is de zogenaamde goede water-toestand, die eind 2015 moet zijn gehaald, tenzij een legitiem beroep kan worden gedaan op een van de uitzonderingen van de KRW (zoals fasering of doelverlaging).

Nationaal Waterplan (NWP)

De Vierde nota waterhuishouding is in 2009 vervangen door het Nationaal Waterplan. Het waterplan beschrijft de maatregelen die genomen moeten worden om Nederland veilig en leefbaar te houden en de kansen die water biedt beter te benutten. De nationale stroom-gebieden volgens de KRW zijn als bijlage opgenomen in het waterplan.

De afstemming van de normen voor grond- en oppervlaktewater vindt pas plaats nadat de instandhoudingsdoelstellingen en beheerplannen van het Natura 2000-gebied definitief zijn vastgesteld.

Wilde zwaan

Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)

In de SVIR schetst het kabinet hoe Nederland er in 2040 uit moet zien: concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig. Het ruimtelijke en mobiliteitsbeleid wordt meer aan provincies en gemeenten overgelaten. Hieronder valt bijvoorbeeld het landschapsbeleid. De Rijksoverheid richt zich op nationale belangen, zoals een goed vestigingsklimaat, een degelijk wegennet en waterveiligheid. De SVIR vervangt verschillende nota's waaronder de Nota Ruimte. De toenmalige EHS (nu NNN) is conform het regeerakkoord in 2014 herijkt en gedecentraliseerd, en via de SVIR en bijbehorende AMvB Ruimte planologisch beschermd. Onderdeel van het NNN zijn de Natura 2000-gebieden, de Nationale Parken, het reeds verworven areaal EHS en een beperkte uitbreiding met nieuwe natuur, gericht op het realiseren van Natura 2000-doelen. Het Fochteloërveen is als Natura 2000-gebied in zijn geheel begrensd binnen het NNN en daarmee planologisch verankerd binnen de SVIR.

Vliegbewegingen

- Kleine luchtvaart

Door Lensink et al. (2011) is een effectbeoordeling uitgevoerd naar het bestaand gebruik van kleine luchthavens en beheerplannen Natura 2000. Hierin is onderzocht of en welke negatieve effecten kunnen optreden van luchtvaart vanaf kleine luchthavens. Onder kleine luchtvaart moet worden begrepen motorvliegen (Single Engine Piston), motorvliegen (Micro Light Aircraft), zweefvliegen, ballonvaren, schermvliegen, snorvliegen en zeilvliegen.

Uit de analyse bij de effectbeoordeling blijkt dat er 79 HR-gebieden zijn waarop geen noemenswaardige verstoringen van klein verkeer zijn te verwachten omdat het gebied is aangewezen voor typen en soorten die niet gevoelig zijn voor verstoring. In Drenthe betreft dit de gebieden: Norgerholt, Witterveld, Drouwenezand, Elperstroomgebied, Holtingerveld, Mantingerbos en het Mantingerzand.

Een tweede groep bestaat uit 75 gebieden die op ruime afstand van een vliegveld of terrein liggen zodat de vliegintensiteit laag tot nihil is en er geen noemenswaardige verstoring zal optreden (VR-gebieden). In al deze gebieden is zonder meer geen sprake van negatieve effecten. In Drenthe betreft dit de gebieden: Leekstermeer, Zuidlaardermeer, Fochteloërveen, Drentse Aa, Drents-Friese Wold & Leggelderveld, Dwingelderveld en Bargerveen.

Een derde groep bestaat uit 8 gebieden met in de nabijheid een vliegveld waardoor verstoring optreedt. Negatieve effecten zijn hierdoor niet uitgesloten (HR- en VR-gebieden). Deze groep omvat echter geen Drentse natura 2000 gebieden.

Omdat in het eerste onderzoek van Lensink et al. (2011) geen rekening is gehouden met typische soorten bij habitatgebieden is door R. Lensink, Bureau Waardenburg bv, een nader onderzoek¹ verricht. In het onderzoek is nagegaan of van bestaand gebruik door klein verkeer negatieve effecten op typische soorten van beschermde habitattypen aan de orde zijn. In een groot aantal gebieden is dit in het geheel niet aan de orde omdat vliegvelden of vliegterreinen op een te grote afstand liggen om aanleiding te kunnen zijn voor een noemenswaardige vliegintensiteit (>5 bewegingen/dag/km²).

Een beperkt aantal gebieden ligt (bijna) binnen bereik van vliegvelden waardoor de vliegintensiteit in een (klein) deel van het gebied boven genoemde grenswaarde uitkomt. Relevante habitats met hun typische soorten liggen of op ruimere afstand van het vliegveld, dan wel slechts een zeer beperkt deel van deze habitats wordt beïnvloed. Negatieve effecten op typische soorten zijn daarmee uitgesloten of niet meetbaar in omvang. In acht gebieden kan sprake zijn van enig negatief effect van bestaand gebruik op typische soorten. Deze groep omvat echter geen Drentse natura 2000 gebieden.

Uit voorgaande onderzoeken kan geconcludeerd worden dat negatieve effecten op de Drentse Natura 2000 gebieden, als gevolg van vliegbewegingen, op voorhand zijn uit te sluiten.

Geconstateerd is dat er in het Fochteloërveen toch verstoring plaatsvindt door klein luchtverkeer. Voor een deel betreft het illegale activiteiten en voor een ander deel hangt het probleem samen met de huidige routes van lesvliegtuigjes en civiele helikopters boven het foerageergebied. Er is een gedragscode ontwikkeld door de KNVvL (Vereniging voor Luchtvaart). In de code is opgenomen dat klein luchtverkeer natuurgebieden vermijdt en als het niet anders kan deze op minimaal 1.000 ft overvliegt.

Handhaving van de bestaande regels is voor het Fochteloërveen een aandachtspunt voor de provincie. Daarnaast wordt vanuit het voorzorgbeginsel naar gestreefd de (legale) storing door lesvliegtuigjes over het foerageergebied te verminderen. Hiervoor dient overleg te worden gepleegd met de betrokken instanties met als inzet de betreffende routes te verleggen.

Om vast te kunnen stellen in welke mate er verstoring van kleine zwanen door luchtverkeer plaatsvindt, wordt met bestaande inventarisatiegegevens nagegaan of de mate van verstoring is veranderd en of er effecten zijn waar te nemen van de (eventueel) veranderende verstoring.

1 Bestaand gebruik klein vliegverkeer; hoe verhoudt dit zich tot typische soorten van beschermde habitattypen?

- TUG ontheffing

Naast vliegbewegingen van en naar de luchthavens, is het voor enkele soorten luchtvaartuigen mogelijk om buiten een luchthaven op te stijgen en te landen. Dit kan alleen met een door Gedeputeerde Staten verleende ontheffing vanuit Wet luchtvaart, een zogenaamde TUG-ontheffing (Tijdelijk en Uitzonderlijk Gebruik). In het provinciaal beleid is geregeld dat voor het landen en opstijgen in een Natura 2000-gebied (en de Ecologische Hoofdstructuur) geen ontheffing wordt verleend. Tevens geldt een verbod voor gemotoriseerde luchtvaartactiviteiten binnen een zone van 2.000 meter rondom alle Natura 2000-gebieden.

Voor de traumahelikopter gelden speciale regels. Deze behoeven bij urgente inzet géén TUG-ontheffing, maar de piloot dient wel rekening te houden met het vliegen boven natuurgebieden. Negatieve effecten op zowel Vogel- als Habitatrichtlijndoelen door betreding of andere mechanische effecten als gevolg van landen of opstijgen zijn hierdoor eveneens op voorhand uit te sluiten.

- Drones

Het gebruik van drones is de laatste jaren enorm in opkomst. Het is aannemelijk dat het gebruik van drones in en rondom Natura 2000-gebieden significant negatieve effecten kan hebben voor een Natura 2000-gebied. In beginsel is het daarom niet toegestaan om met drones te vliegen boven Natura 2000-gebieden. In individuele gevallen kan aan de hand van een 'voortoets' beoordeeld worden of het gebruik van een drone mogelijk negatieve effecten heeft voor de aangewezen (typische) habitatsoorten en vogelrichtlijnsoorten. Afhankelijk van de voortoets kan, eventueel onder bepaalde voorwaarden ten aanzien van frequentie of plaatsen waar gevlogen mag worden, een Natuurbeschermingswet vergunning worden verleend voor het vliegen met een drone in een Natura 2000-gebied.

Het gebruik van drones door een terrein beherende organisaties is vrijgesteld van de vergunningplicht, echter enkel en alleen in relatie tot het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen (incl. monitoring in dat kader). Voorgaande geldt alleen in het geval het gebruik van drones minder negatieve gevolgen heeft voor de instandhoudingsdoelstellingen dan een andere alternatieve ingreep.

Naast een Natuurbeschermingswet vergunning is mogelijk ook een Flora en faunawet ontheffing vereist voor het gebruik van drones.

- Militaire luchtvaart

Boven natuurgebieden waaronder een groot aantal Natura 2000 gebieden vinden diverse militaire vliegactiviteiten plaats. Op grond van luchtvaartwetgeving² zijn aangewezen: Een aantal laagvlieggebieden voor helikopters. Deze gebieden zijn gedeeltelijk gelegen boven diverse Natura 2000 gebieden. Voor deze activiteiten is een Natuurbeschermingswetvergunning verleend die met een uitspraak van de Raad van State van september 2014 onherroepelijk is geworden.

Een tweetal laagvliegroutes. Deze routes van circa 4 km breed zijn gedeeltelijk gelegen boven Natura 2000 gebieden, waaronder diverse gebieden in de provincie Drenthe. Deze activiteiten worden momenteel getoetst aan de Natuurbeschermingswet. Indien een

2 Regeling minimum VFR-vlieghoogten en VFR-vluchten buiten de daglichtperiode voor militaire vliegtuigen en helikopters (18-7-2014).

verstoring effect op de Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen en/of beschermde natuurmonumenten niet kan worden uitgesloten of voorkomen, zal ook daarvoor een Natuurbeschermingswetvergunning voor worden aangevraagd.

- Conclusie

Hoog vluchtverkeer zal niet leiden tot significante effecten omdat de afstand om soorten te verstoren simpelweg te ver is. Naar kleine luchtvaart is nader onderzoek gedaan. Hieruit blijkt dat klein luchtverkeer op de meeste Natura 2000-gebieden van Drenthe geen negatieve effecten hebben. Voor Fochteloërveen geldt dat er wel enige verstoring door klein luchtverkeer plaats vindt. Het betreft voor een deel illegale activiteiten en voor een ander deel hangt het probleem samen met de huidige routes van lesvliegtuigjes en helikopters boven het foeragegebied. Dit betekent dat handhaving van de bestaande regels voor het Fochteloërveen een aandachtspunt is. Daarnaast wordt er naar gestreefd de (legale) storing door lesvliegtuigjes over het foeragegebied te verminderen. Hiervoor wordt overleg gepleegd met de betrokken instanties met als inzet de betreffende routes te verleggen.

Het gebruik van drones is de laatste jaren enorm in opkomst. Er is geen onderzoek voorhanden waaruit blijkt dat dit op voorhand geen negatieve effecten met zich meebrengt. Om deze reden staan wij het gebruik van drones op voorhand niet toe binnen en direct rondom Natura 2000-gebieden.

Voordat drones gebruikt mogen worden zal beoordeeld moeten worden of het gebruik geen negatieve effecten heeft en zal in voorkomende gevallen een natuurbeschermingswet vergunning aangevraagd moeten worden. Hierop geldt een uitzondering voor terrein beherende organisaties. Enkel in het geval het gebruik van drones minder negatieve gevolgen heeft voor de instandhoudingsdoelstellingen dan een andere alternatieve ingreep mag een terrein beherende organisatie zonder natuurbeschermingswetvergunning drones gebruiken in relatie tot het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

4.1.3 Provinciaal beleid

Plattelandsontwikkelingsprogramma POP3

Maatregelen om de biodiversiteit in Nederland te behouden zijn onder andere opgenomen in het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 (POP3). Dit is een Europees subsidieprogramma gericht op de versterking van het platteland. Het POP3 wordt uitgevoerd door de provincies. Een belangrijke doelstelling in de periode 2014-2020 is het verhogen van de kwaliteit van natuur en landschap.

Omgevingsvisie Drenthe

Op 2 juni 2010 heeft de provincie Drenthe een nieuwe omgevingsvisie vastgesteld. Hierin is het kader aangegeven voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Drenthe. De Omgevingsvisie vervangt het tweede provinciale omgevingsplan uit 2004 en is de integratie van de provinciaal ruimtelijke structuurvisie, het provinciaal milieubeleidsplan, het regionaal waterplan en het provinciaal verkeer- en vervoerplan. Op 2 juli 2014 heeft de provincie een actualisatie van de Omgevingsvisie vastgesteld. In de Omgevingsvisie heeft de provincie kernkwaliteiten benoemd die behouden dan wel ontwikkeld zouden moeten worden, waaronder rust, ruimte, natuur en landschap. Verder wil de provincie de biodiversiteit behouden en waar mogelijk versterken en de leefomgeving beschermen. Het realiseren van het NNN, waar het Fochteloërveen een onderdeel van is, is een provinciaal belang.

Streekplan Fryslân

Op 13 december 2006 heeft de provincie Fryslân haar laatste streekplan vastgesteld. In het streekplan worden de kaders aangegeven voor de ruimtelijke ontwikkelingen in de provincie. Hiermee geeft de provincie sturing aan de uitvoering van het provinciale en regionale beleid. In het streekplan is het Fochteloërveen aangegeven als natuurgebied met extensief recreatief medegebruik, en als Vogel- en Habitatrichtlijngebied, en maakt het deel uit van de ecologische hoofdstructuur.

Natuurvisie 2040

In 2012 hebben de provincies een groot deel van de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid van het Rijk overgenomen. Om aan te geven hoe deze verantwoordelijkheid ingevuld wordt heeft de provincie Drenthe een provinciale natuurvisie ontwikkeld. In deze visie zijn ambities, doelen en uitgangspunten vastgesteld voor het Drentse natuurbeleid in het algemeen en ook voor het soortenbeleid. Het soortenbeleid komt tot uitdrukking in het Flora- en faunabeleidsplan 2014. In de natuurvisie is onder andere het Natuurnetwerk Drenthe (NND) opgenomen, waarvan het NNN (de oude EHS) deel uitmaakt. Het NND is ruimer dan het NNN: het omvat ook alle verbindende landschapselementen en kleine natuurgebieden en daarmee de natuur in zowel het landelijk gebied als de urbane gebieden. Om de doelen te bereiken werkt de provincie samen met maatschappelijke partners. De visie sluit aan op het rijksnatuurbeleid, zoals dat in het Natuurpact en de landelijke Natuurvisie is verwoord.

Flora- en faunabeleidsplan Drenthe 2014

Provinciale Staten van Drenthe hebben op 17 december 2014 het Flora- en faunabeleidsplan vastgesteld. Drenthe staat met dit besluit positief tegenover het, onder voorwaarden, toestaan van grote hoefdieren als het edelhert en damhert. De nulstand voor het wilde zwijn blijft wel in stand.

In het Flora- en faunabeleidsplan geeft de provincie Drenthe het soortenbeleid vorm en anticipeert zij daarmee ook op nieuwe taken. De provincie heeft een actieve rol in het soortenbeleid en wil aan bijvoorbeeld terrein- en faunabeheerders een kader bieden om uitvoering te geven

Rietganzen

aan de verschillende aspecten van het Drentse soortenbeleid. De lijn daarbij is beschermen, beleven en benutten. Het bovenliggende doel is behoud en versterking van de biodiversiteit en speciaal van de karakteristieke Drentse natuur en identiteit. Dit wordt vormgegeven via de verschillende pijlers van het natuurbeleid, waarvoor de Natuurvisie 2014 het verbindende document is. Het primaire wettelijke kader voor het Flora- en faunabeleidsplan zijn de Flora- en faunawet met de bijbehorende algemene maatregelen van bestuur, de Boswet en de Natuurbeschermingswet 1998 met de bijbehorende algemene maatregelen van bestuur.

Nota Natuer en lanlik gebiet Fryslân

Provinciale Staten hebben op 27 juni 2012 de Nota Natuer en lanlik gebiet vastgesteld. Fryslân geeft in deze nota aan hoe zij met de gevolgen van de decentralisatie van het natuurbeleid wil omgaan, zowel beleidsmatig als financieel. Nauw betrokken daarbij is het Grien Manifest dat is opgesteld door de partijen die deel uitmaken van de Provinciale Commissie Landelijk Gebied, die als adviescommissie voor Gedeputeerde Staten fungeert. Fryslân kiest voor een duurzaam en vitaal platteland met robuuste natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten, en met draagvlak en betrokkenheid van mensen daarbij. De nadruk ligt op het afronden van een aantal grotere natuurgebieden. In het landelijk gebied moet ruimte zijn voor innovatie en ontwikkeling. Landbouw moet een belangrijke drager zijn en blijven voor een vitaal platteland.

Natuurbeheerplan Drenthe

De provincies bepalen in welke gebieden beheerders subsidie kunnen krijgen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer. Zij stellen hiervoor een Natuurbeheerplan op dat is verankerd in het Subsidiestelsel Natuur en Landschapsbeheer (SNL, 2016). Dit stelsel bestaat uit de 'Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer 2016 voor het beheer van natuur en landschap' en de 'Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap 2016' (SKNL, 2016) voor investeringen in natuur en landschap (omvorming, inrichting en kwaliteitsontwikkeling). In het Natuurbeheerplan 2016 heeft de provincie Drenthe vastgelegd waar welke natuur aanwezig is en waar natuur ontwikkeld kan worden. In het plan liggen de verschillende natuurbeheer- en landschapsbeheertypen voor alle percelen en terreinen vast, met de benamingen volgens de landelijk uniforme systematiek van de Index Natuur en Landschap. Subsidie is alleen mogelijk voor het beheertype dat in het Natuurbeheerplan is begrensd en vastgesteld. Het Natuurbeheerplan bestaat uit een beheertypenkaart en een ambitiekaart. Op de beheertypenkaart staat de actuele natuursituatie voor het (agrarisch) natuurbeheer. Op de ambitiekaart staat de ambitie van de provincie voor de natuur. De ambitiekaart geeft de gewenste ontwikkeling van de natuur in Drenthe aan om het huidige gebruik of beheer te veranderen en vormt de basis voor de subsidiëring van kwaliteitsimpulsen op grond van de SKNL. Op basis van het Natuurbeheerplan kan subsidie aangevraagd worden voor (agrarisch) natuur en landschapsbeheer.

Natuurbeheerplan Fryslân

Gedeputeerde Staten van Fryslân hebben op 12 mei 2015 het Natuurbeheerplan 2016 vastgesteld (provincie Fryslân, 2015). In het natuurbeheerplan staat voor de aangewezen gebieden wat de natuurambitie is. Ook staat er in welk beheertype daarbij hoort. In en rond het Fochteloërveen zijn verschillende beheertypen vermeld waarvoor subsidie kan worden aangevraagd voor onder andere beheer en ontwikkeling van natuur. Het NNN omvat het Natura 2000-gebied en een aanzienlijk areaal ten westen en zuiden van het Fochteloërveen. In het gebied zelf is een beheerpakket voor hoogveen af te sluiten, buiten het gebied pakketten voor onder andere kruiden- en faunarijk grasland en bossen.

Ganzenbeleid in Drenthe

In het Flora- en faunabeleidsplan is het ganzenbeleid van de provincie Drenthe beschreven. Het beleid zet in op twee aspecten: aan de ene kant bescherming van de ganzen, aan de andere kant beperken van landbouwschade. Voor overwinterende ganzen, de trekvogels uit het noorden, ligt het accent op bescherming. Dat past ook goed bij de aanwijzing van enige Natura 2000-gebieden voor overwinterende ganzen. De broedende ganzen (zomerganzen) genieten minder bescherming; voor hen ligt het beleidsaccent op beperken van de landbouwschade. In relatie tot Natura 2000-gebieden is dus vooral de wintersituatie relevant. In Drenthe hebben we het dan in hoofdzaak over vier soorten ganzen: (toendra)rietgans, kolgans, grauwe gans en brandgans.

(Toendra)rietganzen worden benaderd als volledig beschermde soort. Ze veroorzaken relatief weinig landbouwschade. Indien dat wel het geval is, mogen boeren ze verjagen, maar niet doden. De schade door rietganzen wordt getaxeerd en vergoed; wel hebben boeren een eigen risico van € 300.

Brandganzen zijn in Drenthe buiten het Leekstermeer- en het Zuidlaardermeergebied tamelijk zeldzaam vergeleken met andere soorten. Ze worden benaderd als de rietgans.

Voor kolgans en grauwe gans is er in Drenthe één zogenoemd rustgebied, bij het Leekstermeer. Daarin mogen ganzen niet worden bejaagd of worden verjaagd. De boeren krijgen alle schade daar volledig vergoed. Met dit rustgebied waarborgt de provincie dat er vooral voor de kolgans bij het Leekstermeer ook voldoende foerageergebied beschikbaar is om de Natura 2000-verplichtingen te kunnen realiseren. Het Flora- en faunabeleidsplan voorziet er in om op termijn nog één of twee nieuwe rustgebieden voor (kol-)ganzen te realiseren, in overleg met boeren die regelmatig schade door deze soort hebben. Graslandgebieden in de buurt, liefst aangrenzend aan een Natura 2000-gebied, hebben dan de voorkeur.

Buiten rustgebieden mogen de ganzen worden verjaagd als ze landbouwschade geven. Als er sprake is van een schadehistorie op kwetsbare gewassen kan er ook op voorhand een ontheffing worden verleend voor ondersteunend afschot.

De meeste Natura 2000-gebieden die mede zijn aangewezen voor overwinterende ganzen worden door de vogels alleen gebruikt als drink- en slaappleaats. Er is onvoldoende voedsel om binnen de begrenzing de gewenste populatieomvang te garanderen.

Ganzenbeleid in Friesland

De nota "Fryske Guozzenoanpak 2014" stelt dat in de eerste twee jaar van de geldigheid van de nota het afschot en verstoringsbeleid voor overwinterende ganzen wordt versoepeld. Na twee jaar vindt er een aanscherping plaats. Op basis hiervan wordt besloten om de tijdelijke versoepeling voort te zetten of om weer terug te keren naar de landelijke aanpak.

De schade door grauwe gans, brandgans en kolgans mag bestreden worden in oktober de hele dag en in november en december tot 12:00 uur. Dit geldt voor de gebieden buiten de foerageer/rustgebieden en onder voorbehoud van het kunnen begrenzen van voldoende robuuste en functionele foerageergebieden. Schadebestrijding mag op alle gewassen plaatsvinden door verjaging en ondersteunend afschot.

Voor kolgans, brandganzen en grauwe ganzen geldt dat de winterrust wordt beperkt tot twee maanden (januari en februari) gedurende de eerste twee jaar (2014/2015 en 2015/2016). Gedurende deze seizoenen geldt in november en december geen onderscheid tussen kwetsbaar en niet kwetsbaar gewas.

In 2016/2017 en 2017/2018 geldt een winterrustperiode van november tot en met februari van het volgende jaar. In de winterrustperiode mag alleen verjaagd worden met ondersteunend afschot op kwetsbare gewassen (wintergranen) buiten de rust/foerageergebieden.

Vanaf 1 maart is bestrijding van schade die wordt veroorzaakt door de brandgans en grauwe gans toegestaan, buiten de foerageergebieden op alle gewassen. De schadebestrijding mag de gehele dag plaatsvinden. Dit op voorwaarde dat er minimaal 8.000 hectare voldoende robuust en functioneel soortspecifiek foerageergebied op vrijwillige basis kan worden begrensd.

Vanaf 1 maart is bestrijding van schade die wordt veroorzaakt door de kolgans niet toegestaan. De kolgans behoort op dit moment niet tot de grote schadeveroorzakers en de omvang van de populatie is gestabiliseerd. Vanaf 1 juni is schadebestrijding wel toegestaan, omdat kolganzen vanaf dat moment overzomereren.

(Toendra)rietgans worden benaderd als volledig beschermde soort. Indien der schade is, mogen boeren ze verjagen, maar niet doden.

Stiltegebied

Het Fochteloërveen is aangewezen als Stiltegebied op grond van de provinciale milieuverordening Fryslân (28 september 2013) en de Provinciale omgevingsverordening Drenthe 26 juni 2013). Dit betekent dat de maximale geluidsbelasting in het gebied niet hoger mag zijn dan 40 dB(A).

4.1.4 Gemeentelijk beleid

Gemeentelijke bestemmingsplannen

In een bestemmingsplan worden gronden van een passende actuele bestemming voorzien; de bestemmingen zijn functies als wonen, openbaar groen en verkeer. Zo wordt duidelijk welke ontwikkelingen wel en welke niet gewenst zijn in een gebied. Op grond van het bestemmingsplan verleent de gemeente vergunningen voor het uitvoeren van activiteiten zoals bouwprojecten. Om een vergunning af kunnen te geven voor ontwikkelingen die niet binnen het bestemmingsplan passen, moet een bestemmingsplan gewijzigd worden.

Het Fochteloërveen ligt grotendeels in de gemeenten Noordenveld en Ooststellingwerf. Het uiterste zuidoosten ligt in de gemeente Midden-Drenthe.

Gemeente Noordenveld

In het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Noordenveld, vastgesteld op 17 april 2013, heeft het noordoostelijk deel van het Fochteloërveen de bestemming Natuur (N1). Voor een deel van dit gebied geldt daarnaast tevens de bestemming Archeologie (A2). Een relatief smalle strook bos en de bebouwing van Veenhuizen ten noorden van het Fochteloërveen heeft de dubbele bestemming natuur en beschermd dorpsgezicht. Het landelijk gebied ten noordoosten van het Fochteloërveen heeft de bestemming Agrarisch gebied (behoud van landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke waarden is ondergeschikt). Het recreatief medegebruik binnen de bestemmingen Natuur en Agrarisch is beperkt tot de inrichting en het gebruik van dagrecreatieve voorzieningen in de vorm van voet-, fiets- en ruiterspaden, picknickplaatsen, parkeervoorzieningen, de inrichting van visoevers en naar de aard daarmee gelijk te stellen voorzieningen. De nieuwvestiging van bedrijven binnen de bestemming Agrarisch gebied mag geen significant negatieve gevolgen hebben voor de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden als gevolg van ammoniakdepositie.

Gemeente Ooststellingwerf

In het bestemmingsplan voor het landelijke gebied van de gemeente Ooststellingwerf, vastgesteld op 17 oktober 2006, is het Natura 2000-gebied zelf aangemerkt als Natuurgebied (N1). Een paar honderd hectare ten westen van het Fochteloërveen is aangemerkt als Natuurgebied (N3). Binnen de bestemmingen Natuurgebied 1 en 3 is uitsluitend het gebruik van bestaande dagrecreatieve voorzieningen in de vorm van voet-, fiets- en ruitersporen, picknickplaatsen en dergelijke toegestaan. Binnen een afstand van 1 kilometer van een Natuurgebied N1 is een Nb-wettoets verplicht als een aanlegvergunning wordt aangevraagd. Enkele delen grenzend aan het Fochteloërveen hebben de bestemming Agrarisch gebied (onder andere omgeving Ravenswoud). Ten opzichte van het voorgaande bestemmingsplan heeft zowel het Fochteloërveen zelf als de aandachtgebieden (N3) eromheen een hogere beschermingsstatus gekregen. De aanpak van de verdroging van het Fochteloërveen moet volgens het bestemmingsplan plaatsvinden in het gebied zelf en in de als Natuurgebied aangemerkte delen buiten het Fochteloërveen (N3).

Voor het benadrukken van de cultuurhistorische kenmerken wordt voor de omgeving van Ravenswoud gedacht aan het herstel van het wijkenpatroon in bos en agrarisch gebied. Vanaf eind 2015 wordt er gewerkt aan een nieuw bestemmingsplan.

Gemeente Midden-Drenthe

Alleen het uiterste zuidoosten van het Natura 2000-gebied ligt in de gemeente Midden-Drenthe. Het bestemmingsplan buitengebied van deze gemeente is vastgesteld op 26 januari 2012. Voor het betreffende deel van de gemeente is op 23 oktober 2013 een ontwerpplan voor een correctieve herziening opgesteld.

Dit deel heeft de bestemming Natuur en Agrarisch met waarden-1 gekregen. Het agrarisch gebied heeft de gebiedsaanduiding 'hydrologische beïnvloeding'. Dit houdt in dat de hydrologische waarden dienen te worden hersteld, behouden dan wel ontwikkeld.

4.1.5 Overig beleid

Waterbeleid 21e eeuw

Met het Waterbeleid 21e eeuw wordt ingespeeld op toekomstige ontwikkelingen die hogere eisen stellen aan het waterbeheer, zoals klimaatverandering, bodemdaling en zeespiegelrijzing. Het Waterbeleid 21e eeuw heeft twee principes voor duurzaam waterbeheer geïntroduceerd:

- vasthouden, bergen en afvoeren;
- schoonhouden, scheiden en zuiveren.

De trits vasthouden, bergen en afvoeren houdt in dat overtollig water zoveel mogelijk bovengronds wordt vastgehouden in de bodem en in het oppervlaktewater. Vervolgens wordt het water indien nodig tijdelijk geborgen in bergingsgebieden en pas als vasthouden en bergen te weinig opleveren, wordt het water afgevoerd. Bij de trits schoonhouden, scheiden en zuiveren gaat het erom dat het water zoveel mogelijk wordt schoongehouden. Vervolgens worden schoon en vuil water zoveel mogelijk gescheiden en pas wanneer schoonhouden en scheiden niet mogelijk zijn, komt het zuiveren van verontreinigd water aan bod.

Natuurvisie Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer

De Natuurvisie 2009-2029 (Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, 2010) schetst een visie voor de middellange termijn. De visie zet in op een robuust hoogveengebied met overgangen naar lager gelegen gebied. Rondom liggen (hydrologische) buffergebieden. De randzone van het veen bestaat uit heide en struweel. Onder meer door middel van extensieve begrazing en vernatting kan hier een afwisselend landschap ontstaan van plassen, voedselrijk moeras, nat grasland,

natte en drogere bossen en op de schraalste plekken heideachtige vegetaties. Elementen uit het oude cultuurlandschap, zoals bloemrijke hooilanden, worden teruggebracht. Zo ontstaat een aantrekkelijk landschap voor zowel natuur als recreatie.

Een flink aantal bezoekers weet het gebied te vinden. Via een gedoseerd stelsel van wandel-, fiets- en kanoroutes en uitzichtpunten is het weidse hoogveenlandschap te ervaren. De kunst is een goede balans te vinden tussen recreatie en rust en stilte. Het Fochteloërveen ligt geïsoleerd tussen intensief agrarisch gebruikt land. De terreinbeheerders zien graag robuuste verbindingen en overgangszones naar de beekdalen in de omgeving. De beste kansen liggen volgens de visie in noordoostelijke richting (beekdal van de Slokkert) en in westelijke richting (Boven-Tjonger en Grootdiep). De eerste stap voor een overgang naar het beekdal van de Slokkert is al gezet. Er is een verbindingszone aangelegd door agrarisch gebied en een deel van het water uit het Fochteloërveen wordt naar de middenloop van de Slokkert geleid.

Uitwerkingsplan Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer heeft voor zijn terreinen een uitwerkingsplan opgesteld. Daarin worden de doelen benoemd waar de gebieden aan (gaan) voldoen. De doelen zijn zowel voor recreatie als het type natuur, hout en landschap omschreven. Verder worden verschillende beheermaatregelen benoemd ten aanzien van bijvoorbeeld openstelling, zonering, voorlichting, maar ook begrazing, verjonging van bos en monitoring.

Kap- en verjongingsplan Staatsbosbeheer

Voor het deel van het Fochteloërveen dat in beheer is bij Staatsbosbeheer, is een kap- en verjongingsplan opgesteld. Hierin is de planning aangegeven van het bosbeheer voor de verschillende bosopstanden.

4.1.6 Relatie van plannen en beleid met Natura 2000-doelen

In de plannen en het beleid zijn geen duidelijke tegenstrijdigheden met het Natura 2000-beleid gevonden. Een aspect dat aandacht behoeft is de balans tussen recreatie en rust. Met name de kraanvogel is zeer gevoelig voor verstoring, en ook de kleine zwaan is gevoelig voor verstoring van zijn foeragegebieden.

Beleed is onderhevig aan wijzigingen. Dat kan betekenen dat plannen, wetten of regels in de toekomst niet meer overeenkomen met het beleid om te voldoen aan de instandhoudingsdoelen van het Fochteloërveen. Wanneer in een beschermd gebied meerdere wetten, richtlijnen en plannen van toepassing zijn, geldt bij tegenstrijdigheden de rangorde: Europees, nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau. Wanneer op hetzelfde niveau tegenstrijdigheden ontstaan, zal het bevoegd gezag een passende belangenafweging moeten maken. Nieuwe plannen of wijzigingen van bestaande plannen, waaronder ook bestemmingsplannen, moeten getoetst worden aan de Natuurbeschermingswet wanneer deze plannen van invloed (kunnen) zijn op de doelen in het kader van Natura 2000.

4.2 Bestaand gebruik

4.2.1 Toetsingsmethode

De huidige activiteiten in en rond het Natura 2000-gebied (hier kortweg 'bestaand gebruik' genoemd) kunnen invloed hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelen. Met de inwerkingtreding van de Crisis- en herstelwet in 2010 is het uitgangspunt voor het bestaand gebruik in en rond Natura 2000 het 'ja, tenzij-principe'. Al het bestaand gebruik dat op 31 maart 2010 bekend was, is – al dan niet onder voorwaarden – toegestaan. Wel wordt getoetst of het bestaand

gebruik mogelijk van invloed is op de instandhoudingsdoelen voor een Natura 2000-gebied. De toetsing gaat daarbij uit van de knelpunten zoals die voor het gebied zijn vastgesteld. Deze eerste, globale toetsing geschiedt op basis van expert judgement.

Op basis van de inventarisatie is gekeken naar welke vormen van bestaand gebruik mogelijk een relatie hebben met de knelpunten. Het resultaat van deze inventarisatie is een indeling van het bestaand gebruik in een categorie 'zeker geen effect', en een categorie 'mogelijk wel een effect'. De eerste categorie blijft verder onbesproken, de tweede categorie wordt nader onderzocht.

Wanneer blijkt dat er mogelijk negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen uitgaan van een bepaalde vorm van bestaand gebruik, dient een effectenanalyse te worden uitgevoerd. Vervolgens moet worden beoordeeld of de gevonden mogelijke negatieve effecten de realisatie van de instandhoudingsdoelen in de weg staan (zogenoemde 'significante negatieve effecten'). Als de negatieve effecten niet significant zijn, kan de vorm van gebruik nog op cumulatief negatief effect getoetst worden met behulp van de cumulatietoets. Wanneer de vorm van bestaand gebruik een mogelijk significant negatief effect heeft, kan worden bekeken in hoeverre mitigatie kan worden toegepast om dit effect te voorkomen.

De volgende vier scenario's zijn onderscheiden:

1. Het valt uit te sluiten of het is zeer onwaarschijnlijk dat het gebruik significant negatieve effecten heeft op de instandhoudingsdoelen. Vormen van bestaand gebruik die hieraan voldoen kunnen als vergunningvrij in het beheerplan worden opgenomen.
2. Er zijn beperkte effecten die niet significant negatief zullen zijn, maar mogelijk in cumulatie met andere vormen van bestaand gebruik wel een significant negatief effect veroorzaken. Indien nodig wordt een cumulatietoets uitgevoerd.
3. Er zijn mogelijk significante negatieve effecten. Een nadere effectenanalyse is noodzakelijk, waarbij tevens gezocht wordt naar mitigerende maatregelen. Indien de mogelijk negatieve effecten van bestaande gebruiksvormen onvoldoende bekend zijn worden deze ook onder dit scenario geplaatst.
4. Er is een mogelijk significant negatief effect en dit is niet door mitigerende maatregelen te voorkomen. Vormen van gebruik die in deze categorie vallen zijn vergunningplichtig.

Mitigerende maatregelen

Als significant negatieve effecten kunnen worden voorkomen door mitigatie, kan de vorm van bestaand gebruik, samen met de mitigerende maatregelen, vergunningsvrij worden gesteld in het beheerplan. Mitigerende maatregelen worden in de beoordeling genoemd. Is het toepassen van mitigerende maatregelen niet voldoende om significant negatieve effecten tegen te gaan, dan kan de vorm van gebruik aangemerkt worden als vergunningplichtig.

Cumulatietoets

Omdat vele kleine negatieve effecten die ieder afzonderlijk niet significant negatief zijn, samen wél een significant negatief effect kunnen veroorzaken, kan indien nodig een cumulatietoets worden uitgevoerd. Hierbij wordt getoetst of een combinatie van gelijksoortige of verschillende vormen van gebruik een significant negatief effect heeft op de staat van instandhouding van de aangewezen waarden. Alle vormen van gebruik die cumulatief significant negatieve effecten hebben, kunnen hierdoor vergunningplichtig worden gesteld, tenzij deze negatieve effecten gezamenlijk gemitigeerd kunnen worden.

Vergunningen

Wanneer ondanks mitigatie toch significant negatieve effecten optreden, is een vergunning noodzakelijk. Het beheerplan vermeldt in dat geval om welke vorm van bestaand gebruik het gaat en welke significant negatieve effecten optreden. Het oordeel over de vergunningverlening voor het betreffende gebruik ligt bij het bevoegd gezag.

4.2.2 Mogelijke effecten van het bestaand gebruik op de instandhoudingsdoelen

Knelpunten voor habitattypen

Verzuring

Verzuring is het gevolg van de uitstoot van onder andere zwaveldioxide (SO₂), stikstofoxide (NO_x), ammoniak (NH₃) en vluchtige organische stoffen (VOS). Deze stoffen zijn afkomstig van onder meer verkeer, industrie en landbouw. De verzurende stoffen komen via lucht (depositie) of water in de grond. Verzuring leidt direct tot het zuurder worden van biotisch milieu. Indirect kan verzuring er toe leiden dat er vermesting optreedt doordat de buffercapaciteit van een systeem afneemt.

Vermesting

Vermesting is de ‘verrijking’ van ecosystemen met voedingsstoffen, voornamelijk stikstof en fosfaat. Het gaat hierbij veelal om aanvoer van nitraat via de lucht (stikstofdepositie) en om nitraat- en fosfaataanvoer door het oppervlaktewater of grondwater. Vermesting leidt tot een verhoogd aanbod van voedingsstoffen voor de aanwezige vegetatie.

Verdroging

Er is sprake van verdroging als in een gebied waaraan een natuurfunctie is toegekend de grondwaterstand onvoldoende is om behoud van de karakteristieke grondwaterafhankelijke ecologische waarden te garanderen. Er is ook sprake van verdroging als ter compensatie van een te lage grondwaterstand water van onvoldoende kwaliteit moet worden aangevoerd. Door verdroging kan organische stof mineraliseren waardoor vermesting en verzuring optreedt.

In het Natura 2000-gebied Fochteloërveen is in de habitattypen Herstellende hoogvenen, Actieve hoogvenen, Vochtige heiden en Droge heiden sprake van verzuring en vermesting als gevolg van te hoge stikstofdepositie.

In de habitattypen Herstellende hoogvenen, Actieve hoogvenen en Vochtige heiden is daarnaast sprake van verdroging (die de verzuring en vermesting versterkt) door:

- te lage waterstanden ten gevolg van ontwatering in de omgeving (de afgelopen jaren is echter al in een aanzienlijk deel van de randzone de waterhuishouding aangepast);
- verdroging door aanplant en opslag van bos (extra verdamping);
- verdroging door gegraven sloten, wijken en greppels.

Knelpunten voor typische soorten van habitattypen

Aan elk habitatype zijn typische soorten toegekend. Het al dan niet voorkomen van deze soorten geeft een indicatie van de kwaliteit van het habitatype. In het kader van bestaand gebruik worden verstoring en verkeersslachtoffers van typische soorten niet per soort uitgewerkt, tenzij er een sterk negatief effect aantoonbaar is dan wel aan de betreffende soort een kernopgave verbonden is. In dit Natura 2000-gebied is er sprake van een negatief effect op de drie soorten slangen. Ook komt de kraanvogel voor, een typische soort van Actieve en Herstellende hoogvenen en aangewezen als kernopgave. Deze typische soorten en hun bedreigingen wordt hieronder behandeld.

Gladde slang

Kraanvogel

De verstoringafstand van de kraanvogel bedraagt in de foerageergebieden rond het Fochteloërveen gemiddeld zo'n 350 meter. Met jongen is de verstoringafstand ongeveer 500 meter (mond. med. H. Feenstra). De kraanvogel is sinds het ijkmoment in 2010 verder toegenomen. Vanuit de toetsing van bestaand gebruik is er om die reden geen wettelijke verplichting om verstoringbronnen aan te pakken. In hoofdstuk 6 wordt wel nader ingegaan op de mogelijkheden om de kraanvogelpopulatie te laten toenemen. De vernatting die de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden en waarvan het effect nog steeds doorwerkt, is positief voor de kraanvogel: de nesten van deze bodembroeder zijn dan minder toegankelijk voor predatoren. Zorgpunten zijn (illegaal) weggagen van groepen ganzen op de foerageergebieden, waardoor ook de kraanvogel wordt verstoord, en toename van recreatie (fietsers, wandelaars) in en nabij de foerageergebieden rondom het Fochteloërveen, waardoor de kans op verstoring toeneemt. Daarnaast is de rust in het gebied zelf een aandachtspunt (bijvoorbeeld verstoring van potentieel leefgebied door recreatie in het Hondenbosje bij het Kleine Veen en verstoring door recreanten op wandel- en fietspaden).

Slangen

De Fochteloërveenweg loopt deels door het Natura 2000-gebied. De weg vormt een barrière tussen het Grote en het Kleine Veen en de ingerichte randzone. Op de weg vallen veel verkeersslachtoffers van adder, gladde slang en ringslang (Feenstra en Kuipers, 2012).

De populatie van de adder – typische soort van het habitatype Vochtige heiden, aanwezig in het noorden van het gebied – is vermoedelijk afgenomen in het veengebied door vernatting én door het grote aantal verkeersslachtoffers, met name op de Fochteloërveenweg. Op deze weg komen jaarlijks minimaal 20 adders om, ondanks het reptielwerende geleidscherm met passages langs de volle lengte van de weg. Het scherm is deels niet in voldoende goede staat om de reptielen tegen te houden. Het instandhoudingsdoel voor het habitatype Vochtige heiden komt echter niet in gevaar als gevolg van de verkeersslachtoffers onder typische soorten.

Vogelrichtlijnsoorten: knelpunt verstoring

Van de Vogelrichtlijnsoorten waarvoor het gebied is aangewezen, zijn er voor paapje, roodborsttapuit, slobbeend, wintertaling, kolgans, toendrarietgans en wilde zwaan in de komende beheerplanperiode geen directe knelpunten voor het halen van de Natura 2000-doelen. Voor deze soorten geldt dat de draagkracht van het gebied voldoende is; de aantallen van de

meeste van deze soorten liggen momenteel boven de instandhoudingsdoelen, en er is niet of nauwelijks sprake van afname. Daarom kan worden verondersteld dat het halen van de instandhoudingsdoelen niet negatief wordt beïnvloed door vormen van bestaand gebruik. Voor kleine zwaan, geoorde fuut en porseleinhoen worden de doelen (nog) niet gehaald. Daarom worden voor deze soorten potentiële knelpunten door bestaand gebruik hieronder besproken.

Geoorde fuut

Het aantal broedparen van de geoorde fuut zitten vaak wel onder het instandhoudingsdoel, maar een negatief effect van bestaand gebruik is hier niet aan de orde; het voorkomen van de soort is waarschijnlijk vooral afhankelijk van de ontwikkeling en verspreiding van de kokmeeuwkolonie.

Porseleinhoen

Ook de populatie van het porseleinhoen wordt niet negatief beïnvloed door bestaand gebruik. Het porseleinhoen zit in biotopen die slecht bereikbaar zijn voor recreanten en de soort heeft een verborgen leefwijze waardoor hij niet gemakkelijk wordt verstoord. Het aantal broedparen in het gebied is vooral afhankelijk van nieuwe biotopen die ontstaan bij vernatting. Door de recent uitgevoerde hydrologische maatregelen in en buiten het gebied zal dit aantal naar verwachting stijgen.

Kleine zwaan

De kleine zwaan kwam in de periode 1996-2008 voor in aantallen gemiddeld lager dan het instandhoudingsdoel van 90 individuen. Vanaf 2010 lijkt de trend negatief te zijn (mond. med. H. Feenstra). De rust op de slaappleatsen in het Fochteloërveen is voldoende. Foeragerende groepen buiten het gebied worden echter geregeld verstoord; de rust in het gebied is de laatste jaren afgenomen als gevolg van diverse activiteiten. De verstoring wordt veroorzaakt door verschillende bronnen: recreatie (wandelen, fietsen), (les)vliegtuigjes, helikopters, jacht en faunabeheer. De verstoring wordt veroorzaakt door verschillende bronnen: recreatie (wandelen, fietsen), (les)vliegtuigjes, helikopters, jacht en faunabeheer. De verstoring wordt veroorzaakt door verschillende bronnen: recreatie (wandelen, fietsen), (les)vliegtuigjes, helikopters, jacht en faunabeheer. De verstoring wordt veroorzaakt door verschillende bronnen: recreatie (wandelen, fietsen), (les)vliegtuigjes, helikopters, jacht en faunabeheer.

Verstoring van foeragerende kleine zwanen buiten het Natura 2000-gebied kan een afname van de aantallen in het Natura 2000-gebied tot gevolg hebben. Het is echter niet duidelijk of het momenteel niet halen van het instandhoudingsdoel een relatie heeft met verstoring. Mogelijk zijn andere factoren bepalend die buiten de invloedssfeer van dit beheerplan liggen (ontwikkelingen in het broedgebied, op trekroutes of in andere wintergebieden).

4.2.3 Beoordeling bestaand gebruik

Verkeer

Voor effecten van stikstofdepositie wordt verwezen naar hoofdstuk 5 (PAS). De Fochteloërveenweg voert een klein deel door het Natura 2000-gebied. Het gebruik van deze weg door gemotoriseerd verkeer heeft een verwaarloosbaar klein effect op verstoring van Vogelrichtlijnsoorten, vanwege de beperkte verstoringsafstanden van verkeer (op basis van Krijgsveld et al., 2004) waardoor eventuele effecten zich in een zeer klein gebied voordoen. Verkeer op deze weg en op overige wegen buiten het Natura 2000-gebied beperken het gebruik van foerageergebieden enigszins. Maar ook hiervoor geldt dat vanwege de beperkte verstoringsafstanden van verkeer (op basis van Krijgsveld et al., 2004) eventuele effecten zich in een klein gebied voordoen.

De Fochteloërveenweg heeft in de huidige vorm geen of een beperkt negatief effect op de waterhuishouding van de habitattypen.

Luchtvaart

Luchtvaart heeft mogelijk (in cumulatie met andere verstoringsbronnen zoals recreatie, zie onder) een negatief effect op het instandhoudingsdoel van de kleine zwaan. De vliegbewegingen worden gemaakt door helikopters (onder andere politie en leger), les- en sportvliegtuigen vanaf Eelde en Harderwijk en de grote vakantietoestellen op de aanvliegeroute van Eelde (de route loopt sinds enkele jaren dwars over het veengebied).

De kleine luchtvaart is min of meer vrij om het open gebied te overvliegen, en niet gebonden aan vaste routes. De kleine luchtvaart vliegt doorgaans ook lager dan de charter- en lijndiensten. Een mogelijk knelpunt treedt op wanneer een laagvliegend vliegtuig er de oorzaak van is dat rustende of foeragerende vogels opschrikken en massaal opvliegen. Dit kan voor zowel de vogel als het vliegtuig een gevaar opleveren. Het risico op verstoring is het grootst bij de overwinterende zwanen, ganzen en eenden, die vaak in grote aantallen in en rondom het Fochteloërveen aanwezig zijn.

Door de KNVvL (Vereniging voor Luchtvaart) is een gedragscode ontwikkeld waarin is opgenomen dat klein verkeer natuurgebieden vermijdt en als het niet anders kan deze op minimaal 1.000 voet (ca. 300 meter) overvliegt. Tot het kleine verkeer behoren ook zweefvliegen, zeilvliegen, schermvliegen, snorvliegen en ballonvaren.

Het hoge vluchtverkeer zal niet leiden tot enig significant effect. Laagvliegende vliegtuigen kunnen leiden tot verstoring van rustende of foeragerende vogels. Onduidelijk is in hoeverre dit leidt tot significant negatieve effecten. Aandachtspunt is met name de kleine zwaan, aangezien het instandhoudingsdoel voor deze soort momenteel niet gehaald wordt.

De verstoringsafstand van zwanen voor vliegtuigen is 1.000 meter (Krijgsveld et al., 2004). Ballonvaart vindt buiten het zomerseizoen in beperkte mate plaats, waardoor het versturende effect hiervan op de kleine zwaan verwaarloosbaar is.

In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op eventuele maatregelen voor kleine luchtvaart.

Recreatie

Recreatie binnen het Natura 2000-gebied

Recreatie op wegen en paden conform de bestaande openstellingsregels heeft geen negatief effect op de instandhoudingsdoelen. De terreinbeheerders maken momenteel in bepaalde omstandigheden gebruik van de mogelijkheid om (delen van) paden af te sluiten tijdens het broedseizoen, met name voor de rust van de broedende kraanvogels. Vanuit het Hondenbosje bij het Kleine Veengebied vindt momenteel verstoring van de kraanvogels plaats. Er zijn goede mogelijkheden en ook al plannen om het Hondenbosje te verplaatsen.

In het gebied vinden nachtelijke excursies plaats (bijvoorbeeld Nacht van de Nacht, Nachtvlinderexcursies), dus buiten de bestaande openstellingsregels. Deze worden georganiseerd door de terreinbeheerders. De terreinbeheerders houden bij het vaststellen van de route nauwlettend rekening met het voorkomen van bijzondere natuurwaarden, waaronder de Natura 2000-doelen. Daardoor hebben deze excursies geen effect op de Natura 2000-doelen.

In het noordelijke bosgebied vindt jaarlijks een survival plaats. Deze blijft in de huidige vorm op ruime afstand van de rand van het open gebied, waardoor er geen negatief effect te verwachten is van deze vorm van gebruik.

Recreatie buiten het Natura 2000-gebied: versturende effecten op foerageergebieden

De kleine zwaan heeft een verstoringsafstand van globaal 150-200 meter (op basis van Krijgsveld et al., 2004). Recreatie kan – opgeteld bij andere verstoringsbronnen – negatieve effecten hebben (visuele verstoring door fietsers en wandelaars) op de foerageergebieden van de kleine zwaan. Mogelijk wordt het instandhoudingsdoel mede hierdoor niet gehaald. In hoofdstuk 6 zijn maatregelen opgenomen om verstoring te voorkomen of te beperken.

Faunabeheer en jacht

In het Fochteloërveen is jacht niet toegestaan, vanwege de status als Vogel- en Habitatrictlijngebied. Op kleine schaal vindt faunabeheer in het Natura 2000-gebied plaats in de vorm van onder meer reewildbeheer (Norgerpelgaten) en muskusrattenbestrijding. In de omgeving van het Fochteloërveen komt het voor dat door faunabeheer en jacht groepen ganzen en zwanen (waaronder de kleine zwaan) worden verstoord. Er kunnen negatieve effecten in de vorm van verstoring van de foerageergebieden van de kleine zwaan optreden (opgeteld bij andere verstoringsbronnen). In hoofdstuk 6 zijn maatregelen opgenomen om verstoring van kleine zwanen te beperken.

Wonen

Eventuele effecten van wonen bestaan uit verstoring als gevolg van verkeer van en naar woonlocaties. Deze toetsing vindt plaats bij verkeer en recreatie. Er zijn geen andere negatieve effecten die samenhangen met de aanwezigheid van woningen.

Onderhoud wegen, watergangen en kunstwerken etc.

Het reguliere onderhoud aan wegen, watergangen, kunstwerken, stuwen, dammen en kades geeft hooguit een tijdelijke en lokale verstoring. Dergelijk onderhoud heeft geen negatief effect op de instandhoudingsdoelen.

Reguleren grond- en oppervlaktewaterpeil, drainage en berekening

-Peilbeheer binnen het Natura 2000-gebied

In het Fochteloërveen liggen lokaal nog sloten, greppels en wijken die waarschijnlijk een verdrogende werking hebben op de habitattypen Vochtige heiden, Actieve en Herstellende Hoogvenen. Dit betreft onder meer de Schaareshokwijk en omgeving. In hoofdstuk 6 wordt aangegeven welke maatregelen worden getroffen.

-Peilbeheer buiten het Natura 2000-gebied

Rond het Fochteloërveen wordt het grond- en oppervlaktepeil gereguleerd via peilbeheer in sloten, greppels en wijken. Het peilbeheer in de omgeving heeft ontwaterend gewerkt op het Fochteloërveen en heeft daarmee de verschillende kwetsbare habitattypen beïnvloed wat onder meer gebleken is uit een GGOR-studie (Rijkema et al., 2013). De afgelopen jaren is in de randzones rond het gebied de waterhuishouding aangepast om de wegzijging naar deze sloten, greppels en wijken te beperken. In de polder Zeven Blokken staat een aanvullende randzone op stapel. Met deze zones in combinatie met andere reeds uitgevoerde interne maatregelen kan naar verwachting de achteruitgang van de genoemde habitattypen worden gestopt. Met monitoring moet in de komende beheerplanperiode worden nagegaan of de achteruitgang van de habitattypen daadwerkelijk is gestopt. Als dit niet het geval is, dient gezocht te worden naar aanvullende (hydrologische) maatregelen.

-Draineren van percelen

In het Natura 2000-gebied zelf zijn geen percelen aanwezig die nog gedraineerd worden. Drainage rond het Fochteloërveen kan een negatief effect hebben op instandhoudingsdoelen. De voorwaarden aan drainage worden besproken in paragraaf 8.1.2.

-Beregening

Door beregening wordt water onttrokken, hetgeen een negatief effect kan hebben op de habitattypen Vochtige heiden, Actieve hoogvenen en Herstellende hoogvenen. Binnen het Natura 2000-gebied zelf zijn geen percelen aanwezig die beregend worden. Beregening rond het Fochteloërveen kan een negatief effect hebben op instandhoudingsdoelen. De voorwaarden aan beregening worden besproken in paragraaf 8.1.2.

Landbouwkundig gebruik

De effecten van stikstofdepositie worden behandeld in hoofdstuk 5 (PAS-analyse). Bemesten, stal- en beweidingsemisies wordt geregeld via het PAS. Drainage en beregening zijn besproken in paragraaf 4.3.7 en worden verder uitgewerkt in paragraaf 8.1.2.

Zolang binnen het wettelijk kader gewerkt wordt, mag verwacht worden dat gebruik van gewasbescherming geen significante effecten voor Natura 2000-gebieden optreden. Verwacht mag worden dat met huidig en toekomstig generiek beleid en juiste naleving daarvan de risico's op af- en uitspoeling en significant negatieve effecten op instandhoudingdoelstellingen afdoende afgeregeld zijn. Deze effecten worden in generieke zin als niet significant beschouwd.

Diepe grondbewerkingen kunnen een negatief effect hebben indien ze plaatsvinden op locaties waar slecht doorlatende lagen worden aangetast. Dit kunnen ondiep (binnen 50 tot 100 cm) voorkomende verkitte bodemlagen zijn die ontstaan zijn door inspoeling. Door diepploegen kunnen deze lagen verdwijnen waardoor de waterhuishouding in de directe randzone verandert en de wegzijging uit het Fochteloërveen kan toenemen. Dit effect kan zich alleen voordoen in ongestoorde bodems in een zone meteen grenzend aan het Fochteloërveen.

Andere reguliere vormen van landbouwkundig gebruik, zoals houden van vee, oogsten, beweiding en ondiepe grondbewerking, hebben geen negatief effect op de instandhoudingsdoelen.

Bos- en natuurbeheer, surveillance en monitoring natuur

Natuurbeheer heeft op zich een positief effect op de Vogelrichtlijnsoorten en habitattypen. Hieronder wordt nader ingegaan op bosbouw en opslagbeheer.

Bosbouw

Bos verdampt meer water dan lage vegetatie, en van de verschillende soorten bos kent naaldbos de hoogste verdampingsfactor. In het noordelijk deel van het Fochteloërveen is veel naaldbos aanwezig. Daarvan is een negatief effect te verwachten in de vorm van verdroging, vooral in de directe omgeving van het bos waar het habitatype Herstellende hoogvenen voorkomt. Om verdroging zo veel mogelijk te voorkomen, moeten maatregelen worden genomen. Deze worden uitgewerkt in hoofdstuk 6.

Opslagbeheer

In het habitatype Herstellende hoogvenen wordt opslag van met name berken verwijderd. Hierdoor wordt verdamping van water zo veel mogelijk tegengehouden en verbossing voorkomen. Bij het uitvoeren van deze werkzaamheden wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de andere Natura 2000-waarden in het gebied. Voor paapje en roodborsttapuit is de aanwezigheid van enige opslag essentieel; zij gebruiken struiken en boompjes als zang- en uitkijkpost. In de huidige vorm (richtlijn: minimaal 1 boompje laten staan in vlakken van 50 x 50 meter en op de dammen wat meer opslag laten staan) heeft het opslagbeheer geen negatief effect op de instandhoudingsdoelen.

Surveilleren, monitoren en inventariseren

Menselijke aanwezigheid zorgt altijd voor enige verstoringdruk. Omdat terreinbeheerders bij het surveilleren, monitoren en inventariseren nadrukkelijk rekening houden met Natura 2000-doelen, is er geen nadelig effect op deze doelen.

Grondwateronttrekkingen

Er zijn geen drinkwater- en industriële grondwateronttrekkingen binnen de hydrologische beïnvloedingszone rond het Natura 2000-gebied Fochteloërveen.

Er is geen zicht op de omvang van de onttrekking van proceswater voor agrarische bedrijven rond het gebied. Het eventuele effect op de verdrogingsgevoelige habitattypen is daarmee ook niet inzichtelijk. Hiernaar dient een inventarisatie plaats te vinden.

4.2.4 Beoordeling nieuwe en toekomstige activiteiten

In en rond het Fochteloërveen zijn in de nabije toekomst mogelijk enkele nieuwe activiteiten aan de orde. Het gaat om:

- Functieverandering
- Wijzigingen in het hydrologische systeem
- Uitbreiding van toeristische infrastructuur
- Bosaanplant

Functieverandering

Grondaankoop van agrarische gronden ten behoeve van natuurontwikkeling heeft geen negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen maar biedt daar juist kansen voor.

Wijzigingen in het hydrologische systeem

- Ten behoeve van natuurontwikkeling

Sinds de getoetste situatie van 31 maart 2010 zijn er belangrijke veranderingen aangebracht in het hydrologische systeem. Het scheppen van de natuurlijke grondwateromstandigheden voor onder andere Herstellende hoogvenen – een positief effect – kan mogelijk leiden tot een afname van leefgebied van het paapje en roodborsttapuit, doordat door vernatting het struweel kan verdwijnen. De ontwikkeling van deze soorten dient de komende periode te worden gemonitord zodat indien nodig aanvullende maatregelen kunnen worden genomen. Dit kan eventueel door de mate van opslagverwijdering meer af te stemmen op het biotoop van beide soorten.

- Ten behoeve van landbouwkundige ontwatering (draineren)

Nieuwe drainage, of verdieping of intensivering van drainage, rondom het Fochteloërveen kan vergunningplichtig zijn (zie verder paragraaf 8.1.2.)

Uitbreiding van toeristische infrastructuur

Nieuwe recreatieve ontwikkelingen kunnen leiden tot toename van verstoring en daardoor de instandhoudingsdoelen schaden. Recreatieve ontwikkelingen waarvoor dit geldt dienen getoetst te worden aan de Nb-wet.

Bosaanplant

Bosaanplant kan leiden tot verdroging. Het is daarom gewenst om de effecten van nieuwe aanplant te toetsen in het kader van de Nb-wet.

5 PAS-gebiedsanalyse

5.1 Inleiding

Voor een groot deel van de Nederlandse natuurgebieden vormt de belasting met stikstof een probleem. Stikstof werkt verzurend en vermestend, waardoor specifieke waarden die afhankelijk zijn van voedselarme en/of minder zure omstandigheden in kwaliteit en oppervlakte achteruitgaan ten gunste van waarden die beter gedijen onder zure en voedselrijke omstandigheden. Deze ontwikkeling levert een eenzijdiger leefomgeving op waarbij de biodiversiteit afneemt. Omdat de bronnen van stikstof (landbouw, industrie, verkeer etc.) zeer diffuus en verspreid zijn moet de reductie in nationaal en zelfs Europees verband worden aangepakt. Op nationaal niveau is het Programma Aanpak Stikstof (PAS) ontwikkeld om de belasting met stikstof op natuurgebieden te verminderen en tegelijkertijd voldoende ruimte te scheppen voor economische activiteiten.

Voor een effectieve aanpak van de stikstofproblematiek moet allereerst een goed inzicht worden verkregen in de ernst van de situatie. Voor ieder Natura 2000-gebied is daarom een gebiedsanalyse opgesteld waarin de huidige depositie wordt beschreven in relatie tot de omvang en kwaliteit van de voor stikstof gevoelige habitattypen. Als resultaat hiervan wordt per gebied aangegeven welke maatregelen nodig zijn om de effecten van de te hoge stikstofdepositie te verminderen.

Met het model AERIUS Monitor 15 is de stikstofdepositie berekend op het Natura 2000-gebied Fochteloërveen als geheel en op de habitattypen en soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Met het model kan zowel de actuele situatie als een voorspelling voor de komende vijftien jaar worden gegenereerd. Naast de hoeveelheid stikstof geeft AERIUS ook inzicht in de herkomst van de stikstof per sector (bijvoorbeeld landbouw, verkeer en vervoer, industrie etc., zie figuur 5.1). Het model is ook in staat om een inschatting te maken van de ontwikkelbehoefte voor een gebied en de beschikbare ruimte voor economische ontwikkeling. Er is gebruik gemaakt van de, op het moment van schrijven, meest recente versie van het rekenprogramma AERIUS Monitor, database versie 62C9180CE7, 23 juli 2015. AERIUS Monitor is nog steeds in ontwikkeling. Uiteindelijk moet het model het basisinstrument worden voor de afgifte van (milieu)vergunningen.

Een zelfstandige versie van de PAS-gebiedsanalyse Fochteloërveen is onderdeel van het Programma Aanpak Stikstof. De informatie uit dat document is in zijn geheel terug te vinden in dit beheerplan. Om dubbele teksten te voorkomen is ervoor gekozen om de inhoud van het zelfstandige document niet als hoofdstuk of bijlage in dit plan op te nemen maar om de informatie te verspreiden over de diverse relevante hoofdstukken. Dit hoofdstuk beperkt zich tot de vermelding van de stikstofdepositie per habitatype en de directe consequenties ervan. De gebiedsbeschrijving is te vinden in hoofdstuk 3, de visie en maatregelen in hoofdstuk 6 en de kosten in hoofdstuk 7. De ecologische vereisten van de habitattypen en soorten zijn beschreven in hoofdstuk 2. De beschrijvingen van de abiotische en biotische situatie van het Fochteloërveen zijn te vinden in hoofdstuk 3. Ook de oppervlaktes, kwaliteit, trendanalyses en ruimtelijke verspreiding van de habitattypen en soorten zijn beschreven in hoofdstuk 3 (paragraaf 3.4).

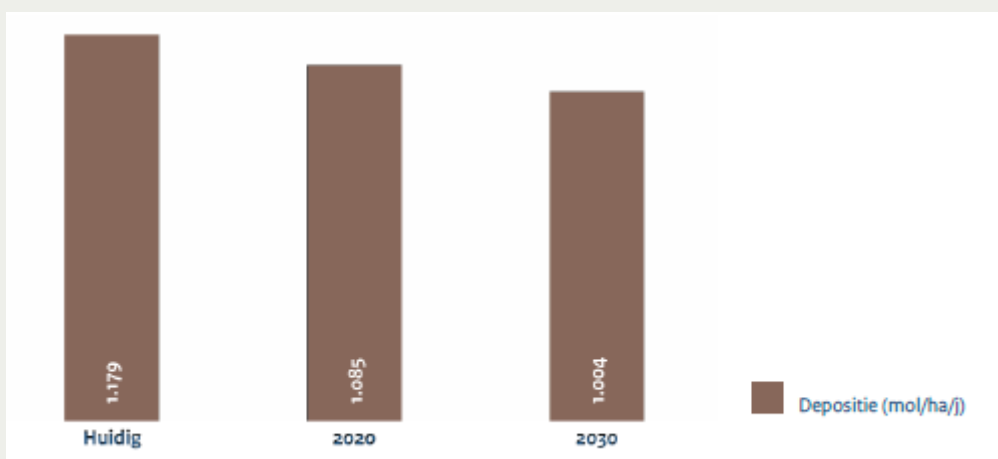
Het maatregelenpakket beoogt in de eerste beheerplanperiode het tegengaan van achteruitgang van alle stikstofgevoelige aangewezen habitattypen en van alle stikstofgevoelige leefgebieden van aangewezen soorten in de Natura 2000-gebieden. Tegelijkertijd worden in deze periode waar mogelijk, en noodzakelijk volgens de instandhoudingsdoelen, ook de kansen benut voor uitbreiding van oppervlakte en verbetering van kwaliteit. Dit wordt in de tweede en derde beheerplanperiode voortgezet.

De provincie is bevoegd om de gebiedsanalyses qua maatregelen te wijzigen binnen de kaders van de afspraken in het PAS (geen achteruitgang instandhoudingsdoelen, behalen instandhoudingsdoelen op langere termijn blijft mogelijk). Zo creëren we wat bewegingsruimte voor het aanpassen van maatregelen in de gebiedsanalyses zonder de beheerplannen te hoeven wijzigen.

De PAS-analyse is gebaseerd op de stand van kennis van dit moment. Deze berust op de kennis en ervaring van de terreinbeheerders. Daarnaast zijn alle voorstellen voor maatregelen die tijdens de voorbereiding van dit beheerplan naar voren zijn gebracht, en alle maatregelen die worden voorgesteld in de landelijke herstelstrategieën, door professionele ecologen beoordeeld op toepasbaarheid in het gebied. Als over het functioneren van het ecosysteem onvoldoende kennis bestaat is dit onder 'kennislacunes' aangegeven en zijn voorstellen voor gericht onderzoek en/of monitoring geformuleerd.

5.2 Stikstofdepositie algemeen

Uit de berekening met AERIUS blijkt dat aan het eind van tijdvak 1 (2014-2020) sprake is van een afname van de stikstofdepositie in het gebied (figuur 5.1), variërend van 84 tot 145 mol/ha/jr. In 2020 worden de kritische depositiewaarden (KDW) van alle habitattypen nog overschreden. In de periode 2020-2030 neemt de stikstofdepositie verder af. Ook in 2030 wordt echter de KDW van alle habitattypen nog overschreden.

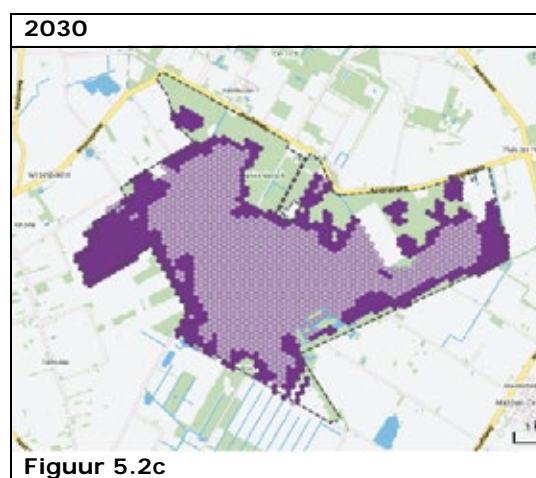
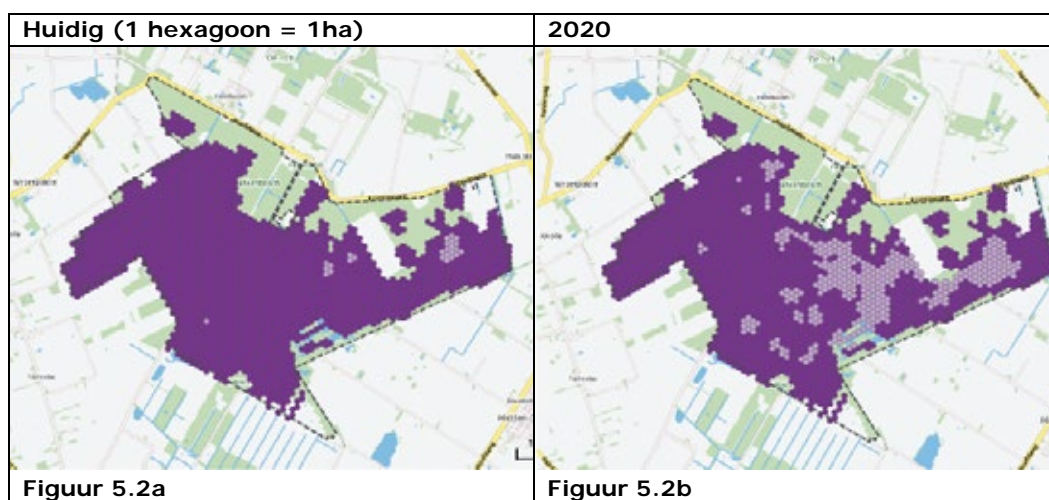

Figuur 5.1. Gemiddelde depositie in mol/ha/jr in het Fochteloërveen

In figuur 5.2 is de afstand van de depositie tot de KDW ruimtelijk weergegeven. Daaruit blijkt dat de afname op het open veld groter is dan op de randen en in het bos. De depositie kan op www.genesis.aerius.nl/monitor (met licentie) op hexagoonniveau worden ingezien.

Het programma aanpak Stikstof deelt de deposities in vier categorieën in:

	Geen stikstofprobleem	Depositie < KDW-70 mol/ha/jr
	Evenwicht	Depositie = KDW-70 < KDW+70
	Matige overbelasting	Depositie = KDW+70 < 2xKDW
	Sterke overbelasting	Depositie > 2xKDW

Bij de berekening van de stikstofdepositie aan het eind van het eerste tijdvak is de ontwikkelingsruimte die voor dit gebied in dit tijdvak beschikbaar is, ingecalculeerd.

Bij het ecologisch oordeel is er rekening mee gehouden dat de afname van de stikstofdepositie niet volgens een rechte lijn verloopt, maar volgens een golvende dalende lijn. Er is in aanmerking genomen dat het daadwerkelijk gebruik van de ontwikkelingsruimte zal variëren in de tijd, bijvoorbeeld als gevolg van tijdelijke projecten. In het begin van het tijdvak kan mogelijk tijdelijk een toename van de stikstofdepositie plaatsvinden ten opzichte van de Ausgangssituatie bij aanvang van het programma. Hiervan kan sprake zijn wanneer de uitgifte van ontwikkelingsruimte en de feitelijke benutting van die ontwikkelingsruimte sneller verlopen dan de daling van de stikstofdepositie.

De ontwikkelingsruimte als geheel is echter gelimiteerd. Een eventuele versnelde uitgifte van ontwikkelingsruimte aan het begin van een tijdvak gaat daarom altijd gepaard met een verminderde uitgifte van ontwikkelingsruimte op een later moment in datzelfde tijdvak en vanaf dat moment een versnelde daling van depositie.

5.3 Gebiedsanalyse H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen op standplaatsniveau

5.3.1 Kwaliteitsanalyse

Het habitatype is aanwezig op enkele plekken in het centrum en het noordwesten van het gebied. De totale oppervlakte bedraagt 3,5 hectare. De kwaliteit is niet exact bekend. Het habitatype bestaat uit de typische subassociatie van de associatie van kraaihei. De vegetatie van dit habitatype bestaat naast kraaihei uit struikhei, bochtige smele en diverse mossen zoals klauwtjesmos, gewoon en gerimpeld gaffeltandmos en bronsmos. Ze is vrij soortenarm en niet sterk vergrast.

Typische soorten

Van de in totaal vijf typische soorten van Binnenlandse kraaiheibegroeiingen is alleen de levendbarende hagedis in het Fochteloërveen aanwezig.

Tabel 5.1. Voorkomen van de typische soorten van H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen.

Soort	Wetenschappelijke naam	Soortgroep	Categorie	Aanwezig?
Open rendiermos	<i>Cladina portentosa</i>	Korstmossen	Ca	Bal
Kronkelheidestaartje	<i>Cladonia subulata</i>	Korstmossen	Ca	Bal
Rode heidelucifer	<i>Cladonia floerkeana</i>	Korstmossen	Ca	Bal
Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	Cab	Ja
Gewoon trapmos	<i>Lophozia ventricosa</i>	Mossen	Ca	Bal

Categorie: Ca = constante soort, goede abiotische toestand; Cab = constante soort, goede abiotische toestand en goede biotische structuur
Aanwezig?: Bal = de soort is vermeld in de standaardlijst van Bal uit 2007, maar is afwezig in het gebied; Ja = de soort is aanwezig

Trend

De indruk is dat de kwaliteit en het areaal gedurende de laatste tien jaar ongeveer gelijk is gebleven.

5.3.2 Relatie met stikstof

De depositie bedraagt momenteel (2014) gemiddeld 1075 mol/ha/jr. De KDW (1071 mol/ha/jr) wordt op 5% van het areaal overschreden.

In 2020 is sprake van een gemiddelde afname van 89 mol/ha/jr (met een spreiding tussen de 85 en 95 mol/ha/jr) waardoor het gemiddelde op 986 komt. Dan is er geen sprake meer van overbelasting. In 2030 wordt een gemiddelde afname van 169 mol/ha/jr gerealiseerd (met een spreiding tussen de 162 en 175 mol/ha/jr). De gemiddelde depositie op dit habitatype is dan 906 mol/ha/jr.

Habitat	Relevant (Ingetekend)	Relevant (gekarteerd)	KDW	Stikstofbelasting ten opzichte van KDW	Aandeel overbelast
H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	6,5 ha	3,0 ha	1071	Huidig 5% 2020 0% 2030 0%	

Figuur 5.3. Depositie op H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen; voor verklaring kleuren zie figuur 5.2.

5.3.3 Systeemanalyse

In het Fochteloërveen zijn Binnenlandse kraaiheibegroeiingen te vinden op voedselarme, droge, venige zandgronden. Ze vormen een onderdeel van het hoogveenlandschap en functioneren onder meer als droog toevluchtsoord voor diverse dieren in het overwegend natte Fochteloërveen.

Vermoedelijk zijn de kraaiheibegroeiingen oorspronkelijk vochtige heide die is verdroogd. Door de verdroging speelt naast de stikstofdepositie ook interne vermisting een rol, waardoor vergrassing kan optreden.

5.3.4 Knelpunten- en oorzakenanalyse

De kwaliteit en ontwikkeling van het habitatype staat onder druk door vergrassing en opslag van braam en bomen, een effect van vermisting. Deze is een gevolg van de stikstofdepositie (in het verleden), die daarnaast ook verzuring teweegbrengt. De overmaat aan stikstof zorgt ook voor een verstoorde verhouding tussen stikstof en fosfaat (N/P ratio), die gevolgen heeft voor de voedselkwaliteit voor de fauna. Het terugbrengen van de stikstofdepositie onder de KDW is van belang voor dit habitatype.

5.3.5 Leemten in kennis

N.v.t.

5.4 Gebiedsanalyse H4030 Droge heiden op standplaatsniveau

5.4.1 Kwaliteitsanalyse

Het habitatype Droge heiden is te vinden op de Bonghaar, een zandrug die ongeveer van noord naar zuid dwars door het veengebied loopt. Het type heeft een oppervlakte van circa 5 hectare (habitattypenkaart november 2014). Het is hier voornamelijk aanwezig in de vorm van de associatie van struikhei en stekelbrem. De voorkomende vegetatie kunnen op basis van de definities van het profielendocument ([www.synbiosys.alterra.nl/Natura 2000](http://www.synbiosys.alterra.nl/Natura_2000)) beoordeeld worden als van goede kwaliteit. Doordat de droge heide-vegetatie vrij soortenarm is en door het ontbreken van kenmerkende mossen, korstmossen en soorten die landelijk kenmerkend of zeldzaam zijn, dient deze kwaliteitindicatie echter afgezwakt te worden tot matige kwaliteit.

Boomleeuwerik (foto: Saxifraga-Kees van Berkel)

Typische soorten

Van de in totaal 26 typische soorten van het habitatype, aangevuld met één typisch Drentse soorten, komen in het Fochteloërveen tien soorten voor (tabel 5.2).

Tabel 5.2. Voorkomen van typische soorten van het Habitatype H4030 Droge heide.

Soort	Wetenschappelijke naam	Soortgroep	Categorie	Aanwezig?
Groentje	<i>Callophrys rubi</i>	Dagvlinders	Cb	Ja
Heideblauwtje	<i>Plebeius argus ssp. argus</i>	Dagvlinders	Cab	Ja
Heivlinder	<i>Hipparchia semele ssp. semele</i>	Dagvlinders	K	Ja
Kommavlinder	<i>Hesperia comma</i>	Dagvlinders	K	Ja
Vals heideblauwtje	<i>Plebeius idas ssp. idas</i>	Dagvlinders	K *	Bal
Kronkelheidestaartje	<i>Cladonia subulata</i>	Korstmossen	Ca	Bal
Open rendiermos	<i>Cladina portentosa</i>	Korstmossen	Ca	Bal
Rode heidelucifer	<i>Cladonia floerkeana</i>	Korstmossen	Ca	Bal
Gekroesd gaffeltandmos	<i>Dicranum spurium</i>	Mossen	K	Bal
Glanzend tandmos	<i>Barbilophozia barbata</i>	Mossen	K	Bal
Kaal tandmos	<i>Barbilophozia kunzeana</i>	Mossen	K	Bal
Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	Cab	Ja
Zandhagedis	<i>Lacerta agilis ssp. agilis</i>	Reptielen	K	Bal
Blauwvleugelsprinkhaan	<i>Oedipoda caerulescens</i>	Sprinkhanen & krekels	K	Bal
Wrattenbijter	<i>Decticus verrucivorus</i>	Sprinkhanen & krekels	K	Bal
Zadelsprinkhaan	<i>Ephippiger ephippiger ssp. vitium</i>	Sprinkhanen & krekels	K	Bal
Zoemertje	<i>Stenobothrus lineatus</i>	Sprinkhanen & krekels	K	Bal
Klein warkruid	<i>Cuscuta epithymum</i>	Vaatplanten	K	Bal
Kleine schorseneer	<i>Scorzonera humilis</i>	Vaatplanten	K	Bal
Kruipbrem	<i>Genista pilosa</i>	Vaatplanten	K	Bal
Rode dophei	<i>Erica cinerea</i>	Vaatplanten	K	Bal
Stekelbrem	<i>Genista anglica</i>	Vaatplanten	K + Ca	Bal
Boomleeuwerik	<i>Lullula arborea ssp. arborea</i>	Vogels	Cab	Ja
Klapekster	<i>Lanius excubitor ssp. excubitor</i>	Vogels	K	Wint.
Roodborsttapuit	<i>Saxicola torquata ssp. rubicola</i>	Vogels	Cb	Ja
Veldleeuwerik	<i>Alauda arvensis ssp. arvensis</i>	Vogels	Cab	Ja
Midden-Europese goudvink	<i>Pyrrhula pyrrhula ssp. Europoea</i>	Vogels	Cab	Ja, APD

Categorie: Ca = constante soort goede abiotische toestand; Cb = constante soort goede biotische structuur; Cab = constante soort goede abiotische toestand en goede biotische structuur; K = karakteristieke soort. Aanwezig?: Bal = de soort is vermeld in de standaardlijst van Bal uit 2007³, maar is afwezig in het gebied; Ja = de soort is aanwezig; Ja, APD: de soort is aanwezig en is een aanvulling van de provincie Drenthe op de standaardlijst van Bal uit 2007; Wint. = De soort is een wintergast

Trend

Door de hydrologische maatregelen die zijn genomen neemt de oppervlakte Droge heiden licht af. De kwaliteit is de laatste tien jaar ongeveer gelijk gebleven.

3 Drenthe herbergt een variëteit aan soorten die kenmerkend zijn voor het landschap. De standaardlijsten van de profieldocumenten voldoen niet altijd aan de voor Drenthe kenmerkende soorten. Daarvoor is de lijst aangevuld met enkele kenmerkende soorten op basis van een voorstel van de provincie. De lijst is goedgekeurd door de gebiedsgroep die betrokken was bij de opstelling van het beheerplan voor het Fochteloërveen.

5.4.2 Relatie met stikstof

De depositie bedraagt momenteel (2014) tussen de 1108 en 1172 mol/ha/jaar, met een gemiddelde van 1.151 mol/ha/jaar (AERIUS Monitor 15.0) en daarmee wordt de KDW (1071) overschreden.

In 2020 is sprake van een gemiddelde afname van 89 mol/ha/jr (spreiding tussen de 85 en 127 mol afname) waarbij het gemiddelde op 1062 komt.

In 2030 wordt een gemiddelde afname van 168 mol/ha/jr gerealiseerd (met een spreiding tussen de 164 en 234 mol afname). In 2030 is de gemiddelde depositie op dit habitatype 983 mol/ha/jr. Dan is in 2% van de gevallen nog sprake van een overbelasting.

Habitat	Relevant (ingetekend)	Relevant (gekarteerd)	KDW	Stikstofbelasting ten opzichte van KDW	Aandeel overbelast
H4030 Droge heiden	5,4 ha	5,4 ha	1071	Huidig 2020 2030	99% 2% 2%

Figuur 5.4. Depositie op habitatype H4030 Droge heiden; voor verklaring kleuren zie figuur 5.2.

5.4.3 Systeemanalyse

In het Fochteloërveen bevindt het habitatype H4030 Droge heiden zich op voedselarme, droge zandruggen. De droge heide vormt een belangrijk onderdeel van het hoogveenlandschap en functioneert onder meer als droog toevluchtsoord voor diverse dieren in het overwegend natte Fochteloërveen. Daaronder zijn enkele typische soorten zoals gladde slang, adder, heivlinder en heideblauwtje. Een deel van de aangewezen droge heide is in feite verdroogde vochtige heide, hier onderdeel van het habitatype Herstelend hoogveen. Meer dan de helft van de nu aanwezige droge heide is oorspronkelijk vochtige heide die is verdroogd. Door de verdroging speelt naast de stikstofdepositie ook interne vermisting een rol, waardoor vergrassing plaatsvindt.

5.4.4 Knelpunten- en oorzakenanalyse

De kwaliteit en ontwikkeling van het habitatype wordt beperkt door vergrassing en opslag van braam en bomen, een effect van vermisting. Deze is een gevolg van de stikstofdepositie, die daarnaast ook verzuring teweegbrengt. De overmaat aan stikstof zorgt ook voor een verstoorde verhouding tussen stikstof en fosfaat (N/P ratio), die gevolgen heeft voor de voedselkwaliteit voor de fauna. Terugbrengen van de stikstofdepositie onder de KDW is van groot belang voor dit habitatype.

Voor behoud en herstel van het habitatype Actieve hoogvenen zijn in het recente verleden hydrologische herstelmaatregelen uitgevoerd en worden in de nabije toekomst vergelijkbare maatregelen uitgevoerd. De daarmee beoogde vernatting brengt met zich mee dat een deel van de huidige standplaatsen van H4030 Droge heiden te nat kan worden. Dit vormt een knelpunt, aangezien behoud van de oppervlakte onderdeel is van het instandhoudingsdoel voor Droge heiden. In het beheerplan zal worden uitgewerkt hoe dit doel ondanks de vernattingsmaatregelen kan worden gehaald. Gedacht wordt aan aanvullende begrazing op de huidige vergraste droge heide, en boskap in combinatie met plaggen elders in het gebied. Mogelijkheden daarvoor liggen er op de hoger gelegen zandige delen van het Bankenbos en omgeving en in het Compagnonsveld.

5.4.5 Leemten in kennis

Het is niet duidelijk in welke mate de oppervlakte Droge heiden zal afnemen door vernattingsmaatregelen voor herstel/uitbreiding van de andere habitattypen. Het is daarmee niet duidelijk welke oppervlakte nieuwe Droge heiden ontwikkeld moet worden om aan het doel te beantwoorden.

5.5 Gebiedsanalyse H7110A Actieve & H7120 Herstellende hoogvenen

5.5.1 Kwaliteitsanalyse

De habitattypen H7120 Herstellende hoogvenen en H7110A Actieve hoogvenen worden hier gezamenlijk beschreven. Deze habitattypen zijn in hoge mate vergelijkbaar qua landschapsecologische processen en problematiek. Het essentiële verschil tussen Actieve en Herstellende hoogvenen is de aanwezigheid van een ‘acrotelm’ – een actief veenvormende toplaag van levende veenmossen met daaronder de afgestorven maar nog niet gehumificeerde veenmosresten – die een stabiele waterstand kan handhaven. Waar een dergelijke laag aanwezig is, is sprake van Actieve hoogvenen.

Het habitatype Herstellende hoogvenen betreft hoogveenrestanten waar – in ieder geval ten dele – nog een veenpakket aanwezig is en hoogveenherstel gaande is of tenminste naar verwachting mogelijk is.

Het doel van hoogveenherstel is te komen tot kernen van Actieve hoogvenen. ‘Herstellende hoogvenen’ is dus het enige habitatype waarvan het in principe steeds de bedoeling is dat het ten dele vervangen wordt door een andere habitatype, namelijk ‘Actieve hoogvenen’.

Het Fochteloërveen bestaat voor een groot deel (1.437 hectare) uit Herstellende hoogvenen. Op één locatie met een oppervlakte van 0,38 hectare in de kern van het gebied is het type Actieve hoogvenen aangetroffen (op basis van Jansen et al., 2013). Het komt hier voor in combinatie met slenkvegetaties met witte snavelbies en de veenmossoorten *Sphagnum fallax* en *Sphagnum cuspidatum*. De voor het type karakteristieke bult-slenkstructuur is hier goed te herkennen. Bovendien komen enkele van de voor Actieve hoogvenen karakteristieke veenmossoorten in dit terreindeel voor.

Van het habitatype H7120 Herstellende hoogvenen zijn drie subtypen te onderscheiden in het gebied: actief hoogveen, vochtige heide en hoogveenbossen. Het subtype actief hoogveen heeft de kenmerken van het actieve hoogveen. Het subtype vochtige heide is de overgangsvorm van vochtige heide waarvan verwacht kan worden dat het zich op termijn naar actief hoogveen zal ontwikkelen. Het subtype hoogveenbos bevat bosgroeiplaatsen op de randen van het veen. Volgens de definities zoals gehanteerd bij de vaststelling van de habitattypenkaarten zijn de subtypen verspreid over het hele Fochteloërveen aanwezig. Het subtype vochtige heide komt voor op en naast de drogere delen van het gebied. Het subtype actief hoogveen bedekt de overige delen. Voor alle kaartvlakken waarvoor geen keuze gemaakt kon worden voor een subtype, is besloten uit te gaan van het meest kritische type, actief hoogveen. In veel delen van dit habitatype in het gebied komen vegetaties voor die sterk doen denken aan Actieve hoogvenen, waaronder een duidelijk herkenbare acrotelm. Op veel plekken ontwikkelen zich bultvormende vegetaties, vaak met lavendelhei en kleine veenbes. Deze voldoen (nog) niet aan de criteria voor Actieve hoogvenen, maar zitten er wel dicht tegenaan (bedekkingen van bultvormers van rond de 50%, maar nog geen aaneengesloten begroeiingen; Jansen et al., 2013). Er is echter ook nog veel vergraste vegetatie aanwezig waarin pijpenstrootje domineert. Het vegetatiebeeld bestaat hier veelal uit rompgemeenschappen van pijpenstrootje en eenarig wollegras.

Typische soorten

Van de in totaal 24 typische soorten van Actieve hoogvenen inclusief Drentse aanvullingen komen in het Fochteloërveen 15 soorten voor (tabel 5.3). Van de 24 soorten horen er 21 tevens als typische soorten bij het habitatype Herstellende hoogvenen.

Tabel 5.3. Voorkomen van de typische soorten van de habitattypen Actieve en Herstellende hoogvenen.

Soort	Wetenschappelijke naam	Soortgroep	Categorie	Aanwezig?
Veenbesblauwtje (H7110A)	<i>Plebeius optilete</i>	Dagvlinders	E	Nee
Veenbesparelmoervlinder	<i>Boloria aquilonaris</i>	Dagvlinders	E	Bal
Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia</i> ssp. <i>tullia</i>	Dagvlinders	E	Ja
Hoogveenglanslibel	<i>Somatochlora arctica</i>	Libellen	E	Bal
Venwitsnuitlibel	<i>Leucorrhinia dubia</i> ssp. <i>dubia</i>	Libellen	Cab	Ja
Hoogveenlevermos	<i>Mylia anomala</i>	Mossen	K	Bal
Dof veenmos (H7110A)	<i>Sphagnum majus</i>	Mossen		Nee, APD
Hoogveenveenmos	<i>Sphagnum magellanicum</i>	Mossen	K	Ja
Rood veenmos	<i>Sphagnum rubellum</i>	Mossen	K	Ja
Veengaffeltandmos	<i>Dicranum bergeri</i>	Mossen	K	Bal
Vijfrijg veenmos	<i>Sphagnum pulchrum</i>	Mossen	E	Bal
Wrattig veenmos (H7110A)	<i>Sphagnum papillosum</i>	Mossen	Cab	Ja
Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara</i> ssp. <i>vivipara</i>	Reptielen	Cab	Ja
Eenarig wollegras (H7110A)	<i>Eriophorum vaginatum</i>	Vaatplanten	Cab	Ja
Kleine veenbes	<i>Vaccinium oxycoccos</i>	Vaatplanten	K + Cab	Ja
Lange zonnedauw	<i>Drosera anglica</i>	Vaatplanten	K	Bal
Lavendelhei	<i>Andromeda polifolia</i>	Vaatplanten	K	Ja
Veenorchis	<i>Dactylorhiza majalis</i> ssp. <i>sphagnicola</i>	Vaatplanten	K	Bal
Witte snavelbies	<i>Rhynchospora alba</i>	Vaatplanten	Ca	Ja
Blauwborst	<i>Luscinia svecica</i> ssp. <i>cyaneacula</i>	Vogels	Cab	Ja
Sprinkhaanzanger	<i>Locustella naevia</i> ssp. <i>naevia</i>	Vogels	Cab	Ja
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i> ssp. <i>gallinago</i>	Vogels	Cab	Ja
Wintertaling	<i>Anas crecca</i> ssp. <i>crecca</i>	Vogels	Cab	Ja
Kraanvogel	<i>Grus grus</i>	Vogels		Ja, APD

Categorie: Ca = constante soort, goede abiotische toestand; Cab = constante soort, goede abiotische toestand en goede biotische structuur; K = karakteristieke soort; E = exclusieve soort

Aanwezig?: Bal = de soort is vermeld in de standaardlijst van Bal uit 2007, maar is afwezig in het gebied; Ja = de soort is aanwezig; Nee = de soort is niet aanwezig; APD = de soort is een aanvulling van de provincie Drenthe op de standaardlijst van Bal uit 2007

Trend

In het Fochteloërveen zijn de afgelopen jaren veel hydrologische herstelmaatregelen uitgevoerd. Het gebied is gecompartmenteerd, waterstanden zijn verhoogd en/of gestabiliseerd en in de randzones is de waterhuishouding aangepast en zijn hogere peilen gerealiseerd. Dit heeft geresulteerd in een positieve ontwikkeling.

Het kleine gedeelte Actieve hoogvenen ontwikkelt zich goed. Mede door het periodiek verwijderen van opslag van struiken en jonge boompjes is ook de kwaliteit van de Herstellende hoogvenen verbeterd. Lokaal is een toename te zien van typische bultvormende veenmossen als *Sphagnum papillosum*, *S. magellanicum* en *S. rubellum*. Er is een toename van veenmosvegetaties waargenomen met onder meer wrattig veenmos, kleine veenbes en lavendelheide. Ook eenarig wollegras neemt in bedekking toe (Jansen et al., 2013). Er vindt dus een ontwikkeling

plaats in de richting van H7110A Actieve hoogvenen. Van de slenksoorten is waterveenmos (*Sphagnum cuspidatum*) over een groot oppervlak aanwezig.

Er zijn echter nog veel vergraste situaties waar pijpenstrootje overheerst. In een aantal vernatte compartimenten neemt het aandeel pijpenstrootje zelfs toe. Ook ontbreken de voor Actief hoogveen kenmerkende veenmossen nog in grote delen van het gebied. Onder de veenmossen hebben de soorten die wat voedselrijkere omstandigheden prefereren (*Sphagnum fallax*, *S. subnitens*, *S. palustre*, *S. fimbriatum*) nog steeds een groot aandeel. De verwachting is dat het systeem zich bij optimaal herstel van de waterhuishouding nog beter kan ontwikkelen en de ook in de toekomst te hoge depositie van stikstof beter kan opvangen.

5.5.2 Relatie met stikstof

H7110A Actief hoogveen

De stikstofdepositie op dit habitatype bedraagt momenteel (2014) tussen de 1.115 en 1.132 mol/ha/jaar met een gemiddelde van 1.118 mol/ha/jaar (AERIUS Monitor 15.0) en daarmee wordt de KDW van 500 mol/ha/jaar aanzienlijk overschreden.

In 2020 is sprake van een gemiddelde afname van 89 mol/ha/jr (spreiding tussen de 84 en 136 mol afname) waarbij het gemiddelde op 1.029 komt. In 2030 wordt een gemiddelde afname van 168 mol/ha/jr gerealiseerd (met een spreiding tussen de 162 en 246 mol afname). In 2030 is de gemiddelde depositie op dit habitatype 950 mol/ha/jr.

Daarmee wordt de KDW van het habitatype ook dan nog fors overschreden.

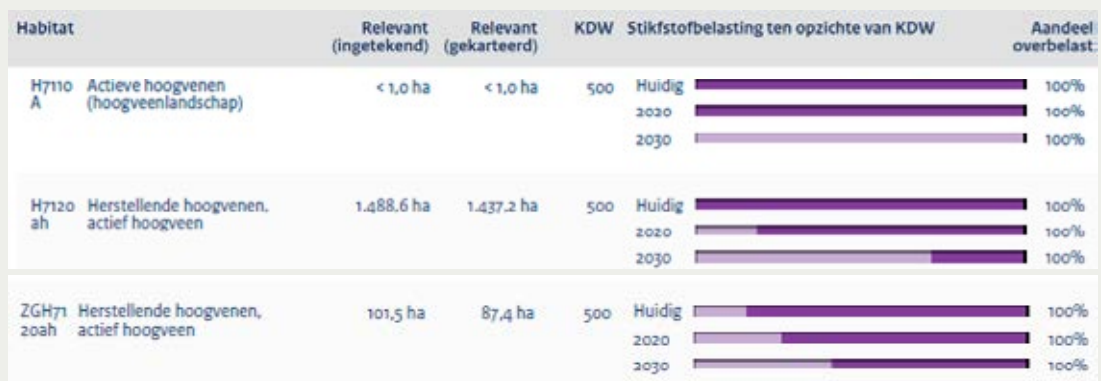
H7120 Herstellende hoogvenen

Voor Herstellende hoogvenen subtype Actief hoogveen geldt een KDW.

De depositie op dit habitatype bedraagt momenteel (2014) tussen de 973 en 2.107 mol/ha/jaar, met een gemiddelde van 1.172 mol/ha/jaar (AERIUS Monitor 15.0) en daarmee wordt de KDW van 500 mol/ha/jaar flink overschreden.

In 2020 is sprake van een gemiddelde afname van 94 mol/ha/jr waarbij het gemiddelde op 1.078 komt. In 2030 wordt een gemiddelde afname van 174 mol/ha/jr gerealiseerd. In 2030 is de gemiddelde depositie op dit habitatype 998 mol/ha/jr, nog altijd duidelijk boven de KDW.

De subtypen Vochtige heiden en Hoogveenbossen hebben een hogere KDW, die overeenkomt met die van de habitatypen Vochtige heiden en Hoogveenbossen. Omdat het meer kritische subtype Actief hoogveen verspreid in het gebied voorkomt, is in de beoordeling uitgegaan van de KDW van 500 mol/ha/jr van dit subtype.

Figuur 5.5. Depositie op H7120 en H7110A; voor verklaring kleuren zie figuur 5.2.

5.5.3 Systeemanalyse

Voor de ontwikkeling van hoogveen zijn hoge en constante grondwaterstanden nodig. De grondwaterstand dient gedurende een groot deel van het jaar aan of net onder maaiveld te staan. In de zomer dient de grondwaterstand niet verder weg te zakken dan circa 30 centimeter. De waterstanden in het hoogveen van het Fochteloërveen zijn niet stabiel genoeg (Rijkema, 2013). De compartimentering en andere hydrologische herstelmaatregelen hebben tot verbetering geleid in het centrale deel van het veen, maar vooral in een brede randzone en in de omgeving van de Schaapshokwijk is nog steeds sprake van grote schommelingen. Voor een uitbreiding van hoogveenvegetaties is een stabielere waterstand gewenst waarbij de stijghoogte van het diepere grondwater tot aan de veenbodem reikt.

Voor een goede ontwikkeling van hoogvenen is een wegzijging van circa 30 millimeter per jaar optimaal. Dit is op zich geen harde eis, maar heeft een relatie met de toegestane beperkte dynamiek in grondwaterstanden in het hoogveen en dat de grondwaterstand niet (langdurig) mag uitzakken tot onder de veenbasis. Een grotere wegzijging betekent over het algemeen meer dynamiek en dieper uitzakken van de grondwaterstand. Volgens Ernst (1978) is de gemiddelde wegzijging in dit gebied circa 120 mm/jaar. Later is dit door Alterra in haar modellering ruimtelijk verfijnd. Er zijn plekken met dik veen en keileem die in de buurt van die 30 mm/jaar komen, anderzijds zijn er grote gebieden die ver onder de eis uitkomen. Met name in de zomerperiode treedt een te sterke daling van de grondwaterstanden op. Vooral de compartimenten aan de randen van het gebied laten een te grote daling in grondwaterstanden zien. Met de uitvoering van hydrologische maatregelen is er naar gestreefd om de wegzijging te verminderen.

De hardnekkige dominantie en plaatselijke toename van pijpenstrootje wordt waarschijnlijk veroorzaakt door een te hoog aanbod van voedingsstoffen in de toplaag van het veen. De hoge stikstofdepositie leidt tot verzadiging van deze toplaag met stikstof. Een deel van de stikstof kan worden opgenomen door de veenmossen. Als de maximale opnamecapaciteit van het veenmospakket bereikt is, komen de voedingsstoffen beschikbaar voor hogere planten. Vooral pijpenstrootje en berk (boomopslag) profiteren hiervan. Dit leidt tot verdringing van de typische hoogveensoorten. Dominantie van grassen en opslag leidt tot beschaduwing van de veenmossen die hierdoor minder snel groeien, waardoor herstel en ontwikkeling van de acrotelm uitblijft. Door te lage waterstand als gevolg van verdroging wordt dit effect versterkt.

Berk en pijpenstrootje zijn (in tegenstelling tot veenmossen) sterk verdampende vaatplanten. Zij zorgen voor extra waterverlies en daarmee verlaging van de grondwaterstand. Er dreigt een neerwaartse spiraal waarbij vermesting, toename van pijpenstrootje en berk en verdroging elkaar versterken. In het open water in het veengebied speelt nog een ander probleem. Hier stagneert de verlanding doordat de eerste fase – die met waterveenmos (*S. cuspidatum*) – niet tot ontwikkeling komt. Hierdoor stagneert ook de verdere hoogveenvorming vanuit deze wateren. Het stagneren van de verlanding heeft onder meer te maken met onvoldoende gasvorming (CO_2 of methaan) in het water. Het stagneren van verlanding is geen probleem dat specifiek geldt voor het Fochteloërveen maar speelt in alle hoogveengebieden. De oorzaken zijn niet duidelijk.

In het Fochteloërveen zijn de afgelopen jaren veel hydrologische herstelmaatregelen uitgevoerd. Verbetering is mogelijk, al zal dit in sommige delen afhankelijk zijn van de snelheid waarmee het veen aangroeit. Verder zijn ook extern nog mogelijkheden om de (de effectiviteit van) de randzones te verbeteren (Jansen et al., 2013).

Door de in voorbereiding zijnde inrichtingsmaatregelen voor bos aan de noordzijde en andere recent uitgevoerde maatregelen zullen de hydrologische omstandigheden in het Fochteloërveen verbeteren. Dit is gunstig voor de ontwikkelkansen van Actieve en Herstellende hoogvenen.

De actieve hoogvenen van het habitatype kunnen voorkomen op landschapsschaal of op kleinere schaal. Een compleet levend hoogveen is een groot systeem met een stabiele waterhuishouding in een hoogveenlandschap. Hoogvenen hebben een markante lensvorm met aan de randen vaak een zogenoemde laggzone met open water, die de overgang vormt met het omliggende minerale landschap.

5.5.4 Knelpunten- en oorzakenanalyse

Uit de systeemanalyse (paragraaf 5.5.3) wordt duidelijk welke knelpunten zich voordoen. Deze hebben vooral te maken met de waterhuishouding en de voedingstoestand.

Waterhuishouding

Dat de waterstanden niet hoog en stabiel genoeg zijn, wordt veroorzaakt door wegzijging van water naar de omgeving, ontwatering binnen het gebied en verdamping.

De te grote wegzijging heeft als oorzaak de afstroming naar de aangrenzende, lager gelegen gebieden.

De interne afwatering is niet optimaal door de aanwezigheid van wijken en greppels. Op sommige plekken zijn de wijken zelfs door de keileem gegraven. Hierdoor kan het water vrij wegzijgen in de onderliggende zandbodem (Rijkema et al., 2013).

Doordat bomen in vergelijking met heidevegetaties veel water verdampen zorgt bebossing voor extra verdamping. Dit negatieve effect geldt met name voor de bossen aan de noordzijde.

Voedingstoestand

De vergrassing met pijpenstrootje duidt op een te voedselrijke situatie en/of een te lage waterstand. Het lijkt erop dat de vorming van bultenvegetaties negatief beïnvloed wordt door de stikstofdepositie. De huidige stikstofdepositie is een factor twee hoger dan de KDW. Dit proces manifesteert zich vooral in de bultenvegetatie waar de grondwaterstanden het laagst zijn. Hier is een overmaat aan stikstof aanwezig dat opgenomen kan worden door pijpenstrootje en berk met als gevolg vergrassing en boomopslag. In de slenkenvegetatie is weliswaar ook sprake van hoge stikstofgehalten, maar hier is het te nat voor pijpenstrootje en bosopslag. Er treedt hier dan ook geen vergrassing of verbossing op. Maatregelen om de effecten te verzachten zijn noodzakelijk.

Een andere vorm van vermesting hangt samen met overwinterende vogels. Op het Esmeer en andere (kleinere) wateren verblijven veel ganzen. Hun uitwerpselen kunnen de vermesting in het gebied versterken. De open wateren bevinden zich veelal in de hogere delen van het veen. Eventueel voedselrijk water gaat dus via afstroming door alle compartimenten van het Fochteloërveen. Het is echter niet duidelijk in welke mate dit probleem daadwerkelijk speelt.

5.5.5 Leemten in kennis

De huidige grondwaterstanden zijn geanalyseerd aan de hand van peilbuisgegevens en een hydrologisch niet-stationair model. De resultaten laten zien dat er een knelpunt bestaat ten aanzien van de gewenste waterstanden. De resultaten geven echter geen eenduidig, vlakdekend beeld. Dit heeft te maken met beperkingen en complexiteit van het gebied in relatie tot de modelmatig aanpak en het detailniveau (schaal) waarop uitspraken gedaan moeten worden. De actuele grondwaterstanden zijn derhalve niet (overal) geheel duidelijk. Daarmee is de mate waarin verdroging optreedt ook niet helemaal bekend.

Niet duidelijk is de invloed van de overwinterende ganzen op de waterkwaliteit (onder andere Esmeer) en daarmee op de mogelijkheden voor hoogveenherstel.

5.6 Porseleinhoen

5.6.1 Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop

Het porseleinhoen leeft in terreinen met langdurig, tot ver in de zomer, plasdras staande vegetaties. Zijn biotoopeisen zijn met name gekoppeld aan waterstand en rust en lijken minder kritisch ten aanzien van stikstof. In bijlage II van de leefgebiedenbenadering (document op website PAS) wordt de soort ook niet als gevoelig bestempeld.

Het doel voor het porseleinhoen in het Fochteloërveen is een draagkracht voor 20 broedparen. Dit aantal is recent slechts in enkele jaren gehaald; meestal bedraagt het aantal broedparen minder dan 10. De aantallen fluctueren jaarlijks sterk afhankelijk van de waterstand; dit is ook landelijk het geval.

5.6.2 Knelpunten- en oorzakenanalyse

Het grillige verloop van zowel het aantal broedparen in het Fochteloërveen als de landelijke trend maakt dat er geen eenduidig beeld is van de draagkracht van het gebied.

Het lijkt erop dat de lage aantallen in sommige jaren te maken hebben met onvoldoende aanwezigheid van nat leefgebied. Ze zijn niet gerelateerd aan stikstofdepositie.

5.6.3 Leemten in kennis

Een continuering van de monitoring van de broedvogelaantallen is noodzakelijk om te bepalen of in de tweede beheerperiode maatregelen noodzakelijk zijn voor het porseleinhoen. De maatregelen zullen echter niet gerelateerd zijn aan het PAS. Nadere monitoring en analyse wordt in hoofdstuk 7 besproken.

5.7 Geoorde fuut

5.7.1 Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop

De geoorde fuut is een broedvogel van ondiepe wateren, vaak heidevennen of duinmeren. Hij broedt vaak in of bij kokmeeuwenkolonies, omdat de meeuwen door hun verdedigingsgedrag enige bescherming bieden tegen predatoren. Voor het Fochteloërveen is het doel draagkracht voor 10 broedparen. Het aantal broedparen in het gebied schommelt rond of net onder dit aantal. De aantalsschommelingen hangen waarschijnlijk samen met het aantalverloop en broedsucces van de kokmeeuw. Een negatief effect van stikstofdepositie (vermesting) speelt hierbij geen rol. Het eventueel voedselrijker worden van de vennen vormt geen bedreiging voor het leefgebied van de geoorde fuut.

De draagkracht lijkt in de huidige situatie voldoende. Mede door de landelijke toename, die vermoedelijk door gaat werken in de aantallen in het Fochteloërveen, lijkt het erop dat het instandhoudingsdoel wordt gehaald.

5.7.2 Knelpunten- en oorzakenanalyse

Er is geen duidelijke verklaring voor de minder gunstige trend in het Fochteloërveen in vergelijking met de landelijke. In tegenstelling tot bijlage 2 van de leefgebiedenbenadering, wordt er geen effect verwacht van de afname van broedgebied als gevolg van de stikstofdepositie, maar een schommeling in aantallen als gevolg van schommelingen in de de populatie kokmeeuwen.

5.7.3 Leemten in kennis

Het aantal geoorde futen heeft waarschijnlijk een relatie met het aantal kokmeeuwen. Continuering van de monitoring van de broedvogeltellingen is noodzakelijk.

Porseleinhoen (foto: Saxifraga, Piet Munsterman)

Daarnaast is onderzoek nodig naar het gebruik van het Fochteloërveen door de geoorde fuut en gericht te kijken naar waar deze soort broedt, slaapt en foerageert, om te bepalen of in de tweede beheerperiode maatregelen noodzakelijk zijn. Dit wordt uitgevoerd in het kader van het beheerplan. Voor het PAS is het onderzoek niet van toepassing.

5.8 Paapje

5.8.1 Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop

Het paapje is een vogel van het open veld. De soort komt vooral voor in vrij vochtige tot natte structuurrijke vegetaties met veel insecten. Hiertoe behoren extensief beheerde gras- en hooilanden, heide en hoogveen. Het paapje heeft wat hoog opgaande stevige planten, boompjes of struiken nodig die hij als uitkijkpost kan gebruiken.

De stikstofgevoelige habitattypen waarin het paapje broedt zijn onder meer Vochtige heiden, Actieve hoogvenen en Herstellende hoogvenen. Een te hoge depositie op deze habitattypen kan een negatief effect hebben op de kwaliteit van het leefgebied.

Het Fochteloërveen bevat momenteel de grootste populatie paapjes van Nederland. Eén op de drie tot vier Nederlandse paapjes broedt in het Fochteloërveen. Terwijl de landelijke populatie alleen maar afneemt, nam het aantal in het Fochteloërveen in elk geval tot voor kort toe. Het aantal broedparen varieert van 50 (in 2003) tot 108 (2011). Daarna dalen de aantallen tot circa 80 in 2015. Het doel, een draagkracht voor 60 paren paapjes, lijkt ruimschoots te worden gehaald.

5.8.2 Knelpunten- en oorzakenanalyse

De opgetreden toename van opslag van struiken en bomen in het hoogveen en struikheipollen op de kades in het gebied is gunstig voor de soort. Door vernatting ten behoeve van hoogveenontwikkeling en door veenbranden is het gebied lokaal minder geschikt geworden voor het paapje. Ook zijn de randen van het veen plaatselijk te ver dichtgegroeid en daardoor ongeschikt geworden voor het paapje.

Bijlage II van de leefgebiedenbenadering beschrijft dat een te hoge depositie op de Vochtige heiden, Actieve hoogvenen en Herstellende hoogvenen een negatief effect kan hebben op de beschikbaarheid van voedsel.

Omdat de soort ook in het centrale deel van het hoogveen broedt, kunnen de vernattingsmaatregelen in de Herstellende hoogvenen een knelpunt opleveren. Het kappen van opslag kan ten koste gaan van zang- en uitkijkposten. Voor het behoud van het paapje in het Fochteloërveen is maatwerk vereist. Het verwijderen van opslag moet gefaseerd plaatsvinden en met veel lokale variatie, waarbij plaatselijk veel gekapt wordt maar op andere locaties slechts enkele boompjes. Niet alle opslag mag verwijderd worden. In het kerngebied wordt bosopslag en struikvorming wel zoveel mogelijk geweerd om het hoogveenherstel te bevorderen. Dit kan in de veenranden worden gecompenseerd door daar niet alle opslag te kappen. Kansen voor het paapje liggen in de nieuw te ontwikkelen gebieden van de randzones (overgang naar de boswachterij, Esmeergebied, Fochteloërveld). Het paapje zal vermoedelijk ook profiteren van de herinrichting van het Dutch Crane Resort en van de Friese randzone. Het vergt echter enige tijd (minimaal een aantal jaren) voordat deze gebiedsdelen zich ontwikkelen tot een beter leefgebied voor het paapje.

Aanvullende ecologische herstelmaatregelen zijn niet nodig.

5.8.3 Leemten in kennis

Onduidelijk is waardoor het aantal broedparen van het paapje in dit gebied is gestegen terwijl het in de rest van Nederland afneemt. Om de kernpopulatie te kunnen behouden en mogelijk te versterken, moet worden onderzocht welke abiotische factoren voor deze relatief grote populatie zorgen.

5.9 Roodborsttapuit

5.9.1 Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop

De roodborsttapuit is een vogel van open heide met hier en daar wat opslag. Het biotoop is in het Fochteloërveen te vinden op de drogere delen in het gebied en langs de randen. Stikstofgevoelige habitattypen waarin de roodborsttapuit broedt zijn Vochtige en Droge heiden. De soort lijkt echter vooral afhankelijk van de structuur van de begroeiing, de populatie lijkt niet te worden beïnvloed door de stikstofdepositie. Het Fochteloërveen herbergt een broedpopulatie die varieert van 40 tot 90 paren. Het instandhoudingsdoel, een draagkracht voor 60 paren, wordt daarmee gehaald.

Na een eerdere afname is de Nederlandse populatie van de roodborsttapuit sinds 1981 sterk toegenomen. Landelijk profiteert de roodborsttapuit van de extensivering van beheer in nieuwe natuurgebieden. Ook het omvormen van bos gaat in het Fochteloërveen zeker roodborsttapuiten opleveren, de soort profiteert nu al in de delen die zijn gekapt, bijvoorbeeld bij het Bankenbosch.

5.9.2 Knelpunten- en oorzakenanalyse

Er worden in de nabije toekomst geen knelpunten verwacht voor de roodborsttapuit. Te veel vernatting kan een bedreiging vormen, maar daar staat tegenover dat er juist kansen liggen in de randzone waar bos omgevormd wordt naar meer open structuren. De roodborsttapuit profiteert van het vergroten van het open karakter van het gebied door de bosomvorming bij het Bankenbosch en in het Esmeergebied. Gerichte maatregelen zijn niet nodig.

5.9.3 Leemten in kennis

Geen.

5.10 Niet broedvogels

Voor het Fochteloërveen zijn de niet-broedvogels kleine zwaan, wilde zwaan, toendrarietgans, kolgans, wintertaling en slobbeend aangewezen.

5.10.1 Biotoop en stikstofgevoeligheid van het biotoop

Geen van de soorten is als gevoelig aangemerkt in bijlage II van de leefgebiedenbenadering. Daarvoor worden er geen problemen met stikstof verwacht en worden ze niet meegenomen in de EHM-benadering.

5.10.2 Knelpunten- en oorzakenanalyse

Er zijn geen knelpunten.

5.10.3 Leemten in kennis

Geen.

5.11 Gebiedsgerichte uitwerking maatregelen

5.11.1 Maatregelen H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Voor het habitatype Binnenlandse kraaiheibegroeiingen geldt de doelstelling behoud van oppervlakte en kwaliteit. Het habitatype heeft in de referentiesituatie een oppervlakte van circa 3,5 hectare. AERIUS Monitor 15.0 laat zien dat de KDW van het habitatype momenteel in een deel van het areaal wordt overschreden. In 2020 is er geen sprake meer van overschrijding. Doordat in het recente verleden, maar ook nog in de komende jaren, een teveel aan stikstof wordt aangevoerd via depositie, zijn nog maatregelen noodzakelijk. De vegetatie van het habitatype is vrij goed ontwikkeld maar veel kenmerkende (fauna)soorten ontbreken (zie paragraaf 3.4.1).

Maatregelen gericht op functioneel herstel

Maatregelen voor functioneel herstel van Binnenlandse kraaiheibegroeiingen vinden niet plaats in het Fochteloërveen.

Maatregelen gericht tegen effecten van stikstofdepositie

De benodigde maatregel is opslag verwijderen.

5.11.2 Maatregelen H4030 Droge heiden

Voor het habitatype Droge heiden geldt de doelstelling behoud van oppervlakte en kwaliteit. Het habitatype heeft in de referentiesituatie een oppervlakte van circa 5,5 hectare. AERIUS Monitor 15.0 laat zien dat de KDW van het habitatype momenteel wordt overschreden. In 2030 ontstaat een evenwichtssituatie. Doordat in het recente verleden, maar ook nog in de komende jaren, een teveel aan stikstof wordt aangevoerd via depositie, zijn nog maatregelen noodzakelijk. De vegetatie van het habitatype is vrij goed ontwikkeld maar veel kenmerkende (fauna)soorten ontbreken (zie paragraaf 3.4.3).

Maatregelen gericht op functioneel herstel

Maatregelen voor functioneel herstel van Droge heiden vinden niet plaats in het Fochteloërveen.

Maatregelen gericht op uitbreiding

Door de uitgevoerde en nog geplande vernattingsmaatregelen zal een deel van het areaal Droge heide niet meer aan de kwalificaties voor het habitatype voldoen. Dit kan worden gecompenseerd door het ontwikkelen van nieuwe Droge heiden in de om te vormen delen van het bos aan de noordzijde, in het Kolonieveld en Compagnonsveld/Stallaan. In combinatie met het reguliere beheer kan de huidige omvang en kwaliteit worden behouden. Er is dus sprake van een verschuiving, niet van uitbreiding.

Maatregelen gericht tegen effecten van stikstofdepositie

Plaggen, maaien, chopperen

Voor de kwaliteit van het habitatype is de aanwezigheid van een goed ontwikkelde strooisellaag van belang (bron: Herstelstrategie Droge heiden: Beije et al., 2012). Deze zorgt voor een goede opname van fosfor via schimmels. Door plaggen wordt de strooisellaag verwijderd en daarmee ook een deel van het bufferend vermogen. Dit is nadelig voor zowel flora als fauna. De maatregelen in het Fochteloërveen dienen de voedselrijkdom terug te dringen, maar moeten ook gericht zijn op het behoud van de strooisellaag. Alleen in zeer sterk vergraste delen wordt plaggen toegepast.

De Bonghaar, de plek waar het type nu in het Fochteloërveen voorkomt, kan echter niet geplagd worden vanwege de status als archeologisch monument. Daarom wordt gekozen voor begrazing in combinatie met maaien en chopperen van sterk vergraste delen. Bij nieuwe ontwikkeling van Droge heiden in de bosdelen die gekapt worden, is plaggen wel een reële optie.

Drukbegrazing met heideschapen en/of runderen

Begrazing zorgt voor een afname van pijpenstrootje en gaat opslag van struweel tegen. Omdat het verdwijnen van structuurvariatie een reëel risico is bij hoge dichtheden van grazers, is het sturen van de graasdruk gewenst. Lage graasdruk heeft een positief effect omdat hierdoor de structuurvariatie in de vegetatie wordt bevorderd.

Optioneel: branden

De effecten van branden zijn voor een groot deel vergelijkbaar met die van maaien, waarbij de aanwezige fosfor ook in de as beschikbaar blijft. Branden zorgt voor een goede verjonging van heideplanten, zowel vegetatief als via zaad. De verschromelende werking van branden is groter dan die van maaien en veel groter dan die van begrazen. Voordeel van branden is het behoud van de mineralen in de bodem, terwijl de stikstof wordt afgevoerd. Wel dient de maatregel in de winter plaats te vinden en uitsluitend op kleine schaal, zodat de aanwezige fauna niet wordt geschaad op populatieniveau. In gunstige jaren (vorst en brandbeheersbaar weer) worden enkele delen gebrand.

5.11.3 Maatregelen H7110A Actieve hoogvenen en H7120 Herstellende hoogvenen

Voor zowel Actieve als Herstellende hoogvenen geldt de doelstelling uitbreiding van oppervlakte en verbetering van kwaliteit. Uitbreiding van Actieve hoogvenen kan plaatsvinden door verbetering van het habitatype Herstellende hoogvenen. Er mag een afname plaatsvinden van de oppervlakte Herstellende hoogvenen ten gunste van Actieve hoogvenen.

AERIUS Monitor 15.0 laat zien dat de KDW van het habitatype momenteel wordt overschreden. Ook in 2030 is dit het geval. De overschrijding is nu fors: meer dan een factor

twee. In 2014 is de overschrijding nog een factor anderhalf tot twee. Vanwege deze forse overschrijding moeten er voldoende maatregelen worden geformuleerd om behoud en verbetering van de hoogveenvegetatie te kunnen garanderen.

In de kernopgaven wordt ook genoemd de ontwikkeling van laggzones en overgangen naar de beekdalen. Deze kunnen niet in de komende beheerplanperioden worden gerealiseerd. Voor het Fochteloërveen kan van de ontwikkeling van een laggzone pas sprake zijn wanneer er herstel van actieve hoogvenen heeft plaatsgevonden op landschapsschaal. Dit is een proces van (zeer) lange adem. Het accent bij de geformuleerde maatregelen ligt derhalve op herstel van actieve hoogvenen en dan op een zo groot mogelijke schaal. Een eventuele locatie voor een laggzone is in deze fase niet in te schatten.

Maatregelen gericht op functioneel herstel en uitbreiding

De maatregelen gericht op functioneel herstel en op uitbreiding worden hier gezamenlijk behandeld.

Optimale waterhuishouding voor hoogveenherstel

Het belangrijkste streven is verdere optimalisering van de waterhuishouding. Dit betekent vooral het voorkomen van te grote dynamiek in grondwaterstanden. De te lage waterstand, vooral in de zomer, staat herstel en zelfs behoud van kwaliteit in de weg. De lage waterstand zorgt voor een vicieuze cirkel van stimulering van groei van pijpenstrootje en berk, waardoor weer extra water verdampt, wat de waterstand weer verder verlaagt.

Voor herstel van de hydrologie kunnen lokale (interne) maatregelen genomen worden gericht op het vasthouden van (regen)water. Dit zijn maatregelen als de aanleg van dammen (optimalisatie of uitbreiding compartimentering), het dempen van greppels en sloten en het kappen van grote oppervlakten bos op zandruggen en op verdroogd hoogveen.

De meer regionale maatregelen richten zich op herstel van het bovenlokale hydrologische systeem en dan vooral op het verhogen van de drainagebasis in de omgeving om de wegzijging uit het veenlichaam te verminderen. Deze maatregelen leiden tot het herstel van stabiele en hoge waterstanden binnen het Fochteloërveen dat noodzakelijk is voor de ontwikkeling van veenmossen en veenvorming, en daarmee voor de totstandkoming van een functionele acrotelm. Herstel van grondwaterinvloed in de randen van hoogvenen zorgt voor het herstel van gradiënten (of mozaïeken) in het hoogveenlandschap, waarvan kenmerkende flora en fauna van hoogvenen afhankelijk zijn. Tot de bovenlokale maatregelen behoren de inrichting van randzones door het ondieper maken of dempen van sloten, het verhogen van sloot- en beekpeilen en het grootschalig kappen van bos.

In de jaren negentig zijn compartimenten aangebracht door de aanleg van dammen met daarbij een geleidelijke afstroming van oppervlaktewater van de hogere kern naar de lagere randen. Dit is een succesvolle maatregel gebleken.

Maatregelen gericht op functioneel herstel die recentelijk zijn uitgevoerd

Met de recent uitgevoerde hydrologische maatregelen wordt voor een deel invulling gegeven aan de kernopgaven. Het betreft:

- Inrichting Friese randzone (tweede module herinrichting Fochteloërveen)
- Inrichting Compagnonsveld (eerste module herinrichting)
- Realisatie onderleiding kolonievvaart, voor afwatering op beekstelsysteem de Slokkert (werkzaamheden reeds uitgevoerd maar waterhuishoudkundig nog niet operationeel)
- Inrichting Zaagtand

- Project Dutch Crane Resort

Figuur 5.6. Globale verbeelding plangebied inrichting Friese randzone Fochteloërveen rondom het Kleine Veen (bron: Vergunning 00947461 Nb-wet provincie Friesland, 25 maart 2011).

De inrichting Friese randzone betreft het volgende. Rond het Kleine Veen is in een zone met het voormalig landbouwgebied de waterhuishouding aangepast en ingericht als foerageer- en rustgebied. De totale oppervlakte van deze westelijke randzone bedraagt circa 338 hectare. Het gebied is zodanig ingericht dat zich een zo natuurlijk mogelijk functionerende randzone rondom het Kleine Veen kan ontwikkelen, met als doel dat op meerder locaties weer hoogveen tot ontwikkeling kan komen. De randzone is voorzien van meerdere kades en kunstwerken, zodat de waterverliezen uit het kerngebied van het Fochteloërveen zoveel mogelijk worden teruggedrongen en het water in de randzone zo lang mogelijk wordt vastgehouden. Daartoe zijn de waterpeilen opgezet, afgestemd op de gewenste natuurdoeltypen met daar bovenop een marge voor tijdelijke waterberging. Water dat afkomstig is uit de kern van het Fochteloërveen en via het Compagnonsveld en het Kleine Veen naar de westelijke randzone stroomt, wordt eerst zolang mogelijk vastgehouden en vervolgens over het maaiveld via de verschillende compartimenten vertraagd afgevoerd. De afvoer vanuit de in te richten westelijke randzone vanaf de Veenweg naar het Grootdiep verloopt via twee bestaande hoofdwatgangen in het landbouwgebied. Het beheer van de randzone bestaat uit extensieve (jaarrond)begrazing.

Aanvullende maatregelen op landschapsschaal

RWE landschapsmaatregelen (niet-PAS-gerelateerd)

In het kader van de RWE-subsidie (RWE Eemshaven Holding) is recentelijk een aantal projecten opgestart met als doel de situatie geschikt te maken voor hoogveenherstel. Op 9 april 2013 heeft RWE daarvoor de uitvoeringsplannen ingediend. In dit plan zijn de maatregelen voor deze twee gebieden als volgt geconcretiseerd.

Inrichting Schaapshokwijk en omgeving door dempen wijken hoogveenkern

Binnen het hoogveengebied ligt een nog een grote wijk die omgevormd wordt tot een ondiepe slenk. In de slenk van de Schaapshokwijk wordt na demping het peil geleidelijk omhoog gebracht, waardoor de slenk en het omliggende veengebied verder vernat wordt. Dit bevordert de ontwikkeling van hoogveenvegetaties. Het project is gekoppeld aan de inrichting van de Drentse weg (uitbreiding habitatype Vochtige heiden), waar de benodigde grond bij verwijdering van de bouwvoor beschikbaar komt, en vindt daarmee plaats in de eerste beheerplanperiode.

Inrichting waterberging in de polder Zeven blokken

Door de lage ligging van dit gebied en de landbouwkundige ontwatering zijgt er water vanuit het hoogveen naar het landbouwgebied. Door de nog steeds optredende bodemdaling van het landbouwgebied - door inklinking en oxidatie van restveen - ontstaan steeds grotere hoogteverschillen tussen het veengebied en het landbouwgebied. De bodemdaling leidt tot extra wegzijging uit het veen en tot problemen met wateroverlast in landbouwgebied. Over de exacte omvang van de wegzijging zijn de onderzoeken niet eensluidend.

Inmiddels wordt gewerkt aan een inrichtingsplan voor een deel van de Zeven blokken.

Dit vindt plaats in het kader van een project van RWE. In de zone grenzend aan het Fochteloërveen in de Zeven blokken wordt een waterbergingsgebied gerealiseerd conform het door Natuurmonumenten uitgewerkte voorstel. Dit betekent een forse waterstandverhoging waarmee de wegzijging uit het Fochteloërveen wordt tegengegaan. RWE verzorgt een deel van de aankoop en de inrichting van een waterbergingsgebied.

Overige landschapsmaatregelen, PAS-gerelateerd

Aankoop en inrichting percelen in polder Zeven blokken (reeds gerealiseerd).

Met de aankoop en inrichting van percelen in de Zeven blokken door RWE ontstaat aanvullend een grote kans voor de natuur. Het laagst gelegen perceel is inmiddels verworven; het zal nog tijdelijk in gebruik blijven als landbouwgrond en op termijn worden ingericht, waarmee een optimale inrichting van het waterbergingsgebied kan worden gerealiseerd.

Verfijning compartimentering in omgeving Fochteloërveenweg

Door grote maaiveldverschillen in de compartimenten langs de Fochteloërveenweg verloopt het veenherstel moeizaam. Door de aanleg van dammen wordt de compartimentering verfijnd.

Inrichting van de noordelijke randzone

De bossen in de noordelijke randzone hebben een verdrogende werking door overmatige verdamping. Het huidige bosbeheer (met ontwatering) belemmert een peilbeheer dat is afgestemd op veenontwikkeling. Door het omvormen van een deel van het Bankenbosch kunnen de peilen omhoog in de randzone en wordt de uitbreiding van het habitatype Vochtige heiden en verbetering van het habitatype Herstellende hoogvenen mogelijk. Daarmee treedt ook herstel op van een faunarijke overgangszone naar het hoogveen.

De hierboven genoemde inrichtingsmaatregelen zijn inmiddels gestart. De uitvoering en afronding vindt veelal in de tweede beheerplanperiode plaats.

Onderzoek: waterkwaliteit in relatie tot aanwezigheid vogels

Binnen de hoogveenhabitattypen liggen wateren die door vogels gebruikt worden als rust- en slaapplek. Dit betreft onder meer het Esmeer, maar ook andere (kleinere) wateren in het hoogveengebied. Er is onderzoek nodig naar het gebruik van deze wateren door vogelsoorten,

met name de Natura 2000-soorten, en de invloed daarvan op de waterkwaliteit. Daaruit moet blijken in hoeverre er een tegenstelling is tussen het belang van deze wateren als slaappleaats voor de vogelsoorten en behoud en ontwikkeling van de habitattypen.

Maatregelen gericht tegen effecten van stikstofdepositie

Kappen van opslag van bomen

Licht kan een beperkende factor zijn voor de veenmosontwikkeling. Het beheer dient erop gericht te zijn beschaduwing van veenmossen te voorkomen. De bedekking met kruiden en struiken dient hiervoor niet hoger te zijn dan 70%. Het verwijderen van berk heeft de volgende effecten.

- Minder beschaduwing van de veenmossen, en daardoor een betere veenmosgroei.
- Meer water beschikbaar voor de veenvorming. Bomen verdampen meer water dan struiken en grassen, die weer meer verdampen dan mossen. Door het verwijderen van berk wordt het dalen van de grondwaterstand tegen gegaan. Hierdoor zal de waterstand minder fluctueren.
- Minder invang van stikstof. Bij aanwezigheid van bomen is de stikstofdepositie hoger.

Bij het verwijderen van berk moet broedgebied van het paapje worden ontzien.

In het kader van de projecten voortvloeiend uit de RWE-subsidie is afgesproken dat rond de kern van het hoogveen jaarlijks op 10 hectare berken worden verwijderd. Dit vindt plaats totdat de hydrologische herstelprojecten zijn uitgevoerd (zie boven). Aanvullend vindt de maatregel als PAS-maatregel plaats.

Begrazen (in combinatie met branden)

Begrazen kan als voordeel hebben dat door pijpenstrootje gedomineerde vlakken worden teruggezet, waarbij een veenmosrijke vochtige of natte heide ontstaat. Als inleidende maatregel voor begrazing wordt bij brandbeheersbaar weer kleinschalig gebrand om pijpenstrootje terug te dringen.

Afhankelijk van de terreincondities en de doelstelling moet worden afgewogen welke grazers worden ingezet en of er gebrand wordt.

Maaien en afvoeren

Wanneer de kruidlaag meer dan 70% bedekt, is aanvullend beheer noodzakelijk om overmatige beschaduwing van veenmossen tegen te gaan. Maaien blijkt zeer effectief te zijn en de uitbreiding van veenmossen te bevorderen. In delen van herstellende hoogvenen met een vegetatie die voor 100% uit pijpenstrootje bestaat, wordt maaien en afvoeren in combinatie met begrazing met succes toegepast om de beschikbaarheid van licht voor veenmosgroei te bevorderen.

Kaart	Maatregel	Ten behoeve van	Potentiële effectiviteit *	Respons-tijd (Jaar) **	Opp./lengte maatregel	Frequentie uitvoering per (1e, 2e of 3e) tijdvak ***
-	Bos omvormen noordzijde	H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) H7120ah Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	● ● ● ● ● ●	1 - 5 1 - 5	niet van toepassing	Eenmalig (1)
-	Drukbegrazing	H7120 Herstellende hoogvenen	● ● ●	1 - 5	± 39 ha	Cyclisch (1,2,3)
-	Drukbegrazing	H4030 Droge heiden	● ● ●	1 - 5	± 1 ha	Cyclisch (1,2,3)

-	Inrichten peilbeeer Schaaphokwijk gebied	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	● ● ○	1 - 5	niet van toepassing	Eenmalig (2)	
		H7120ah	Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	● ● ○	1 - 5			
-	Maaien, chopperen en afvoeren	H7120	Herstellende hoogvenen	● ● ○	1 - 5	± 20 ha	Cyclisch (1)	
-	Maaien, chopperen en afvoeren	H4030	Droge heiden	● ● ○	1 - 5	± 3 ha	Cyclisch (1,2,3)	
-	Onderzoek knelpunt waterkwaliteit/vogels onderzoek	H3160	Zure vennen	-	-	± niet van toepassing	Eenmalig (1)	
-	Onderzoek knelpunt waterkwaliteit/vogels Waterpartijen in hoogveen	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	-	-	± niet van toepassing	Eenmalig (1)	
-	Onderzoek succes Paapje en Geoorde Fuut onderzoek	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	-	-	± niet van toepassing	Cyclisch (1)	
-	Onderzoek waterkwaliteit in relatie tot vermessing Waterpartijen in hoogveen	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	-	-	niet van toepassing	Eenmalig (1)	
-	Opslag verwijderen	H7120	Herstellende hoogvenen	● ● ○	1 - 5	± 60 ha	Cyclisch (1,3)	
-	Opslag verwijderen	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	● ● ○	1 - 5	± 0,4 ha	Cyclisch (1,2,3)	
-	Opslag verwijderen gebied	H7120	Herstellende hoogvenen	● ● ○	1 - 5	± 60 ha	Cyclisch (2)	
-	Realisatie 7 blokken (50 procent in 1e beheerplanperiode) gebied	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	● ● ○	1 - 5	niet van toepassing	Eenmalig (1)	
		H7120ah	Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	● ● ○	1 - 5			
-	Realisatie 7 blokken (50 procent in 2e beheerplanperiode) gebied	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	● ● ○	1 - 5	niet van toepassing	Eenmalig (2)	
		H7120ah	Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	● ● ○	1 - 5			
-	Verfijning compartmentering gebied	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	● ● ○	5 - 10	niet van toepassing	Eenmalig (1)	
		H7120ah	Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	● ● ○	5 - 10			
-	Monitoring effecten (stikstofgerelateerd) onderzoek	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	● ● ○	-	± niet van toepassing	Cyclisch (1,2,3)	
		H7120	Herstellende hoogvenen	● ● ○	-			
*	● ○ ○ klein ● ● ○ matig ● ● ● groot							
**	De responstijd is de tijd waarvan verwacht wordt dat de maatregel effect zal hebben: < 1 jr; 1 tot 5 jr; 5 tot 10 jr; 10 jr of langer							
***	De frequentie, per tijdvak van zes jaar, is eenmalig of cyclisch							

*De opname in de tabel van het habitattype H3160 is achterhaald. Het habitattype is niet aanwezig.

Vanwege de vergrassing met pijpenstrootje is in de eerste beheerplanperiode een oppervlak van 5% per beheerplanperiode aangehouden. Afhankelijk van de vegetatieontwikkeling in het gebied moet de maatregel bijgesteld worden.

5.11.4 Vogelrichtlijnsoorten

In hoofdstuk 3 is beargumenteerd waarom er geen negatieve effecten van de stikstofdepositie op de verschillende Vogelrichtlijnsoorten worden verwacht. Een uitwerking van eventuele maatregelen is daarmee niet van toepassing.

5.11.5 Overzicht herstelmaatregelen in de tijd

In de volgende tabel zijn de maatregelen weergegeven per habitatype voor de beheerplanperiodes met de bijbehorende effectiviteit.

Ondanks de eerder genoemde overschrijding van de kritische depositiewaarden wordt door de uitvoering van de herstelmaatregelen in dit gebied gewaarborgd dat in tijdvak 1 (2015-2021) geen verslechtering optreedt van de kwaliteit van de aangewezen habitattypen. Het bereiken van de instandhoudingsdoelen van alle soorten en habitattypen waardoor dit gebied is aangewezen blijft door het uitvoeren van de herstelmaatregelen ook in de tijdvakken 2 en 3 mogelijk.

De provincie mag ten tijde van het uitvoeringstraject besluiten om, op grond van artikel 19ki tweede lid, herstelmaatregelen geheel of gedeeltelijk aan te passen. Dit is van toepassing indien een zienswijze, overleg met omwonenden, gebruiker, uitvoerende partij en/of terreinbeheerder daartoe aanleiding geeft. Voorwaarde is wel dat er een nadere toetsing plaats moet vinden binnen de Gebiedsanalyse. De aangepaste of andere maatregel dient minimaal hetzelfde ecologisch effect te bereiken, waarbij minimaal dezelfde hoeveelheid ontwikkelingsruimte blijft bestaan.

5.11.6 Herstelmaatregelen in de ruimte

Bijlage 2 bevat de voorgestelde maatregelen voor de eerste beheerplanperiode.

Reeds uitgevoerde maatregelen zijn inrichting Zaagtand, inrichting Friese randzone, inrichting Drentse weg en Dutch Crane Resort.

De overige op de kaart aangegeven maatregelen worden gestart in eerste beheerplanperiode en afgerond in de tweede beheerplanperiode.

5.12 Beoordeling relevantie en situatie flora/fauna

5.12.1 Interactie uitwerking gebiedsgerichte maatregelen stikstofgevoelige habitats met andere habitats en natuurwaarden

Er worden maatregelen voorgesteld in de vorm van hydrologische herstelmaatregelen en directe ingrepen die de effecten van vermessing (stikstofdepositie) tegengaan. Alleen de PAS-maatregelen worden hier beoordeeld.

Maatregel	Beschrijving
Drukbegrazing	De begrazing vindt enkel in de eigen habitattypen plaats. De begrazing zorgt voor afvoer van stikstof. Er is met zekerheid geen negatief effect.
Maaien, chopperen en afvoeren	Het maaien, chopperen en afvoeren vindt enkel in de eigen habitattypen plaats. De maatregel zorgt voor afvoer van stikstof. Er is met zekerheid geen negatief effect.
Plaggen	Het plaggen vindt enkel in de eigen habitattypen plaats, indien er geen knelpunten met andere regels zijn, zoals archeologische waarden. De maatregel zorgt voor afvoer van stikstof. Er is met zekerheid geen negatief effect. Waar knelpunten optreden met andere waarden, wordt gebruik gemaakt van aanvullend begrazen of chopperen.
Verwijdering opslag	Het verwijderen van opslag vindt enkel in de eigen habitattypen plaats. De maatregel zorgt voor afvoer van stikstof en het verminderen van verdamping. Er is met zekerheid geen negatief effect.
Realisatie Zeven blokken Verfijning compartimentering	Door uitvoering van de maatregelen in de hoogveenkern en in een deel van de Zeven blokken wordt de hydrologie van het Fochteloërveen verder hersteld. Er wordt meer water vastgehouden en de wegzijging wordt tegengegaan. Dit komt ten gunste van de habitattypen Actieve hoogvenen en Herstellende hoogvenen. De oppervlakte van het habitattype Droge heiden kan op termijn door de vernatting kleiner worden. In samenhang met de omvorming van het bos aan de noordzijde zal per saldo een uitbreiding van het habitattype plaatsvinden.
Bos omvormen noordzijde	Het bos aan de noordzijde is momenteel een gemengd bos. Door omvorming naar een meer open gebied met boomgroepen geleidelijke overgangen tussen bos en heide, is er met zekerheid geen negatief effect op aangewezen instandhoudingsdoelen. Door de maatregel wordt verdamping tegengegaan en ontstaat een nieuwe standplaats voor Droge heiden en enkele Vogelrichtlijnsoorten.
Onderzoeken en monitoring	Onderzoeken en monitoring hebben op zichzelf geen negatief effect op de instandhoudingsdoelen. Als blijkt dat maatregelen nodig zijn op grond van nieuwe inzichten, dan worden deze genomen wanneer ze passen binnen de huidige instandhoudingsdoelen en overige doelen in het gebied.

5.12.2 Interactie uitwerking gebiedsgerichte maatregelen stikstofgevoelige habitats met leefgebieden bijzondere flora en fauna

De functie van de wateren in het hoogveengebied als slaapplek voor Vogelrichtlijnsoorten is mogelijk tegenstrijdig met het belang van deze wateren als onderdeel van de hoogveenhabitattypen. Dit is als kennisleemte benoemd en er wordt aanvullend onderzoek gedaan.

De maatregelen voorgesteld in deze PAS-gebiedsanalyse hebben met zekerheid geen negatief effect op de instandhoudingsdoelen vanuit de Vogelrichtlijn. Door bij uitvoering van de effectgerichte maatregelen zorgvuldig om te gaan met de broedperiode, en daarbij voor onder meer het paapje wat opslag te laten staan, worden effecten vermeden.

De systeemherstellende maatregelen vinden plaats op grote afstand van de broedgebieden van de als broedvogel aangewezen soorten. Effecten in de vorm van verstoring zijn er daarmee met zekerheid niet. Effecten van de maatregelen op rust- of wel foerageergebied van de aangewezen niet-broedvogels zijn er met zekerheid niet. Eventuele verstoring zal slechts zeer tijdelijk zijn.

Conflicterend belang verwijderen opslag in het hoogveengebied en voldoende leefgebied voor het paapje

In het Fochteloërveen broedt een landelijk gezien zeer grote populatie paapjes. Het paapje is onder meer afhankelijk van uitkijkposten en rustposten die hij vindt in de opslag in het veen. Grootschalig verwijderen zal daarmee automatisch een effect kunnen hebben op het broedgebied van de soort. Vanwege de grote kernpopulatie dient hiermee rekening gehouden te worden in het beheer. Om na te gaan wat de bepalende factoren zijn van het paapje in het Fochteloërveen, en of er aanvullend beleid nodig is om de kernpopulatie in stand te houden en eventueel te verbeteren wordt een aanvullend onderzoek voorgesteld. Indien de doelstelling voor het paapje in het geding komt, wordt het beheer geëxtensiverd of wordt de randzone beter geschikt gemaakt. Vanuit het PAS worden momenteel geen knelpunten verwacht.

Tussenconclusie effect herstelmaatregelen

In de tekst hiervoor is uiteengezet welke herstelmaatregelen voor de in dit gebied voorkomende habitattypen en Vogelrichtlijnsoorten, gegeven het geschetste depositieverloop en overschrijding van de KDW, ertoe leiden dat behoud van de natuurlijke kenmerken van het gebied is gewaarborgd. Tevens is nagegaan dat de herstelmaatregelen geen negatieve effecten hebben op andere instandhoudingsdoelen.

5.13 Samenvatting maatregelenpakket

De waterhuishouding in en rond het gebied Fochteloërveen is van groot belang voor de realisatie van de kernopgaven en instandhoudingsdoelen van Natura 2000. Daarnaast is het belangrijk om de gevolgen van de stikstofdepositie tegen te gaan. In de afgelopen jaren is een aantal maatregelen getroffen. Daarnaast is een aantal maatregelen in voorbereiding. Daarmee zijn de randvoorwaarden voor de ontwikkelingen – op termijn - van een hoogveenlandschap grotendeels aanwezig.

Maatregelen gericht op functioneel herstel die recent zijn uitgevoerd

- Inrichting Friese randzone (tweede module herinrichting Fochteloërveen)
- Inrichting Compagnonsveld (eerste module herinrichting)
- Realisatie onderleiding kolonievvaart, voor afwatering op beekstelsysteem de Slokkert
- Inrichting Zaagtand
- Project Dutch Crane Resort

Maatregelen in kader van de EHM gericht op functioneel herstel

- Realisatie van een bufferzone in de polder Zeven Blokken
- Inrichting en peilbeheer van het hoogveengebied rond de Schaareshokwijk
- Verbetering compartimentering in omgeving Fochteloërveenweg
- Inrichting van de randzone aan de noordkant (omvorming bosgebied)

Bovenstaande maatregelen zijn vooral gericht op herstel van de waterhuishouding. Het doel is met name de hoogveenontwikkeling weer op gang te brengen. Van de hierboven genoemde maatregelen profiteren de habitattypen H7110A Actieve hoogvenen, H7120 Herstellende hoogvenen en H4010A Vochtige heiden. Het habitatype H7120 Herstellende hoogvenen kan/mag daarbij in oppervlakte afnemen.

Effecten van de maatregelen op de situatie rondom het Natura 2000-gebied

De maatregelen op functioneel herstel betreffen de waterhuishouding. Het OGOR-onderzoek (Rijkkema, 2013) met behulp van een hydrologisch model heeft aangetoond dat de effecten op de waterhuishouding in het gebied buiten het Natura 2000-gebied Fochteloërveen gering zijn.

Maatregelen tegen de opgetreden vermessing

Aanvullend worden maatregelen genomen die specifiek gericht zijn tegen de opgetreden vermessing door de stikstofdepositie. In het verleden is door de hoge depositie veel stikstof aangevoerd. Ook in 2030 is de depositie van stikstof nog te hoog gezien de KDW van de habitattypen. Aanvullende maatregelen zijn noodzakelijk om de kwaliteit op peil te brengen en te houden.

De volgende maatregelen worden noodzakelijk geacht voor behoud van de habitattypen:

- Verwijderen berkenopslag
- Inzetten van begrazing (eventueel in combinatie met branden)
- Maaien en afvoeren

Het verwijderen van opslag dient afgestemd te worden op het voorkomen van broedgevallen en potentieel broedhabitat van het paapje. Geschikt broedhabitat voor het paapje moet bij deze maatregelen worden ontzien. Dit kan door de opslag minder rigoureuus te verwijderen en een deel laten staan. Door het periodiek opnieuw opslaan van berk zal in het gebied van tijd tot tijd nieuw broedgebied voor het paapje ontstaan. Het aantal broedparen van het paapje zit nu ruim boven de doelstelling.

De begrazing en het maaien vindt plaats in de met pijpenstrootje vergraste delen. Vooral op plaatsen waar veenmosontwikkeling kansrijk is. Deze maatregel kan eenmalig maaien zijn, maar ook een meer regelmatig en terugkerende maatregel. Van deze maatregel profiteren de habitattypen H7120 Herstellende hoogvenen, H4010A Vochtige heiden en H4030 Droge heiden. Door de beoogde veenmosontwikkeling zal op termijn ook het habitatype H7110A Actieve hoogvenen profiteren.

Tabel 5.4 bevat een overzicht van de maatregelen voor het tegengaan van de vermessing.

Tabel 5.4. Overzicht maatregelen tegengaan vermessing.

Habitatype	Maatregel	Huidige oppervlak (ha)	Oppervlak voor PAS (jaarlijks)
H4030	Begrazing	5,3	1
H7120	Begrazing	1500	40
H7120	Maaien en afvoeren	1500	20
H7110A, H7120, H4030	Opslag verwijderen	1500	20

De maatregelen begrazen en maaien worden ook uitgevoerd in delen die nu (nog) niet gerekend kunnen worden tot een habitatype. Het betreft met name sterk vergraste terreindelen.

Onderzoek

Er wordt onderzoek verricht om enkele essentiële kennislacunes in te vullen; zie verder paragraaf 6.4.

5.14 Beoordeling maatregelen naar effectiviteit, duurzaamheid en kansrijkdom in het gebied

De belangrijkste aanvullende maatregelen hebben betrekking op intensivering van het herstel van de waterhuishouding (vernatten) en het verminderen van de voedselrijkdom van het systeem. Het huidige beheer met de reeds uitgevoerde maatregelen heeft zich veelal gericht op beide. Op het moment van opstellen van de plannen worden ook reeds enkele herstelmaatregelen buiten het gebied uitgevoerd die een positief effect hebben op de waterstanden en daarmee op de mogelijkheden voor hoogveenherstel in het Fochteloërveen. Daarnaast zijn er aanvullende maatregelen noodzakelijk.

In onderstaande tekst is per aanvullende maatregel aangegeven voor welke habitattypen zij effectief is, en verder de potentiële effectiviteit, de duurzaamheid, de herhaalbaarheid en de responstijd. Deze informatie is afkomstig uit de documenten Herstelstrategieën van de voor dit gebied aangewezen habitattypen.

De maatregelen die in deze gebiedsanalyse voor de habitattypen zijn opgenomen, hebben ook betrekking op locaties waar het habitatype zou kunnen voorkomen, maar waar de aanwezigheid niet met zekerheid is vastgesteld. Dit betreft locaties met een zoekgebied voor dat habitatype en/of locaties waar meerdere habitats niet kunnen worden uitgesloten (code H9999 op de habitattypenkaart). In de praktijk zullen maatregelen alleen worden uitgevoerd waar uit nader onderzoek blijkt dat het betreffende habitatype daadwerkelijk voorkomt.

Maatregelen in kader van het PAS gericht op functioneel herstel

Maatregel	Periode (BHP)	Verantwoordelijk
Realisatie van een bufferzone in de polder Zeven Blokken	1e en 2e	Waterschap
Verfijning compartimentering in omgeving Fochteloërveenweg	1e	Terreinbeheerder i.s.m. waterschap
Inrichting randzone aan de noordkant (omvorming bosgebied)	1e en 2e	Terreinbeheerder
Inrichting omgeving Schaapshokwijk	1e, 2e en 3e	Terreinbeheerder i.s.m. waterschap

De hydrologische maatregelen zijn grotendeels in de eerste beheerplanperiode gepland, om ervoor te zorgen dat er geen verdere achteruitgang plaatsvindt.

De maatregelen vallen volgens de Herstelstrategie onder ‘verbeteren van de hydrologie’. Hieruit volgt dat de potentiële effectiviteit ‘groot’ is. De maatregel hoeft slechts eenmaal toegepast te worden. De kansrijkdom in het gebied is vrij hoog. Voor de maatregelen binnen het gebied is de natuurbeherende instantie verantwoordelijk.

Voor de maatregelen buiten het gebied is het proces dusdanig ver gevorderd dat de uitvoering in de eerste beheerplanperiode plaatsvindt. Waterschappen en provincie zijn bezig met de uitwerking. Verwerving van de gronden is afgerond. De budgettering is deels geregeld in het kader van de RWE-subsidie. De verdere financiële borging is aan de provincie via het PAS.

Maatregelen in kader van het PAS gericht op tegengaan van vermessing

Begrazen

Voor Herstellende hoogvenen en Droge heiden is vastgesteld dat begrazing een goede beheermaatregel is om de effecten van vermessing tegen te gaan. Het is een maatregel die geldt als ‘bewezen’. De maatregel geeft een snel effect. Het effect zal gedurende langere tijd zichtbaar zijn, en is goed te herhalen. De potentiële effectiviteit is matig tot groot. De maatregel geldt voor alle drie beheerplanperioden. Afhankelijk van de effecten in de tijd moet nagegaan worden of de intensiteit omlaag kan, zeker in de Herstellende hoogvenen.

Maaien en afvoeren

Voor de habitattypen Herstellende hoogvenen en Actieve hoogvenen wordt maaien en afvoeren als maatregel ingesteld. Dit betreft delen die kansrijk zijn voor veenmosontwikkeling zodat er uiteindelijk uitbreiding van het habitatype Actieve hoogvenen plaats kan vinden. De potentiële effectiviteit is matig tot groot. Het betreft terreinen van de natuurbeherende instantie. De maatregel geldt voor alle drie beheerplanperioden.

Opslag verwijderen

Deze maatregel wordt uitgevoerd voor de habitattypen Binnenlandse kraaiheibegroeiingen, Droge heiden, Actieve hoogvenen en Herstellende hoogvenen, voor een verder herstel van de hydrologie (verdamping tegengaan), om beschaduwning te voorkomen (voor veenmosontwikkeling) en om te voorkomen dat deze delen zich tot struweel en bos ontwikkelen.

Opslag verwijderen is een ‘bewezen’ maatregel. Het effect is direct zichtbaar. De maatregel kan zonder probleem of vooronderzoek uitgevoerd worden. Wel kan het een knelpunt opleveren voor het paapje. Het broedgebied van het paapje wordt ontzien door de maatregel daar niet of met zorg toe te passen. De maatregel geldt voor de drie komende beheerplanperioden. Het betreft terrein van de natuurbeherende instantie.

Onderzoek

Er wordt onderzoek verricht om enkele essentiële kennislacunes op te vullen; zie verder paragraaf 6.4.

Beoordeling in categorieën

De in dit document voorgestelde maatregelen zijn gericht op duurzaam in stand houden en herstel van de habitattypen en de daarbij horende soorten. Hieronder wordt per stikstofgevoelig habitatype beoordeeld of de instandhoudingsdoelen van de habitattypen zijn geborgd met de te nemen PAS-maatregelen.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de volgende categorie-indeling:

- 1a. wetenschappelijk gezien is er redelijkerwijs geen twijfel dat de instandhoudingsdoelen op termijn kunnen worden gehaald. Behoud is geborgd, dus verslechtering wordt voorkomen. ‘Verbetering van de kwaliteit’ of ‘uitbreiding van de oppervlakte’ van de habitattypen of leefgebieden zal in de gevallen waar dit een doelstelling is in het eerste tijdvak van dit programma aanvangen.
- 1b. wetenschappelijk gezien is er redelijkerwijs geen twijfel dat de instandhoudingsdoelen op termijn kunnen worden gehaald. Behoud is geborgd, dus verslechtering wordt voorkomen. ‘Verbetering van de kwaliteit’ of ‘uitbreiding van de oppervlakte’ van de habitattypen of leefgebieden kan in de gevallen waarin dit een doelstelling is in een tweede of derde tijdvak van dit programma aanvangen.
2. er zijn wetenschappelijk gezien twijfels of de achteruitgang zal worden gestopt en of er uitbreiding van de oppervlakte of verbetering van de kwaliteit van de habitattypen of leefgebieden zal plaatsvinden.

In tabel 5.6 is per stikstofgevoelig habitatype waarbij overschrijding van de KDW is geconstateerd, aangegeven in welke categorie de PAS-maatregelen vallen.

Wanneer zich aan het begin van het tijdvak van het programma een tijdelijke toename van stikstofdepositie voordoet, zou dat voorafgaand aan of tijdens de uitvoering van herstelmaatregelen kunnen leiden tot zuurdere en voedselrijkere omstandigheden (van bodem en water) en tot een grotere beschikbaarheid van voedingsstoffen en mineralen voor de vegetatie. In die situaties wordt voorrang gegeven aan de maatregelen zoals genoemd in paragraaf 5.11.5, waarbij de potentiële effectiviteit hoog is en de responstijd zo kort mogelijk (voorkeur voor minder dan 1 jaar). De opgenomen maatregelen voorkomen echter dat deze tijdelijke situatie daadwerkelijk tot verslechtering van habitattypen leidt.

Een versnelde toename van depositie kan ontstaan bij een snellere uitgifte en benutting van ontwikkelingsruimte dan de depositie afneemt, of bij tijdelijke projecten. Echter altijd geldt dat een mogelijke tijdelijke toename van depositie aan het begin van het tijdvak gepaard gaat met een verminderde uitgifte van ontwikkelingsruimte op een later moment in datzelfde tijdvak en vanaf dat moment een versnelde daling van depositie.

Tabel 5.5. Beoordeling verwachte trend voor de habitattypen waarvoor in het kader van het PAS herstelmaatregelen zijn geformuleerd.

	Doelstelling		Verwachte trend oppervlakte	Verwachte trend kwaliteit
	oppervlakte	kwaliteit		
H2320 Binnenlandse kraaiheivegetaties	=	=	Gelijk	Gelijk
H4010B Vochtige heiden	>	=	Toename	Gelijk
H4030 Droge heiden	=	=	Gelijk/toename	Toename
H7110A Actieve hoogvenen	>	>	Toename	Gelijk/toename
H7120 Herstellende hoogvenen	>	>	Gelijk/toename	Gelijk/toename

Tabel 5.6. Beoordeling effectiviteit PAS-maatregelen per habitattypen.

	Doelstelling		PAS-maatregel	Categorie
	oppervlakte	kwaliteit		
H2320 Binnenlandse kraaiheivegetaties	=	=	Ja	1B
H4010B Vochtige heiden	>	=	Nee	1A
H4030 Droge heiden	=	=	Ja	1B
H7110A Actieve hoogvenen	>	>	Ja	1B
H7120 Herstellende hoogvenen	>	>	ja	1B

H2320 Binnenlandse kraaiheivegetaties (1B)

De KDW van het habitattypen wordt momenteel op 5% van het areaal overschreden. Vanaf 2020 is er geen sprake meer van overschrijding. Om de effecten van de depositie te verminderen wordt er een maatregel uitgevoerd. Door opslagverwijdering, een bewezen maatregel, kan dit habitattypen in stand worden gehouden. De conclusie is dat het habitattypen valt in categorie 1B.

H4030 Droge heide (1B)

De KDW van het habitattypen wordt momenteel overschreden. In 2030 wordt de KDW in de helft van de hexagonen niet meer overschreden. De kwaliteit is matig. Mogelijk verdwijnt een klein deel van het habitattypen door de voorgestelde vernattingsmaatregelen. Herstelmaatregelen zijn noodzakelijk om het habitattypen in stand te houden. Er worden enkele maatregelen uitgevoerd die zich hebben bewezen. Door een combinatie van maaien en begrazen kan dit habitattypen in stand worden gehouden. De conclusie is dat het habitattypen valt in categorie 1B.

H7120 Herstellende hoogvenen en H7110A Actieve hoogvenen (1B)

De huidige depositie is aanmerkelijk hoger dan de betreffende KDW. Desondanks heeft er zich de laatste tijd een positieve ontwikkeling voorgedaan in beide habitattypen. Dit is vermoedelijk een gevolg van de ingezette hydrologische maatregelen en het reguliere beheer. Voor de komende beheerplanperioden zijn aanvullende hydrologische maatregelen voorgesteld. Daarnaast wordt een aantal effectgerichte maatregelen voorgesteld. Vanwege de positieve tendens in kwaliteit en areaal, en het feit dat er zowel binnen als buiten het gebied aanvullende systeemmaatregelen genomen gaan worden, is de inschatting dat de instandhoudingsdoelen niet in gevaar komen. Behoud van de habitattypen is geborgd en een toekomstige verbetering/uitbreiding is niet onmogelijk.

De conclusie is dat beide habitattypen vallen in categorie 1B.

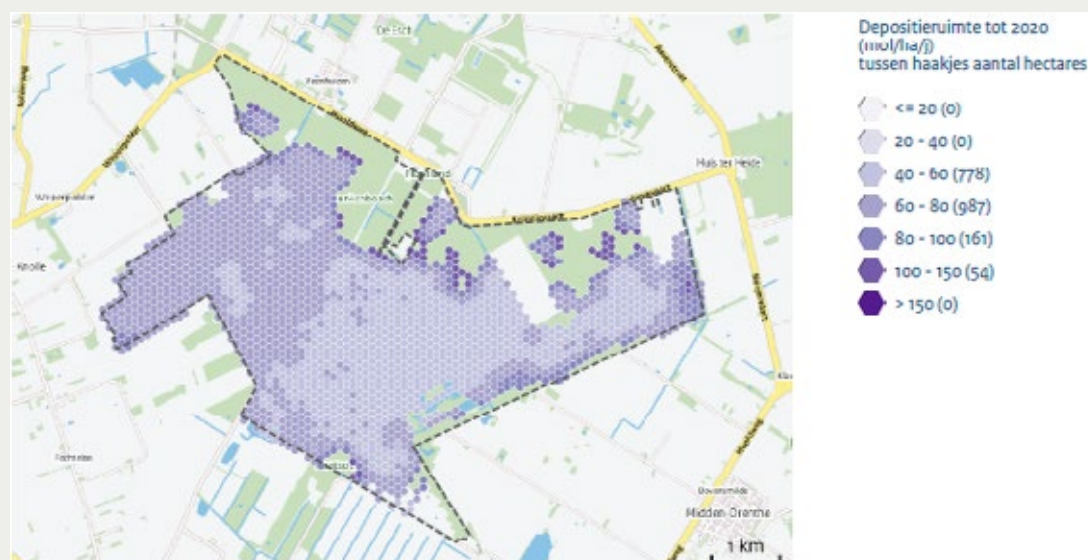
De conclusie voor het gebied als geheel wat betreft het halen van de instandhoudingsdoelen is dat het valt in categorie 1B:

Wetenschappelijk gezien is er redelijkerwijs geen twijfel dat de instandhoudingsdoelen op termijn kunnen worden gehaald. Behoud is geborgd, dus verslechtering wordt voorkomen. 'Verbetering van de kwaliteit' of 'uitbreiding van de oppervlakte' van de habitattypen of leefgebieden kan in de gevallen waarin dit een doelstelling is in een tweede of derde tijdvak van dit programma aanvangen.

5.15 Ontwikkelingsruimte en eindconclusie PAS Fochteloërveen

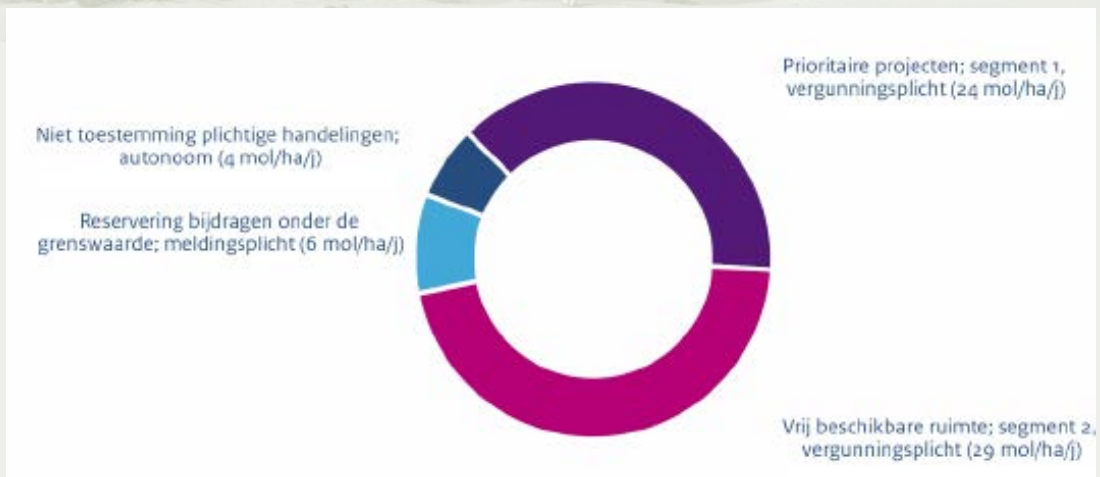
Een van de belangrijkste doelen van het PAS is het bepalen van de economische ontwikkelingsbehoefte en de ontwikkelingsruimte. Het rekenmodel AERIUS maakt per gebied en per gebiedsdeel inzichtelijk of er ontwikkelingsruimte beschikbaar is voor economische ontwikkelingen in de omgeving van het Natura 2000-gebied, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van het PAS (zie verder: <http://pas.natura2000.nl>).

De depositieruimte is de ruimte die beschikbaar is voor economische ontwikkelingen. AERIUS Monitor 15.0 berekent een depositieruimte van gemiddeld 63 mol/ha voor 2020 (zie figuur 5.7).

Figuur 5.7. Depositieruimte.

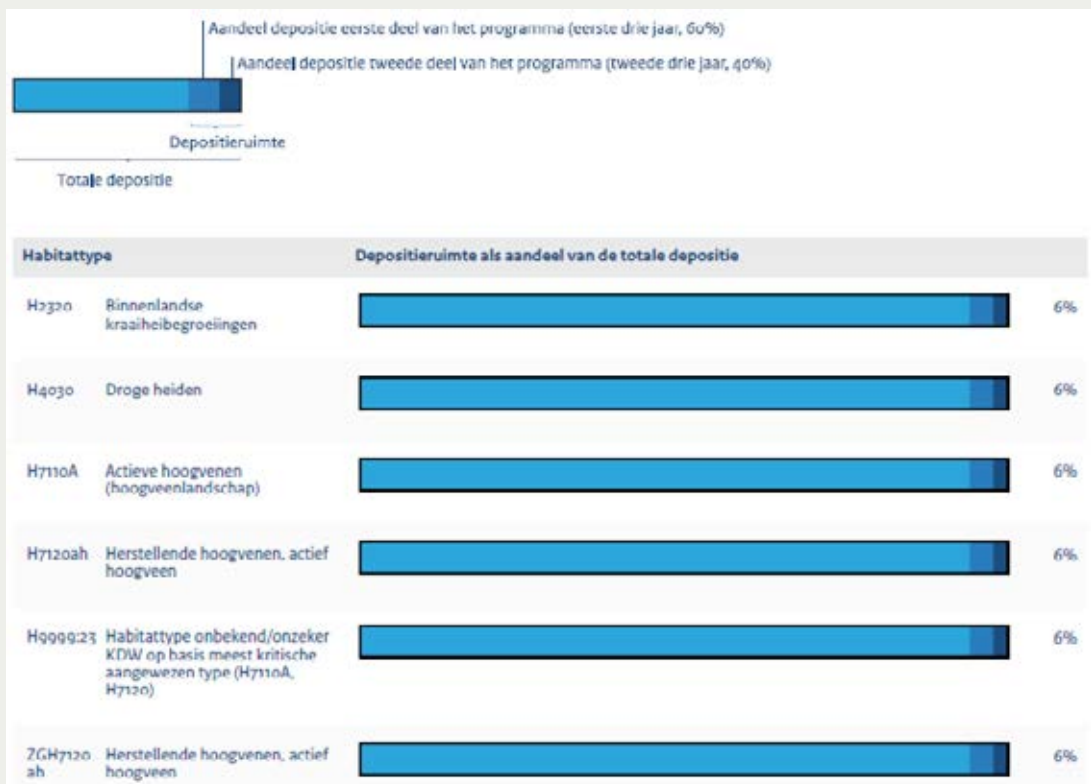
Een deel van deze ruimte is gereserveerd voor de autonome ontwikkelingen, een ander deel voor projecten met effecten onder de grenswaarde. De overige twee delen zijn gereserveerd voor projecten die vergunningplichtig zijn: segment 1 voor de prioritaire projecten en segment 2 voor overige projecten. Er is 53 mol/ha beschikbaar als ontwikkelingsruimte voor segment 1 en segment 2. Figuur 5.8 geeft aan hoe de depositieruimte verdeeld is over de vier segmenten. Van de ontwikkelingsruimte van segment 2 wordt 60% beschikbaar gesteld in de eerste helft van de PAS-periode en 40% in de tweede helft.

Figuur 5.8. Verdeling segmentruimte.

Depositieruimte per habitatype

In figuur 5.9 wordt aangegeven wat de depositieruimte per habitatype is als percentage van de totale depositie. Met behulp van AERIUS kan verder ingezoomd worden op hexagoonniveau.

Figuur 5.9. Depositieruimte per habitatype.

Eindconclusie PAS-analyse

In deze gebiedsanalyse is op basis van de best beschikbare wetenschappelijke kennis inzichtelijk gemaakt en onderbouwd dat gegeven

- de in deze analyse geschetste depositieverloop waar binnen de te verwachten uitgifte van ontwikkelingsruimte is meegewogen en;
- de kans op een tijdelijke toename van depositie in de eerste helft van een beheerplanperiode, gevolgd door een grotere daling in de tweede helft van een beheerplanperiode;
- de staat van instandhouding, de trend en de afstand tot de KDW van de betrokken habitattypen en leefgebieden van soorten;
- de positieve effecten van geborgde uitvoering van maatregelen; en
- het ontbreken van negatieve effecten van de uitvoering van maatregelen op andere aangegeven habitattypen

er met de uitgifte van ontwikkelingsruimte zeker geen aantasting plaatsvindt van de natuurlijke kenmerken van het gebied. Behoud is hiermee gedurende de eerste PAS-periode geborgd en waar uitbreidings- en of verbeterdoelen aan de orde zijn, kunnen deze op termijn behaald worden.

Uit de gegevens van AERIUS Monitor 15.0 blijkt dat er een surplus aan depositieruimte beschikbaar is in het Fochteloërveen. Het PAS biedt daarmee de ruimte die nodig is voor realisatie van ontwikkeling én voor kwaliteitsbehoud en op termijn een kwaliteitsimpuls voor het Fochteloërveen.

Veenbes

6 Visie en uitwerking Natura 2000-doelen

6.1 Visie

Doelen en onderlinge samenhang

De doelen voor het Natura 2000-gebied Fochteloërveen bestaan uit kernopgaven en instandhoudingsdoelen (zie hoofdstuk 2). Daarbij stellen de kernopgaven prioriteiten ('geven richting') aan het beheer in het gebied. Kernopgaven zijn gedefinieerd op landschapsniveau voor het landschapstype Hoogvenen, en op gebiedsniveau specifiek voor het Fochteloërveen. De instandhoudingsdoelen hebben betrekking op habitattypen en vogels, waarbij een doel qua omvang (oppervlakte resp. populatie) en kwaliteit is opgesteld.

De kernopgaven hebben met name betrekking op het veilig stellen en uitbreiden van actieve hoogveenvorming. Essentiële randvoorwaarde is dat de hydrologie (zowel intern als extern) op orde wordt gebracht.

De aangewezen habitattypen vormen onderdeel van een hoogveenlandschap en zijn typen van goed functionerend hoogveen met een goed ontwikkelde acrotelm (H7110A Actieve hoogvenen), of komen voor in de randzone van actieve hoogveenkernen (H7120 Herstellende hoogvenen, H4010A Vochtige heiden, H4030 Droge heiden, H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen). De habitattypen hebben een directe relatie met de kernopgaven. Behalve voor H4030 Droge heiden en H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen geldt er voor de genoemde habitattypen een uitbreidingsdoel voor de oppervlakte. Uitbreiding van H7110A Actieve hoogvenen mag daarbij ten koste gaan van Herstellende hoogvenen.

De vogels waarvoor instandhoudingsdoelen gelden horen bij het hoogveenlandschap. De niet-broedvogels gebruiken het open water in de vorm van veenplassen en vennen om (veilig) te kunnen overnachten. Rust is daarbij een belangrijke factor. De aanwezigheid van deze soorten heeft een duidelijke relatie met de omgeving: de vogels foerageren in het landbouwgebied rondom het Fochteloërveen. Voor het functioneren van het gebied als slaappleafts is het dus van belang dat er voldoende geschikt foerageergebied aanwezig is in de omgeving van het Fochteloërveen. De aangewezen broedvogelsoorten komen voor in de hoogveenzone waar enige opslag aanwezig is (paapje en roodborsttapuit) of in en rondom veenplassen (geoorde fuut, porseleinhoen).

Voor de realisatie van zowel de kernopgaven als instandhoudingsdoelen is het met name van belang dat de waterhuishouding op orde is. Bij de ecologische gebiedsbeschrijving (hoofdstuk 3) is gebleken dat zich knelpunten voordoen in de waterstanden. Voor de optimalisatie van de waterhuishouding zijn zowel interne als externe maatregelen vereist. Daarnaast is vastgesteld dat de voedingstoestand niet op orde is; de bovenste bodemlaag van het veen is op een aantal plaatsen te voedselrijk. Dit heeft te maken met verdroging en vermesting door de stikstofdepositie. Ook hiervoor zijn maatregelen noodzakelijk.

Optimaliseren waterhuishouding voor hoogveenherstel

Verdere optimalisatie van de waterhuishouding betekent vooral het voorkomen van te grote dynamiek in grondwaterstanden. In de huidige situatie vertoont de grondwaterstand op veel plaatsen te grote schommelingen, waarbij ze vooral in de zomer te ver wegzakt. Dit staat herstel en zelfs behoud van kwaliteit in de weg. De lage waterstanden veroorzaken een vicieuze cirkel

van stimulering van groei van pijpenstootje en berk, waardoor weer extra water verdampt, wat de waterstand weer verder verlaagt.

Zowel de interne waterhuishouding als de waterhuishouding van de omgeving is niet op orde. De interne waterhuishouding is al sterk verbeterd door maatregelen in het (recente) verleden lokale genomen gericht op het vasthouden van (regen)water en voorkomen van drainage, zoals de aanleg van dammen, het dempen van greppels, sloten en wijken, het verwijderen van opslag en het kappen van oppervlakten bos op verdroogd hoogveen. Lokaal is verdere optimalisatie mogelijk door verfijning van de compartimenten in de noordzijde van de hoogveenkernen, en herstel van damwanden van de compartimenten in de hoogveenkern.

Een groot deel van de verdroging blijkt veroorzaakt te worden door de ontwatering in de omgeving (zie hoofdstuk 3). Door het grote hoogteverschil tussen het natuurgebied en het omringende (overwegend) landbouwgebied verliest het Fochteloërveen veel water door wegzijging. Dit gaat ten koste van de noodzakelijke stabiele en hoge grondwaterstanden voor hoogveenvorming. Om dit knelpunt op te lossen dienen er maatregelen genomen te worden die zich richten op het verhogen van de grondwaterstanden (drainagebasis) in de omgeving, om de wegzijging vanuit het veenlichaam te verminderen. Herstel van grondwaterinvloed in de randen van hoogvenen zorgt voor het herstel van gradiënten (of mozaïeken) in het hoogveenlandschap, waarvan kenmerkende flora en fauna van hoogvenen afhankelijk zijn.

Tot de externe maatregelen behoort de herinrichting van hydrologische randzones door het ondieper maken of dempen van sloten en het verhogen van sloot- en beekpeilen. In het recente verleden is hier al veel aan gedaan. De meest recente projecten zijn Dutch Crane Resort en de onderleider Kolonievvaart. De recente ontwikkelingen laten zien dat deze maatregelen, samen met de hiervoor besproken interne maatregelen, ervoor hebben gezorgd dat in een deel van de kern de waterhuishouding voldoende is hersteld. In andere delen van de kern is dit echter nog niet het geval. Er zijn maatregelen in voorbereiding in het kader van het project bufferzone Zeven Blokken en aanpassingen Schaapshokwijk. Daarnaast zijn aanvullende maatregelen nodig, bestaande uit bosvorming in de noordelijke randzone.

In welke mate herstel optreedt en hoogveenvorming zal plaatsvinden valt niet exact te voorspellen. Dit heeft te maken met het feit dat de meest recente maatregelen nog doorwerken in de waterhuishouding. Het duurt vaak enige jaren voordat de waterhuishouding zich heeft aangepast. Daarnaast is niet exact te voorspellen wat de effecten van de maatregelen zullen zijn die in uitvoering zijn of binnenkort worden opgestart. Middels monitoring zal vastgesteld moeten worden of de doelen worden bereikt of dat er nog aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn.

Herstel voedingstoestand

Grote delen van het Fochteloërveen zijn vergrast met pijpenstrootje. Ook is er veel opslag van berk. Dit duidt op een te voedselrijke situatie, vooral veroorzaakt door de aanvoer van voedingsstoffen via de lucht (stikstofdepositie). De huidige depositie is veel hoger dan de bij de habitattypen behorende norm, de kritische depositiewaarde (zie verder hoofdstuk 5). Pijpenstrootje en berk breiden zich uit ten koste van de kwaliteit en het areaal van de habitattypen.

Om dit tegen te gaan is intensief beheer nodig waarmee de gewenste voedselarme situatie wordt hersteld. De maatregelen bestaan uit begrazing, maaien, chopperen, plaggen en opslag verwijderen. Vanwege de terreinomstandigheden (reliëf, veen, nat) is begrazing de meest voor de hand liggende beheersvorm. Hiermee is binnen het Fochteloërveen reeds ervaring opgedaan. Mede door de omvorming van bos en recent uitgevoerde inrichtingsmaatregelen kan deze maatregel op grotere schaal worden toegepast, met name in grote delen van de randzone. De kernen zijn

veelal te nat voor begrazing. De randzone bestaat grotendeels uit Herstellende hoogvenen. Door de begrazing zal de kwaliteit en areaal van dit habitatype toe nemen. Dat geldt ook voor de meer lokaal voorkomende typen Droge heiden, Vochtige heiden en Binnenlandse kraaiheibegroeiingen.

Het verwijderen van opslag moet worden afgestemd op de eisen van paapje en roodborsttapuit, soorten waarvan het leefgebied enige opslag dient te bevatten (zie ook hoofdstuk 5).

Het hoogveengebied wordt gebruikt als slaap- en rustplaats door grote groepen vogels. Dit kan leiden tot ongewenste voedselverrijking (guanotrofie). Het betreft onder meer het Esmeer, maar ook andere (kleinere) wateren in het hoogveengebied. Er is onderzoek nodig naar het gebruik van deze wateren door vogelsoorten, met name de Natura 2000-soorten, en de invloed daarvan op de waterkwaliteit. Daaruit moet blijken in hoeverre er een tegenstelling is tussen het belang van deze wateren als slaappleaats voor de vogelsoorten en behoud en ontwikkeling van de habitattypen.

Realisatie instandhoudingsdoel vogels

Uit de ecologische analyse in hoofdstuk 3 is gebleken dat zich voor de vogelsoorten weinig knelpunten voordoen. De draagkracht van het leefgebied is voor de meeste soorten voldoende en de aantallen van het instandhoudingsdoel worden veelal gehaald.

Aandachtspunt voor de niet-broedvogels is de relatie tussen het slaap- en rustgebied binnen het Fochteloërveen en het foerageergebied (landbouwpercelen) in de omgeving. Wanneer het foerageergebied in de omgeving niet op orde is, kunnen de aantallen vogels die gebruik maken van de slaappleaatsen afnemen, waardoor de instandhoudingsdoelen mogelijk niet worden gehaald. De geschiktheid van het foerageergebied wordt bepaald door het voedselaanbod en de rust (verstoring). Het foerageergebied bestaat meestal uit landbouwgebied; de ganzen zorgen hier vaak voor schade aan landbouwgewassen. Wat betreft de gewenste rust voor de kleine zwaan is er mogelijk sprake van een knelpunt. Op basis van onderzoek in de laatste jaren is de indruk dat verstoring in de foerageergebieden van de kleine zwaan mogelijk debet is aan de (te) lage aantallen in het Fochteloërveen. Deze liggen regelmatig beneden het instandhoudingsdoel. Het is niet duidelijk in hoeverre dit inderdaad aan verstoring te wijten is of dat er andere oorzaken zijn die buiten de reikwijdte van het beheerplan liggen, zoals de omstandigheden in de broedgebieden, op de trekroutes of in de (andere) overwinteringsgebieden.

Geconstateerd is dat er meer storing plaatsvindt door klein luchtverkeer. Voor een deel zijn dat illegale activiteiten en voor een ander deel hangt dit samen met de huidige routes van lesvliegtuigjes en helikopters boven het foerageergebied. Er is een gedragscode ontwikkeld door de KNVvL (Vereniging voor Luchtvaart). In de code is opgenomen dat klein luchtverkeer natuurgebieden vermijdt en als het niet anders kan deze op minimaal 1.000 ft overvliegt. Tot het kleine verkeer behoren ook zweefvliegen, zeilvliegen, schermvliegen, snorvliegen en ballonvaren. Het bevoegd gezag dient gewezen te worden op het belang van handhaving van de bestaande regels. Daarnaast wordt er vanuit het voorzorgbeginsel naar gestreefd de (legale) storing door lesvliegtuigjes over het foerageergebied te verminderen. Hiervoor dient overleg te worden gepleegd met de betrokken instanties met als inzet de betreffende routes te verleggen.

Om vast te kunnen stellen in welke mate er verstoring van kleine zwanen door luchtverkeer plaatsvindt, wordt er met behulp van bestaande inventarisatiegegevens nagegaan of de mate van verstoring is veranderd en of er effecten zijn waar te nemen van de (eventueel) veranderende verstoring. Daarnaast wordt voor de komende beheerplanperiode de optredende storing door luchtverkeer in beeld gebracht. Verder wordt nagegaan of de storing tegen is te gaan die ontstaat door verkeer op wegen en paden. Door lokaal nabij de belangrijkste foerageergebieden

opgaande beplanting langs enkele paden en binnenwegen te realiseren is de storing te mitigeren. Hiervoor wordt overleg gevoerd met de gemeente. Door opslag langs wegen en (fiets)paden te laten staan ontstaat natuurlijke dekking. Voor de recreant is dit ook aantrekkelijk: de vogels zullen door deze maatregel beter te observeren zijn. Van deze maatregelen profiteert ook de kraanvogel: geen Natura 2000-soort, maar wel een zeer karakteristieke soort van het Fochteloërveen. Aandachtspunt bij deze maatregel is het eventuele effect op het foerageergebied van de toendrarietgans en de kolgans.

Verder zijn er geen specifieke maatregelen voor vogels nodig. Wel is het wenselijk dat er meer inzicht ontstaat in een aantal ecologische aspecten van enkele vogelsoorten, om ook in de toekomst de instandhoudingdoelen te kunnen realiseren. Het gaat om de volgende onderzoeksvragen.

Geoorde fuut

Er is verder inzicht nodig in het gebruik van het Fochteloërveen door de geoorde fuut. Er dient gericht te worden gekeken waar deze soort broedt, slaapt en foerageert en wat de relatie is met het voorkomen van de kokmeeuwen. Dit inzicht is noodzakelijk om te kunnen bepalen of er in de tweede beheerperiode maatregelen nodig zijn om de instandhoudingsdoelen voor de geoorde fuut te kunnen halen.

Paapje

In het Fochteloërveen broedt een landelijk gezien zeer grote populatie paapjes. Gezien het grote belang van deze kernpopulatie dient hiermee rekening gehouden te worden in het beheer. Om na te gaan wat de bepalende (succes)factoren voor het paapje in het Fochteloërveen zijn, en of er aanvullend beleid nodig is om de kernpopulatie in stand te houden en eventueel te versterken, wordt een aanvullend onderzoek voorgesteld. Daarbij dient ook nagegaan te worden op welke manier het verwijderen van berkenopslag plaats moet vinden. Het paapje is onder meer afhankelijk van voldoende uitkijkposten en rustposten in de vorm van struiken en boompjes in het veen. Grootschalige verwijdering van opslag – gewenst vanuit het oogpunt van hoogveenherstel – kan daarmee effect hebben op het broedgebied van de soort.

6.2 Maatregelen

In de volgende paragrafen worden de maatregelen beschreven. Op de kaart in bijlage 2 staan de locaties van de maatregelen aangegeven.

6.2.1 Maatregelen gericht op optimalisatie waterhuishouding

Recent zijn de volgende maatregelen uitgevoerd:

- Inrichting Friese randzone (twee fases)

Bij dit project is aan de Friese zijde een hydrologisch buffergebied aangelegd langs de gehele west- en zuidrand van het Fochteloërveen. De randzone is voorzien van meerdere kades en kunstwerken, zodat de waterverliezen uit het kerngebied van het Fochteloërveen zoveel mogelijk worden teruggedrongen en het water in de randzone zo lang mogelijk wordt vastgehouden. Daartoe zijn de waterpeilen opgezet, afgestemd op de gewenste natuurdoeltypen met daar bovenop een marge voor tijdelijke waterberging. Water dat afkomstig is uit de kern van het Fochteloërveen en via het Compagnonsveld en het Kleine Veen naar de westelijke randzone stroomt, wordt eerst zo lang mogelijk vastgehouden en vervolgens over het maaiveld via de verschillende compartimenten vertraagd afgevoerd.

- Inrichting Zaagtand (Lycklamavaart)

In dit project zijn wijkrestanten gedempt en is een kade aangelegd, met als gevolg een betere waterconservering en herstel van lokale hydrologische systemen.

- Project Dutch Crane Resort (afgerond in 2014)

Dit project behelst maatregelen in het Esmeergebied en de Norgerpetgaten. In de Norgerpetgaten zijn wijken gedempt, petgaten aangelegd en is het systeem van oppervlakkige afstroming hersteld. In het Esmeergebied zijn de Esmeerwijk en de Veertigroewijk gedempt. Daarnaast is het slotenstelsel in het voormalig landbouwgebied volledig gedempt. De afvoer van water zal via oppervlakkige afvoer plaatsvinden. Hiervoor is in een deel van het gebied het maaiveld afgegraven.

- Onderleider Kolonievvaart

In 2008 is een waterverbinding gerealiseerd tussen het Fochteloërveen en het beekdal van de Slokkert. Een deel van het water wordt afgevoerd via een onderleider onder de Kolonievvaart en een wijk in het gebied van Veenhuizen richting de middenloop van de Slokkert.

Projecten in de ontwerpfase

Naast de genoemde recent uitgevoerde projecten is een aantal projecten gestart met als doel het verder optimaliseren van de waterhuishouding.

- Realisatie van een bufferzone in de polder Zeven Blokken

Door de lage ligging van dit gebied en de landbouwkundige ontwatering is de wegzijging vanuit het hoogveen aan de zuidoostzijde groot. Door de nog steeds optredende bodemdaling van het landbouwgebied - door inklinking en oxidatie van restveen - ontstaan steeds grotere hoogteverschillen tussen het veengebied en landbouwgebied. De bodemdaling leidt tot extra wegzijging uit het veen en tot problemen met wateroverlast in landbouwgebied.

Inmiddels wordt gewerkt aan een inrichtingsplan voor een deel van de Zeven Blokken. Dit project vindt plaats in het kader van de RWE-subsidie (RWE Eemshaven Holding). In het gebied de Zeven Blokken wordt een waterbergingsgebied gerealiseerd volgens een door Natuurmonumenten uitgewerkte voorstel. Dit betekent een forse waterstandverhoging waarmee de wegzijging uit het Fochteloërveen wordt tegengegaan. De RWE verzorgt de resterende grondverwerving (circa 30 hectare) en de inrichting van een waterbergingsgebied.

- Inrichting en peilbeheer van het hoogveengebied rond de Schaareshokwijk

Binnen het hoogveengebied ligt een nog een grote wijk die omgevormd wordt tot een ondiepe slenk. In de slenk van de Schaareshokwijk wordt na demping het peil geleidelijk omhoog gebracht, waardoor de slenk en het omliggende veengebied verder vernat kan worden voor verdere hoogveenontwikkeling. Voor de uitwerking wordt verwezen naar het Uitvoeringsplan Hoogveenontwikkeling (Arcadis 2013). De grond die voor de inrichting nodig is kan worden betrokken van een perceel van Natuurmonumenten aan de Drentse weg waar herinrichting plaatsvindt.

De uitvoering van het project Schaareshokwijk is gericht op een uitbreiding van de hoogveenvorming en is vanwege een geleidelijke fasering van de verschillende maatregelen in de tijd in de tweede beheerplanperiode gepland. Voor de eerste beheerplanperiode staan de maatregelen gepland die ervoor moeten zorgen dat een verdere achteruitgang van de Natura 2000-waarden wordt gestopt. Wanneer de planning en budgettering het toelaten kan het project eerder worden opgepakt.

Slangenarend

Aanvullende maatregelen voor optimalisatie van de waterhuishouding

- Optimalisatie compartimentering

In de jaren negentig zijn compartimenten aangebracht door de aanleg van dammen met daarbij een geleidelijke afstroming van oppervlaktewater van de hogere kern naar de lagere randen. Dit is een succesvolle maatregel gebleken. Vergelijkbare maatregelen zijn gewenst aan de noordzijde van de hoogveenkernen. Door de aanleg van nieuwe dammen wordt de aanwezige compartimentering verfijnd dan wel uitgebreid. Daardoor wordt de waterhuishouding verder verbeterd en kan vermoedelijk een uitbreiding van de hoogveenontwikkeling (H7110A Actieve hoogvenen) worden bewerkstelligd. Om dit vast te kunnen stellen wordt er in de komende beheerplanperiode onderzoek verricht naar de noodzaak van en mogelijkheden voor uitbreiding van de compartimentering. De eventuele maatregelen die hieruit voortvloeien staan voor de tweede beheerplanperiode gepland.

- Herstel damwanden compartimenten

De in de jaren negentig aangebrachte dammen ten behoeve van de compartimentering vertonen in toenemende mate gebreken en raken lek. Er zijn onderhouds- en herstelmaatregelen nodig om het functioneren van de compartimentering te kunnen veiligstellen. Dit betekent het versterken en herstellen van bestaande veendammen en houten dammen. Deze maatregel wordt zo spoedig mogelijk uitgevoerd, in het eerste jaar van de komende beheerplanperiode.

- Herinrichting van de noordelijke randzone

De bossen in de noordelijke randzone (met name het naaldbos) hebben een verdrogende werking door overmatige verdamping en door de aanwezigheid van drainerende greppels en sloten. De huidige inrichting en het beheer belemmert de ontwikkeling van het habitatype Herstellende hoogvenen.

In de randzone is nu 172 hectare bos aanwezig waarvan circa 50% uit uitheemse boomsoorten bestaat. Er komen kleine arealen heidevegetatie voor. In deze zone vindt bosvorming plaats waarna het aandeel korte (heide)vegetaties circa 25% bedraagt. Het naaldbos wordt omgevormd naar een door inheemse boomsoorten (> 80%) gedomineerd bos. Dit betekent dat 50% van het huidige areaal met naaldbos wordt omgevormd door met name Douglas en Japanse lariks uit deze zone weg halen. De stobben van de lariks worden gefreesd. Bij de omvorming wordt een meer natuurlijke en geleidelijke overgang gerealiseerd met het open veengebied. Aanwezige geïsoleerd liggende heideterreintjes worden daarbij verbonden met het centrale veengebied. Bij

de herinrichting wordt er rekening mee gehouden dat een visuele barrière van bos noodzakelijk is om verstoring van vogels in het open veengebied tegen te gaan.

De aanwezige greppels en sloten worden zoveel mogelijk gedempt of afgedamd.

Na de herinrichting kan hier plaatselijk het habitatype H4010 Vochtige heiden ontstaan.

De omvorming vindt verspreid plaats over twee beheerplanperiodes (12 jaar).

6.2.2 Maatregelen gericht op herstel voedingstoestand

Om de effecten van de stikstofdepositie tegen te gaan worden de volgende maatregelen uitgevoerd.

- Kappen van opslag van bomen

De aanwezigheid van berken leidt tot een toename van de verdamping van water waardoor de grondwaterstand daalt en de waterstand te veel fluctueert. Hierdoor stagneert de actieve hoogveenvorming. Daarnaast treedt er beschaduwing op van de veenmossen waardoor de veenmosgroei stagneert. Ook vangen de bomen veel stikstof in, waardoor verdere vermesting optreedt.

Het verwijderen van berk dient afgestemd te worden op het voorkomen van potentieel broedbiotoop van het paapje. Het leefgebied van paapjes dient enige opslag te bevatten. De door Natuurmonumenten reeds opgesteld richtlijnen voor het aandeel opslag dat over moet blijven, worden gevolgd.

In het kader van de projecten voortvloeiend uit de RWE-subsidie is afgesproken dat rond de kern van het hoogveen jaarlijks op 10 hectare berken worden verwijderd. Dit vindt plaats totdat de hydrologische herstelprojecten zijn uitgevoerd (zie boven).

- Plaggen (en nabekalking)

Plaggen in combinatie met nabekalking is een maatregel voor het terugzetten van de successie en het verwijderen van stikstof. Plaggen vindt vooral plaats in met pijpenstrootje vergraste heiden. Na het plaggen vindt nabekalking plaats op plaatsen waar Vochtige heiden kunnen worden ontwikkeld. Voor dit habitatype geldt een uitbreidingsdoel qua oppervlakte.

Het plaggen wordt in de eerste beheerplanperiode uitgevoerd. Op de maatregelenkaart is hiervoor een zoekgebied aangegeven. Op basis van vegetatie-inventarisaties, bodemkaart en gebiedskennis worden de exacte locaties bepaald.

- Begrazen

Door begrazen neemt de voedselrijkdom af en wordt pijpenstrootje teruggedrongen. Uit pijpenstrootjevegetaties kan vochtige heide en veenmosrijke natte heide ontstaan.

Voorafgaand aan begrazing wordt lokaal gemaaid of kleinschalig gebrand. In de huidige situatie wordt reeds op een aantal locaties begraasd binnen rasters. Dit wordt de komende beheerplanperiodes aangevuld met enkele specifieke locaties. Daarnaast wordt begraasd met een gescheperde kudde. Deze kudde kan op specifieke en gevarieerde plaatsen worden ingezet, naargelang de optredende ontwikkelingen (mate van vergrassing en opslag). De gescheperde kudde wordt vooral ingezet aan de zuidzijde, maar ook in de randzone in het noorden (overgang bosgebied/veengebied).

- Maaien en afvoeren

In delen van Herstellende hoogvenen met een vegetatie die gedomineerd wordt door pijpenstrootje, wordt maaien en afvoeren in combinatie met begrazing toegepast. Het maaien vindt plaats als inleidende maatregel voor begrazing. Bij te veel gewasproductie wordt het toege-

past als ondersteuning voor de begrazing. Ook is maaien effectief voor de uitbreiding van veenmossen, doordat het de beschikbaarheid van licht voor veenmosgroei kan bevorderen. Daarom wordt het lokaal en periodiek toegepast in natte, vergraste pijpenstrootjevegetaties.

6.2.3 Maatregelen gericht op tegengaan verstoring in foerageergebieden

- Verminderen verstoring van kleine zwaan

Voor de kleine zwaan vormt verstoring van foerageergebieden een mogelijk knelpunt. De kleine zwaan foerageert met name op percelen ten zuiden en oosten van het gebied. De afgelopen jaren is de verstoring door met name recreatie (fietsers en wandelaars) en vliegverkeer (helikopters en (les)vliegtuigjes) toegenomen. Ook vindt er soms verstoring plaats doordat ganzen verjaagd worden in de graslanden rondom het Fochteloërveen die als foerageergebied worden gebruikt door zowel ganzen als zwanen (en ook door de kraanvogels).

Er zijn effectieve maatregelen mogelijk om de verstoring te verminderen. Van deze maatregelen profiteren naast de kleine zwaan ook wilde zwaan en kraanvogel.:

- 1) Op meer plaatsen laten staan van boomopslag in de bermen van wegen en (fiets)paden en onder laanbeplanting en/of het aanplanten van struwelen in bermen. Vogels op de aangrenzende percelen hebben daardoor minder last van versturende elementen op de wegen en paden. Met de gemeente wordt gezocht naar mogelijkheden om dit te realiseren. Voor het bepalen van de meest kansrijke locaties voor toepassing van deze maatregelen wordt overleg gevoerd met de terreinbeherende instanties. Zij hebben de gebiedskennis die nodig is voor een optimale locatiekeuze van de maatregel.
De maatregel ten behoeve van de kleine zwaan werkt ook positief voor de kraanvogel.
- 2) Alternatieve routes voor kleine luchtvaart. In overleg met de organisatoren van het vliegverkeer wordt gezocht naar het stimuleren van naleving van de gedragscodes kleine luchtvaart. Tot het kleine verkeer behoren ook zweefvliegen, zeilvliegen, schermvliegen, snorvliegen en ballonvaren.
Daarnaast wordt er vanuit het voorzorgbeginsel naar gestreefd de (legale) storing door lesvliegtuigjes over het foerageergebied te verminderen. Hiervoor moet overleg worden gevoerd met de betrokken instanties met als inzet het verleggen van de betreffende routes.
- 3) Soms worden de kleine zwanen verstoord doordat ganzen worden verjaagd in de graslanden rondom het Fochteloërveen. Het ganzenbeleid van beide provincies verschilt enigszins. Geadviseerd wordt het provinciale ganzenbeleid rondom het Fochteloërveen op elkaar af te stemmen, waarbij verstoring van de kleine zwaan (en kraanvogel) wordt beperkt.
- 4) Het bezoek en gebruik van het Hondenbosje bij het Kleine Veen zorgt ervoor dat potentieel leefgebied voor onder andere de kraanvogel niet door deze soort kan worden gebruikt. Er zijn al vergevorderde plannen om een nieuwe plek te zoeken voor het Hondenbosje. Van bovengenoemde maatregelen profiteren ook wilde zwaan, kolgans, toendrarietgans en kraanvogel.

In aanvulling op bovenstaande maatregelen kan worden genoemd dat er een verzoek is ingediend bij het Ministerie van IenM om het Fochteloërveen te vermelden als belangrijk vogelgebied op de kaart van Bird Sanctuaries, Bird Strike Risk and Wetland Area van AIP Netherlands. Dit kan betekenen dat in de praktijk er (in bepaalde periodes) niet over dit gebied mag worden gevlogen.

6.3 Onderzoek

- Optimalisatie compartimentering

Onderzocht wordt of uitbreiding van de compartimentering wenselijk en mogelijk is voor een verder herstel van de habitattypen, met name het habitatype Actieve hoogveenvorming. Bij dit onderzoek dient ook de aanwezigheid en het eventuele effect van resterende sloten in de randzone in beeld te worden gebracht. Het onderzoek kan leiden tot aanleg van compartimenten in de randzone. Ook kan het aanleiding zijn om de aanwezige sloten (deels) te dempen.

- Succesfactoren paapje

Onduidelijk is waarom de broedvogeldichtheden van het paapje hier hoog zijn in tegenstelling tot grote delen van de rest van Nederland. Voor het behoud van de kernpopulatie en het mogelijk versterken van de populatie moet worden nagegaan wat de abiotische factoren zijn die hiervoor zorgen. Ook moet daarbij nagegaan worden wat het effect is van de voorgestelde maatregel: berkenopslag verwijderen. Er dient een advies te worden gegeven hoe de berkenopslag verwijderd dient te worden, vanuit zowel de wens tot behoud en versterking van de populatie paapjes als vanuit de gewenste verbetering van de habitattypen H7110A en H7120.

- Ecologische randvoorwaarden geoorde fuut

Er wordt van uitgegaan dat de komende jaren door uitvoering van hydrologische maatregelen het leefgebied voor de geoorde fuut verbetert. Wanneer dit niet het geval blijkt te zijn en het aantal geoorde futen verder daalt (meerdere achtereenvolgende jaren met een aantal broedparen van minder dan 10), dan dient er door deskundigen een advies opgesteld te worden over de maatregelen die kunnen worden uitgevoerd om het leefgebied geschikt te maken voor de aantallen genoemd in het instandhoudingsdoel.

- Onderzoek waterkwaliteit in relatie tot aanwezigheid vogels

Binnen de hoogveenhabitattypen liggen wateren die door vogels gebruikt worden als rust- en slaappleats. Dit kan leiden tot ongewenste voedselverrijking. Er is onderzoek nodig naar het gebruik van deze wateren door vogelsoorten, met name de Natura 2000-soorten, en de invloed daarvan op de waterkwaliteit. Daaruit moet blijken in hoeverre er een tegenstelling is tussen het belang van deze wateren als slaappleats voor de vogelsoorten en behoud en ontwikkeling van de habitattypen.

In het eerste halfjaar van 2014 is een eerste (beperkt) onderzoek verricht waarbij een deel van de problematiek inzichtelijk is geworden. Er is nog aanvullend onderzoek nodig. Dit wordt aan het begin van de eerste beheerplanperiode uitgevoerd.

- Onderzoek verlanding

In de huidige situatie stagneert de verlanding doordat de eerste fase – die met waterveenmos (*S. cuspidatum*) – niet tot ontwikkeling komt. Hierdoor stagneert ook de verdere hoogveenvorming vanuit deze wateren. Het stagneren van de verlanding heeft onder meer te maken met onvoldoende gasvorming (CO₂ of methaan) in het water. Onderzocht dient te worden hoe de verlanding kan worden gestimuleerd. Het stagneren van verlanding is geen probleem dat specifiek geldt voor het Fochteloërveen maar speelt in alle hoogveengebieden. Geadviseerd wordt aan te sluiten bij landelijk onderzoek (OBN) naar dit aspect. Daaruit voortvloeiend zou een pilot uitgevoerd kunnen worden in het Fochteloërveen.

- Onderzoek grondwateronttrekkingen

Er is onvoldoende zicht op de omvang van de onttrekking van proceswater voor agrarische bedrijven rond het gebied. Het eventuele effect op de verdrogingsgevoelige habitattypen is daarmee ook niet inzichtelijk. Hiernaar dient een inventarisatie plaats te vinden.

- Evaluatie uitgevoerde hydrologische maatregelen

In het kader van dit beheerplan worden hydrologische maatregelen geformuleerd om de waterhuishouding dusdanig te herstellen dat de actieve hoogveenvorming wordt gestimuleerd. Dergelijke maatregelen zijn ook in het recente verleden uitgevoerd. Aan het eind van de komende beheerplanperiode dient vast te worden gesteld of de maatregelen voldoende zijn geweest om de achteruitgang te stoppen en of er verbetering is opgetreden. Daarnaast is het wenselijk om zicht te krijgen op eventueel resterende hydrologische knelpunten. Dit dient als input voor het volgende beheerplan.

Om een en ander in beeld te brengen is een combinatie van hydrologisch en ecologisch onderzoek noodzakelijk. Door een evaluatie van de ontwikkelingen in de vegetatie kan in grote lijnen worden nagegaan of de hydrologische omstandigheden voldoen voor realisatie van de habitattypen. Met aanvullend hydrologisch onderzoek kan dit beeld worden aangevuld en verfijnd, en kan worden nagegaan of er aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn en zo ja, welke. Het benodigde hydrologisch onderzoek bestaat uit peilbuisanalyses en hydrologische modelleringen. Er is momenteel een grondwatermodel operationeel. Dit is (een verbeterde versie van) het MIPWA-model. Met dit model kan gericht nagegaan worden of er hydrologische knelpunten aanwezig zijn en welke maatregelen mogelijk zijn om eventuele knelpunten op te lossen.

Als onderdeel van dit onderzoek dient het huidige meetnet met grondwaterbuizen geëvalueerd te worden. Nagegaan moet worden of er aanvullende meetpunten nodig zijn met het oog op de hierboven beschreven evaluatie. Hierbij kunnen ook te verwachten knelpunten in het landbouwgebied buiten het Natura 2000-gebied als gevolg van vernatting worden betrokken. Eventuele aanpassingen van het meetnet dienen aan het begin van de komende planperiode uitgevoerd te worden zodat er voldoende metingen zijn voor de evaluatie over zes jaar. N.B. Er wordt hier dus niet voorgesteld om het bestaande hydrologische model dusdanig aan te passen en te verfijnen dat het geschikt is om het grondwaterstandsverloop vlakdekkend en gedurende het jaar te kunnen modelleren (niet-stationaire modellering). Dit vergt een zeer grote inspanning, terwijl de meerwaarde van een dergelijke aanpak ten opzichte van de hierboven voorgestelde aanpak relatief gering is.

- Onderzoek verstoringsbronnen kleine zwaan

Er is onvoldoende zicht op de omvang van de aanwezige verstoringsbronnen in de foerageergebieden van de kleine zwaan. Hiernaar dient een inventarisatie plaats te vinden. Dit kan onder andere door de veranderingen in beeld te brengen van de foerageergebieden in de laatste jaren. Informatie over de foerageergebieden zijn beschikbaar bij de Wetlandwacht.

Tabel 6.1. Overzicht maatregelen en onderzoek.

Omschrijving	Beheerplanperiode			Maatregel positief voor:	PAS
	1e	2e	3e		
Optimalisatie waterhuishouding					
Herstel damwanden	X			H7110, H7120	Nee
Onderzoek optimalisering (verfijning) compartimentering randzone randzone; incl. onderzoek aanwezige watergangen)	X			H7110, H7120	Ja
Uitvoering optimalisering (verfijning) compartimentering randzone (incl. dempen watergangen)		X		H7110, H7120	Ja
Herinrichting bosgebied noordzijde	X	X		H7110, H7120, H2320, H4010A, H4030	Ja
Inrichting en peilbeheer Schaareshokwijk	(X)	X		H7110, H7120 (H4010A)	Ja
Realisatie buffergebied 7 blokken (50% in 1e en 50% in 2e bp-periode)	X	X		H7110, H7120 (H4010A)	Ja
Herstel voedingstoestand					
Begrazing	X	X	X	H4010A, H4030, H2320, H7110, H7120	Ja
Maaien, chopperen en afvoeren	X	X	X	H2320, H4010A, H4030 H7110, H7120	Ja
Plaggen en nabekalken				H2320, H4010A H4030	Ja
	X			H7120	
Verwijderen opslag	X	X	X	H2320, H7110, H4010A H4030, H7120	Ja
Tegengaan van verstoring					
Aandacht voor handhaving klein luchtverkeer	X			Alle N2000-vogelsoorten; Specifiek: kleine zwaan	Nee
Alternatieve routes voor klein luchtverkeer	X			Alle N2000-vogelsoorten; Specifiek: kleine zwaan	Nee
Afstemming ganzenbeleid provincies	X			zwanen en ganzen	
Eventueel: Aanleg opgaande beplanting langs paden in foerageergebied	?	?		zwanen en ganzen	Nee
Onderzoek					
Onderzoek waterkwaliteit in relatie tot de vermesting	X			H7110, H7120	Ja
Onderzoek succesfactor paapje	X			Paapje	Ja
Inventarisatie onttrekking voor proceswater door de landbouw in de randzone	X			H7110, H7120, H4010A	Nee
Evaluatie hydrologische maatregelen	X			H7110, H7120, H4010A	Ja
Onderzoek verlanding (landelijk)	X			H7110, H7120	Ja
Onderzoek geoorde fuut	X			Geoorde fuut	Nee
Onderzoek verstoringsbronnen foerageergebieden kleine zwaan	X			Kleine zwaan	Nee

7 Uitvoeringsprogramma

Dit hoofdstuk beschrijft het proces van uitvoering van de maatregelen en geeft een indicatie van de kosten die in verband daarmee te verwachten zijn, voor de eerste en voor de tweede plus derde beheerplanperiode. De maatregelen zelf zijn beschreven in hoofdstukken 5 en 6. Verder wordt toelichting gegeven op monitoring, aanvullend onderzoek en de wijze waarop de communicatie rondom Natura 2000 vorm zal krijgen.

7.1 Verantwoordelijkheid voor uitvoering maatregelen

De provincies Drenthe en Fryslân zijn in beginsel verantwoordelijk voor het behalen van de doelen, waarbij de verantwoordelijkheid wel gedelegeerd kan worden. De verantwoordelijkheid voor een juist beheer van het gebied ligt primair bij de terrein-eigenaren Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

7.2 Juridische kaders uitvoering beheerplan

In het beheerplan is beschreven en onderbouwd welke maatregelen en handelingen ten minste noodzakelijk zijn om te voldoen aan de instandhoudingsdoelstellingen voor soorten en habitattypen. Indien het de verwachting is dat de uitvoering van de maatregelen mogelijk tijdelijk negatieve effecten met zich mee zal brengen, zijn deze effecten in relatie tot de instandhoudingsdoelstellingen in het beheerplan beoordeeld. Waar nodig zijn in het beheerplan aanvullende voorwaarden gesteld aan de uitvoering van deze maatregelen. Op basis van de beoordeling en de gestelde voorwaarden zijn significant negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen als gevolg van de uitvoering van die maatregelen uitgesloten.

Daarbij heeft het voorliggende beheerplan betrekking op een Natura 2000-gebied dat tevens onderdeel is van het Programma Aanpak Stikstof. In het kader van dat programma is voor het gebied een PAS-gebiedsanalyse opgesteld. De PAS maatregelen uit het beheerplan maken onderdeel uit van die gebiedsanalyse. Over het PAS is een passende beoordeling uitgevoerd. De uitvoeringsaspecten van maatregelen zijn daarbij meegenomen. Het programma is inmiddels vastgesteld en de PAS-gebiedsanalyse maakt hiervan onderdeel uit. De conclusie is dat het PAS onderbouwd is en dat er geen significant negatieve effecten te verwachten zijn.

Een aantal van de in het beheerplan neergelegde PAS en/of Natura 2000 maatregelen kan worden beschouwd als “lichte beheersmaatregelen”. Dit wil zeggen dat het maatregelen betreft die vergelijkbaar zijn aan het regulier beheer welke nu al plaatsvindt, zoals bijvoorbeeld het verwijderen van opslag, maaien, kappen en plagen. Kenmerkend hierbij is dat de “lichte beheersmaatregelen” jaarlijks of cyclisch plaatsvinden en dat ze noodzakelijk zijn om te voorkomen dat een habitattype in kwaliteit en/of omvang achteruit gaat. Voor dergelijke maatregelen geldt dat significant negatieve effecten van het uitvoeren ervan uit te sluiten zijn.

Bij de uitvoering van het geheel aan handelingen en maatregelen onder in het beheerplan geformuleerde voorwaarden zal er met zekerheid geen sprake zijn van significant negatieve effecten op de gestelde instandhoudingsdoelstellingen.

Ten aanzien van een aantal maatregelen konden de effecten van de uitvoeringsfase nog niet uitputtend worden beoordeeld omdat bijvoorbeeld specifieke informatie over de wijze van uitvoering ten tijde van het vaststellen van het beheerplan ontbrak. Hieromtrent neemt de provincie het standpunt in dat er ook ten aanzien van deze effecten van de uitvoeringsfase geen vergunningplicht geldt omdat die mogelijke effecten per definitie tijdelijk zijn en omdat het algemeen belang uitvoering van de maatregelen vereist. Het beheerplan dient immers om positieve lange(re) termijn effecten te bereiken voor de betrokken habitattypen en/of voor de betrokken soorten. In dat kader is ook een uitgebreid monitoringregime opgezet om de Natura 2000 doelen te bewaken. Het belang bij het uitvoeren van maatregelen weegt al met al zwaarder dan mogelijke tijdelijke negatieve effecten samenhangend met de uitvoeringsfase van die maatregelen.

Bij voorgaande is in overweging genomen dat de handelingen en maatregelen met voldoende zorg worden uitgevoerd. Onder zorg wordt in dit geval verstaan dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat zijn handelen tot schade kan leiden op instandhoudingsdoelstelling en/of wezenlijke kenmerken en waarden van het gebied dergelijke handelingen en maatregelen achterwege laat of zoveel mogelijk beperkt en/of ongedaan maakt. Hierbij wordt in ieder geval rekening gehouden met de gebied specifieke aandachtspunten zoals omschreven in hoofdstuk 8. Waar mogelijk wordt aangesloten bij de gedragscode in het kader van de Flora- en Faunawet.

Op basis van artikel 19a in samenhang met artikel 19d Natuurbeschermingswet 1998 bestaat geen noodzaak voor het afgeven van een vergunning voor de uitvoering van de handelingen en maatregelen zoals omschreven in het voorliggende beheerplan.

7.3 Organisatie uitvoering beheerplan

Beheercommissie

In het kader van het Programma Natuurlijk Platteland (PNP) worden voor de Natura 2000/PAS-gebieden beheercommissies opgericht, zoals besloten in de Commissie Landelijk Gebied d.d. 10 september 2015. In deze commissies hebben gebiedspartners zitting en ook eventuele 'grote particuliere grondeigenaren'. De gekozen organisatievorm wordt toegesneden op de behoefte vanuit het gebied.

De beheercommissie is verantwoordelijk voor beheer, onderhoud en monitoring. Op deze manier wordt het toezicht op en de afstemming over de uitvoering van de PAS-maatregelen efficiënt geregeld. De commissie vormt een platform waarin integrale vraagstukken gecoördineerd worden, rapportages geüniformeerd zijn en communicatie naar het gebied eenduidig verloopt.

De provincie (in dit geval de provincie Drenthe) voert de centrale regie over de uitwerking van de beheercommissie.

Het voorliggende beheerplan heeft een looptijd van zes jaar. Na deze periode zal een vervolg op dit beheerplan worden gemaakt waarbij het voorliggende plan richtinggevend is. Voorafgaand aan het opstellen van het vervolgplan is het belangrijk dat het voorliggende plan goed geëvalueerd wordt met als aandachtspunt dat er tijdig met de evaluatie wordt gestart. Voorstel is om de evaluatie uit te laten voeren onder auspiciën van de beheercommissie op een dusdanig vroeg tijdstip dat de resultaten van de evaluatie meegenomen kunnen worden bij de opstelling van het vervolgbeheerplan.

7.4 Monitoring

7.4.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt toegelicht wat wordt gemonitord, door wie en waarom. De verantwoordelijkheid voor de monitoring is verdeeld over verschillende instanties. Het Rijk is verantwoordelijk voor de monitoring van de staat van instandhouding van habitattypen en soorten op landelijk niveau. De provincie is verantwoordelijk voor het monitoren van de maatregelen in het Natura 2000-gebied (inclusief de effectiviteit ervan), de veranderingen in het gebied en het gebruik in en om het gebied. Daarnaast is de provincie verantwoordelijk voor de regie van het interne proces. Dit betekent dat ze met betrokken partijen afspraken maakt over de uitvoering van de in dit beheerplan beschreven monitoring. Tot slot bewaakt de provincie ook de uitvoering van deze afspraken.

De monitoring van de natuurkwaliteit is de verantwoordelijkheid van de provincie en wordt vaak uitgevoerd door de terreinbeheerders via de verplichtingen van de SNL-subsidie (SNL = Subsiestelsel Natuur en Landschap).

De informatie uit de monitoring wordt gebruikt bij het opstellen van het volgende beheerplan en de door het Rijk aan de Europese Commissie te leveren rapportages. De informatie is ook van belang voor vergunningverlening, handhaving en beheer.

Hieronder wordt eerst aangegeven welke monitoring in de huidige situatie plaatsvindt. Vervolgens wordt inzichtelijk gemaakt hoe omgegaan wordt met de monitoring ten behoeve van de instandhoudingsdoelen en het PAS. Daarbij wordt aangegeven in hoeverre de huidige monitoring daarvoor voldoende is en welke aanvullingen nodig zijn.

In het Provinciale meerjarenprogramma monitoring natuurkwaliteit is de monitoring voor Natura 2000 en PAS opgenomen, inclusief de daarvoor benodigde budgetten.

7.4.2 Bestaande monitoring

In de huidige situatie vinden de volgende vormen van monitoring plaats.

Landelijke standaard Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL)

In het kader van SNL vindt monitoring van de natuurkwaliteit plaats. Dit betreft onder meer de vegetatietypen, de vegetatiestructuur en verschillende plant- en diersoorten. De werkwijze van deze monitoring wordt beschreven in 'Werkwijze Natuurmonitoring en beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS' (hierna: werkwijze SNL-monitoring). Het belangrijkste deel van de voor Natura 2000 gewenste monitoring is integraal opgenomen in deze monitoring. De beschreven monitoringsmethodiek is onafhankelijk van het gebied. Deze werkwijze is te vinden op het portaal Natuur en Landschap (www.portaalnatuurenlandschap.nl).

NEM

In het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) worden gegevens over soorten verzameld (in opdracht van het ministerie van EZ, de organisatie daarvan valt buiten dit beheerplan). In een jaarlijkse kwaliteitsrapportage wordt aangegeven voor welke soorten de informatie uit het NEM betrouwbare gegevens voor trends en aantallen per Natura 2000-gebied oplevert.

Overige monitoring

In het Fochteloërveen vinden diverse monitoringsactiviteiten plaats. Momenteel voorziet Natuurmonumenten in de informatiebehoefte over Vogelrichtlijnsoorten. Kern van de proble-

matiek in het Fochteloërveen is, naast vermindering van de stikstofdepositie, herstel van het hydrologisch systeem. De volgende monitoring op het gebied van hydrologie vindt al plaats:

- Provinciaal meetnet verdroging
- Hydrologisch meetnet Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten
- Monitoring in het kader van de landinrichting Fochteloërveen door Wetterskip Fryslân

De monitoring vindt ook plaats buiten het Fochteloërveen. Zo is er in het kader van het project Dutch Crane Resort en het Smildigerveen monitoringspunten geplaatst buiten het Fochteloërveen. Doel van deze locaties is om te beoordelen in hoeverre maatregelen in het veengebied een effect in de omgeving veroorzaken. Bij het beoordelen en optimaliseren van het bestaande meetnet zullen wensen om effecten in de omgeving te kunnen meten worden meegenomen.

Een deel van de huidige monitoringsactiviteiten is niet relevant voor monitoring van Natura 2000-instandhoudingsdoelen. Hieronder staat beschreven welke monitoringsactiviteiten daarvoor wel nodig zijn.

7.4.3 Monitoring voor het behalen van de instandhoudingsdoelen

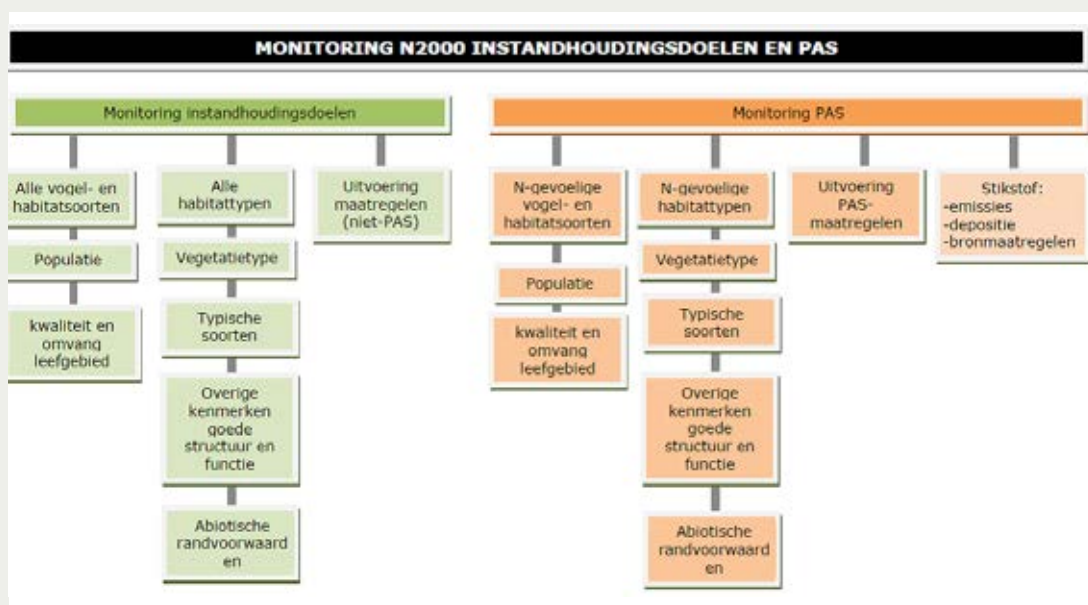
Het Fochteloërveen is aangewezen voor de in hoofdstuk 2 benoemde habitattypen en Vogelrichtlijnsoorten. De maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelen voor deze habitattypen en soorten te realiseren staan in hoofdstuk 6. Monitoring moet duidelijk maken hoe de staat van instandhouding van de habitattypen en soorten in het gebied zich ontwikkelt, of de maatregelen het gewenste resultaat opleveren en of veranderingen in het gebied, of in het gebruik in en om het gebied, effect hebben op het behalen van de instandhoudingsdoelen. Per beheerplanperiode moeten hier uitspraken over worden gedaan. De monitoring moet ook de voortgang van de uitvoering van maatregelen inzichtelijk maken.

De monitoring richt zich op:

1-Vogel- en habitattoorten:

- a. populatie
- b. leefgebied

2-Habitattypen:

Figuur 7.1. Opzet monitoring voor de instandhoudingsdoelen en PAS.

- a. vegetatietype
 - b. typische soorten
- 2c: overige kenmerken van een goede structuur en functie (zie Natura 2000 Profielendocument)
- 2d: abiotische randvoorwaarden
- 3-Uitvoering maatregelen

1a. Monitoring Vogelrichtlijnsoorten: omvang populatie

Het Fochteloërveen is aangewezen voor tien Vogelrichtlijnsoorten. Volgens het NEM kwaliteitsrapport 2014 zijn er voor de broedvogels in het Fochteloërveen de laatste drie jaar voldoende meetpunten geweest. Ook de dekking van tellingen van vogelsoorten op slaappleaatsen is goed (NEM kwaliteitsrapport 2014). Er zijn voor deze soorten dus geen aanvullende monitoringsactiviteiten nodig. Volgens het NEM kwaliteitsrapport 2014 is de teldekking van slobend en wintertaling in het Fochteloërveen niet goed. Voor deze soorten moeten aanvullende gegevens worden verzameld.

Tabel 7.1. Huidige dekking monitoring instandhoudingsdoelen: Vogelrichtlijnsoorten.

Cod	Soort	Latijnse naam	soortgroep	SNL	NEM	overig
A008	Geoorde fuut	<i>Podiceps nigricollis</i>	broedvogelsoort	ja	ja	
A275	Paapje	<i>Saxicola rubetra</i>	broedvogelsoort	ja	ja	
A119	Porseleinhoen	<i>Porzana porzana</i>	broedvogelsoort	ja	ja	
A276	Roodborsttapuit	<i>Saxicola torquata</i>	broedvogelsoort	ja	ja	
A037	Kleine zwaan	<i>Cygnus bewickii</i>	niet-broedvogelsoort	nee	ja	
A041	Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	niet-broedvogelsoort	nee	ja	
A056	Slobeend	<i>Anas clypeata</i>	niet-broedvogelsoort	nee	nee	
A039	Toendrarietgans	<i>Anser fabalis ssp. rossicus</i>	niet-broedvogelsoort	nee	ja	
A038	Wilde zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	niet-broedvogelsoort	nee	ja	
A052	Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	niet-broedvogelsoort	nee	nee	

De provincie is verantwoordelijk voor duurzame monitoring van soorten die niet gedekt worden door SNL/NEM-monitoring (zie tabel 7.1).

1b. Monitoring Vogelrichtlijnsoorten: omvang, kwaliteit en draagkracht leefgebied

Op dit moment is er nog geen eenduidige invulling van het begrip leefgebied en draagkracht van het leefgebied, die tot een uniforme aanpak leidt. De soortspecifieke eigenschappen vragen bovendien om een benadering per soort. Uit pragmatische overwegingen is er daarom voor gekozen om voor de huidige beheerplannen aan te sluiten bij de ecologische vereisten voor het actuele leefgebied zoals vastgesteld in het Natura 2000-profielendocument (Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS). Het betreft de aspecten omvang van het leefgebied van een soort in het Natura 2000-gebied en mate van geschiktheid van het biotoop voor de soort.

Wanneer het goed gaat met de Vogelrichtlijnsoort en deze geen neerwaartse trend in aantallen laat zien, wordt ervan uitgegaan dat omvang, kwaliteit en draagkracht van het leefgebied voldoende zijn. Alleen bij een neerwaartse trend in aantal worden omvang, kwaliteit en draagkracht van het leefgebied nader onder de loep genomen. In dit geval moet er in het beheerplan een onderzoeks-/monitoringsvraag worden opgenomen.

Voor geoorde fuut, paapje, wilde zwaan, toendrarietgans, kolgans, wintertaling en slobeend worden de instandhoudingsdoelen gehaald. Voor deze soorten zijn geen aanvullende inspanningen nodig wat betreft monitoring van het leefgebied.

Bij porseleinhoen en kleine zwaan s sprake van (soms) te lage aantallen, waarvan niet goed bekend is in hoeverre deze met de kwaliteit en omvang van het leefgebied te maken hebben. Voor deze soorten wordt dus een aanvullende onderzoeksvraag in dit beheerplan opgenomen, namelijk:

Hoe bepaal je oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied voor het porseleinhoen en de kleine zwaan?

De provincie draagt zorg voor het opstellen en uitzetten van deze onderzoeksvraag.

2a: Monitoring habitattypen: vegetatietype

Informatie over de habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen, wordt in de SNL-monitoring verzameld. De SNL-monitoring is deels dekkend voor de habitattypen waarvoor instandhoudingsdoelen gelden (tabel 7.2).

Tabel 7.2. Huidige dekking monitoring instandhoudingsdoelen: habitattypen.

Code	Habitatype	SNL- monitoring	NEM	overig
H2320	Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	deels		
H4010A	Vochtige heiden (hogere zandgronden)	deels		
H4030	Droge heiden	deels		
H7110A	Actieve hoogvenen	deels		
H7120	Herstellende hoogvenen	deels		

Niet in alle gebiedsdelen van het Natura 2000-gebied zijn overeenkomsten in het kader van de SNL afgesloten. Waar dat niet het geval is, zijn ook geen afspraken over de monitoring gemaakt. De monitoring voor Natura 2000 en het PAS dient daar echter wel plaats te vinden. Het gaat in het Fochteloërveen om een totale oppervlakte van meer dan 50 hectare die niet gedekt wordt. Een specificatie van oppervlaktes per beheertype en een kaartje van de betreffende percelen staat in bijlage 3. De provincie zorgt ervoor dat de monitoring van het niet-verplichte deel gelijktijdig wordt uitgevoerd met de SNL-monitoring.

Daarnaast moet een aanvullende vegetatiekartering worden uitgevoerd in de delen van het gebied waar nu geen habitattypen liggen, omdat niet bij voorbaat uit te sluiten is dat zich daar habitattypen ontwikkelen. Voor het Fochteloërveen betreft dat de beheertypen in tabel 7.3. De provincie is ervoor verantwoordelijk dat deze kartering wordt uitgevoerd.

Tabel 7.3. Beheertypen Fochteloërveen waar volgens de SNL-methodiek geen vegetatiekartering vereist is.

Code	Beheertype	Oppervlakte
N03.01	Beek en bron	0,33
N04.02	Zoete plas	1,97
N12.02	Kruiden- en faunarijck grasland	73,02
N12.06	Ruigteveld	0,02
N15.02	Dennen-, eiken- en beukenbos	14,65
N16.01	Droog bos met productie	350,09
	Totaal:	440,07

2b: Monitoring habitattypen: typische soorten

Typische soorten zijn dier- of plantensoorten die verbonden zijn aan een specifiek habitatype en een bepaalde kwaliteit representeren. Niet alle typische soorten worden in het kader van de SNL-monitoring geïnventariseerd. De soortkarteringen in het kader van de SNL-monitoring zijn beperkt tot flora, broedvogels, dagvlinders, sprinkhanen en libellen. Andere soortgroepen (reptielen, amfibieën, vissen, zoogdieren en verschillende soorten ongewervelden) ontbreken.

Tabel 7.4 geeft een overzicht van de soorten die niet door SNL-monitoring worden gedekt. Hiervoor zijn aanvullende monitoringsactiviteiten nodig om de verspreiding op kilometerhokniveau vast te stellen. De provincie is verantwoordelijk voor aanvullende monitoring in overleg met de beheerders. Voor de typische soorten is de provincie vrij om te bepalen hoe zij deze meet. Het is specifiek niet de bedoeling om de soorten op hetzelfde niveau te monitoren als de instandhoudingsdoelen. Als minimumeis geldt dat in ieder geval duidelijk moet worden of de betreffende typische soort aanwezig is. Een methodiek voor het dekken van de informatieverplichting wordt na vaststelling van het beheerplan in overleg met de terreinbeheerders en de provincie opgesteld.

Tabel 7.4. Overzicht typische soorten Fochteloërveen die niet gedekt worden door SNL-monitoring.

Soort	Wetenschappelijke naam	Soortgroep	SNL	NEM
	<i>Rhadicoleptus alpestris</i>	Kokerjuffers	nee	Onbekend
Adder	<i>Vipera berus ssp. berus</i>	Reptielen	nee	Onbekend
Broedkelkje	<i>Gymnocolea inflata</i>	Mossen	nee	Onbekend
Heikikker	<i>Rana arvalis ssp. arvalis</i>	Amfibieën	nee	Onbekend
Kortharig kronkelsteeltje	<i>Campylopus brevopilus</i>	Mossen	nee	Onbekend
Kronkelheidestaartje	<i>Cladonia subulata</i>	Korstmossen	nee	Onbekend
Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	nee	Onbekend
Open rendiermos	<i>Cladina portentosa</i>	Korstmossen	nee	Onbekend
Rode heidelucifer	<i>Cladonia floerkeana</i>	Korstmossen	nee	Onbekend
Slijkzegge	<i>Carex limosa</i>	Vaatplanten	nee	Onbekend
Vals heideblauwtje	<i>Plebeius idas ssp. idas</i>	Dagvlinders	nee	Onbekend
Veenbesblauwtje	<i>Plebeius optilete</i>	Dagvlinders	nee	Onbekend
Veenbesparelmoervlinder	<i>Boloria aquilonaris</i>	Dagvlinders	nee	Onbekend
Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia ssp. tullia</i>	Dagvlinders	nee	Onbekend
Veenorchis	<i>Dactylorhiza majalis ssp. sphagnicola</i>	Vaatplanten	nee	Onbekend
Zandhagedis	<i>Lacerta agilis ssp. agilis</i>	Reptielen	nee	Onbekend

2c: Monitoring habitattypen: overige kenmerken goede structuur en functie

Volstaan kan worden met beschikbare informatie verkregen uit SNL-monitoring, al dan niet aangevuld met expert judgement. Via de vegetatiekartering en de hierbij mee te nemen 'toevoegingen' via de structuurkartering kan de gewenste informatie worden verzameld. Er is geen aanvullende monitoring nodig.

2d: Monitoring habitattypen: abiotische randvoorwaarden

Voor habitattypen waarvoor instandhoudingsdoelen gelden dient ook inzicht te bestaan in de abiotische parameters (ecologische vereisten) die van invloed zijn op deze habitattypen. Het kan hierbij gaan om zuurgraad, vochttoestand, zoutgehalte, voedselrijkdom en overstromingstolerantie. Voor de parameter stikstofdepositie is een aparte aanpak uitgewerkt via het PAS-monitoringsprogramma; dat wordt niet in dit beheerplan uitgewerkt. Het meten van abiotische parameters kan plaatsvinden via directe metingen (bijvoorbeeld aan grondwater) en indirecte metingen (bijvoorbeeld van voedselrijkdom en zuurgraad via het programma ITERATIO). Landelijk is afgesproken dat er gebruik gemaakt wordt van ITERATIO in combinatie met de beschikbare gegevens uit het provinciale grondwatermeetnet. In bijlage 3.b is een kaart met de meetpunten van het bodemmeetnet/LMF weergegeven.

3: Monitoring uitvoering maatregelen

De uitvoering van de monitoring van maatregelen voor de habitattypen ligt bij de beheerder, maar de provincie is verantwoordelijk voor deze monitoring. Een landelijk format voor monitoring van de uitvoering van maatregelen is in ontwikkeling. De uitvoering van maatregelen maakt deel uit van de Realisatiestrategie Platteland Drenthe (Realisatiestrategie Platteland Drenthe 'Aan het werk', versie 12 mei 2014). Daarin wordt ook de voortgang van de uitvoering van de maatregelen gemonitord. Uitgangspunt is dat dit voldoende informatie oplevert voor de monitoring in het kader van het beheerplan.

7.4.4 Monitoring voor het Programma Aanpak Stikstof (PAS)

De PAS-monitoring moet informatie opleveren voor sturing van het PAS en richt zich op:

- 1) natuurkwaliteit: stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden;
- 2) herstelmaatregelen;
- 3) stikstof: emissies, depositie en bronmaatregelen;
- 4) ontwikkelingsruimte: beschikbaar en besteed.

De informatie over stikstof (3) en over ontwikkelingsruimte (4) wordt onder de verantwoordelijkheid van het PAS-bureau en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) verzameld en ligt buiten de scope van dit beheerplan. De informatie is wel van wezenlijk belang voor de evaluatie van het behalen van instandhoudingsdoelen.

In het kader van het beheerplan wordt wel informatie verzameld over de natuur (1) en over herstelmaatregelen (2). Voor het PAS ligt het accent daarbij op het behoud van de omvang en de kwaliteit van het habitatype, waarbij een uitbreidings- en/of verbeterdoel binnen afzienbare termijn mogelijk moet blijven. De resultaten van de monitoring moeten daarom tijdig inzicht geven (signaleren) in de kwaliteitsontwikkeling (trend) van de beschermde natuurwaarden.

1. Natuurkwaliteit

Dit houdt monitoring van stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden in. Alle habitattypen waarvoor het Fochteloërveen is aangewezen, zijn stikstofgevoelig en vallen dus onder de PAS-monitoring. De monitoring ten behoeve van de habitattypen komt overeen met zoals die is beschreven voor de monitoring van de habitattypen voor de instandhoudingsdoelen (paragraaf 7.4.3).

Van de soorten uit het aanwijzingsbesluit waarvan het leefgebied stikstofgevoelig is dient eens per zes jaar de omvang en de kwaliteit en de ontwikkeling van het leefgebied te worden beschreven in relatie tot de functies die het gebied heeft voor deze soorten.

Van de niet-broedvogelsoorten waarvoor het Fochteloërveen is aangewezen, is geen enkele als gevoelig aangemerkt in bijlage II van de leefgebiedenbenadering. Voor deze soorten zijn dus geen aanvullende monitoringsactiviteiten nodig in het kader van het PAS.

De broedvogels waarvoor het gebied is aangewezen broeden alle in habitattypen die gevoelig zijn voor stikstof. Het porseleinhoen is niet als gevoelig aangemerkt in bijlage II van de leefgebiedenbenadering. Geoorde fuut, paapje en roodborsttapuit zijn wel als gevoelig aangemerkt. Voor deze soorten wordt echter in dit gebied geen negatief effect verwacht van de stikstofdepositie; de staat van instandhouding wordt door andere factoren bepaald. Daarom is er ook voor de broedvogels geen aanvullende monitoring nodig in het kader van het PAS.

2: Herstelmaatregelen

Dit houdt in monitoring van:

- uitvoering van deze maatregelen
- herstelproces en effecten herstelmaatregelen door middel van procesindicatoren

Uitvoering maatregelen

De monitoring van maatregelen voor de habitattypen wordt uitgevoerd door de beheerder, maar de provincie is verantwoordelijk voor het bijhouden van de voortgang. Een landelijk format voor monitoring van de uitvoering van maatregelen is in ontwikkeling. De uitvoering van maatregelen maakt deel uit van de Realisatiestrategie Platteland Drenthe (Realisatiestrategie Platteland Drenthe ‘Aan het werk’, versie 12 mei 2014). Uitgangspunt is dat dit voldoende informatie oplevert in het kader van het beheerplan.

Procesindicatoren

Met het uitvoeren van de herstelmaatregelen in de eerste PAS-periode wordt het stoppen van de achteruitgang en vervolgens herstel beoogd. Dat zal in veel gevallen eerst zichtbaar zijn aan de ‘standplaatsfactoren’ (abiotische condities) en aan specifieke soorten; pas later zal het habitat als geheel verbeteren. Om toch zo snel mogelijk de effectiviteit van de herstelmaatregelen in kaart te brengen, is binnen het PAS specifieke monitoring afgesproken die het proces van natuurherstel op korte termijn in kaart brengt door zogenaamde ‘PAS-procesindicatoren’ te meten. Dit zijn indicatoren die kunnen helpen bij het tijdig signaleren van (dreigende) verslechtering of verbetering van de kwaliteit van een bepaald habitatype. Het is een instrument waarmee de effecten van PAS-maatregelen tussentijds (in intervallen van drie jaar) bepaald kunnen worden. Hiervoor zijn de volgende parameters geselecteerd (Smits en Van der Molen, 2015):

- abiotische randvoorwaarden (ecologische vereisten)
- vegetatie (totale soortensamenstelling) of structuur
- soorten

In tegenstelling tot de ‘standaardmonitoring’ is het monitoren van procesindicatoren gebiedsafhankelijk, waarbij wordt gekeken naar de verwachte positieve effecten van maatregelen in relatie tot de effecten van stikstof. Een uitwerking en start van de monitoring van de procesindicatoren vindt in de eerste beheerplanperiode plaats.

Veldbezoek

In het kader van het PAS wordt een veldbezoek worden uitgevoerd om een beeld te krijgen van de actuele situatie met betrekking tot de ontwikkelingen van de stikstofgevoelige habitattypen. Het veldbezoek vindt jaarlijks plaats zodat dit tijdig inzicht kan geven (signaleren) in de kwaliteitsontwikkeling van de beschermde natuurwaarden.

Het wordt uitgevoerd door een vertegenwoordiger van de provincie en een terreinbeheerder. Voor de rapportage van het veldbezoek wordt gewerkt conform een voorgeschreven landelijk format.

In tabel 7.5 is voor het Fochteloërveen weergegeven met welke frequentie de monitoringinformatie in het kader van het PAS over de maatregelen en de natuurkwaliteit moet worden verzameld en gerapporteerd.

Tabel 7.5. Frequentie monitoring voor sturing PAS.

Jaar	Resultaat
0	Nulsituatie instandhoudingsdoelen: habitattypen Nulsituatie aanpak en uitgangssituatie PAS procesindicatoren Nulsituatie herstelmaatregelen
Jaarlijks	Overzicht van de voortgang van de monitoringactiviteiten Overzicht van de voortgang van de uitvoering van de herstelmaatregelen actueel beeld van ontwikkeling van stikstofgevoelige habitattypen (veldbezoek)
3	Beperkte conclusie over de herstelprocessen die met de herstelmaatregelen in ontwikkeling zijn gebracht, op basis van procesindicatoren en op basis van beschikbare gegevens uit reguliere monitoring (per herstelstrategie, per habitatype) Beknopte evaluatie van de voortgang en het effect van de uitgevoerde herstelmaatregelen
6	Evaluatie van de gebiedsanalyse en van de herstelstrategieën Volledige evaluatie van de staat van instandhouding van habitattypen: - gevoelige habitattypen: 1 x per zes jaar - minder gevoelige habitattypen: 1 x per twaalf jaar Hierbij worden de waargenomen trends in natuurkwaliteit voor de instandhoudingsdoelen in verband gebracht met: - de waargenomen trends van de stikstofdepositie - de uitvoering van ecologische herstelmaatregelen Evaluatie van de effectiviteit van de ecologische herstel maatregelen (per herstelstrategie en per habitatype)

7.4.5 Overzicht monitoring voor instandhoudingsdoelen en PAS

Tabel 7.6 geeft een overzicht van alle onderdelen van de monitoring voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelen en het PAS. Daarbij is aangegeven of deze gedekt zijn door huidige monitoringsactiviteiten of dat aanvullende monitoringsinspanningen nodig zijn. In het laatste geval wordt in de tabel aangegeven hoe dit geregeld wordt en wie er verantwoordelijk is.

Tabel 7.6. Totaaloverzicht monitoring.

Monitoring onderdeel	Gedekt?	Aanvullende monitoring nodig?	Zo ja, afspraak	Zo ja, wie is verantwoordelijk?
Monitoring voor instandhoudingsdoelen				
1a. Vogelrichtlijnsoorten: omvang populatie SNL (deels)	NEM (deels)			
	Ja, voor slobeend en wintertaling	Nog te maken	Provincie	
1b. Vogelrichtlijnsoorten: omvang, kwaliteit en draagkracht leefgebied	Alleen wanneer sprake is van een neerwaartse trend, is er aanvullende inspanning nodig	Ja, voor porseleinhoen en kleine zwaan	Onderzoeks-/ monitoringsvraag opnemen in beheerplan	Provincie
1c. Monitoring uitvoering maatregelen voor Vogelrichtlijnsoorten (niet PAS-gerelateerd)	De uitvoering van maatregelen en de bijbehorende monitoring maakt onderdeel uit van de realisatiestrategie	nee		
2a. Habitattypen: vegetatietypen	SNL (deels)	Ja, voor gebieden zonder SNL-overeenkomst		
Ja, voor extra habitattypen in bossen etc.	Opgenomen in het Meerjarenprogramma monitoring natuurkwaliteit Provincie zorgt dat monitoring plaatsvindt	Provincie		
2b. Habitattypen: abiotische randvoorwaarden	ITERATIO in combinatie met gegevens provinciaal grondwatermeetnet	Nee		
2c. Habitattypen: typische soorten NEM (deels)	SNL (deels)			
	Ja, voor een aantal typische soorten	nog te organiseren	de provincie regelt monitoring van: kokerjuffers, mossen, korstmossen, reptielen en amfibieën. TBO regelt monitoring van vaatplanten en(dag) vlinders	
2d. Habitattypen: overige kenmerken goede structuur en functie	SNL & expert judgement	Ja, voor niet SNL-gebied	Opgenomen in het Meerjarenprogramma monitoring natuurkwaliteit	
Provincie zorgt dat monitoring plaatsvindt	Provincie			
2e. Monitoring uitvoering maatregelen voor habitattypen (niet PAS-gerelateerd)	De uitvoering van maatregelen en de bijbehorende monitoring maakt onderdeel uit van de realisatiestrategie	Nee		

Monitoring onderdeel	Gedekt?	Aanvullende monitoring nodig?	Zo ja, afspraak	Zo ja, wie is verantwoordelijk?
Monitoring voor PAS				
3a. Monitoring stikstofgevoelige habitattypen	SNL (deels)	Ja, eens per 12 jaar voor stikstofgevoelige habitattypen	Opgenomen in het Meerjarenprogramma monitoring natuurkwaliteit	
Provincie zorgt dat monitoring plaatsvindt	Provincie			
3b Monitoring stikstofgevoelige soorten en leefgebieden	N.v.t.	Nee		
4a. Monitoring uitvoering maatregelen	De uitvoering van maatregelen en de bijbehorende monitoring maakt onderdeel uit van de realisatiestrategie	Nee		
4b. Procesindicatoren	Procesindicatoren worden niet standaard gekarteerd.	Ja	Opgenomen in het Meerjarenprogramma monitoring natuurkwaliteit	
Methodiek nog niet uitgewerkt	Provincie			
5 Veldbezoek	Extra inspanning	Ja	Methodiek nog niet uitgewerkt	Provincie

7.4.6 Planning monitoring instandhoudingsdoelen en PAS

In samenspraak met de terreinbeherende organisaties is een provinciaal monitoringprogramma opgesteld (tabel 7.7). De verspreiding van typische soorten wordt iedere zes jaar gekarteerd (op basis van SNL-karteringen flora, broedvogels, dagvlinders/sprinkhanen en libellen). Vegetatietypen, abiotiek en kenmerken van een goede structuur en functie worden ook eenmaal per zes jaar (op basis van karteringen vegetatie en structuur) gekarteerd (eenmaal in het kader van de reguliere SNL-vegetatiekartering, eenmaal aanvullend in het kader van het PAS). Procesindicatoren worden eens per drie jaar gekarteerd. Het veldbezoek vindt jaarlijks plaats. Dit geldt ook voor de monitoring van de uitvoering van de maatregelen voor de instandhoudingsdoelen (habitattypen) en het PAS.

Tabel 7.7. Planning monitoring natuurkwaliteit.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Vegetatie						PAS						SNL
Flora			PI			SNL/PI			PI			SNL/PI
Broedvogels						SNL						SNL
Dagvlinders/ sprinkhanen						SNL						SNL
Libellen						SNL						SNL
Structuur												SNL
Maatregelen VR-soorten	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Maatregelen habitattypen	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Maatregelen PAS	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Veldbezoek PAS	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja

7.5 Overzicht kosten en financiering

7.5.1 Kosten

In tabel 7.8 is de begroting weergegeven van de te nemen maatregelen in het kader van Natura 2000 Fochteloërveen. Het overgrote deel van de kostenposten is PAS-gerelateerd. In de tabel zijn ook de kosten voor het aanvullende onderzoek opgenomen.

Tabel 7.8. Overzicht maatregelen (inclusief onderzoek) en begroting (exclusief regulier beheer) van het Fochteloërveen voor drie beheerplanperioden.

Beheerplanperiode	1	2	3
Maatregel			
Inrichting Smildeger venen	€ 550.000		
Realisatie polder 7 blokken	€ 235.000	€ 785.000	
Bos omvormen noordzijde	€ 150.000	€ 150.000	
Aanpassen damwanden compartimentering	€ 300.000		
Inrichten peilbeheer Schaaphokswijk	€ 500.000	€ 1.042.000	
Verfijning compartimentering		€ 375.000	
Drukbegrazing	€ 720.000	€ 720.000	€ 720.000
Maaien, chopperen en afvoeren	€ 366.000	€ 366.000	€ 366.000
Plaggen en nabekalken	€ 30.000	€ 30.000	€ 30.000
Verwijderen opslag	€ 360.000	€ 360.000	€ 360.000
Onderzoek	€ 125.000		
Monitoring effecten (stikstofgerelateerd)	€ 10.000	€ 10.000	€ 10.000
Totaal	€ 3.346.000	€ 3.838.000	€ 1.486.000

7.5.2 Financiering

De provincies Drenthe en Fryslân ontvangen van het Rijk de middelen voor uitvoering van de in het beheerplan verwoorde herstelmaatregelen. Zij financieren deze dus ook. De maatregelen uit dit beheerplan maken deel uit van het Programma Natuurlijk Platteland. De provincie Drenthe realiseert dit programma in samenwerking met alle Drentse gemeenten, de waterschappen, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Het Drentse Landschap, Natuur- en Milieufederatie Drenthe, LTO Noord en Drents Particulier Grondbezit. Deze partijen hebben zich gezamenlijk aan de totale natuuropgave voor Drenthe en de bijbehorende maatregelen gecommitteerd met de ondertekening van de 'Raamovereenkomst Plattelandsontwikkeling Drenthe' in maart 2015.

Voor uitvoering van de herstelmaatregelen uit het beheerplan die uit het PAS voortkomen, is in april 2015 bovenop deze overeenkomst een 'Borgingsovereenkomst' gesloten tussen provincie Drenthe, waterschappen, terreinbeherende organisaties en DPG. Deze overeenkomst legt het wederzijdse commitment en de daaraan verbonden verplichtingen juridisch vast. Voor de uitvoering van de PAS-(herstel-)maatregelen is ook in Fryslân een borgingsovereenkomst gesloten tussen provincie, Wetterskip Fryslân en de terreinbeherende organisaties. De kosten voor monitoring zijn gedekt binnen het meerjarenprogramma monitoring natuurkwaliteit 2015-2026 dat is vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Drenthe op 17 februari 2015.

Voldoende middelen

Gedurende de eerste beheerplanperiode van zes jaren ontvangt de provincie Drenthe van het Rijk ruim 7,5 miljoen euro voor realisering van de PAS-maatregelen in zowel het Drentse deel als het Friese deel van het Fochteloërveen.

Synergie is efficiënt en effectief

Alle maatregelen die in het kader van Natura 2000, PAS, NNN en KRW in Drenthe worden genomen, zijn geclusterd in een dertigtal gebiedsgerelateerde projecten die voor de komende zes jaar op het programma staan. Per project is een uitwerking gemaakt in prioriteiten, uitvoeringsplanning, rollen en verantwoordelijkheden, begrote kosten en financiële dekking. Door programmamaatregelen met elkaar en met andere plattelandsdoelen te verbinden, onder andere door werk met werk te maken, kunnen beschikbare middelen effectief en efficiënt worden ingezet. De begrote kosten zijn gebaseerd op normkosten en dus indicatief.

De prioritering van de maatregelen kan binnen gesloten overeenkomsten en de contouren van het PAS in de tijd veranderen. Het programma is niet in beton gegoten; jaarlijks wordt gekeken of bijstelling nodig is. Inzichten kunnen veranderen, onderzoeken en effectstudies kunnen nieuwe kansen of knelpunten aan het licht brengen en vanuit gebiedspartners kunnen nieuwe initiatieven voortkomen die aan het programma te verbinden zijn. De provincie Drenthe stemt dit af met de provincie Fryslân.

Provincie Drenthe voert regie

De provincie Drenthe draagt de verantwoordelijkheid voor het programma en voert daarom de regie over de uitvoering ervan. Met betrokken partijen wordt de voortgang jaarlijks geëvalueerd en geactualiseerd. Waar nodig worden uitvoeringsprocessen gefaciliteerd in de vorm van ondersteuning door Prolander. Hiertoe sluit de provincie jaarlijks een prestatieovereenkomst met Prolander af. Voor de complexere gebieden met verschillende opgaven geeft de provincie de opdracht tot uitvoering aan bestaande of nog te benoemen bestuurscommissies.

Verwerving/functiewijziging

Agrarische gronden zijn een belangrijk middel om natuuropgaven te kunnen realiseren. Er zijn verschillende manieren om deze gronden geschikt te maken voor natuurfuncties:

- Subsidie. De grondeigenaar neemt zelf de functieverandering op zich. Dat kan op basis van een subsidie.
- Grondruil en eventueel bedrijfsverplaatsing. Landbouwkundige structuurverbetering is daarbij het vertrekpunt: de eigenaar gaat er in kwaliteit, omvang en ligging bij voorkeur op vooruit.
- Flankerende (tijdelijke) maatregelen en compensatie, bijvoorbeeld van natschade.
- Aankoop. De provincie streeft naar verwerving op basis van vrijwilligheid. Indien daarvan geen sprake is, maar nut en noodzaak wel aantoonbaar zijn, dan kan het onteigeningsinstrument - als laatste optie - worden ingezet. Aankoop speelt voor een beperkt aantal gronden, alleen in de provincie Drenthe.

Inrichting en beheer

De provincies zijn verantwoordelijk voor de realisatie van de doelen; terreinbeherende organisaties en particuliere eigenaren zijn verantwoordelijk voor beheer en ontwikkeling. De provincie zet middelen in om deze partijen zo goed mogelijk te ondersteunen. De inzet van vrijwilligers bij natuurbeheer wordt van harte toegejuicht. Beheer kan onder andere in de vorm van agrarisch natuurbeheer plaatsvinden. Op grond van wettelijke verplichtingen draagt de provincie zorg voor monitoring van de effecten van inrichtings- en beheermaatregelen.

Subsidies

De provincie kan subsidies verlenen aan grondeigenaren (agrariërs, particulieren, terreinbeherende organisaties) voor functieverandering, inrichting en beheer (bijvoorbeeld in het kader van

het PAS). Daarnaast heeft de provincie in specifieke gevallen de mogelijkheid om onderzoeken en uitvoering van maatregelen via opdrachten te laten lopen.

In de subsidiegids van de provincie Drenthe staat waarvoor en op welke wijze subsidie kan worden aangevraagd. In aanmerking komen plannen en projecten binnen Drenthe die bijdragen aan de doelen van het programma Natuurlijk Platteland. Beoordelingscriteria zijn onder andere de koppeling van meerdere thema's en - in lijn daarmee - de mogelijkheid tot integrale uitvoering, aantoonbare behoefte, haalbaarheid, goede kosten-batenverhouding en bereidheid om zelf bij te dragen.

Aanvragers wordt geadviseerd om eerst contact op te nemen met de provincie Drenthe om de haalbaarheid en de mogelijkheden te verkennen.

7.6 Communicatie

Voor het behalen van de doelen van het beheerplan is het van belang dat gebruikers, ondernemers, omwonenden, maatschappelijke organisaties en overheden op de hoogte zijn van het belang van het Natura 2000-gebied en de mogelijke gevolgen die de aanwijzing van het Fochteloërveen voor hen heeft. Om draagvlak te creëren voor de maatregelen uit het beheerplan en om medewerking aan de uitvoering te krijgen, is communicatie van groot belang.

7.6.1 Doelstellingen

Het Natura 2000-gebied Fochteloërveen biedt ruimte aan natuur en recreatie. In de onmiddellijke omgeving is ruimte voor wonen en bedrijvigheid. Aan de betrokkenen moet duidelijk worden gemaakt dat dit verenigbaar is met de doelstellingen van Natura 2000 en moet worden aangegeven wat het beheerplan en eventuele vergunningplicht betekenen voor de verschillende activiteiten en de verschillende doelgroepen.

De doelstellingen van de communicatie rond het beheerplan zijn:

- doelgroepen hebben inzicht in de gevolgen van het beheerplan voor de eigen situatie;
- doelgroepen weten waar ze met hun vragen terecht kunnen en waar ze informatie kunnen krijgen;
- betrokkenen bij de uitvoering van het beheer kennen nut en noodzaak van de maatregelen.

Inzicht van doelgroepen in de gevolgen van het beheerplan begint met de bekendheid van Natura 2000 en de Natuurbeschermingswet in het algemeen. Daarnaast dienen gebruikers van het gebied geïnformeerd te worden over de gevolgen van inrichtingsmaatregelen en vergunningplicht en -verlening.

Voor de realisatie van de laatste doelstelling is al tijdens de voorbereiding van het beheerplan veel werk verricht. Het beheerplan is opgesteld door het bevoegde gezag in samenwerking met de organisaties die zijn betrokken bij de uitvoering. Deze hebben bijgedragen aan de inhoud en onderschrijven de beschreven maatregelen. Voor de terreinbeherende organisaties geldt dat het beheerplan fungeert als leidraad voor het beheer.

7.6.2 Rolverdeling

Het Ministerie van EZ zorgt voor de algemene informatievoorziening rond Natura 2000 en de Nb-wet. De provincie Drenthe is als voortouwnemer het aanspreekpunt voor het beheerplan.

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten geven als beheerder van het gebied publieksvoorlichting over het gebied en over de inrichtings- en beheermaatregelen.

De provincie Drenthe verzorgt de communicatie over de specifieke gevolgen van het beheerplan voor de gebruikers van het gebied en de vergunningverlening op grond van de Nb-wet. Zij werkt de communicatie rond dit aspect nog verder uit. In ieder geval worden betrokkenen geïnformeerd door middel van nieuwsbrieven, folders en de provinciale website. Ook kunnen gebruikers van het gebied voor informatie terecht bij de provincies Drenthe en Fryslân.

7.7 Sociaal-economisch perspectief: richting geven aan ontwikkelingen

Bij het opstellen van dit Natura 2000-beheerplan en het bepalen van de daarin opgenomen maatregelen is het uitgangspunt dat negatieve sociaal-economische effecten zo veel mogelijk worden voorkomen: ecologie en economie in een betere balans met elkaar en een gastvrije natuur die ruimte biedt. Het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe stelt in zijn collegeakkoord (2015-2019) voor om via uitnodigingsplanologie ondernemers ruimte te bieden voor economische kansen in natuur en landschap en bij voorkeur in een vernieuwend segment. Maatwerk is het uitgangspunt, waarbij gekeken wordt naar een win-winsituatie: ecologisch en economisch.

7.7.1 Sociaal-economische effecten maatregelen

Het belangrijkste deel van de maatregelen in dit Natura 2000-beheerplan komt voort uit het PAS. In 2013 heeft het Landbouw Economisch Instituut (LEI) de sociaal-economische effecten van het PAS onderzocht voor de periode tot 2030. Er is gekeken naar effecten op werkgelegenheid en leefbaarheid en de verdeling van de lusten en de lasten.

In zijn algemeenheid worden de te verwachten resultaten van het PAS op basis van dit rapport positief gewaardeerd. Plaatselijk kunnen PAS-maatregelen verschillend uitwerken. De PAS heeft een positief effect op de werkgelegenheid (onder andere door uitvoering van de maatregelen) en geeft ontwikkelingsmogelijkheden via depositie-/ontwikkelingsruimte. Direct na inwerkingtreding per 1 juli 2015 konden veel ontwikkelingen dankzij het programma doorgang vinden.

De werkgelegenheid zal naar verwachting in de landbouw over het geheel genomen wel blijven dalen, onder andere doordat er bedrijven stoppen en door schaalvergroting. Voor wat betreft de gevolgen voor de recreatiesector en de burgers die in of nabij een natuurgebied wonen, is de verwachting dat het gebied door de herstelmaatregelen meer mogelijkheden gaat bieden om er te recreëren. Bij nadere uitwerking en uitvoering van de maatregelen in gebiedsprocessen is er ruimte om met de beheercommissie invulling te geven aan een zorgvuldig proces.

7.7.2 Sociaal-economische gevolgen in relatie tot vergunningverlening: nieuwe activiteiten

Voor toekomstige activiteiten geldt het vergunningstelsel op grond van de Natuurbeschermingswet. Als een activiteit mogelijk negatieve effecten heeft voor de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied is een Nb-wetvergunning nodig. Deze vergunningplicht geldt niet alleen binnen het Natura 2000-gebied maar ook daarbuiten.

Het doel van de PAS-maatregelen is het beschermen en ontwikkelen van kwetsbare, voor stikstof gevoelige natuur, terwijl tegelijkertijd economische ontwikkelingen mogelijk blijven.

Voor de verlening van toestemming aan activiteiten met stikstofdepositie kan gebruik gemaakt worden van de ontwikkelingsruimte van het PAS.

Het beheerplan kan niet voor alle activiteiten duidelijkheid geven over de mogelijke effecten op de Natura 2000-doelstellingen. Immers, niet alle ontwikkelingen zijn in beeld; sommige ontwikkelingen zijn nog in ontwikkeling bij ondernemers en plannen van nieuwe ondernemers zijn per definitie nog een 'black box'. Nieuwe activiteiten die (nog) niet in het beheerplan zijn beschreven, kunnen mogelijk vergunningplichtig zijn. Of een activiteit inderdaad vergunningplichtig is, hangt af van de mogelijke effecten.

Voor zover nieuwe activiteiten negatieve niet-stikstofgerelateerde effecten kunnen hebben op de instandhoudingsdoelstellingen, moet uit een beoordeling blijken of een vergunning kan worden verleend. Een vergunningsprocedure kan vaak sneller worden doorlopen als in een vroeg (plan)stadium van een project of een activiteit rekening wordt gehouden met mogelijke effecten op Natura 2000-gebieden. Door 'natuurinclusief' denken kan een project zo worden vormgegeven dat negatieve effecten op de natuurwaarden kunnen worden vermeden. Daardoor worden negatieve sociaal-economische effecten als gevolg van een beperkende werking van de Natuurbeschermingswet voor de ontplooiing van nieuwe activiteiten voorkomen.

7.7.3 De waarde van het gebied voor andere functies dan natuur

Het Natura 2000-beheerplan beschrijft welke maatregelen nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelen. Daarbij is in eerste instantie met een ecologische bril naar het gebied gekeken: wat is nodig om de internationaal karakteristieke bio-diversiteit te behouden, te herstellen en te ontwikkelen. Het Natura 2000-gebied levert ook andere diensten aan de maatschappij: schoon water, rust, een plek om te ontspannen en te recreëren, landschappelijke waarde, identiteit, een mooie woonomgeving enzovoort. Dit is een mooie uitdaging om ook deze waarden te beleven en te benutten.

Bij de uitvoering van de beheerplannen is het een uitdaging om ambities, opgaven en doelen zoveel mogelijk in samenhang te realiseren: samen afspraken maken, in transparantie en met wederzijds vertrouwen. 'Goed bestuur' met aandacht voor het proces en controle op de uitvoeringseffecten. De beheercommissie speelt een belangrijke rol in dit proces, waarbij belangen in beeld gebracht worden en toekomstperspectieven besproken worden, met ook aandacht voor de individuele agrarische en recreatieondernemers en de bewoners van het gebied.

Het Fochteloërveen is een uitgestrekt hoogveengebied vlakbij Assen. De recreatiemogelijkheden zijn vooral aantrekkelijk voor rust- en natuurliefhebbers. Er zijn veel mogelijkheden om te fietsen en te wandelen. De noordkant van het gebied bestaat uit een omvangrijk bosgebied en de karakteristieke bebouwing van Veenhuizen. Aan de andere zijden grenst het gebied aan reguliere landbouwgronden, vooral akkerbouw.

8 Kader voor vergunningverlening, toezicht en handhaving

8.1 Kader voor vergunningverlening

8.1.1 Algemeen

Behalve als uitwerking van de natuurdoelen en -maatregelen is het beheerplan ook bedoeld als kader voor vergunningverlening. Het beheerplan geeft aan waar de knelpunten voor doelrealisatie liggen en welke activiteiten daar mogelijk op van invloed zijn. Dit helpt het betrokken bevoegde gezag (provincies, gemeenten) bij het beoordelen van vergunningaanvragen en bij het opstellen van aan Natura 2000 gerelateerd beleid. Voor vergunningaanvragers biedt het beheerplan informatie over activiteiten, hun relatie tot knelpunten en inzicht in de plaats waar nader advies over een vergunningaanvraag kan worden verkregen.

Voor gemeenten kan het beheerplan richting geven bij het opstellen of wijzigen van bestemmingsplannen. Activiteiten waarvoor Natura 2000-doelen gevoelig zijn kunnen daar gepland worden waar ze geen risico vormen voor het realiseren van de instandhoudingsdoelen.

Natuurbeschermingswet 1998

Voor het Natura 2000-gebied Fochteloërveen zijn verschillende instandhoudingsdoelen geformuleerd (zie hoofdstuk 2). De Natuurbeschermingswet (Nb-wet) regelt de bescherming van de Natura 2000-gebieden en moet er in essentie op toezien dat de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar worden gebracht. Activiteiten en projecten die mogelijke effecten hebben op deze instandhoudingsdoelstellingen moeten getoetst worden in het kader van de Nb-wet.

Voor projecten, plannen en andere handelingen die negatieve gevolgen voor de instandhoudingsdoelen kunnen hebben geldt een vergunningplicht. Bestaand gebruik dat op de peildatum 31 maart 2010 bekend was, of redelijkerwijs bekend had kunnen zijn, bij het bevoegd gezag, kan conform de Nb-wet op dezelfde wijze doorgang vinden. Over het algemeen zijn deze activiteiten al vergunningvrij. Indien toch sprake is van een negatief effect op de instandhoudingsdoelen kan het bevoegd gezag gebruik maken van een aanschrijvingbevoegdheid (artikel 19c van de Nb-wet), tot dit beheerplan is vastgesteld en het gebruik overeenkomstig de voorwaarden zoals opgenomen in het beheerplan plaatsvindt.

In deze paragraaf wordt kort ingegaan op de procedure van vergunningverlening in het kader van de Nb-wet. Verder wordt een toelichting gegeven op enkele gebieds-specifieke toetsingkaders en aandachtspunten die relevant kunnen zijn bij de vergunningverlening in het kader van de Nb-wet.

Nieuwe Wet natuurbescherming

De beoogde Wet natuurbescherming zal op termijn de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet samenvoegen en gaan vervangen. Op het moment van schrijven valt de bescherming van de Natura 2000-gebieden onder de Natuurbeschermingswet 1998. Wanneer de Wet natuurbescherming in werking treedt zal de bescherming van Natura 2000-gebieden en bijhorende doelstellingen onder deze nieuwe wet komen te vallen. Na inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming kan een verwijzing in de tekst naar de Natuurbeschermingswet 1998 (Nb-wet) vanaf dat moment worden beschouwd als een verwijzing naar de Wet natuurbescherming. Voor zover op dit moment kan worden voorzien zullen uit de nieuwe wet geen aanvul-

lende bevoegdheden en verplichtingen voor de provincie Drenthe voortkomen voor de bescherming van Natura 2000-gebieden.

Overige wettelijke kaders

Naast de Nb-wet geldt binnen en buiten het gebied primair de bestaande wet- en regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, water en milieu. Los van een eventuele toetsing en procedure in het kader van de Nb-wet kan het dus ook noodzakelijk zijn in het kader van overige wettelijke kaders een toetsing en/of procedure te doorlopen om een vergunning en/of ontheffing te verkrijgen. Geen vergunningplicht in het kader van de Nb-wet hoeft dus niet in te houden dat er geen overige procedures doorlopen hoeven worden, dan wel vergunning en/of ontheffing hoeft te worden aangevraagd.

Overige vigerende natuurwetgeving

Vanuit de natuurwetgeving kunnen onder meer de Flora- en faunawet en de Boswet relevant zijn wanneer er effecten op natuurwaarden kunnen optreden. Indien een activiteit in het kader van de Nb-wet niet vergunningplichtig is kan er nog steeds een ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet of een melding in het kader van de Boswet noodzakelijk zijn. Een activiteit of project met mogelijke effecten op natuurwaarden (binnen en buiten een Natura 2000-gebied) moet ook aan overige relevante natuurwetgeving worden getoetst.

Relatie met RO-procedures

Ook is het van belang te bepalen of er, eventueel aanvullend op een procedure in het kader van de natuurwetgeving, een procedure in het kader van de ruimtelijke ordening (RO) doorlopen moet worden. Dit is van belang voor activiteiten en handelingen die afwijken van de kaders zoals opgenomen in het vigerende bestemmingsplan. Het doorlopen van een RO-procedure kan ook relevant zijn indien er vanuit de natuurwetgeving geen directe noodzaak is voor het doorlopen van een procedure.

Ook activiteiten en handelingen die in het kader van het beheerplan uitgevoerd worden en positieve effecten hebben op de natuurwaarden zullen getoetst moeten worden binnen de overige wettelijke kaders en eventueel een RO-procedure moeten doorlopen.

8.1.2 Bestaand gebruik en vergunningverlening

Uit de toetsing van het bestaande gebruik (hoofdstuk 4) is gebleken dat de meeste huidige activiteiten (onder voorwaarden) voortgang kunnen vinden en geen knelpunt vormen met de Natura 2000-doelstellingen. Wanneer deze huidige activiteiten wezenlijk veranderen in ruimte en tijd moet de activiteit worden beschouwd als nieuwe activiteit en/of project. Knelpunten met de Natura 2000-doelstellingen zijn dan niet meer op voorhand uit te sluiten. Voor nieuwe activiteiten en ontwikkelingen gelden in beginsel de procedures zoals deze zijn beschreven in paragraaf 8.1.5.

Voor een deel van dit bestaand gebruik zijn concrete voorwaarden geformuleerd waarbinnen in ieder geval geen negatieve effecten te verwachten zijn, zie paragraaf 8.1.3.

Vergunningplichtig bestaand gebruik

Uitbreiding en wijziging van agrarische activiteiten (hierbij moet vooral gedacht worden aan het uitbreiden met vee) of andere activiteiten die een relatie hebben met stikstofdepositie (zie ook hoofdstuk 5) zijn al vergunningplichtig en zullen afzonderlijk vergunningplichtig blijven. Deze activiteiten zijn of al vergund, of doorlopen het vergunningtraject of zullen vergunningplichtig blijven. Deze activiteiten doorlopen de procedure zoals omschreven in paragraaf 8.1.5 of hebben deze al doorlopen.

Het Fochteloërveen ligt in twee provincies. De provincies Drenthe en Fryslân zijn beide bevoegd gezag bij vergunningaanvragen. Omdat vergunningplichtige activiteiten effecten kunnen hebben op het grondgebied van beide provincies, dienen beide provincies besluiten te nemen. Voor projecten en andere handelingen waarvan de gevolgen hoofdzakelijk binnen die provincie liggen dan is die provincie bevoegd gezag (in afstemming en overeenstemming met de andere provincie.).

Drainage en beregening

Op grond van de Natuurbeschermingswet kan de aanleg van drainage en beregening uit grondwater rond Natura 2000-gebieden vergunningplichtig zijn als deze de kwaliteit van de natuurlijke habitats en van de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kan verslechteren. De provincie Drenthe heeft met de partners uit het Groenmanifest (LTO Noord, Staatsbosbeheer, Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Natuur- en Milieufederatie Drenthe) overeenstemming bereikt over hoe om te gaan met drainage en beregening in de randzone van Natura 2000-gebieden. De oplossing kenmerkt zich door een gefaseerde aanpak, die resulteert in een uitgevoerd verbeterpakket en de instelling van een overgangszone. In de tussentijd wordt een onderzoekszone ingesteld (zie tabel 8.1 en figuur 8.1).

Eindfase: verbeterpakket en overgangszone

Om verdroging van Natura 2000-gebieden tegen te gaan en tevens een goede landbouwpraktijk mogelijk te maken wordt een overgangszone bepaald. Binnen deze zone wordt een verbeterpakket ontwikkeld en uitgevoerd om de hydrologische toestand van het Natura 2000-gebied te verbeteren in samenhang met het realiseren van goede omstandigheden voor landbouwkundig gebruik. Tegen de achtergrond dat het niet de bedoeling is dwingend inbreuk te plegen op bestaand gebruik, kan dit verbeterpakket ook betrekking hebben op bestaande drainage en beregening en de vervanging daarvan. De overgangszone beslaat het gebied waar het grootste effect kan worden verwacht van het optimaliseren van de waterhuishouding. De breedte van de overgangszone is verder afhankelijk van de kwetsbaarheid van de habitattypen in het Natura 2000-gebied en de geohydrologie. De grootte van de overgangszone moet per Natura 2000-gebied nader worden bepaald.

Deze aanpak heeft het karakter van een passende beoordeling voor het gebied. Bij een passende beoordeling wordt gedetailleerd in kaart gebracht welke effecten als gevolg van het project kunnen optreden op de natuurwaarden in het gebied en welke verzachtende (mitigerende) maatregelen de initiatiefnemer van plan is te nemen. Op basis daarvan worden voor de overgangszone algemene regels gesteld voor het aanleggen en vervangen van drainage en het onttrekken van grondwater voor beregening. Als voldaan wordt aan de algemene regels en het verbeterpakket is uitgevoerd, is het aanleggen en vervangen van drainage en het onttrekken van grondwater voor beregening niet vergunningplichtig. Voorwaarde is wel dat de uitwerking per overgangszone als passende beoordeling in het beheerplan wordt opgenomen. De beheerplannen moeten na de uitwerking hierop worden aangepast conform de daarvoor geldende procedures.

Het aanleggen en vervangen van drainage en de grondwateronttrekking voor beregening buiten de overgangszones worden na vaststelling van de overgangszones en na uitvoering van het verbeterpakket binnen de overgangszones, geacht geen verslechterend of significant verstorend effect in de zin van art. 19d van de Natuurbeschermingswet te hebben en zijn daarmee niet vergunningplichtig.

Onderzoekszone

Zolang de eindfase nog niet is bereikt, is een onderzoekszone ingesteld ((figuur 7.2)). Deze onderzoekszone is een gekozen afbakening van een gebied waarvan op basis van onderzoek wordt ingeschat dat er hydrologische interactie met het Natura 2000-gebied is. De begrenzing van de onderzoekszone is niet bedoeld om hier structureel water- of andersoortig beleid of regelgeving op te baseren.

Aan de zuidkant wordt de bufferzone Zeven Blokken ingericht. De maatregelen hierbinnen zijn toereikend om een verslechterend effect van de aanleg van drainage of beregening te voorkomen. Buiten deze zone is daarom geen onderzoekszone aangewezen, met uitzondering van het heel smalle deel van de bufferzone.

De berekende beïnvloedingszone van de Grontmij (Nadere detaillering beïnvloedingszones N2000, externe werking drainage en beregening, Grontmij Nederland B.V., Groningen, 14 augustus 2015) is leidend rond het Esmeergebied, waarbij de zone begrensd is op wijken en perceelsgrenzen en aan oostkant op de Norgervaart. Op basis van het onderzoek is aan de noordrand een zone begrensd van circa 300 meter.

In de provincie Fryslân is ook een randzone ingericht. In overleg met de provincie Fryslân is er aan Friese kant verder geen onderzoekszone ingesteld.

Bij de aanleg van drainage en bij nieuwe grondwateronttrekkingen ten behoeve van beregening binnen deze onderzoekszone dient een voortoets te worden uitgevoerd. De voortoets heeft als doel na te gaan of er een verslechterend of significant versturend effect optreedt in de zin van art. 19d van de Natuurbeschermingswet. Is dat het geval, dan dient de initiatiefnemer de vergunningprocedure te volgen en een passende beoordeling te maken. Laat de voortoets zien dat er geen verslechterend of significant versturend effect optreedt, dan is de aanleg van drainage of een nieuwe grondwateronttrekking ten behoeve van beregening niet vergunningplichtig. De voortoets wordt na aanvraag door de provincie gefinancierd, met een nog nader te bepalen maximum aantal aanvragen per jaar.

Het aanleggen en vervangen van drainage en de grondwateronttrekking voor beregening buiten de onderzoekszone worden geacht geen verslechterend of significant versturend effect in de zin van art. 19d van de Natuurbeschermingswet te hebben en zijn daarmee niet vergunningplichtig.

Beregeningszone

Nieuwe grondwateronttrekkingen ten behoeve van beregening binnen 200 meter van de grens van een Natura 2000-gebied worden geacht een verslechterend of significant versturend effect te hebben in de zin van art. 19d van de Natuurbeschermingswet, tenzij de initiatiefnemer met een passende beoordeling aantoont dat dit niet het geval is.

Bestaande drainage

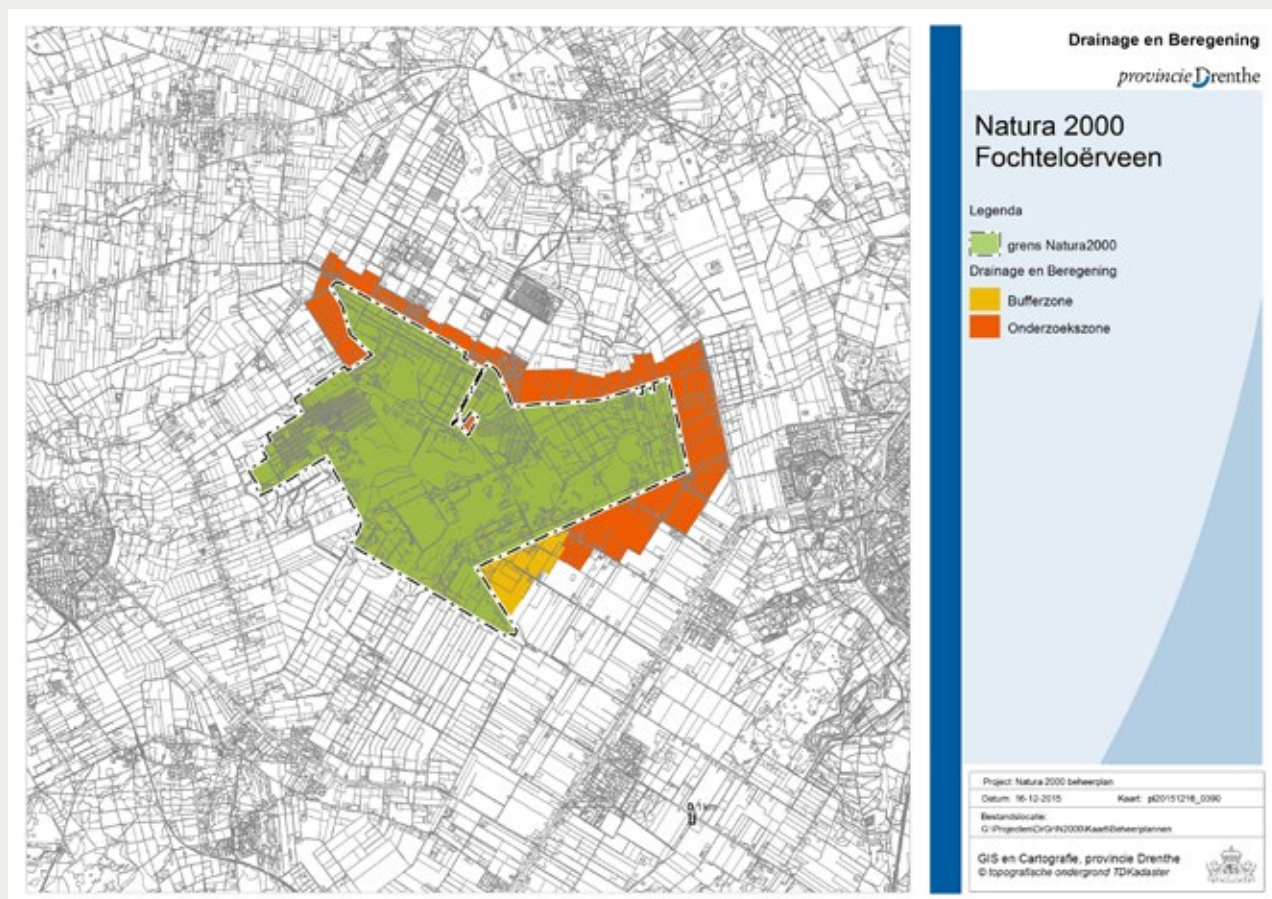
Voor drainages en grondwateronttrekkingen ten behoeve van beregeningsinstallaties aangelegd voor 1 november 2015 en voor de vervanging daarvan geldt binnen de onderzoekszone geen vergunningplicht. Bestaand gebruik is meegenomen in de gebiedsanalyses van de PAS in relatie tot de instandhoudingsdoelstellingen.

Voorwaarde om te kunnen spreken van vervanging van bestaande drainage is dat de drainage op maximaal dezelfde diepte wordt uitgevoerd met dezelfde tussenruimtes en maximaal dezelfde capaciteit. Hierbij wordt uitgegaan van de oorspronkelijke functionaliteit. Mocht de bestaande drainage op een ondieper niveau worden vervangen, dan mogen de tussenruimtes kleiner zijn, mits er sprake is van een vergelijkbaar effect aan het maaiveld.

Tabel 8.1. Fasering van de aanpak voor het omgaan met drainage en beregning in de randzone van het Natura 2000-gebied.

Fase 1	Fase 2	Fase 3 (eindfase)
Onderzoekszones vastgesteld waar voorts voor aanleg drainage en nieuwe grondwateronttrekking geldt	Verfijning onderzoekszones waar voorts voor aanleg drainage en nieuwe grondwateronttrekking geldt	Overgangszones waar algemene regels gelden voor aanleg en vervangen drainage en grondwateronttrekking
	Bepalen en vaststellen overgangszones	
	Ontwikkeling en uitvoering verbeterpakket	Verbeterpakket uitgevoerd
	Bepalen algemene regels	
Geen nieuwe grondwateronttrekking binnen 200 m	Geen nieuwe grondwateronttrekking binnen 200 m	Binnen de overgangszones gelden de algemene regels
Geen vergunningplicht voor bestaande drainage en grondwateronttrekking en vervanging* daarvan binnen onderzoekszones	Geen vergunningplicht voor bestaande drainage en grondwateronttrekking en vervanging* daarvan binnen onderzoekszones	Binnen de overgangszones gelden de algemene regels
Geen vergunningplicht aanleg en vervanging drainage en grondwateronttrekking buiten onderzoekszones	Geen vergunningplicht aanleg en vervanging drainage en grondwateronttrekking buiten onderzoekszones	Geen vergunningplicht aanleg en vervanging drainage en grondwateronttrekking buiten overgangszones

*Vervanging van drainage is maximaal op dezelfde diepte met dezelfde tussenruimtes en maximaal dezelfde capaciteit (peildatum 1 november 2015). Mocht de bestaande drainage op een ondieper niveau worden vervangen, dan mogen de tussenruimtes kleiner zijn, mits er sprake is van een vergelijkbaar effect aan het maaiveld.

Figuur 7.2. Onderzoekszone voor drainage en beregning Natura 2000-gebied Fochteloërveen.

De provincie Fryslân heeft geen bufferzones vastgesteld. Aan de Friese zijde van het Fochteloërveen is enkele jaren geleden een randzone van bijna 500 ha aangelegd. Hier zijn hydrologische maatregelen uitgevoerd om verdringing te voorkomen. De randzone heeft tot doel de wegzijging uit het Fochteloërveen te verminderen. Hiermee is de drainerende werking van de omgeving op het Fochteloërveen vermindert. Het beperken van verdergaande drainage aan de Friese zijde is door de reeds uitgevoerde maatregelen in de randzone geen effectieve maatregel.

8.1.3 Voorwaarden en kaders bestaand gebruik

Voor een aantal vormen van het bestaand gebruik zijn concrete voorwaarden geformuleerd waarbinnen in ieder geval geen negatieve effecten te verwachten zijn.

Voor het Fochteloërveen betreft het de volgende activiteiten:

- Bosbouw binnen de begrenzing
- Peilbeheer binnen de begrenzing (aanwezigheid van greppels, sloten en wijken)
- Bemesten, stal- en beweidingsemissies

Met betrekking tot verstoring foerageergebieden kleine zwaan:

- Vliegen met helikopters en (les) vliegtuigjes boven en nabij (binnen 1000 meter) van foerageergebieden van kleine zwanen
- Fiets- en wandelrecreatie in en nabij foerageergebieden van kleine zwanen (binnen 150 tot 200 meter)
- Faunabeheer en jacht in en nabij foerageergebieden van kleine zwanen (binnen 150 tot 200 meter)

Wanneer dit bestaand gebruik voortgang vindt binnen de geformuleerde voorwaarden en kaders dan hoeft er geen vergunning aangevraagd te worden in het kader van de Nb-wet. Deze voorwaarden zijn uitgewerkt in hoofdstuk 4 (paragraaf 4.2.3).

Overige kaders

Onttrekken van grondwater

Onttrekking van grondwater (bijvoorbeeld industriële onttrekking, onttrekking t.b.v. proceswater voor een agrarisch bedrijf, onttrekking ten behoeve van beregening) kan een relatie hebben met de knelpunten ten aanzien van verdroging. Bij het bepalen van de invloed van deze vorm van activiteiten op Natura 2000-doelstelling is invloed op de waterhuishouding een punt van aandacht.

Waterbeheer (peilbeheer)

Waterbeheer heeft een relatie met de knelpunten verdroging en verzuring. Bij veranderingen in het waterbeheer die zouden kunnen leiden tot verandering in de huidige grond- en oppervlaktewaterstanden en de bestaande interne en externe waterhuishouding is het van belang te bepalen welke invloed deze veranderingen hebben op de hydrologie en de doelstellingen in het kader van Natura 2000.

Bosbouw (aanplant van bos)

Bestemming bos kan als (nieuw) gebruik een relatie hebben met het knelpunt verdroging. Bij het bepalen van de invloed van deze vorm van activiteiten op Natura 2000-doelstelling is invloed op de hydrologie een punt van aandacht.

Natuurbeheer en onderhoud

Bij de uitvoering van grootschalige ontgrondingen en boskap is vooroverleg met het bevoegd gezag gewenst.

Agrarisch gebruik

De reguliere agrarische activiteiten zoals deze momenteel plaatsvinden (bestaand gebruik conform vigerende wetgeving) kunnen in hun huidige vorm en omvang voortgaan.

Uitbreiding of wijziging van dit bestaand gebruik of nieuw vestiging van agrarische bedrijven moet getoetst worden aan de Nb-wet. De aspecten van landbouwkundig gebruik die samenhangen met de uitstoot van verzurende en vermestende stoffen hebben wel een directe relatie met de eerder geformuleerde knelpunten ten aanzien van verzuring en vermisting. Bij uitbreiding, wijzigingen of nieuw vestiging van agrarische activiteiten moet altijd bepaald worden wat de invloed is op het knelpunt verzuring en vermisting en de doelstellingen in het kader van Natura 2000. Bij uitbereiding, wijzigingen of nieuw vestiging van agrarische activiteiten is vooroverleg met het bevoegd gezag gewenst. Het bevoegd gezag is verantwoordelijk voor de verdeling van beschikbare ontwikkelingsruimte.

Recreatie

Binnen het gebied gelden de gebruikelijke toegangsregels van de terreinbeheerder. Recreatie binnen de gebruikelijke toegangsregels van de terreinbeheerder is toegestaan.

Een aan een project gebonden uitbreiding van de huidige recreatieve activiteiten in vorm en omvang moet worden beschouwd als een nieuwe activiteit en zal als zodanig getoetst moeten worden in het kader van de Nb-wet. Bij (grote) evenementen is vooroverleg met het bevoegd gezag gewenst. Ganzen kunnen tot maximaal 10 kilometer van de slaapplaatsen in het Fochteloërveen foerageren, wilde en kleine zwanen zitten meestal op 2-5 kilometer van het gebied (Feenstra & Kuipers, 2012). Kraanvogels foerageren bij voorkeur op de percelen grenzend aan het veen. Een potentiële beïnvloedingszone van 10 kilometer rond het Natura 2000-gebied wordt aangehouden, hierbinnen kunnen mogelijk foeragerende ganzen, zwanen en kraanvogels voorkomen en dus verstoord worden.

Jacht- en faunabeheer

Nieuwe contracten voor jacht- en faunabeheer dienen in een zone van 10 kilometer rond het Natura 2000-gebied te worden getoetst op eventuele nadelige effecten op foeragerende ganzen, zwanen en kraanvogels (voor toelichting op de mogelijke beïnvloedingsafstand, zie onder kopje recreatie).

Infrastructuur en onderhoud

De bestaande infrastructuur in zijn huidige vorm (datum vaststelling beheerplan) blijft gehandhaafd. De vervanging van bestaande voorzieningen en/of een kwaliteitsverbetering is toegestaan zolang dit niet een knelpunt vormt met de Natura 2000-doelstelling. Aanleg en onderhoud van infrastructurele kunstwerken, kabels en leidingen wordt gezien als (nieuw) project.

De aanleg van nieuwe wegen en paden, aanvullend op de bestaande infrastructuur, (binnen de begrenzing) kan leiden tot een toename van de verstoring (geluid, licht, stikstofdepositie, verlies van oppervlak et cetera) op de instandhoudingsdoelen. Negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen zijn niet meer op voorhand uit te sluiten.

Er kan een relatie zijn met het knelpunt vermessing en verzuring wanneer de aanleg van nieuwe infrastructuur resulteert in een toename van gemotoriseerd verkeer. Daarnaast kan de aanleg van nieuwe infrastructuur ook een relatie hebben met het knelpunt verdroging wanneer hiervoor wijzigingen in de bestaande waterhuishouding noodzakelijk zijn. Bij de aanleg van nieuwe infrastructuur binnen of in de nabijheid van het gebied (tot een afstand van 10 kilometer vanaf de slaapplaatsen in het Fochteloërveen) is het van belang te bepalen wat de invloed is op de knelpunten rust en aanbod van geschikt leef- en foeragegebied, verzuring, vermessing en verdroging en de doelstellingen in het kader van Natura 2000 (voor toelichting op de mogelijke beïnvloedingsafstand, zie onder kopje recreatie). Voor de aanleg van nieuwe paden en wegen wordt de procedure doorlopen zoals omschreven in paragraaf 8.5.

Voor de vervanging en/of kwaliteitsverbetering van de bestaande infrastructuur zal een toetsing in het kader van de Nb-wet moeten plaatsvinden om te bepalen of de uitvoering van de werkzaamheden kan leiden tot verstoring en eventuele negatieve effecten op de instandhoudingsdoelen. Hierbij wordt de procedure doorlopen zoals omschreven in paragraaf 8.5.

Bij de aanleg en het onderhoud van infrastructurele kunstwerken en (nieuwe) kabels en leidingen binnen de begrenzing en eventueel daarbuiten, kunnen negatieve effecten op instandhoudingsdoelen niet op voorhand uitgesloten worden en wordt de procedure doorlopen zoals omschreven in onderstaande paragrafen. Vooroverleg in vroeg stadium met het bevoegde gezag is gewenst.

Overig gebruik

Voor overige vormen van gebruik is vooraf moeilijk te bepalen wat de aandachtpunten zijn bij de invloed op de doelstellingen in het kader van Natura 2000. Van belang bij het toetsen van overige knelpunten is te bepalen of er een relatie is met de knelpunten zoals geformuleerd in het beheerplan, en of er naast een relatie met deze knelpunten nog andere aspecten zijn die een invloed kunnen hebben op de doelstellingen in het kader van Natura 2000. In paragraaf 8.1.6 staan enkele belangrijke gevoeligheden uitgewerkt waar bij de toetsing van overig gebruik rekening mee kan worden gehouden.

8.1.4 Toekomstige activiteiten en vergunningverlening

Dit beheerplan kan niet voor alle activiteiten duidelijkheid geven over de mogelijke effecten op de Natura 2000-doelstellingen. Bestaande en nieuwe activiteiten die niet in het beheerplan zijn beschreven, of een duidelijke verandering van de activiteiten zoals beschreven in dit beheerplan, kunnen vergunningplichtig zijn in het kader van de Natuurbeschermingswet. Of een activiteit daadwerkelijk vergunningplichtig is, hangt af van de mogelijke effecten ervan op de Natura 2000-doelstellingen. Deze effecten hangen niet alleen samen met de aard en omvang van de activiteit, maar ook met de tijdsduur, de plaats en de periode. Bij de toetsing van mogelijke effecten van een activiteit moet ook rekening worden gehouden met functies buiten het gebied zoals foeragegebied, broedgebied en verbindingzones. Een en ander betekent dat voor het uitvoeren van activiteiten die mogelijk negatieve effecten hebben op de Natura 2000-doelstellingen van het Fochteloërveen wellicht een Nb-wetvergunning nodig is.

8.1.5 Procedure vergunningverlening

Als een initiatiefnemer van plan is een activiteit, project of plan uit te voeren in een Natura 2000-gebied of de (directe) omgeving, kan dat invloed hebben op de natuurwaarden in dit gebied. Soms is er geen of slechts een geringe invloed, maar er kan ook sprake zijn van een aanzienlijke invloed op de beschermde natuurwaarden in het gebied. Het is niet mogelijk om in dit beheerplan alle mogelijke vormen van nieuwe activiteiten, projecten of plannen op te

nemen en op voorhand te bepalen of er sprake is van invloed op de beschermde natuurwaarden. Daarom zal de initiatiefnemer of het bevoegd gezag voor nieuwe activiteiten, projecten of plannen zelf moeten bepalen of er sprake is van invloed op beschermde natuurwaarden. Dit geldt ook voor (wijzigingen in) bestemmingsplannen, zoals voor de uitbreiding van woonpercelen. Het beheerplan voorziet in informatie om deze afweging te kunnen maken.

Hieronder wordt een toelichting gegeven op de werkwijze, de procedure en de stappen die genomen kunnen worden als een initiatiefnemer een nieuwe activiteit, project of plan uit gaat voeren in een Natura 2000-gebied of in de (directe) omgeving.

Vorbereiding

► Bepaal of er invloed is op doelstellingen in het kader van Natura 2000

Wanneer negatieve effecten van een activiteit, project of plan op de Natura 2000-instandhoudingsdoelen niet op voorhand uit te sluiten zijn zal er een ecologische toetsing uitgevoerd moeten worden. In deze toetsing worden eventuele effecten op instandhoudingsdoelen inzichtelijk gemaakt. De toetsing kan plaatsvinden door een zogenaamde habitattoets. Een habitattoets is vormvrij: afhankelijk van het type activiteit, project of plan kan dit in de vorm van een kort memo zijn of van een rapportage. Voor het opstellen van de habitattoets kan onder meer gebruik worden gemaakt van de informatie die in het beheerplan is opgenomen, of er kan informatie bij het bevoegd gezag worden opgevraagd. Dit betreft onder meer informatie over de instandhoudingsdoelstellingen, zoals het voorkomen en verspreiding, de ecologische vereisten en het beheer.

► Voer vooroverleg met het bevoegde gezag

Bij twijfel of effecten van een activiteit of project al of niet op voorhand uit te sluiten zijn kan contact op worden genomen met het bevoegd gezag (de provincie Drenthe of het ministerie van Economische Zaken). Voor een aantal activiteiten en projecten is vooroverleg in een vroeg stadium zelf uitdrukkelijk gewenst (zie onder meer paragraaf 8.1.3).

Tijdens het vooroverleg kan het bevoegd gezag aangeven of een ecologische effectenbeoordeling (habitattoets) noodzakelijk is. Een effectenbeoordeling is niet nodig wanneer effecten op voorhand uit te sluiten zijn en/of wanneer de activiteit of het project niet vergunningplichtig is (eventueel door het nemen van mitigerende maatregelen). Vaak blijkt na vooroverleg met het bevoegd gezag dat een activiteit, project of plan niet direct vergunningplichtig is, of dat er maatregelen zijn die een initiatiefnemer kan nemen om effecten te voorkomen. Daarmee kan een verdere procedure voorkomen worden.

Daarnaast is het bevoegd gezag goed op de hoogte van eventuele aandachtspunten die voor de specifieke situatie van toepassing zijn. Dit kan een hoop uitzoekwerk en onduidelijkheid voorkomen. Om te toetsen of een activiteit, project of plan al dan niet vergunningplichtig is, kan de initiatiefnemer het bevoegd gezag vragen om een formele uitspraak te doen over de vergunningplicht. Dit heet een bestuurlijk rechtsoordeel. Voor deze beoordeling is vaak aanvullende informatie nodig. Deze informatie dient door de initiatiefnemer te worden aangeleverd. Dit vindt plaats in overleg met de behandelende ambtenaar.

De beoordeling duurt doorgaans minder dan zes weken. Het resultaat van de beoordeling wordt meegedeeld met een formele brief. Deze brief is een formele beoordeling van de provincie over de vergunningplicht. Als door andere overheden of derden wordt gewezen op de Nb-wet, kan met deze brief aangetoond worden dat aan de verplichtingen in het kader van de Nb-wet is voldaan.

Deze beoordeling is nog geen vergunning. Wanneer uit het oordeel van het bevoegd gezag blijkt dat er een vergunning noodzakelijk is moet er alsnog een vergunning-aanvraag worden ingediend, waarbij de effecten van de activiteit, het project of het plan door middel van een ecologische effectbeoordeling inzichtelijk worden gemaakt.

► Ecologische effectbeoordeling wanneer effecten niet (op voorhand) uit te sluiten zijn
Als blijkt dat er wel sprake is van een vergunningplicht of wanneer uit vooroverleg en/of een habitattoets blijkt dat negatieve effecten niet uit te sluiten zijn, dan zal er een nadere ecologische effectbeoordeling opgesteld moeten worden. Op basis van een ecologische effectbeoordeling kan daarna een vergunningaanvraag worden ingediend.

In de ecologische effectbeoordeling dienen eventuele effecten op de instandhoudings-doelen inzichtelijk te worden gemaakt. Wanneer zich negatieve effecten voordoen, moet inzichtelijk worden gemaakt of er maatregelen genomen kunnen worden om de effecten te voorkomen, te verzachten (mitigeren) of te compenseren. Het detailniveau waarop de (ecologische) effectbeoordeling uitgevoerd dient te worden is per activiteit en project verschillend. Het kan bestaan uit een Habitattoets, een Verslechterings- en Verstoringstoets of een Passende Beoordeling. Dit is onder meer afhankelijk van de mate waarin effecten te verwachten zijn en van de omvang van de activiteit of het project in ruimte en tijd.

Het is aan te raden de aanvraag en bijhorende (inhoudelijke) documenten in overleg met de behandelend ambtenaar op te stellen.

► Dien een conceptaanvraag in bij het bevoegd gezag

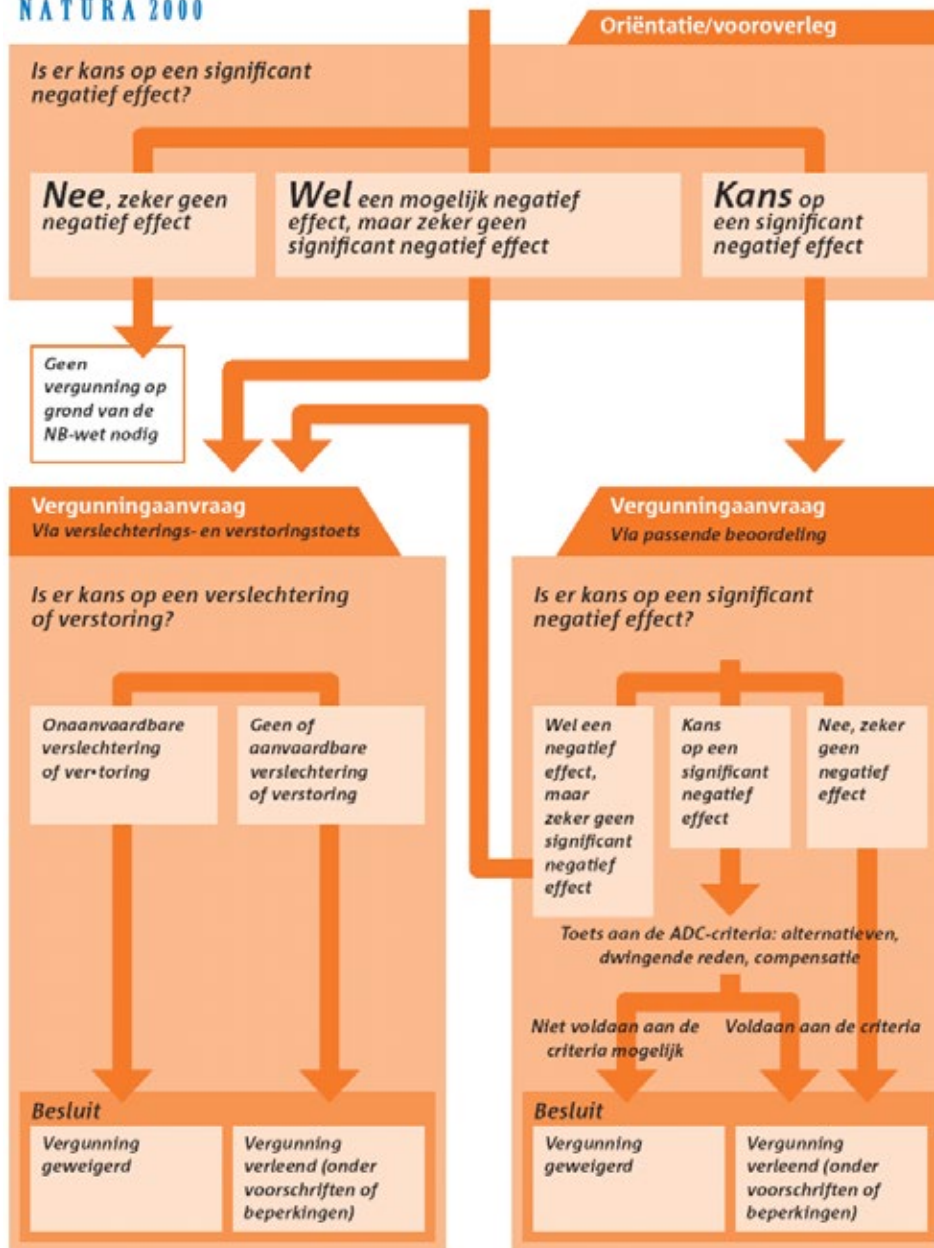
Om de uiteindelijke vergunningprocedure vlot te laten verlopen en om aanvullende vragen vanuit het bevoegd gezag voor te zijn, is het aan te bevelen een conceptaanvraag in te dienen. Hiermee kan het bevoegd gezag tijdig bepalen of de aanvraag alle noodzakelijke informatie bevat. En daarnaast kan het bevoegd gezag nog input leveren op de aanvraag waarmee vragen en onduidelikheden in de officiële procedure voorkomen kunnen worden.

Vergunningprocedure

Voor de voorbereiding van de Nb-wet vergunning wordt afdeling 3.4 Algemene wet bestuursrecht gebruikt. Dit betekent dat er eerst gedurende zes weken een ontwerp-besluit ter inzage wordt gelegd. Hierop kunnen belanghebbenden zienswijzen indienen. Hierna wordt het definitieve besluit genomen. De proceduredtijd bedraagt zes maanden. Tegen een Nb-wetvergunning kan vervolgens beroep worden ingesteld door belanghebbenden die tevens een zienswijze hebben ingediend. De bezwaarprocedure wordt in dit geval 'overgeslagen'. Deze procedure verandert na inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming; dan is er beroep mogelijk bij de Rechtbank en hoger beroep bij de Raad van State. De procedure is schematisch weergegeven in figuur 8.2.

Project of handeling

Figuur 8.2. Overzicht algemene procedure vergunningverlening in het kader van de Nb-wet.

De Nb-wetvergunning binnen de WABO procedure

Wanneer de vergunning in het kader van de Nb-wet aanhaakt bij een aanvraag van een omgevingsvergunning, dan neemt de gemeente contact op met het bevoegd gezag om te bepalen of een toetsing in het kader van de Nb-wet noodzakelijk is voor het verkrijgen van een omgevingsvergunning. Per 1 oktober 2010 is namelijk de omgevingsvergunning ingevoerd ter vervanging van de verschillende vergunningen voor wonen, ruimte en milieu. Dit zijn onder andere de bouwvergunning, de milieuvergunning, de gebruiksv vergunning, de aanlegvergunning en de kapvergunning. Op www.omgevingsloket.nl kan een vergunningcheck worden gedaan om te zien welke toestemmingen zijn vereist. Deze omgevingsvergunning kan bij één loket bij de gemeente worden aangevraagd en wordt in één procedure afgehandeld. Wel ligt er een verantwoordelijkheid bij de aanvrager om de juiste onderdelen (waaronder Natuurwetgeving) aan te vragen.

De gemeente neemt dus zelf contact op met de provincie of het ministerie van EZ, dat hoeft de vergunningaanvrager niet te doen. De initiatiefnemer moet wel voorafgaande aan de aanvraag van een omgevingsvergunning hebben bepaald of effecten wel of niet op voorhand uit te sluiten zijn. Ook hiervoor kan een initiatiefnemer contact opnemen met het bevoegd gezag. Wanneer effecten niet op voorhand uit te sluiten zijn moet een initiatiefnemer eventuele effecten op instandhoudingsdoelen wel voorafgaand aan een aanvraag inzichtelijk maken. Dit kan door middel van een ecologische effectbeoordeling.

Als blijkt dat een activiteit waarvoor zo'n omgevingsvergunning nodig is ook gevolgen heeft voor het Natura 2000-gebied, is er in aanvulling op de omgevingsvergunning een toets aan de Natura 2000-doelen vereist. De gemeente kan de omgevingsvergunning dan niet afgeven zonder een verklaring van geen bedenkingen van Gedeputeerde Staten of de minister van Economische Zaken.

Niet aanbaken bij de WABO

Zoals al is aangegeven kan er voor de Nb-wet ook een separate procedure doorlopen worden. Wanneer de Nb-wet niet aanhaakt bij een eventuele omgevingsvergunning is het wel van belang dat de aanvraag voor de vergunning in het kader van de Nb-wet eerder wordt ingediend dan de aanvraag van een omgevingsvergunning.

8.1.6 Gebiedspecifieke toetsingskaders en aandachtspunten

Algemeen

In hoofdstuk 3 zijn enkele ecologische knelpunten geformuleerd. Op basis van deze knelpunten is gekeken welk bestaand gebruik van invloed is op deze knelpunten (hoofdstuk 4) en welke maatregelen en/of voorwaarden noodzakelijk zijn om deze knelpunten te minimaliseren, zodat de doelstellingen voor de komende planperiode gehaald worden (hoofdstuk 4 en 6).

Deze geformuleerde knelpunten zijn ook voor nieuwe activiteiten, projecten en plannen een punt van aandacht. Daarnaast zijn er nog enkele andere gebiedsspecifieke punten die bij nieuwe activiteiten, projecten of plannen van belang kunnen zijn. Hieronder worden deze punten nader toegelicht, waarbij tevens staat aangegeven waar in dit beheerplan relevante informatie op dit punt is te vinden, of waar eventueel aanvullende informatie te vinden is.

Verdroging

Een groot deel van de aangewezen instandhoudingsdoelen in het Fochteloërveen zijn gevoelig voor veranderingen in het hydrologische systeem. Uit het beheerplan blijkt, dat het in dit gebied vooral belangrijk is om te letten op een mogelijke invloed op het hydrologische systeem omdat dit een relatie heeft met het knelpunt verdroging. In hoofdstuk 6 zijn maatregelen geformuleerd om het huidige knelpunt te reduceren, maar verdroging blijft een punt van aandacht bij nieuwe activiteiten, projecten of plannen.

Beschikbare informatie

Binnen het beheerplan is informatie over de specifieke vereisten van beschermde natuurwaarden ten aanzien van waterstanden te vinden in hoofdstuk 2. Paragraaf 3.2.3 bevat informatie over het hydrologische systeem van het gebied. Verder zijn er in het rapport van (Schunselaar et al., 2013) kaarten beschikbaar waarop voor drainage indicatieve beïnvloedingszones staan aangegeven waarbinnen effecten van bepaalde hydrologische maatregelen op Natura 2000-doelstellingen niet op voorhand uitgesloten kunnen worden. Deze rapportage kan opgevraagd worden

bij de provincie Drenthe. Op basis van deze rapportage kunnen de beïnvloedingszones voor drainage rond het Fochteloërveen nog nader uitgewerkt worden.

Verstoring

Aangewezen vogelsoorten in het Fochteloërveen zijn gevoelig voor meerdere vormen van verstoring. Hieronder worden verstaan verstoring door geluid, licht en optische verstoring van mensen en materieel. Verstoring is een aandachtspunt bij recreatief medegebruik van het gebied. Verder is verstoring een aandachtspunt met betrekking tot vliegactiviteiten. Uit het beheerplan blijkt dat het voornaamste knelpunt ten aanzien van verstoring gelegen is bij de kleine zwaan. Verstoringbronnen van kleine zwaan zijn:

- Vliegen met helikopters en (les) vliegtuigjes boven en nabij (binnen 1000 meter)
- Fiets- en wandelrecreatie in en nabij foerageergebieden van kleine zwanen (binnen 150 tot 200 meter)
- Faunabeheer en jacht in en nabij foerageergebieden van kleine zwanen (binnen 150 tot 200 meter)

In paragraaf 6.3 zijn maatregelen geformuleerd. Maar verstoring blijft een punt van aandacht bij nieuwe activiteiten, projecten of plannen.

Verzuring en vermesting

Net als vrijwel alle Nederlandse Natura 2000-gebieden heeft ook het Fochteloërveen te maken met een stikstofdepositie die hoger is dan vanuit natuur-oogpunt wenselijk is. In hoofdstuk 5 en 6 zijn maatregelen geformuleerd om de huidige knelpunten ten aanzien van verzuring en vermesting te reduceren, maar verzuring en vermesting blijft een punt van aandacht bij nieuwe activiteiten, projecten of plannen.

Beschikbare informatie

In hoofdstuk 5 (PAS-gebiedsanalyse) is informatie opgenomen over de gevoeligheden en vereisten voor de verschillende beschermde natuurwaarden in het gebied in relatie tot de stikstofdepositie. Hierin staat ook aangegeven welke potentiële ontwikkelingsmogelijkheden er zijn voor nieuwe activiteiten, projecten en plannen die een relatie hebben met een verhoogde stikstofdepositie.

Een van de belangrijkste doelen van het PAS is het bepalen van de ontwikkelingsbehoefte en de ontwikkelingsruimte. Het rekenmodel AERIUS is in staat om per gebied en per gebiedsdeel te bepalen of er ontwikkelingsruimte beschikbaar is voor economische ontwikkelingen in de omgeving van het Natura 2000-gebied.

Voor verdere gebiedsspecifieke toelichting en de actuele stand van zaken m.b.t. ontwikkelingsruimte en het PAS kunt u contact opnemen met de provincie Drenthe en via de site: pas.bij12.nl

Naast de informatie in het beheerplan zijn er verschillende studies en onderzoeken naar de effecten van activiteiten, projecten en plannen op de beschermde natuurwaarden. Deze studies zijn veelal te vinden of te verkrijgen op internet. Eventueel kunt u het bevoegd gezag vragen welke relevante informatie nog verder beschikbaar is. Ook kunt u contact opnemen met onderzoeksorganisaties die specifieke kennis over deze soorten hebben. Ook hiermee kan het bevoegd gezag u helpen.

Op 1 juli 2015 is het PAS in werking getreden. Na aanleiding van de inwerkingtreding zijn afspraken gemaakt over het toezicht op de verdeling van ontwikkelingsruimte en het kader voor

vergunningverlening in het kader van het PAS. Het bevoegd gezag is verantwoordelijk voor de verdeling van deze ontwikkelingsruimte en het toezicht en handhaving op deze verdeling. Het bevoegd gezag moet toezien op verantwoorde verdeling van deze ontwikkelingsruimte tussen de verschillende belanghebbenden in en rondom een gebied. Voor meer informatie over de verdeling van ontwikkelingsruimte en de kaders voor vergunningverlening wordt verwezen naar: www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/Natura_2000/pas/

8.2 Toezicht en handhaving

De bedoeling van toezicht en handhaving is dat bedrijven, organisaties en burgers zich aan de wet- en regelgeving houden. Toezicht is de controle die instanties zoals provincie, gemeente, politie en terreinbeheerders uitvoeren om te kijken of de wet- en regelgeving wordt nageleefd. Bij overtreding van de regels kunnen sancties aan de orde zijn waarbij overtreders gedwongen worden hun activiteiten te staken.

Bij toezicht en handhaving als onderdeel van Natura 2000 gaat het specifiek om de naleving van wet- en regelgeving die van belang is voor de realisatie van de Natura 2000-doelen. Het belangrijkste daarbij is dat bedrijven en burgers weten wat deze wet- en regelgeving voor hen betekent. Dit bevordert het draagvlak voor en de naleving van de beheerplannen, wat weer leidt tot minder noodzaak voor toezicht.

In het kader van Natura 2000 zijn alleen activiteiten relevant die (mogelijk) van invloed zijn op de instandhoudingsdoelen. De meeste van dergelijke activiteiten zijn benoemd en beoordeeld in hoofdstuk 4. Illegale activiteiten zijn niet meegenomen in de beoordeling. Uit de toetsing van het bestaande gebruik (hoofdstuk 4) is gebleken dat de meeste huidige activiteiten (onder voorwaarden) voortgang kunnen vinden en geen knelpunt vormen met de

Natura 2000-doelstellingen. Dat neemt niet weg dat toezicht en handhaving nodig zijn om te voorkomen dat een activiteit een probleem wordt.

Deze paragraaf betreft een uitwerking op hoofdlijnen, waarin vooral omschreven staat hoe de provincie gaat zorgen voor effectief toezicht en effectieve handhaving in Natura 2000-gebieden. Bij het opstellen van deze paragraaf is gebruik gemaakt van de Handreiking Handhavingsplan Natura 2000 (IPO, 2013) en het concept handhavingsplan Natura 2000 Waddenzee en Noordzeekustzone (Rijkswaterstaat, 2014).

Gebiedsspecifieke aandachtspunten op het vlak van toezicht en handhaving worden vastgelegd in een nog op te stellen uitvoeringsplan VTH. In het plan worden verder afstemmings- en samenwerkingsafspraken vastgelegd. Verder zal een gebiedsspecifieke uitwerking handvatten bieden voor ondernemers en gebruikers met betrekking tot de beleving en benutting van een gebied. De verantwoordelijkheid voor het opstellen van het uitvoeringsplan VTH ligt bij de provincie Drenthe in nauwe samenwerking met de andere betrokken partijen. Zo kan de handhaving in gezamenlijkheid gecoördineerd worden, waardoor de beperkte middelen zo efficiënt mogelijk benut worden.

8.2.1 Reikwijdte

De primaire taak van toezicht en handhaving is om te voorkomen dat er directe, fysieke schade aan de aangewezen Natura 2000-doelen voor het Fochteloërveen worden toegebracht. Voorbeelden van mogelijke inbreuken zijn:

- afvaldumpingen
- fiets- en motorcross buiten de toegestane wegen en paden
- betreding gebieden met toegangsbeperkingen
- open vuur
- illegale boskap
- stroperij

De diverse handhavende en toezichthoudende instanties delen hun informatie, stellen prioriteiten en stemmen hun inzet met elkaar af. Dit is uit het oogpunt van doelmatigheid en de beperkte capaciteit essentieel.

De voor Natura 2000 relevante activiteiten en maatregelen die als bestaand gebruik worden beschouwd (hoofdstuk 4) zijn vrijgesteld van vergunningplicht. Deze zijn reeds getoetst op hun effecten en kunnen doorgang blijven vinden. Hetzelfde geldt voor activiteiten waarvoor een vergunning is verleend. Ook deze zijn getoetst aan de Natura 2000-doelen en al dan niet onder voorwaarden vergund.

Toezicht op het bestaande gebruik, op de vergunde activiteiten, op nieuwe vergunningverlening en op de uitvoering van PAS-maatregelen is wel een taak van de handhavende instantie.

Het toezicht op de tijdige realisatie van de Natura 2000-doelen maakt geen deel uit van de toezichttaak, maar is onderdeel van de monitoring (zie paragraaf 7.4). De borging hiervan vindt plaats via de beheercommissie (zie paragraaf 7.3) naar aanleiding van de uitkomsten uit de diverse monitoringprogramma's (paragraaf 7.4).

8.2.2 Regie

Om te voorkomen dat de bij het toezicht en de handhaving betrokken instanties langs elkaar heen werken moet een centrale regie worden gevoerd. Deze taak berust bij de provincie

Drenthe. Vanuit deze rol zal zij zorg dragen voor regelmatig overleg en afstemming tussen de diverse instanties.

8.2.3 Maatregelen en middelen

De belangrijkste schakel bij het toezicht en de handhaving zijn de mensen die een en ander uit moeten voeren. Het is belangrijk dat er voldoende capaciteit is om de doelen van het toezicht en de handhaving te realiseren. De mensen moeten voldoende opgeleid zijn, bevoegd zijn, voldoende tijd hebben en over de instrumenten beschikken om hun taak adequaat uit te voeren. De provincie Drenthe heeft als regisseur de taak om ervoor te zorgen dat de beschikbare menskracht zo effectief mogelijk wordt ingezet en dat de beschikbare informatie goed wordt gedeeld.

De middelen voor het invulling van toezicht en handhaving worden vastgelegd in het op te stellen gebiedsspecifiek Uitvoeringsplan VTH. Het gebiedsspecifieke uitvoeringsplan draagt bij aan optimale verdeling van menskracht en middelen door middel van samenwerking met alle betrokken instanties. Wanneer de beschikbare capaciteit niet voldoende is voor effectief toezicht en effectieve handhaving op alle gewenste aandachtspunten zullen in het plan prioriteiten benoemd worden.

Een belangrijk instrument bij toezicht en handhaving is een gemeenschappelijke informatiebron of database die voor alle betrokken handhavende en toezichthoudende instanties te raadplegen is en waaraan zij nieuwe informatie kunnen toevoegen. Op dit moment is er een (landelijk) BOA Registratie Systeem (BRS) waarin handhavingshandelingen, waarnemingen, waarschuwingen en maatregelen geregistreerd worden. De meldingen worden zoveel mogelijk gekoppeld aan dit systeem.

8.2.4 Relatie met andere wet- en regelgeving

Als basis voor het beheerplan Natura 2000 geldt de Nb-wet. Daarnaast kan ook gehandhaafd worden op basis van andere wetgeving. Hieronder volgen de belangrijkste wetten.

- De Flora- en faunawet regelt zaken over onder andere faunabeheer, jacht en de bescherming van inheemse planten en dieren. Op het moment van schrijven wordt de uitvoering van de Flora- en faunawet gedeeld door het Rijk en de provincies. Wanneer de Wet natuurbescherming van kracht wordt komt de volledige uitvoering bij de provincies te liggen.
- De Boswet ziet toe op de bescherming van bos en houtopstanden. De uitvoering berust op dit moment bij het ministerie van Economische Zaken. Wanneer de Wet natuurbescherming van kracht wordt komt de uitvoering bij de provincies te liggen;
- De Wet gewasbeschermingsmiddelen: het Rijk (ministerie van EZ) ziet toe op de naleving van het gebruik van niet toegelaten of ongeregistreerde middelen.
- De Wet bodembescherming gaat uit van een zorgplicht voor het behouden van in de (land) bodem aanwezige waarden. De wet is vooral bedoeld om bodemvervuiling tegen te gaan. Het Rijk (ministerie van I&M), de provincies, en de gemeenten met als uitvoerder de Regionale Uitvoeringsdienst (RUD), zijn bevoegd gezag in deze wetgeving.
- De Waterwet wordt door de waterbeheerders gehandhaafd waar het gaat om verontreiniging van het water inclusief de waterbodems.
- De Ontgrondingenwet regelt het winnen van zand, grind, klei en andere materialen uit de Nederlandse bodem.
- Het Besluit bodemkwaliteit regelt de normen waaraan grond gerelateerde stoffen (zand, baggerspecie etc.) moeten voldoen om verwerkt te mogen worden.

- De Provinciale Milieuverordening (PMV) als uitwerking van de landelijke Wet milieubeheer (uitgevoerd door de RUD). Hierin staan regels over ander andere geluidhinder en milieubelasting.
- De Algemene Plaatselijke Verordening (APV) van de gemeente(n). In de APV staan onder andere bepalingen over het aanlijnen van honden, de tijdstippen van toegang tot (openbare) terreinen en het parkeerbeleid. Regels voor het aanlijnen van honden in beschermde natuurgebieden buiten de bebouwde kom vallen onder de gebiedsregels van de terreinbeherende organisaties, evenals tijdstippen van toegang tot Natura 2000-gebieden. In de APV worden verder zaken geregeld zoals branden en crossen buiten de aangewezen locaties, maar deze vallen ook onder de gebiedsregels van de terreinbeherende organisaties.
- Het bestemmingsplan. Dit (gemeentelijke) plan geeft aan waar welke activiteiten en bestemmingen plaatsvinden. Dit plan geeft aan welk gebruik waar toegestaan is en geeft de bouwmogelijkheden per gebied weer.

Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming zal bij inwerkingtreding de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet vervangen (zie paragraaf 8.1.1).

8.2.5 Doelgroepen

Op basis van het beheerplan worden vier doelgroepen onderscheiden: landbouw, recreatie, beheer en overige. Hieronder wordt per categorie een voorbeeld gegeven van activiteiten waarbij sprake kan zijn van de inzet van toezicht en handhaving in het kader van het Natura 2000-beheerplan. De genoemde doelgroepen en activiteiten komen voort uit de beoordeling van bestaande activiteiten in hoofdstuk 4, samen met illegale activiteiten die mogelijk een invloed hebben op de Natura 2000-doelen. Afhankelijk van een nog uit te voeren risicoanalyse worden de prioriteiten voor toezicht en handhaving nader bepaald.

Landbouw

- Onttrekken oppervlakte- en grondwater
- Vervuilen oppervlakte- en grondwater
- Verstoring als gevolg van werkzaamheden

Recreatie

- Loslopende honden (zeker gedurende het broedseizoen)
- Veroorzaken van brand door weggegooid vuur, open vuur en glazen flessen
- Veroorzaken van zwerfafval
- Buiten de toegestane paden treden
- Verstoring (geluid, licht, optische aanwezigheid etc.)
- Motorcrossen
- Fietscrossen buiten de daarvoor aangewezen routes
- Paardrijden buiten de daarvoor aangewezen routes

Beheer

- Beheermaatregelen die niet conform het beheerplan worden uitgevoerd of negatief uitpakken voor een ander doel (natuurdoelen maar ook bijvoorbeeld aardkundige, bodemkundige of archeologische doelen)
- Onderhoud aan bestaande infrastructuur (wegen, leidingen, kabels, watergangen, kunstwerken)
- Faunabeheer

Overige

- Dumpen van afval (huisvuil, bouwafval, asbesthoudende materialen, chemisch afval)
- Illegale vangst van dieren
- Illegaal plukken van planten
- Illegaal kappen van hout
- Verkeer
- Optreden van calamiteiten (bijvoorbeeld optreden besmettelijke ziekte, overstroming, brand, blikseminslag etc.)

8.2.6 Betrokken instanties en organisaties

Bij het toezicht en de handhaving zijn diverse partijen betrokken. Het bevoegde gezag van toezicht en handhaving kan bij verschillende instanties belegd zijn. Dit geldt zowel voor de bestuurlijke als strafrechtelijke handhaving. Het directe toezicht in het veld is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van provincie en terreinbeheerders. Toezicht in het veld wordt uitgevoerd door mensen met een kwalificatie als buitengewoon opsporingsambtenaar (BOA). De regie bij het toezicht berust bij de provincie (zie paragraaf 8.2.2).

Provincie

Als bevoegd gezag ziet de provincie toe op de naleving van verleende vergunningen in het kader van de Nb-wet. De provincie is toezichthouder op het onderdeel jacht en schadebestrijding van de Flora- en faunawet en de Boswet. Verder ziet de provincie toe op naleving van de Provinciale Milieuverordening (PMV) en andere provinciale verordeningen.

Gemeente

De gemeente houdt toezicht op de bestemmingsplannen en de APV. Daarnaast heeft de gemeente een toezicht- en handhavingstaak voor activiteiten in het kader van de Nb-wet die via een Omgevingsvergunning vergund worden.

Waterschap

De waterschappen hebben een eigen verantwoordelijkheid voor het toezicht op de uitvoering van de Keur en de watervergunning. Het waterschap is ook verantwoordelijk voor het schoonhouden van watergangen, het onderhoud van kunstwerken (stuwen, sluizen, gemalen, duikers etc.), bestrijding van muskus- en beverratten en het peilbeheer. Het waterschap heeft hiervoor eigen mensen in dienst.

Terreinbeheerders

De terreinbeheerders zien er voornamelijk op toe dat de gedragsregels gehandhaafd worden. In eerste instantie zorgt de beheerder ervoor dat de gedragsregels voor alle doelgroepen duidelijk zijn. Daarna kunnen eventuele overtreders worden aangesproken op hun gedrag, met als doel de overtreder in te laten zien dat zijn gedrag ongewenst is, zodat hij zich in het vervolg wel aan de gedragsregels houdt. Beheerders met een BOA-status kunnen indien nodig sancties opleggen. Een tweede taak van de terreinbeheerder is ervoor zorgen dat het beheer zoals dat is afgesproken in dit beheerplan ook daadwerkelijk en op juiste wijze wordt uitgevoerd.

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

Deze dienst is ontstaan na een fusie tussen de AID (Algemene Inspectiedienst), de VWA (Voedsel- en Warenautoriteit) en de PD (Plantenziektkundige Dienst). Het is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken (EZ). De NVWA ziet toe op de uitvoering van de wet- en regelgeving die ressorteert onder het ministerie van EZ. Hierbij valt te denken aan

toezicht op landbouw (onder andere veeziekten, mestwetgeving) en de soortenbescherming van de Flora- en faunawet.

Politie

De taak van de politie zal voornamelijk gericht zijn op het verlenen van assistentie wanneer zich strafbare feiten voordoen in het Natura 2000-gebied. Toezicht en handhavingstaken liggen niet primair bij de politie, al kan ze hier wel een (beperkte) rol in spelen.

Brandweer

De taak van de brandweer is tweeledig. Zij adviseert de terreinbeheerder over eventuele risico's voor wat betreft het ontstaan van brand en de wijze waarop een eventuele calamiteit bestreden kan worden. De tweede taak is het bestrijden van brand. Omdat een natuurbrand een ander karakter heeft dan een huisbrand, zorgt de brandweer ervoor dat zij over de nodige kennis en materieel beschikt om adequaat op te kunnen treden als zich een natuurbrand voordoet.

8.2.7 Nalevingsstrategie

De hier gehanteerde definitie van toezicht en handhaving is het bevorderen van naleving en het optreden tegen overtredingen. Bij het opstellen van de nalevingsstrategie wordt bepaald hoe te handelen bij incidenten en overtredingen. In de handhavingstrategie wordt beschreven welke acties door welke partijen genomen worden om vastgelegd gewenst gedrag te bevorderen. Het gaat hierbij om vier onderdelen: preventie, toezicht, gedogen en sanctionering.

Afhankelijk van de situatie kunnen de diverse onderdelen van de strategie ook naast elkaar worden ingezet. Het gaat daarbij niet alleen om inzicht in de kansen op een overtreding en waar een overtreding plaats zal vinden, maar ook om het inzicht waarom overtredingen begaan worden: is er sprake van bewust of onbewust overtreden?

Het vertrekpunt bij de nalevingsstrategie is de situatie die door de handhavende instantie wordt aangetroffen, hetzij bij regulier toezicht dan wel naar aanleiding van een melding of incident of naar aanleiding van een vergunningaanvraag.

Preventie

Door de inzet van andere dan juridische middelen kunnen overtredingen worden voorkomen of ongedaan worden gemaakt. Belangrijke instrumenten voor het bevorderen en op peil houden van de naleving zijn:

- kennisvergroting en toegankelijk maken van relevante informatie. Dit kan door gerichte voorlichting (borden, lezingen, brochures, artikelen, sociale media etc.);
- financiële prikkels (heffing/subsidie);
- investeringen in voorzieningen (infrastructuur, technische middelen, ICT, etc.);
- regulering via voorschriften in vergunningen (beheerplan, PMV, APV, bestemmingsplan, etc.);
- zichtbaarheid handhavers.

Welke instrumenten worden ingezet is afhankelijk van de reden waarom bepaald gedrag plaatsvindt. Inzet van preventieve middelen is een gezamenlijk verantwoordelijkheid van provincie, gemeenten, terreinbeherende organisaties en ondernemers in en rondom het Natura 2000-gebied.

Toezicht

Onder deze noemer valt het krijgen en houden van zicht op het naleefgedrag en de beweegredenen voor het gedrag. Toezicht is het meest effectief wanneer het zich richt op de meest

risicovolle situaties. Bij het toezicht is de samenwerking tussen de handhavende instanties essentieel. Belangrijk is dat informatie en deskundigheid wordt gedeeld en dat gecoördineerd wordt opgetreden.

Sancties

Bij overtredingen wordt afgewogen wanneer moet worden overgegaan tot het treffen van sancties. Het kan daarbij gaan om strafrechtelijke of bestuursrechtelijke sancties. Bestuursrecht is vooral gericht op herstel en strafrecht is met name gericht op de dader(s). Welke vorm worden toegepast hangt af van de overtreding en de overtreder. In bepaalde omstandigheden kan worden afgezien van het opleggen van een sanctie. In de 'Gedoogstrategie provincie Drenthe' staat omschreven onder welke voorwaarden afgezien kan worden van het opleggen van een sanctie.

Bestuursrecht

Als de gevolgen van een overtreding kunnen worden teruggedraaid is het van belang om te weten of er sprake is van:

- acuut gevaar voor milieu, gezondheid, veiligheid of natuur;
- ernstige schade aan milieu, gezondheid of natuur;
- een economisch voordeel voor de overtreder;
- een bewuste overtreding;
- een kans op herhaling van de overtreding (recidive).

In deze gevallen wordt het Openbaar Ministerie (OM) geïnformeerd. Bij acuut gevaar wordt direct bestuursrechtelijk opgetreden door middel van spoedeisende last onder bestuursdwang zonder begunstigingstermijn. Als er geen sprake is van acuut gevaar maar wel van een of meer van de overige vier genoemde situaties, dan wordt een vooraankondiging voor een last onder bestuursdwang of onder dwangsom verstuurd, waarin ook een hersteltijd wordt aangegeven, waarbinnen de overtreder de gevolgen van de overtreding kan herstellen. Wordt binnen de aangegeven hersteltijd de overtreding niet ongedaan gemaakt, dan wordt in principe (na een belangenafweging) de last onder bestuursdwang of dwangsom opgelegd met een begunstigingsstermijn.

Onbewuste overtredingen door goedwillende overtreders, die geen aanleiding geven tot strikte handhaving, kunnen in het algemeen worden afgedaan met gerichte voorlichting. Rapportage van de overtreding is wel noodzakelijk.

Strafrecht

Bij constatering van een strafbaar feit moet een proces-verbaal worden opgemaakt door een daartoe bevoegde ambtenaar. Het gaat dan bijvoorbeeld om illegale betreding, illegale vuilstort, illegale activiteiten (motorcrossen, stroperij, verstoring etc.) waarbij een dader of verdachte valt aan te wijzen. Ook wanneer onomkeerbare effecten zijn waargenomen (bijvoorbeeld illegale houtkap, brandstichting) valt dit onder het strafrecht. Met het OM worden afspraken gemaakt welke zaken (zoals strafrechtelijk optreden) door het OM worden afgehandeld. Na onderzoek van de toepassingsmogelijkheden kunnen de bestuurlijke strafbeschikking en de bestuurlijke boete als instrumenten worden toegepast.

8.2.8 Gebiedsspecifieke aandachtspunten

Ieder Natura 2000-gebied heeft zijn eigen natuurlijke kenmerken en waarden die veelal terugkomen in de aangewezen doelen voor het gebied. Elke gebied heeft ook zijn gebiedsspecifieke knelpunten en aandachtspunten voor het halen van de Natura 2000-doelstellingen. In paragraaf

8.1.5 staan de voornaamste aandachtspunten voor de vergunningverlening in het Natura 2000-gebied Fochteloërveen. Voor toezicht en handhaving zijn de aandachtspunten grotendeels vergelijkbaar, maar is het aandachtsveld breder, voornamelijk omdat toezicht en handhaving in en rondom Natura 2000-gebieden in sterke mate samenhangt met toezicht en handhaving in natuurgebieden en het groene buitengebied in het algemeen. In het gebiedsspecifieke uitvoeringsplan toezicht en handhaving zal verder omschreven worden wat de aandachtspunten zijn voor dit gebied.

Aandachtspunten kunnen gedurende de looptijd van het beheerplan veranderen. Via de beheercommissie of via een jaarlijkse evaluatie van het uitvoeringsplan toezicht en handhaving kunnen in overleg nieuwe prioriteiten gesteld worden of niet meer relevante prioriteiten worden afgewaardeerd. Hier ligt ook een duidelijke link met de monitoring en de algemene evaluatie van het halen van de Natura 2000-doelstellingen voor het gebied (zie paragraaf 6.2).

8.2.9 Monitoring en evaluatie

Monitoring maakt de resultaten van de handhavingsdoelen zichtbaar. Naar aanleiding van deze resultaten kunnen, indien nodig, de handhavingsstrategie en mogelijk ook de (handhavings)doelen worden aangepast. Met behulp van de monitoringgegevens kan ook verantwoording worden afgelegd over de gedane inspanningen. Goede monitoring levert ook inzicht op in de mate waarin wet- en regelgeving wordt nageleefd en dus welke risico's de Natura 2000-doelen lopen.

Evaluatie van het toezicht en de handhaving vindt plaats door de beheercommissie die jaarlijks bijeenkomt (zie paragraaf 7.3) en jaarlijks de onderdelen van het beheerplan bijstuurt. Aan het eind van de beheerplanperiode van zes jaar kan de evaluatie van deze periode gebruikt worden bij het opstellen van het nieuwe beheerplan en bijhorend gebiedsspecifiek uitvoeringsplan toezicht en handhaving.

8.2.10 Contact

Melden van overtredingen en overlast

Een overtreding of overlast kan gemeld worden bij het Centraal Meldpunt Milieuklachten op 0592-365303 of via het e-mailadres milieuklachten@drenthe.nl

Overige vragen

Voor algemene vragen over toezicht en handhaving kunt u tevens contact opnemen met de provincie Drenthe op 0592-365555 of met de betreffende terreinbeherende instanties.

Bijlagen

Veenhooibeestje

1. Literatuur

- [Altenburg & Wymenga, 2010]
Monitoring in het Fochteloërveen in 2010. Veenwouden.
- [Arcadis, 2013]
Uitvoeringsplan Hoogveenherstel. RWE Eemshaven Holding.
- [Beije, H.M., R.W. de Waal & N.A.C. Smits, 2013]
Herstelstrategie H4030: Droge heiden.
- [Beije, H.M., A.J.M. Jansen, L. van Tweel-Groot, J. Smits & N.A.C. Smits, 2013]
Herstelstrategie H4010A: Vochtige heiden (hogere zandgronden).
- [Dobben, H. van & van Hinsberg, A., 2008]
Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en Natura 2000- gebieden. Alterra.
- [Ernst, L.F., 1979]
Hydrologisch Onderzoek van het Fochteloërveen-Kolonieveld.
- [Everts, F.H., E. Brouwer, A.T.W. Eysink, R. van der Burg & H. van Kleef, 2012]
Gradiëntdocument Nat zandlandschap.
- [Feenstra, H. & H. Kuipers, 2012]
Wat je met rust laat, kan groeien. Het Fochteloërveen.
- [Feenstra, H. (diverse jaren)]
Tellingen broed- en niet-broedvogels in het Fochteloërveen en omgeving. Natuurmonumenten, Assen.
- [Gemeente Midden-Drenthe, 2012]
Bestemmingsplan buitengebied.
- [Gemeente Midden-Drenthe, 2013]
Ontwerpbestemmingsplan Correctieve herziening buitengebied, gepubliceerd in de Staatscourant.
- [Gemeente Noordenveld, 2013]
Bestemmingsplan buitengebied.
- [Gemeente Ooststellingwerf, 2006]
Bestemmingsplan buitengebied.
- [Gemeente Ooststellingwerf, 2009]
Correctieve en partiële herziening Bestemmingsplan buitengebied.
- [Hullenaar, J.W van 't, 1997]
Hydrologisch inrichtingsplan voor hoogveenregeneratie in het Fochteloërveen. 8 oktober 1997. In opdracht van Natuurmonumenten, projectnummer 97.011, Zwolle.

[IPO, 2013]

Kwaliteitsklassen en monitoring beheertypen, taakgroep Natuurkwaliteit en Monitoring SNL, april 2012, januari 2013 gepubliceerd door het Interprovinciaal Overleg.

[Jansen, A.J.M., G.A. van Duinen, H.B.M. Tomassen & N.A.C. Smits, 2012a]

Herstelstrategie H7110A: Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap).

[Jansen, A.J.M., G.A. van Duinen, H.B.M. Tomassen & N.A.C. Smits, 2012b]

Herstelstrategie H7120 Herstellende hoogvenen.

[Jansen, A.J.M., R. Ketelaar, J. Limpens, M.G. Schouten & L. Van Tweel-Groot, 2013]

Kartering habitattypen Actieve en Herstellende hoogvenen.

[Krijgsveld, K.L., R.R. Smits en J. van der Winden (2008)]; Verstoringgevoeligheid van Vogels: update literatuurstudie naar de reactie van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg in opdracht van Vogelbescherming Nederland. Rapport nr. 08-173.

[Lensink, R.] Bestaand gebruik klein vliegverkeer; hoe verhoudt dit zich tot typische soorten van beschermde habitattypen? Bureau Waardenburg bv.

[Lensink, R., B.G.W. Aarts en L.S. Anema (2011)] Bestaand gebruik kleine luchtvaart en beheerplannen Natura 2000 – naar een uniforme en transparante behandeling van dit onderwerp in alle beheerplannen; rapportnr. 10-180; Bureau waardenburg, Culemborg.

[Ministerie van EZ, 2013]

Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied 23 – Fochteloërveen (definitief), PDN/2013-023.

[Ministerie van LNV, 2006a]

Natura 2000 doelendocument, versie 1.

[Ministerie van LNV, 2006b]

Gebiedendocument Fochteloërveen.

[Ministerie van LNV, 2008]

Profielendocumenten van instandhoudingsdoelen (toegankelijk via www.rijksoverheid.nl).

[Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, 2010]

Natuurvisie Fochteloërveen 2009-2029.

[Provincie Drenthe, 2004]

Provinciaal omgevingsplan Drenthe II (POP II), Provinciale staten van Drenthe.

[Provincie Drenthe, 2010]

Omgevingsvisie Drenthe, vastgesteld door Provinciale Staten op 2 juni 2010.

[Provincie Drenthe, 2013]

Provinciale omgevingsverordening Drenthe, vastgesteld op 26 juni 2013

[Provincie Drenthe, 2014]

Natuurbeheerplan, vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 24 september 2013.

[Provincie Fryslân, 2013]
Provinciale milieuverordening Fryslân.

[Provincie Fryslân, 2016]
Natuurbeheerplan, vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

[Rijkkema, S.M.A., R.T. Rusticus, S. Schunselaar & J. Zoetendal, 2013] Achtergronddocument Water N2000 gebied Fochteloërveen. Grontmij, Assen.

[Schunselaar, S.S., P.E. Dik & W. Rijkkema, 2013]
Uitwerking beïnvloedingszones N2000, externe werking drainage en beregening, Grontmij, Assen.

[Waterschap Noorderzijlvest, 2008]
Europese Kaderrichtlijn Water, Waterlichaam Bovenlopen Eelder- en Peizerdiep, Doelstellingen, maatregelen en kosten.

[Waterschap Reest en Wieden, 2008]
Op weg naar schoon en gezond water, resultaten van het gebiedsproces Kaderrichtlijn Water in het beheergebied van waterschap Reest en Wieden.

[Wetterskip Fryslân, 2009]
Basisdocument kaderrichtlijn water. Deel 1: Algemene inleiding.

Websites:

- www.pas.Natura2000.nl (PAS-programma, herstelstrategieën habitattypen en gradiëntdocumenten)
- www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=profielen. (profielendocumenten habitattypen)
- www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur/Natura2000
- www.Provincie.drenthe.nl/onderwerpen/wonen-leefomgeving/omgevingsbeleid/kaarten/
- www.omgevingsloket.nl
- www.portaalnatuurenlandschap.nl
- www.aerius.nl; AERIUS 1.5 en 1.6, Online tool voor depositieberekening. Zowel standaardrapportage als interpretatie van depositie
- www.drenthe.info/kaarten/bsite/fmc2/wav2011.html (voor ammoniak kwetsbare gebieden vanuit de Wav)
- www.fryslan.nl/3190/ammoniakkaart-zeer-kwetsbare-gebieden-wav (voor ammoniak kwetsbare gebieden vanuit de Wav)
- www.2.minlnv.nl/thema/groen/natuur/kwr_ecol_vereist_habtyp.htm (ecologische vereisten habitattypen KWR Water die zijn beschreven in de ACCESS database 'Vereisten HabitattypenDec2008' versie december 2008)
- www.synbiosys.alterra.nl/Natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=ecologischevereisten (applicatie ecologische vereisten)
- www.fryslan.frl/natura2000
- www.fryslan.frl/nb-wet

Habitattypen

provincie Drenthe

Natura 2000 Fochteloërveen

Legenda

- grens Natura2000
- H2320 Binnenlandse kraaiheide begroeiingen
- H4030 Droge heide
- H7110A Actief hoogveen (landschap)
- H7120ah Herstellend hoogveen (actief); H7120
- H9999:23 Habitatype onbekend
- ZGH7120ah Zoekgebied herstellend hoogveen; ZGH7120

Project: Natura 2000 beheerplan

Datum: 10-12-2015

Kaart: pl20150909-0236

Bestandslocatie:

G:\Projecten\DrGr\N2000\Kaart\Beheerplannen

GIS en Cartografie, provincie Drenthe
© topografische ondergrond TDKadaster

Maatregelen

provincie Drenthe

Natura 2000 Fochteloërveen

Legenda

 grens Natura2000

Project in uitvoering

 Project Dutch Crane Resort (afgerond 2014)

Project in ontwerpfase

 Realisatie van bufferzone polder Zeven Blokken

 Inrichting en peilbeheer rond de Schaareshokwijk

Overige maatregelen

 Herstel compartimenten

 Begrazing buiten raster

 Zoekgebied plaggen, maaien en chopperen

 Opslag verwijderen

 Bosomvorming noordelijke randzone

Project: Natura 2000 beheerplan

Datum: 6-10-2016

Kaart: pl20150909-0274

Bestandslocatie:

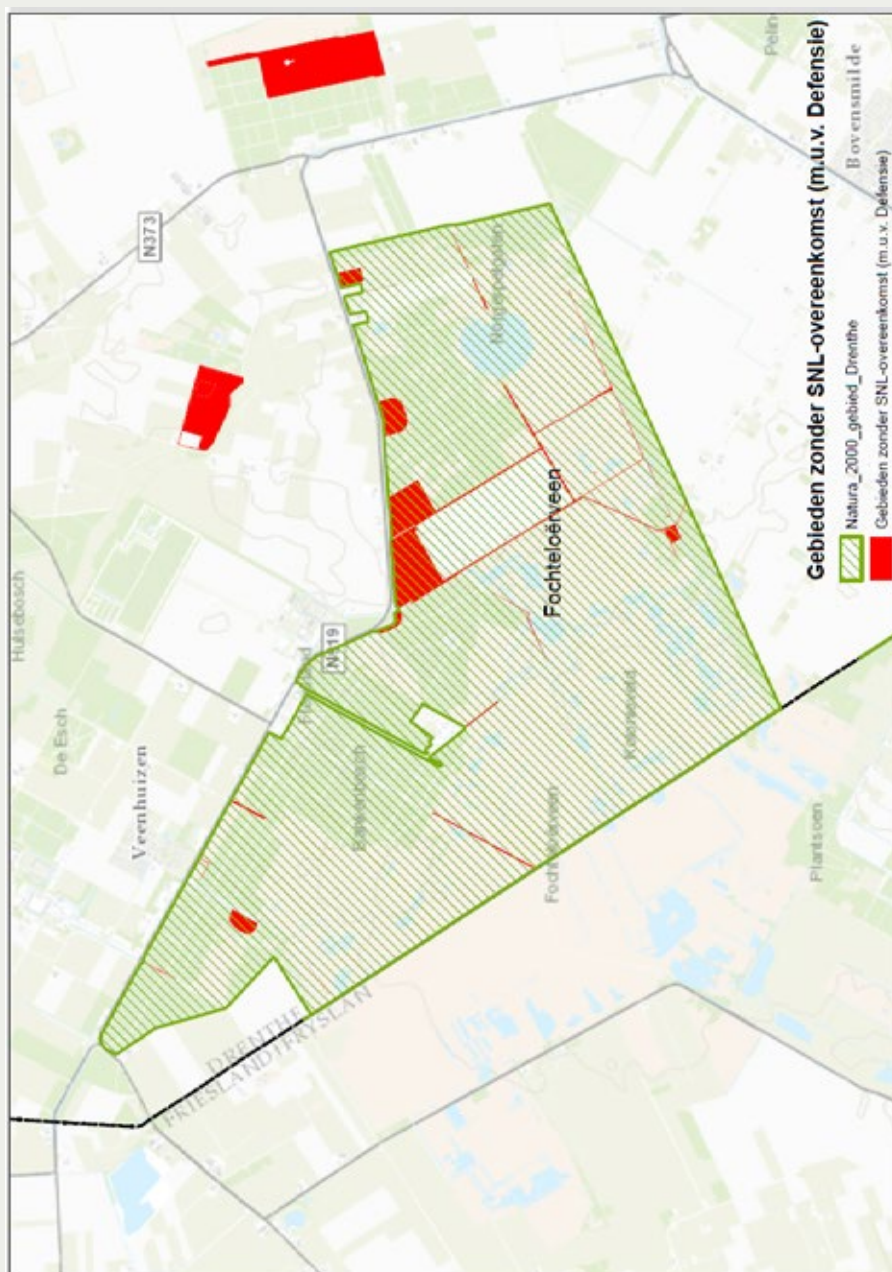
G:\Projecten\DrGr\N2000\Kaart\Beheerplannen

GIS en Cartografie, provincie Drenthe
© topografische ondergrond TDKadaster

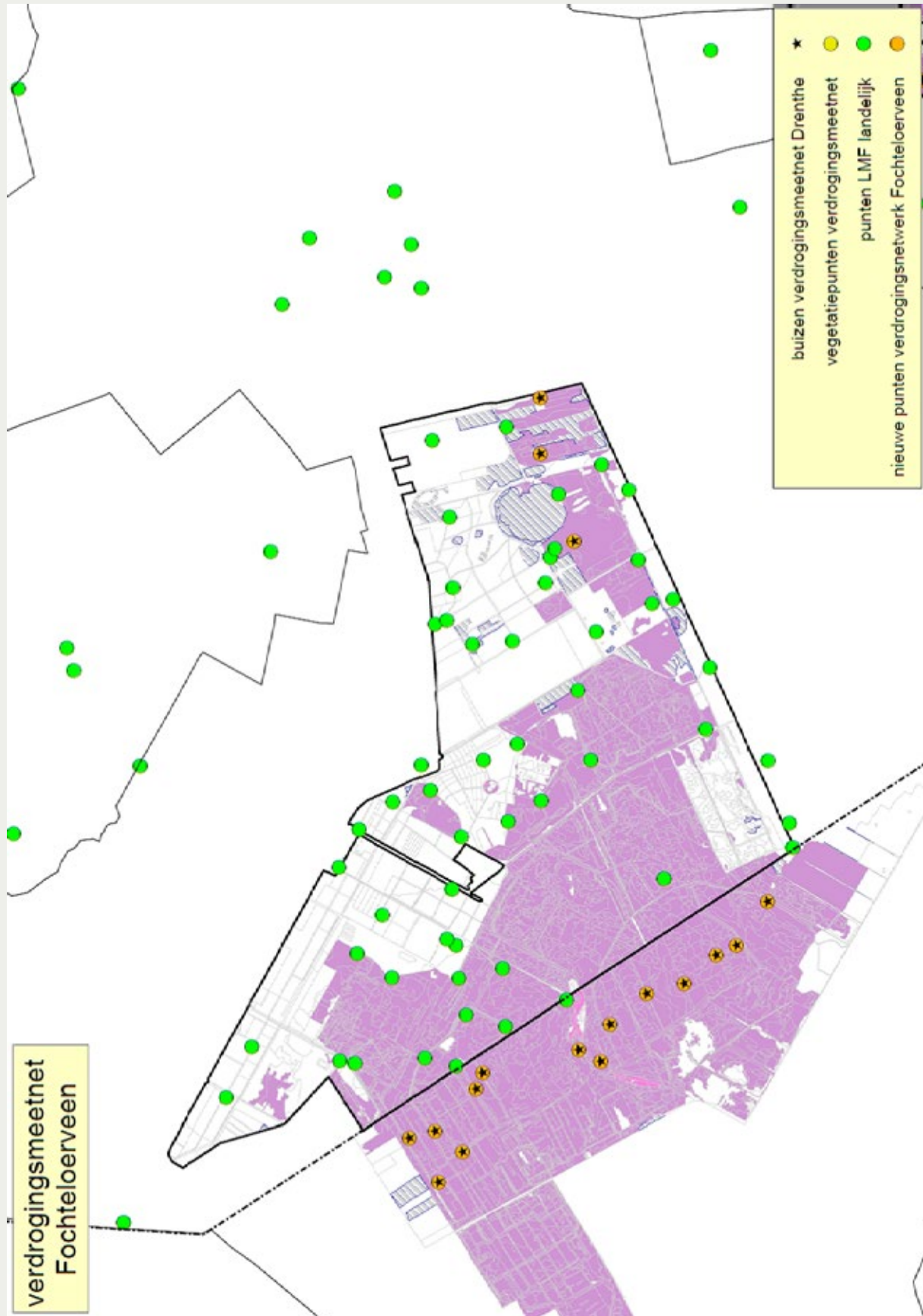

4a Percelen zonder SNL-overeenkomst en locatie betreffende percelen op kaart

Code	Beheertype	Oppervlakte
N01.04	Zand- en kalklandschap	0,01
N03.01	Beek en bron	0,07
N04.02	Zoete plas	0,31
N05.01	Moeras	0,02
N06.03	Hoogveen	4,20
N06.04	Vochtige heide	2,72
N12.02	Kruiden- en faunarijk grasland	6,60
N12.06	Ruigteveld	5,42
N14.02	Hoog- en laagveenbos	1,59
N15.02	Dennen-, eiken- en beukenbos	0,11
N16.01	Droog bos met productie	32,92
		53,97

4b Locatie meetpunten verdrogingsmeetnet

4c Overzicht typische soorten en dekking SNL-monitoring (APD-soorten zijn niet meegenomen)

Habitatype	Soort	Latijnse naam	Soortgroep	SNL	Beheer-type 1	Beheer-type 2	Beheer-type 3	Beheer-type 4
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)		<i>Rhadi- coleptus alpestris</i>	Kokerjuffers	nee				
H7120 Herstellende hoogvenen		<i>Rhadi- coleptus alpestris</i>	Kokerjuffers	nee				
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Adder	<i>Vipera berus ssp. berus</i>	Reptielen	nee				
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Beenbreek	<i>Narthe- cium ossifragum</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide		
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Blauwborst	<i>Luscinia svecica ssp. cyanecula</i>	Vogels	ja	N05.01 Moeras	N06.03 Hoogveen	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H7120 Herstellende hoogvenen	Blauwborst	<i>Luscinia svecica ssp. cyanecula</i>	Vogels	ja	N05.01 Moeras	N06.03 Hoogveen	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H4030 Droge heiden	Blauwvleu- gelsprink- haan	<i>Oedipoda caerules- cens</i>	Sprinkhanen & krekels	ja	N07.01 Droge heide			
H4030 Droge heiden	Boomleeu- werik	<i>Lullula arborea ssp. arborea</i>	Vogels	ja	N07.01 Droge heide	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos	N16.01 Droog bos met productie	
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Broedkelkje	<i>Gymno- colea inflata</i>	Mossen	nee				
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Eenarig wollegras	<i>Eriop- horum vaginatum</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H4030 Droge heiden	Gekroesd gaffel- tandmos	<i>Dicranum spurium</i>	Mossen	ja	N07.01 Droge heide			
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Gentiaan- blauwtje	<i>Maculinea alcon</i>	Dagvlinders	ja	N06.04 Vochtige heide			
H4030 Droge heiden	Glanzend tandmos	<i>Barbil- ophozia barbata</i>	Mossen	ja	N07.01 Droge heide			
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Groentje	<i>Callophrys rubi</i>	Dagvlinders	ja	N06.04 Vochtige heide			
H4030 Droge heiden	Groentje	<i>Callophrys rubi</i>	Dagvlinders	ja	N06.04 Vochtige heide			

Habitattype	Soort	Latijnse naam	Soortgroep	SNL	Beheer-type 1	Beheer-type 2	Beheer-type 3	Beheer-type 4
H4030 Droge heiden	Heideblauwtje	<i>Plebeius argus ssp. argus</i>	Dagvlinders	ja	N06.04 Vochtige heide			
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Heidesabelsprinkhaan	<i>Metrioptera brachyptera</i>	Sprinkhanen & krekels	ja	N06.04 Vochtige heide			
H4030 Droge heiden	Heivlinder	<i>Hipparchia semele ssp. semele</i>	Dagvlinders	ja	N07.01 Droge heide			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Hoogveenglanslibel	<i>Somatochlora arctica</i>	Libellen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7120 Herstellende hoogvenen	Hoogveenglanslibel	<i>Somatochlora arctica</i>	Libellen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Hoogveenlevermos	<i>Mylia anomala</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7120 Herstellende hoogvenen	Hoogveenlevermos	<i>Mylia anomala</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Hoogveenveenmos	<i>Sphagnum magellanicum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H7120 Herstellende hoogvenen	Hoogveenveenmos	<i>Sphagnum magellanicum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H4030 Droge heiden	Kaal tandmos	<i>Barbilophozia kunzeana</i>	Mossen	ja	N07.01 Droge heide			
H4030 Droge heiden	Klapekster	<i>Lanius excubitor ssp. excubitor</i>	Vogels	ja	N07.01 Droge heide			
H4030 Droge heiden	Klein warkruid	<i>Cuscuta epithymum</i>	Vaatplanten	ja	N07.01 Droge heide			
H4030 Droge heiden	Kleine schorseneer	<i>Scorzonera humilis</i>	Vaatplanten	ja	N07.01 Droge heide			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Kleine veenbes	<i>Vaccinium oxycoccos</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos
H7120 Herstellende hoogvenen	Kleine veenbes	<i>Vaccinium oxycoccos</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Klokjesgentiaan	<i>Gentiana pneumonanthe</i>	Vaatplanten	ja	N06.04 Vochtige heide	N07.01 Droge heide		
H4030 Droge heiden	Komma-vlinder	<i>Hesperia comma</i>	Dagvlinders	ja	N07.01 Droge heide			

Habitattype	Soort	Latijnse naam	Soortgroep	SNL	Beheer-type 1	Beheer-type 2	Beheer-type 3	Beheer-type 4
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Korधारig kronkelsteeltje	<i>Campylopus brevopilus</i>	Mossen	nee				
H4030 Droge heiden	Kronkelheidestaartje	<i>Cladonia subulata</i>	Korstmossen	nee				
H4030 Droge heiden	Kruipbrem	<i>Genista pilosa</i>	Vaatplanten	ja	N06.04 Vochtige heide	N07.01 Droge heide		
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Kussentjesveenmos	<i>Sphagnum compactum</i>	Mossen	ja	N06.04 Vochtige heide			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Lange zonnedaauw	<i>Drosera anglica</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen			
H7120 Herstellende hoogvenen	Lange zonnedaauw	<i>Drosera anglica</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Lavendelhei	<i>Andromeda polifolia</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H7120 Herstellende hoogvenen	Lavendelhei	<i>Andromeda polifolia</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	nee				
H4030 Droge heiden	Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	nee				
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	nee				
H7120 Herstellende hoogvenen	Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara ssp. vivipara</i>	Reptielen	nee				
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Moeras-sprinkhaan	<i>Stethophyma grossum</i>	Sprinkhanen & krekels	ja	N06.04 Vochtige heide			
H4030 Droge heiden	Open rendiermos	<i>Cladina portentosa</i>	Korstmossen	nee				
H4030 Droge heiden	Rode dophei	<i>Erica cinerea</i>	Vaatplanten	ja	N07.01 Droge heide			
H4030 Droge heiden	Rode heidelucifer	<i>Cladonia floerkeana</i>	Korstmossen	nee				

Habitatype	Soort	Latijnse naam	Soortgroep	SNL	Beheer-type 1	Beheer-type 2	Beheer-type 3	Beheer-type 4
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Roodveenmos	<i>Sphagnum rubellum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen	N14.02 Hoog- en laagveenbos		
H7120 Herstellende hoogvenen	Roodveenmos	<i>Sphagnum rubellum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen	N14.02 Hoog- en laagveenbos		
H4030 Droge heiden	Roodborsttapuit	<i>Saxicola torquata ssp. rubicola</i>	Vogels	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide	N07.01 Droge heide	N12.06 Ruigteveld
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Sprinkhaanzanger	<i>Locustella naevia ssp. naevia</i>	Vogels	ja	N05.01 Moeras	N06.04 Vochtige heide	N12.06 Ruigteveld	
H7120 Herstellende hoogvenen	Sprinkhaanzanger	<i>Locustella naevia ssp. naevia</i>	Vogels	ja	N05.01 Moeras	N06.04 Vochtige heide	N12.06 Ruigteveld	
H4030 Droge heiden	Stekelbrem	<i>Genista anglica</i>	Vaatplanten	ja	N06.04 Vochtige heide	N07.01 Droge heide		
H4030 Droge heiden	Vals heideblauwtje	<i>Plebeius idas ssp. idas</i>	Dagvlinders	nee				
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Veenbesblauwtje	<i>Plebeius optilete</i>	Dagvlinders	nee				
H7120 Herstellende hoogvenen	Veenbesblauwtje	<i>Plebeius optilete</i>	Dagvlinders	nee				
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Veenbespaelmoervlinder	<i>Boloria aquilonaris</i>	Dagvlinders	nee				
H7120 Herstellende hoogvenen	Veenbespaelmoervlinder	<i>Boloria aquilonaris</i>	Dagvlinders	nee				
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Veenbies	<i>Trichoporum cespitosum ssp. germanicum</i>	Vaatplanten	ja	N06.04 Vochtige heide			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Veengaffeltandmos	<i>Dicranum bergeri</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7120 Herstellende hoogvenen	Veengaffeltandmos	<i>Dicranum bergeri</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia ssp. tullia</i>	Dagvlinders	nee				

Habitattype	Soort	Latijnse naam	Soortgroep	SNL	Beheer-type 1	Beheer-type 2	Beheer-type 3	Beheer-type 4
H7120 Herstellende hoogvenen	Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia ssp. tullia</i>	Dagvlinders	nee				
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Veenorchis	<i>Dactylorhiza majalis ssp. sphagnicola</i>	Vaatplanten	nee				
H7120 Herstellende hoogvenen	Veenorchis	<i>Dactylorhiza majalis ssp. sphagnicola</i>	Vaatplanten	nee				
H4030 Droge heiden	Veldleuwerik	<i>Alauda arvensis ssp. arvensis</i>	Vogels	ja	N06.04 Vochtige heide	N07.01 Droge heide		
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Venwitsnuitlibel	<i>Leucorrhinia dubia ssp. dubia</i>	Libellen	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven		
H7120 Herstellende hoogvenen	Venwitsnuitlibel	<i>Leucorrhinia dubia ssp. dubia</i>	Libellen	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven		
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Vijfrijig veenmos	<i>Sphagnum pulchrum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7120 Herstellende hoogvenen	Vijfrijig veenmos	<i>Sphagnum pulchrum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Watersnip	<i>Gallinago gallinago ssp. gallinago</i>	Vogels	ja	N06.03 Hoogveen			
H7120 Herstellende hoogvenen	Watersnip	<i>Gallinago gallinago ssp. gallinago</i>	Vogels	ja	N06.03 Hoogveen			
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Wintertaling	<i>Anas crecca ssp. crecca</i>	Vogels	ja				
H7120 Herstellende hoogvenen	Wintertaling	<i>Anas crecca ssp. crecca</i>	Vogels	ja				
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Witte snavelbies	<i>Rhynchospora alba</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	
H7120 Herstellende hoogvenen	Witte snavelbies	<i>Rhynchospora alba</i>	Vaatplanten	ja	N06.03 Hoogveen	N06.04 Vochtige heide	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	
H4030 Droge heiden	Wrattenbijter	<i>Decticus verrucivorus</i>	Sprinkhanen & krekels	ja	N07.01 Droge heide			

Habitattype	Soort	Latijnse naam	Soortgroep	SNL	Beheer-type 1	Beheer-type 2	Beheer-type 3	Beheer-type 4
H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	Wrattig veenmos	<i>Sphagnum papillosum</i>	Mossen	ja	N06.03 Hoogveen	N06.06 Zuur ven of hoogveenven	N14.02 Hoog- en laagveenbos	
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Zacht veenmos	<i>Sphagnum tenellum</i>	Mossen	ja	N06.04 Vochtige heide			
H4030 Droge heiden	Zadelsprinkhaan	<i>Ephippiger ephippiger ssp. vitium</i>	Sprinkhanen & krekels	ja	N07.01 Droge heide			
H4030 Droge heiden	Zandhagedis	<i>Lacerta agilis ssp. agilis</i>	Reptielen	nee				
H4030 Droge heiden	Zoemertje	<i>Stenobothrus lineatus</i>	Sprinkhanen & krekels	ja	N07.01 Droge heide			

5 Verklarende woordenlijst

A

Aanwijzingsbesluit	Algemene Maatregel van Bestuur waarin een Natura 2000-gebied wordt aangewezen en begrensd en waarin de instandhoudingsdoelen van dat gebied worden aangegeven.
Abiotisch	Niet behorend tot de levende natuur.
Algemene Maatregel van Bestuur	Uitvoeringsbesluit behorende bij een wet; wordt genomen door de Kroon of de regering en heeft een algemene strekking.

B

Bestaande activiteit	een activiteit zoals die plaatsvond bij vaststellen van dit beheerplan onder de voorwaarden die op dat moment van kracht waren. OF een activiteit die op het moment van aanwijzing van het gebied als beschermd natuurmonument of ter uitvoering van de Vogel- en Habitatrichtlijn bestond en onafgebroken heeft plaatsgevonden OF (als wetsvoorstel mei 2007 is aangenomen) iedere handeling die op 1 oktober 2005 werd verricht en sindsdien niet of niet in betekende mate is gewijzigd.
Bevoegd gezag	Overheidsinstelling die is belast met een bepaalde taak, bijvoorbeeld vergunningverlening of vaststellen van beheerplannen.
Biotisch	Behorend tot de levende natuur.
Buffergebied	Gebied, gelegen tussen twee gebieden die elkaar negatief beïnvloeden, dat dient om de wederzijdse negatieve invloed van beide andere gebieden te verminderen.

C

Compenserende maatregelen	Maatregelen die worden genomen ter compensatie van en in samenhang met de aantasting van een natuurgebied en die zorgen dat de grootte en kwaliteit van het natuurgebied en de samenhang met andere natuurgebieden behouden blijven.

D

Depositie	Neerslag of afzetting van luchtverontreinigende stoffen op bodem, water, planten, dieren of gebouwen. Het gaat in milieuverband om depositie van verzurende (bijvoorbeeld ammoniak) en vermestende stoffen. Gebeurt deze neerslag in droge vorm dan spreken we van droge depositie. Worden verzurende stoffen door de neerslag afgezet dan spreken we van natte depositie.
Depositieruimte	Alle ruimte voor stikstofdepositie die beschikbaar is voor economische ontwikkelingen.
Drainage	Door mensen aangelegde voorziening om water te onttrekken aan de bodem, met als doel verlaging van de grondwaterstand.

E

Effectenanalyse	Een middel om te beoordelen wat het effect is van het van bestaand gebruik / huidige activiteiten en te treffen maatregelen op de staat van instandhouding van de habitatype of soorten die in de instandhoudingsdoelen worden genoemd.
Ecologische hoofdstructuur (EHS)	Samenhangend netwerk van in (inter)nationaal opzicht belangrijke duurzaam te behouden ecosystemen. De EHS is opgebouwd uit natuurkerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden en ecologische

	verbindingsoorten. (Naam inmiddels gewijzigd in Natuurnetwerk Nederland, NNN.)
Emissie	Uitstoot van stoffen.
Expert judgement	Inschatting van een deskundige op grond van zijn kennis en ervaring.
F	
Fauna	De totaliteit van de diersoorten van een bepaald gebied.
Flora	De totaliteit van de plantensoorten van een bepaald gebied.
Flora- en faunawet	Wet die inheemse dier- en plantensoorten beschermt. In de wet is bepaald dat planten en dieren mede beschermd worden, omdat hun bestaan op zichzelf waardevol is, zonder te kijken welk nut de dieren voor de mens kunnen hebben.
Fluvioglaciaal	Door smeltwater gevormd.
G	
Gedeputeerde Staten	Dagelijks bestuur van een provincie.
Ganzengebied	Door de overheid aangewezen gebied waar vanwege het belang voor overwinterende ganzen een regeling geldt voor financiële compensatie van gewasschade door ganzen.
Gedragscode	Document waarin regels en richtlijnen worden gegeven voor gedrag, bijvoorbeeld om natuurwaarden te ontzien.
Generieke maatregelen	Maatregelen die niet voor een specifiek gebied gelden maar algemeen van toepassing zijn.
Geohydrologie	De wetenschap die het grondwater onderzoekt.
Geomorfologie	De vorm van het aardoppervlak of de studie daarvan.
GGOR	Gewenste grond- & oppervlaktewaterregime: de waterstanden of -peilen, fluctuaties, waterkwaliteit, kweldruk, stroming, etc.
GHG	Gemiddelde hoogste grondwaterstand.
Gliede	Zwarte laag op of in de bovenste zandlaag onder het veen, bestaande uit sterk verteerde en daardoor sterk smerende humus. Afhankelijk van de dikte en menging met zand vrij sterk tot zeer sterk ondoorlatende eigenschappen.
GLG	Gemiddelde laagste grondwaterstand.
Gunstige staat van instandhouding	Van een gunstige staat van instandhouding van een soort of habitatype is sprake als de biotische en abiotische omstandigheden waarin de soort of het habitatype voorkomt perspectief bieden op een duurzaam voortbestaan van die soort of dat habitatype.
Grondwaterregime	Verloop van de grondwaterstand ten opzichte van het maaiveld in een kalenderjaar.
Grondwatertrappen	Klasse-indeling van het grondwaterstandsniveau, op basis van een bepaalde combinatie van de hoogste en laagste grondwaterstand.
GVG	Gemiddelde voorjaarsgrondwaterstand.
Gyttja	Laag die ontstaan is in de oorspronkelijke afvoerlose laagten waarin de veengroei op gang kwam. Het is het eerst gevormde organische sediment en is sterk verteerd. Het kan vermengd zijn met fijn zand of lemig materiaal. Het is meestal sterk ondoorlatend en heeft daardoor de veengroei mogelijk gemaakt.
H	

Habitat	Kenmerkend leefgebied van een soort.
Habitatrichtlijn	EU-richtlijn (EU-Richtlijn 92/43/EEG van 21 mei 1992) die als doel heeft het in stand houden van de biodiversiteit in de Europese Unie door het beschermen van natuurlijke en halfnatuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.
Habitattype	Land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken die zowel geheel natuurlijk als halfnatuurlijk kunnen zijn. (= letterlijke definitie die in de Richtlijn staat). OF Beschrijving van tot een bepaald habitattype behorende vegetatietypen, waarbij ook minder goed ontwikkelde vormen zijn aangegeven.
Hoogveen (aangetast)	Habitattype dat landschappelijk en ecologisch lijkt op oorspronkelijk hoogveen, maar waarin door aantasting nauwelijks of geen veenvorming meer plaatsvindt.
Hoogveen (actief)	Habitattype waarin veenvormende plantensoorten voorkomen. Door het voorkomen van deze soorten en door gunstige abiotische omstandigheden groeit de dikte van het veenpakket.
Hoogveenlandschap	Hoogveen is een karakteristiek systeem van vegetaties en faunagemeenschappen; een landschapstype. In vegetatiekundig opzicht is er (nat) levend hoogveen, natte heide, vochtige heide, droge heide, berkenbroekbossen, schrale graslanden.
Hoogveenregeneratie	Herstel van een functionerend hoogveensysteem. Op korte termijn wordt aan de levensvoorwaarden voldaan van planten en dieren die in het veen voorkomen. Zodoende kunnen deze overleven totdat op lange termijn een functioneel hoogveenlandschap, inclusief de overgangen naar het omringende landschap, is gerealiseerd.
Hoogveenvorming (actieve)	Actieve hoogveenvorming houdt in dat er meer organisch materiaal wordt gevormd en opgeslagen dan afgebroken. Het levende hoogveen houdt veel regenwater vast en in het natte zure hoogveen milieu verteren afgestorven plantendelen heel erg langzaam. Het systeem groeit dus omhoog.
Hydrologie	De leer van het voorkomen, het gedrag en de chemische en fysische eigenschappen van water in al zijn verschijningsvormen boven, op en in het aardoppervlak.
Hydrologische basis	Bodemlaag waarboven zich het grondwater bevindt.
I	
Infiltratie	Het indringen van water in de grond.
Instandhouding	Geheel van maatregelen verstaan die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding.
Intensieve veehouderij	Niet-grondgebonden veehouderij waarbij het vee geheel of vrijwel geheel in gebouwen wordt gehouden.
K	
Kavel	Aaneengesloten stuk grond van een gebruiker, bestaande uit meerdere percelen, waarin geen grenzen voorkomen als open-bare wegen en waterlopen.
Keur	De Keur is een verordening van het waterschap, die tot doel heeft om de waterlopen zodanig te kunnen beschermen, beheren en onderhouden, dat deze altijd kunnen voldoen aan hun functie. Vanaf 1 juni 2006 is de nieuwe

Kritische depositiewaarde	Keur van Waterschap Peel en Maasvallei van kracht. Ter onderscheid met de voorgaande Keuren, wordt deze Keur aangeduid met 'Keur 2005'. Norm die aangeeft hoeveel mol potentieel zuur per hectare een natuurgebied kan hebben voordat er verstoring op dat gebied optreedt.
Kwel	Het uittreden van grondwater aan het grondoppervlak, in de waterlopen of drains.
L	
Laggzone	Randzone van een hoogveen, waar de waterkwaliteit beïnvloed wordt door zowel het zure, voedselarme veenwater als door grondwater. De vegetatie wijkt daardoor af van zowel het hoogveen als van de omliggende gebieden.
M	
Melkveehouderij	Agrarisch bedrijf waar melk- en kalfkoeien gehouden worden.
MER	Milieu-effectrapport; dit is een openbaar document waarin een voorgenomen activiteit (landinrichting), de mogelijke alternatieven en de te verwachten gevolgen voor het milieu op een systematische wijze worden beschreven.
m.e.r.	Milieu-effectrapportage; dit is een procedure in de Wet Milieubeheer waarmee het milieubelang een volwaardige plaats krijgt in de besluitvorming over activiteiten met mogelijk belangrijke gevolgen voor het milieu.
Mitigerende maatregelen/ mitigatie	Maatregelen die negatieve effecten verminderen of wegnemen.
Monitoring	Het door de tijd blijven volgen van het verloop van de waarde van een of meer grootheden volgens een vastgestelde werkwijze.
N	
Nationaal Park	Een natuurgebied van ten minste duizend hectare met een karakteristiek landschap en bijzondere planten en dieren, als zodanig ingesteld door de minister van LNV.
Natuurbeschermingswet 1998	Wet die natuurgebieden beschermt. Bescherming vindt plaats door ingrepen met mogelijke negatieve gevolgen op de instandhoudingsdoelen van het beschermde gebied niet toe te staan, tenzij een vergunning kan worden verkregen.
Natuurnetwerk Nederland (NNN)	Samenhangend netwerk van in (inter)nationaal opzicht belangrijke duurzaam te behouden ecosystemen. Het NNN is opgebouwd uit natuurkerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden en ecologische verbindingso-nes. (Naam voorheen Ecologische hoofdstructuur, EHS.)
Natura 2000	Een samenhangend netwerk van leefgebieden en soorten die van belang zijn vanuit het perspectief van de Europese Unie als geheel, ingesteld door de Europese Unie. Op de gebieden is de Vogel- en/of Habitatrichtlijn van toepassing.
Natura 2000-gebied	Gebied behorende tot het Natura 2000 netwerk; in Nederland een gebied beschermd volgens de Nb-wet, tevens aangewezen en/of aangemeld als Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied (art 10a Nb-wet).
Nb-wet	Natuurbeschermingswet 1998.
O	
OGOR	Optimaal grond- & oppervlaktewaterregime: de waterstanden of -peilen, fluctuaties, waterkwaliteit, kweldruk, stroming, etc. t.b.v. een functie.

Ontwikkel(ings)ruimte	het deel van de depositieruimte waarvoor een vergunning moet worden verleend om nieuwe economische initiatieven waar stikstofuitstoot aan te pas komt mogelijk te maken
Oppervlaktewater	Water dat zichtbaar stroomt door waterloop of over grondoppervlak.
P	
Passende beoordeling	Met een passende beoordeling wordt vastgesteld of door een project, handeling of plan er een kans bestaat op een significant negatief effect. Dit op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake, waarbij alle aspecten van het project of een andere handeling op zichzelf én in combinatie met andere activiteiten of plannen worden geïnventariseerd en getoetst.
Prioritair	Voor prioritaire soorten en habitattypen heeft de Europese Unie een bijzondere verantwoordelijkheid voor de instandhouding omdat een belangrijk deel van hun natuurlijke verspreidingsgebied binnen de Europese Unie ligt. Het onderscheid tussen prioritair en niet-prioritair is met name van belang bij de uitvoering en beoordeling van een passende beoordeling.
S	
Significant effect	Een effect is significant als de instandhoudingsdoelen van het Natura 2000-gebied dreigen te worden aangetast.
Slenk	Laagte in het aardoppervlak begrensd door breukvlakken, ontstaan door verticale beweging van de aardkorst langs deze breukvlakken.
Staat van instandhouding	Het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het grondgebied van de Europese Unie.
Stroomgebied	Gebied waaruit het afstromende water door dezelfde waterloop wordt afgevoerd.
Successie	Ecologisch proces dat wordt gedefinieerd als een merkbare verandering in de soortensamenstelling binnen een habitat. Successie is een gevolg van een verandering in het ecosysteem.
V	
Vegetatie	Het ruimtelijk voorkomen van planten in samenhang met de plaats waar zij groeien en in de rangschikking die zij spontaan hebben aangenomen.
Verdroging	Alle nadelige effecten op natuurwaarden als gevolg van een, door menselijk ingrijpen, structureel lagere grond- en/of oppervlaktewaterstand dan de gewenst of als gevolg van de aanvoer van gebiedsvreemd water ter bestrijding van de lagere waterstanden.
Vermesting	Het toevoegen van teveel meststoffen aan de bodem, waar-door het natuurlijk evenwicht in de bodem wordt verstoord.
Verstoring	Storen van dieren door lawaai, betreding, licht e.d.
Verstorings- en verslechteringstoets	Toets waarmee wordt nagegaan of door een project, handeling of plan een kans bestaat op een verstoring of verslechtering van een natuurlijke

	habitat of habitat van een soort dan wel een verstorend effect op een soort. Hiertoe dienen alle relevante aspecten van het project of handeling in kaart gebracht te worden.
Verzuring	Door in regenwater opgeloste verzurende stoffen worden de bodems en het grondwater zuurder.
Vogelrichtlijn	EU-richtlijn (EU-Richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979) die tot doel heeft om alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het grondgebied van de Europese Unie te beschermen, inclusief en in het bijzonder de leefgebieden van bedreigde en kwetsbare soorten.
W	
Waterconservering	Het zolang mogelijk vasthouden van gebiedseigen water (regen- of grondwater) in de bodem of boven maaiveld of in het oppervlaktewater. Dit kan in effect hebben op gemiddelde grondwaterstanden en/of situaties bij extreme neerslag.

6 Gebruikte afkortingen

AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
GHG	Gemiddelde hoogste grondwaterstand
GLG	Gemiddelde laagste grondwaterstand
GVG	Gemiddelde voorjaarswaterstand
GGOR	Gewenst grond- en oppervlaktewaterregime
KDW	Kritische depositiewaarde
KRW	Kaderrichtlijn water
mv	maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams peil
NNN	Natuurnetwerk Nederland
Nb-wet	Natuurbeschermingswet 1998
NM	Natuurmonumenten
OGOR	Optimaal grond- en oppervlaktewaterregime
PAS	Programma Aanpak Stikstof
SNL	Subsidiestelsel voor natuur- en landschapsbeheer
WAV	Wet ammoniak en veehouderij

